

6

2024

كۆپارەكا رەوشەنبىرى كىشتى وەرزى بە

بادىشان

د. ھەوار بەللۇ

مرن
ب فەلسەفەيەكا
نوو

د. عارف ھىتۇ

بايۇگرافىيا جەي:
كەفالى گوندئ
بامەرنئ

د. زرار سەدىق توفىق

پەيغى داسن
و گۇرانى چەمك
و واتاى

زاخیکۆ

ل ساڵا 2018 ی پشتی داهااتا ئاڤا سکری مووسل، هندەک شوونوارین گرنک و قافک و ئامانین درگنی و ل دۆرین 200 تابلۆین ئقیسینا بزمازی و قەرڤۆدە ل نئزیک گوندی کەمونا ل قەزا سیمیلێ ل بەر لیڤا سکری هااتنە دیتن، پشتی شوونوارناسین کورد و ئەلمان ڤهکۆلین ل سەر کرین، دیار بوو ئەڤه شوونوارین باژیری کئی ئیمپراتۆریا میتانینه ب ناڤی (زاخیکۆ) و دیرۆکا فی باژیری ڤهدهگرییته بەری زیدهتر ژ 3400 سالان.

وان زانیان شوونوارین چەندین ئاڤاهییان، شیرهه، دیوار، بورج و ئاڤاهییهکی مهزن بێ عمارکرینی ل ویری دیتن و وهسا دهیته باوهرکرن کو تبابهکا مهزن یا کهلوپهلین دهڤهری تیڤه هااتبە ههلگرتن، هیشتا ڤهکۆلین ل سەر شوونوارین زاخیکۆ بەردهوامن بو زانینا هەر تشتهکی ژ فی باژیری ئیمپراتۆریا میتانی کو پایتهختی وی باژیری واشوکانی(سەریکانی) بێ روژئاڤین کوردستانێ بوو.

بادینان

6

2024

مۇقارەكا رەوشەنبیری گشتی وەرزى بە

نافەندا بادینان - بۇردى راگەھاندنى - مەكتەبا
راگەھاندن و ھوشيارى (ى.ن.ك) دەردئىختىت

خودانى ئىمتىيازى

بلند شالى

سەرنقىسەر

صبيح محمد

sabih.3030@gmail.com

سكرتىرى نقىسىنى

صالح صوفى

salihsufyy@gmail.com

رېفەبەرى ھونەرى

عصام حى طاهر

isam.doski69@gmail.com

www.badinan.org

نافونىشان: كوردستان - دەۆك - 57 - جادا سلېمانى (نزارى - تاخى رۇناھى)

badinan

ناقەررۇكا جادىيان

دېررۇك

- 04 د. زرار صدیق توفیق
11 كۇفان ئىحسان ياسین
20 سەلوا مەمەد نەیلی
33 پەسار شالی
40 فورات كوردزادە
- پەيغى داسن و گۇرانی چەمك و واتای
- جروانە.. شوینوار و دەقین بزمارى
- كورد و میتراپەرئسى
- رەسەنیا كوردان د دووڤچوون و بۇچوونین پرۇڤیسور كتانى دا
- گولبئزەك ژ پەرتووگین میر عەبدال خانئ بدلیس

هزر

- 48 د. هەوار بەللا
55 ھۇشەنگ شىخ مەمەد
59 جوان عزت
- مرن ب فەلسەفەيەكا نوو
- نوپكرنەوہ لە نیوان ہزرى دینی و دین دا
- ہزر و دیالكتیكا فەلسەفا دادپەرورین

شەكۆللیق

- 66 د. عارف حیتو
79 نازاد دارتاش
88 نزار مەمەد سەید
96 صادق صالح
101 عبدالرحمن بامەرنی
- بايۇگرافيا جہی: كەڤال گوندی بامەرنی
- لئرامان و ئىنتىزہيا شعرى...
- پەيغىن كوردی يین ژ دەنگین سروشتی ھاتینە ئافراندىن
- بېرئینانا پرۇڤیسور و بېرمەندى مەزن عەسمەت شەریف وانلی
- بەكر بەگئ ئەززی و کاریگەرییا وی ل سەر شاعرین ھەڤچەرنی وی

ئەدەپ

چىرۇك

- 108 ئەمەد ياسین
110 و. د. ئەمین عەبدلقادر
114 ئەدیب عەبدالە
- زللەھا فاتى
- نیلا - ن: گۇردۆن ھابەر
- نامەیین شكەستی

ھۇزان

- 116 ئەنمار سەلاج
118 ئەلند مزوورى
119 عەلى بەندى
- شتلىن دەيكا من ئاف بدە
- ھەلامەت
- عەشقەكا شەمبۇز

دېھتار

- 122 ئا: كەنەن بلیق
- مەمموود لەوہندى: ب رېئیا میزاھى مەرف دكارە رەخنە ل جفاتى،
ل سەردەستان. ل ئادەت و كەسان بگرە

كەشكەتچى

- 128 و. ژ ئەلمانى: جەجى جەغەر
136 تازىبە عەلى عومەر
140 دلۇفان خانكى
- گەريانەك ل ناف عەرەيىن حەدىدى - پ2 - ن: كارل ماى
- ئارمانجا ئىيانى بەختەوہرىيە!
- گەنج وەك ھىزەكا فەشارتى

badnan

دېرۇك

- 04 - پەيىقى داسن و گۇرانى چەمك و واتاى
..... د. زرار صديق توفيق
- 11 - جروانه.. شوينوار و دەقئىن بزمارى
..... كۇفان ئىحسان ياسين
- 20 - كورد و ميتراپەرئىسى
..... سەلوا محەمەد نەئىلى
- 33 - رەسەنىيا كوردان د دووچوون و بۇچوونئىن پرۇفيسۇر كتانى دا
..... پەسار شالى
- 40 - گولبژئىرەك ژ پەرتووكئىن مير عەبدال خانى بدليس
..... فورات كوردزاده

و گۆرانی چه مک و واتای

پیشەکی

داسن په یفیکی کهوناری کوردییە و یهکیکه لهو ناوه دیروکییانهی که مانی خوی پاراست و لهناو نهچوو و ههزاران ساڵه وهک خوی ما و فورمهکهی نهگۆرا، له بنههتدا و لگۆر سهراچاوه نیسلامی و سریانییهکان، چیاپهکی ناوداری کوردستانی پین دهناسرا، وهلی به بورینی ساڵ و رۆژگار، گۆران و پینشکهوتن بهسهر واتاکهیدا هات و رامانی بهرفراوان بوو و لهناوی چیاپهکهوه گۆردرا بۆ ناوی دهقهریکی بهرین، نهوجا بۆ ناوی دانیشتوانی دهقههکه که چهنندین هۆز و تیره و خیلی دهگرتهوه و نازانریت نهری نهمانه، بریک له بیروباوهری کۆنی کوردییان پاراستبوو یان رۆژگاریکی پیش

د. زرار صدیق توفیق

کوردی داسنی، گریداوه و دهلیت: «کیویکی مهزنه له باکوری موصل به لای رۆژ هه لاتی دیجله دا»^(۷) له گشت ئەم ههواڵاندا، سنوریکێ روون بو خاکی داسن دیاری نهکراوه و وا دردهکهویت که توخووییکی جیگیری نهبووه و پیدهچیت ناوهکەشی زیاتر میلی بیت و لهکن خهکهکهیهوه بهکار هاتبیت، نهک ناوی یهکهیهکی ریفه بهری فهرمی، به لام دهکریت بیژین ناوهکهکی ناوچهکانی باعه درا و عهینسفی- شیخان و لالش و ئەتروشی

له گشت ئەم ههواڵاندا، سنوریکێ روون بو خاکی داسن دیاری نهکراوه و وا دردهکهویت که توخووییکی جیگیری نهبووه و پیدهچیت ناوهکەشی زیاتر میلی بیت و لهکن خهکهکهیهوه بهکار هاتبیت، نهک ناوی یهکهیهکی ریفه بهری فهرمی.

دهگرتهوه که وهک ناشکرايه دهقهريکی شاخاویي سهخته، بويه زیاتر به (چیا) ناوی دهبریت و له باکور هه تا دهوک دریز دهبووه وه له باشور و رۆژ هه لات هوش تا کهناری زبێ مهزن دادهکش، له دهستیکی سهردهمی عوتمانیهوه، هاوتهریب لهگهڵ ههلهکشانی دهسه لاتی میرانی داسنی، پینگه و سهنگی لهشکر بیان گهشه کرد و قهلمهرهویانیش بهرینتر بوو و باشیک (به عشیقه) و خهتاری

برده بهر چیا داسن و سهنگری له دوژمنانی گرت^(۱) و سالی ۲۹۳ ک/۹۰۶ ز هه دبانییهکان له حهزه ی نزیك ههولیر و خازر و هوزی حه میدی له ئاکری و «خهکی چیا داسن» به بزاقیک رابوون دزی خیلافه ی عهباسی و رایهدارانی موصل^(۲).

هاوکات پیاوانی کلئسای مهسیحیی وهک توماس مهرگه- توما المرجی (سهده ی ۳ ک/۹ ز)^(۳) و جۆن- یوحنا ی کوری کهلدون (سهده ی ۴ ک/ ۱۰ ز)^(۴)، چهند جاریک وهک دهقهريک ناویان هیناوه و بهگویره ی قسهکانیان، خویا دهبیت که ریزمیهک له خهکی نیشه جیی ناوچهکه، نهصرانی- کریستیان بوونه و چهند پیاویکی نابینیان تیدا ههلهکهوتوه و ژمارمیهک دیر و کلئسا و سهومه عهیان ههبووه. له ههواڵاندا لهپال ناوچهکانی: بیث عربایا- باعربایا، نهینهوا، حدیاب- ههولیر، بیث گرمای- گهرمیان، بیث بهغاش- بابهغیش و اتا ناوچهکانی بارزان و میرگهسور و برداؤست، حبتون- ناوچه ی چیا مقلوب، ناوی ریز کراوه^(۵).

هه له سهده هه دا و بهپیی ئیین حهوقل (ابن حوقل: م ۳۶۷ ک/۹۷۷ ز) داسن تهنها کیویک نییه، بهلکو ناوچهیهکی بهرینه و زبێ مهزن- سهروو پیندا تیده په ریت^(۶)، یاقوتی حه موی (م: ۶۲۶ ک/۱۲۲۹ ز) (کسره ی له ژیر ناوهکه ی دانهمه و به (داسین) خویندویه تهیهوه، به لام وا دیاره زانیاری وردی له باره وه نهبووه و تهنها پشتی به ههوا لهکانی (ابن الأثیر) سهبارت به بزاقهکانی

(۱) ابن الأثیر، الکامل فی التاریخ (بیروت: ۲۰۰۷)، ۴۷۵/۵.

(۲) الکامل فی التاریخ، ۲۰۲/۶.

(۳) کتاب الرؤساء، ترجمه آلبیر أبونا (الموصل: ۱۹۶۶)، ص ۸۷، ۱۳۸، ۲۳۳.

(۴) تاریخ یوسف بوسنایا، ترجمه القس یوحنا جولاغ (بغداد: ۱۹۸۳-۱۹۸۴)، ص ۵۶، ۸۲.

(۵) کتاب الرؤساء، ص ۲۷۴.

(۶) سورة الأرض (بیروت: ۱۹۷۹)، ص ۲۶۰.

(۷) معجم البلدان (بیروت: بلا)، ۲/۲۸۴.

و به‌حزانی و ئەسکی موصل و چەند باژێر و گوندیکی دیکەیی گرتەوه، بە‌لام ناکریت ھەر جینگایەک باسی ھەبوونی داسنییەکانی لێ کرابیت یان بەرپرسیکی داسنی وەک فەرمانبەریکی سەربازی یان کاکگریی دەولەتی عوثماني بەرپۆھی بردبیت، بیکەین بە پارچەیک لە خاکی میژوویی داسن، وەک قەمگۆلەریک وای کردووہ^(۱).

دوھەم: ھۆزی داسنی:

وەک زانراوہ و لای توێژەران ئاشکرایە، زۆر جار ناوی ھۆزیکی کورد لە ناوی ئەو شوێنەوہ دادەرپۆزریت کہ لێی ئاکەنجییە، واتا ناویکی توپۆنۆمی دەبیته ناویکی ئیتنیکی یان خێلەکی و بەم شیوہیە دانیشتوانەکی داسن بە ناوی چیاکەیانەوہ ناوێران، پاشان ناوی داسنی سەرچەم ئەو تیرە و خێلانەیی دەگرتەوہ کہ نیشته‌جیی چیاکە و دەوروبەری بوون، یاقوتی ھەمەوی لەم بارەییە دەلێت: «فیہ خلق کثیر من طوائف الأکراد یقال لھم الداسنیة- خەلکیکی زۆری ھۆزگەلیکی کوردی لێ نیشته‌جیی بە داسنی دەناسرین»^(۲). دواتر داسنییەکان وەک ھۆزیکی گەورە ناویان دەرکرد، بەلکو لە کوتاھی سەردەمی عەباسییدا- سەدە (۷/ ۱۳ز)، بوونە خودان دەسەلاتییکی خێلەکیی کاریگەر لە ولاتی موصل و دەقەری ھەکاری- بەھدیان و ھیزی لەشکرییان بە ھزاران بوو و سێ چوار میریان ناسراون و بریک زانیاری لەبارەیانەوہ ھەن، بێ ئەوہی باسی ناسنامەیی ئوولیان بکریت یان وا پیشان بدرین کہ لە خەلکانی دیی کورد جیاوازن. قەلمرەوی داسنییان ھاوشیوہی سەرتاپای کوردستان کەوتە بەر پەلاماری مەغۆل و

خەلکەکە پەرتەواوہ کران و مال و حالیان جیھنشت و ملک و سامانیان تالان کرا و خدری کوری جەعفەر زادە (خضر بن جعفر بن زادە) ی داسنی، ناچار پەیوھندی بە ھولاکووہ کرد و ئەویش سەرەتا ریزی لێگرت و لە خۆی نزیک کردوہ، کەچی نازاریت بۆچی پاشتر لێی ھەلگەراییوہ و کوشتی و مندالەکانی ھەراج کرد، ھەروەھا میر بەدري کوری کيايک (؟) بە خاوەن خێزانەوہ دەربەدەر بوو، دواتر سێ میریان بە ھیزەکانیانەوہ گەرانەوہ^(۳). بریکیانیش ئاوارەیی شام و میسر بوون و نیشته‌جیی کران و لەپال پەراگەندە و ئاوارەیی ھۆزەکانی دیی کوردستان، لە ریزەکانی سوپای مەملوکەکیدارێک خزان^(۴). لەگەڵ ئەم نەسکۆ و کارەساتەش، سەرائی داسنی ھەندەیی نەبرد خۆیان سازدایوہ و پایەکانی

(۱) نزار آیوب گۆلی، إمارتا داسن والشیخان فی العہد العثماني (أربیل: ۲۰۲۳)، ص ۸-۱۱، ۱۳۳.

(۲) معجم البلدان، ۲/ ۲۸۴.

(۳) العمري، مسالك الأمصار فی ممالک الأمصار (أبو ظبي: ۱۴۲۳ھ)، ۳/ ۲۵۵.

(۴) التعریف بالمصطلح الشریف، ص ۱۴۹.

دهسه لاتیان ریک خستهوه و کاروباری ولاتی داسنیان گرتنهوه دست، بگره تا دهسپنکی سدهی ۱۰/ک/ز ۶۷ بازیری دهوکیشیان بدهستهوه بوو^(۱)، هرچند له مبارمیهوه زانیاری دهگمهنه، تنانعت شهرهفخانی بهدلیسی له پیرستی شهرهفنامهدا فصلنکی بو میرانی داسنی تهرخان کردبوو، بهلام رنگه شتیکی وای دهرهقیان دست نهکوتنیت، بویه نهو فصله و دوو فصلی دیی کتیبهکهی پشتگوئ خستوه^(۲)، نهونده ههیه حوسین بهگی داسنی له دهسپنکی سردهمی عثمانی له دهسه لاتداره پایهدارمکانی کوردستان بوو^(۳).

سپههه: داسنییهکان و شیخ عهدی:

ئاشکرایه دهسپک شیخ عهدی کوری موسافری ههکاری (م: ۵۵۷/ک/۱۱۶۲ز) گههسته کوردستان، گهلی لالشی زیدی داسنیانی کرده بارمگا و مهکوی چالاکی بانگخوایی خوی، بویه شتیکی ئاسایی و چاوهروانکراو بوو که نهمان بهر له خهکنیکی دیکهی کورد، بچن بدهنگیهوه و بینه شوینکهفته و موریدی و دواتریش تهواو دهسته موی بین.

ویرای نهوهی ژماریهک تیره و خلی دیکهی وهک خالدی، بوزی، قانیدی، پسینی، بهشینی مهمودی، بوختی- بوهتانی، دونبولی... هتد، بوونه ههواداری شخی ههکاری و پشتیوانیان لی کرد^(۴)، بهلام چونکه زوربهی نهمانه نیشهجیی ولاتی داسن بوون، بویه سرجهه نهه جهماوههی شیخ عهدی به داسنی ناسران وپیم وایه نههیه

ناوی راست و دروستیان و ناسنامهی بهکهمیانه، ویرای نهوهی هاوکات به (العدویة) و (الصحبیة) دناسران، کهچی پاشتر ناوی بهزیدی- نیزی دی بهسهریاندایه سپی و جیگیر بوو و له زوربهی کتیب و چاگانیهکان و لهو فهتوایانهی له سردهمی عثمانی دران، لهوانهش کتیب و فهتوای زانیانی ناوچهکانی کوردستانی باکور و بههدینان، ههر به بهزیدی (الیزیدیة) ناو دهرین^(۵)، کهچی بهدلیسی له باسی سوپاکهی حوسین بهگدا، به طاسنی (داسنی) ی و بهزیدی ناویان دهبات^(۶). ههروهها چندین بهلگنامهی عثمانی بهو دوو ناوه باس له بزاف و جموجولهکانیان دهکات^(۷)، دیاره نهههش مزاریکی ئالوزه و دوقچوونی کویر و وردی گهرهکه و ئیره نهواری نههیه لئی بدوین، بهلکو توژینهوهیهکی زانستی ههل دهگریت، ئیره تا رادمیهک هاویرای توفیق وههیم لهوهی بهزیدی- نیزی دی ناویکی رسمی بوو و تنهها دهسه لاتداران بهکاریان دههینا^(۸). لهههش زیاتر جاروبار، مهههست له

نهوهی جیگای سهرنجه و دهپت وهک راستیههک پهسند بگریت، له گشت دهقه کوردیههکاندا، چ شاعر و چ نامه و پهخشان و چ نهههیی فۆلکلوری، بهزیدییهکان لای کورد و له ناوخوی کوردستان به داسنی نهک بهزیدی دناسران.

(۱) البدلیسی، شرفنامه، ترجمه محمد جميل الملا أحمد الروزیانی (أربیل: ۲۰۰۱)، ص ۲۶۱.

(۲) شرفنامه، ص ۴۳.

(۳) لهبارمیهوه بروانه: إمارتا داسن والشیخان فی العهد العثماني، ص ۴۳- ۴۹.

(۴) شرفنامه، ص ۵۲، روجیه لیسکو، الیزیدیة فی سوریه و جبل سنجار (دمشق: ۲۰۰۷)، ص ۲۶۳- ۲۶۷.

(۵) الشیخ نورالدین البریفکاني، البدور الجلیة (أربیل: ۱۹۸۶)، ص ۳۰۹، إمارتا داسن والشیخان فی العهد العثماني، ص ۲۹- ۴۰.

(۶) شرفنامه، ص ۴۵۹- ۴۶۳.

(۷) بروانه: إمارتا داسن والشیخان فی العهد العثماني، ص ۵۸، ۶۱، ۶۵، ۸۳- ۸۴... هتد.

(۸) الآثار الكاملة، ۱/ ۱/ ۵۷.

مهرانهیان لی و مرگیراوه، ئاشکرایه که شوانکاره و روهندی بوونه و لهپیناوا پیداکردنی پامند و لهمرگا، چوونهته ههولیر و هریر و نامیدی^(۳). ئهوهی جیگای سهرنجه و دهییت و هک راستیهک پهسند بکریت، له گشت دهقه کوردیهکاندا، چ شاعر و چ نامه و پهخشان و چ ئهدهبی فولکلوری، یهزیدییهکان لای کورد و له ناوخوی کوردستان به داسنی نهک یهزیدی دهناسران، بابروانینه ئهمنموانه:

- مهلا عبدالرهمانی کوری عبدالولی جهلیزاده (۱۷۴۲- ۱۸۰۲ز) به فرمانی عبدالرهمان پاشای بابان(م): (۱۸۱۲ز)، فهتوایهکی دهرهقیان داوه و بهردهوام به داسنی (الداسنیة) ناویان دههینیت^(۴).
- سالتیکان (نیوان ۱۸۲۰- ۱۸۲۷) حسهن ئهفندی که وا دیاره پیاویکی پایهداری دهقهری کهرکوک و بازیان بووه، لهگهڵ کومهلێک حاجبی هاوگهشتی له ریگای گهرانهویان له حهج، له دهقهریکی نزیک موصل دهکونه داوی دهستهیهک کوردی یهزیدییهوه و دهکوژرین و ئهمن کهتنه له کوردستان دهنگ دهاتسهوه و ههوالهکه دهگاته شام- دیمهشق و مهولانا خالیدی نهقشبهندی (۱۷۷۷- ۱۸۲۷ز) بهم بۆنهیهوه، پرسهنامیهک ئاراستهیی دۆستیکیی به ناوی مهلا مهحمودی بازیانی دهکات و بکوژانی حسهن ئهفندی به» دۆزمنانی دین و فیرقهی شهیطانییهی داسهنی» و ههصف دهکات^(۵).

(یهزیدی)ی ناو دهقهکان، دۆزمن و کوردی نهیاری دهولت بوو نهک کوردانی یهزیدی، ئهوهتا کاتیک شاه ئیسماعیلی صفهوی (۱۵۰۲- ۱۵۲۴ز) له سالانی سهرماتی دهسهلاتدارییدا، هیزشیکیی بهربلاوی کرده سهر و لاتیی موکریان و میر صارمی موکری بویزانه بهرهنگاری بووه و لهشکری قزلباشی تیکشکاند، دانهری میژووی (عالم آرای صفوی)، میری موکرییی دۆزمن و نهیاری شاهیی قزلباشان، به کوردی یهزیدی و ههصف دهکات، ژنه توێژهریکی ئیرانیش درکی بهم چهواشهکارییه نهکردوه و دوپاتی کردۆتموه^(۱).

له ئالییهکی دیهوه، له دهستپیکیی سهردهمی عوسمانی له کوردستاندا، چهند مآلبات و بهرهباپیکیی داسنی ههبوون له ههولیر و گوندهکانی دهووپشتی و له دهفتهری تههریری ولایهتی ههولیر (أربیل)ی سالی ۹۴۹ک/ ۱۵۴۲ز دا، زانیارییی وردیان لهبارهوه تومار کراوه، وهک مآلباتهکانی: کوێخا

خهلیل(خلیل کتخدا)، خالههوند، شیخ شهرف، پیربال، حوای(؟)، تهنانهت ئهوه دهمانه دونبولییش به خیلکی داسنی ههژمار کراون و به ناوهکانیانا دیاره له شوێنکهفته و لایهنگرانی بنهمالهیی شیخ عهدی بوون^(۲)، ئهوجا نازانریت ئهمن کوچ یان گههیشتههیان به و لاتیی ههولیر کهنگی بووه و به چ هۆکار و پالنهریک بووه، وهلی بهیپی ئهوهی دههان ههزار سهر پهزیان ههبووه و باجی

(۱) مریم میراحمدی، دین و مذهب در عصر صفوی (تهران: ۱۳۶۳ش)، ص ۸۴- ۸۷.

(۲) دفتر تحریر مُفصل و اجمال ولایة آربیل لسنة ۹۴۹ هـ/ ۱۵۴۲م (أربیل: ۲۰۱۵)، ص ۶۸- ۷۱.

(۳) إمارتا داسن والشیخان في العهد العثماني، ص ۱۳.

(۴) رسالة «مشاركة في الداسنية»، دراسة وتحقيق حسين حسن كريم، گۆفاری ژین، ژماره (۹) (سلیمانی: ۲۰۱۷)، ل ۲۹- ۵۸.

(۵) مکتوبات مولانا خالد النقشبندی (السليمانية: ۲۰۱۶)، ص ۵۸۷. و پروانه: ل ۴۶۸.

- ابن الاثیر، الكامل في التاريخ، دار المعرفة (بيروت: ۲۰۰۷).

- الأزدي، تاريخ الموصل، دار العراب (دمشق: ۲۰۱۶)

- ايشو عدناح البصري، الديورة في مملكتي الفرس والعرب، مطبعة النجم (الموصل: ۱۹۳۹).

- الأمير شرفخان البديسي، شرفنامه، ترجمة محمد جميل الملا أحمد الروزياني، ط ۲ (أربيل: ۲۰۰۱).

- البلاذري، فتوح البلدان، دار الكتب العلمية (بيروت: ۱۹۷۸).

- توفيق وهبي، الآثار الكاملة، مركز زين (السليمانية: ۲۰۲۲).

- توما المرجي، كتاب الرؤساء، ترجمة الأب ألبير أبونا، المطبعة العصرية (الموصل: ۱۹۶۶).

- ابن حوقل، صورة الأرض، دار مكتبة الحياة (بيروت: ۱۹۷۹).

- خالد النقشبندی، مكتوبات مولانا خالد النقشبندی (السليمانية: ۲۰۱۶).

- دفتر تحرير مُفصل واجمال ولاية أربيل لسنة ۹۴۹ هـ/ ۱۵۴۲ م، ترجمة د. خليل علي مراد (أربيل: ۲۰۱۵).

- روجيه ليسكو، اليزيدية في سورية وجبل سنجار، ت: أحمد حسن، دار المدى (دمشق: ۲۰۰۷).

- العمري، التعريف بالمصطلح الشريف، دار الكتب العلمية (بيروت: ۱۹۸۸).

- المقرئ، السلوك لمعرفة دول الملوك، دار الكتب العلمية (بيروت: ۱۹۹۷).

- نزار أيوب گولي، إمارتا داسن والشيوخان في العهد العثماني، الأكاديمية الكردية (أربيل: ۲۰۲۳).

- الشيخ نورالدين البريفكاني، البذور الجليلة، الأمانة العامة للثقافة والشباب (أربيل: ۱۹۸۶).

- ياقوت الحموي، معجم البلدان، دار أحياء التراث العربي (بيروت: بلا).

- يوحنا بن كلدون (القرن ۵هـ/ ۱۰ م) تاريخ يوسف بوسنايا، ترجمة القس يوحنا جولاغ (بغداد: ۱۹۸۳-۱۹۸۴).

ب- به كوردی و فارسی:

- نوسكارمان، توحفه موزه فریه، پيشه‌کی و ساخر دنه‌هی هئیم موكریانی، ده‌زگای نارس (هولیز: ۲۰۰۶).

- سالمی صاحبقران، دیوانی سالم، بنكهی ژین (سليمانی: ۲۰۱۵).

- گوڤاری ژین، ژماره (۹)، بنكهی ژین (سليمانی: ۲۰۱۷).

- مریم میراحمدی، دین و مذهب در عصر صفوی، انتشارات امیر کبیر (تهران: ۱۳۶۳ ش).

- شاعیر سالمی صاحبقران (م: ۱۸۶۹)، له چوارینیه‌کدا، داسنی که مه‌هستی بریانی یه‌زیدیه، له ریزی نوصه‌یری- شیعیه و جوو و گهر- گاوری به‌دخوو داناه:

فهره‌نگ و داسنی و گه‌بری به‌دخوو نوصه‌یری و نه‌رووس و ده‌یلم و جوو به‌حالی من نه‌بن هه‌رگیز نه‌مانه

هه‌زار جار ئوف، برایم ناغا له ده‌ست توو (۱).

- له ده‌قیکی میلیلی (مهم وزین) دا- سالی ۱۹۰۳ له موكریان، هه‌ر به‌داسنی ناو براون» یایه‌زین، عومره‌که، هه‌رچه‌ند ماینه‌ی خو‌لا- خودا دروستی کردوه، جوله‌که‌یه، فهره‌نگه، داسنییه، ئورووسه، دیانه» (۲).

له‌ستر انیکی فولکئوری سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مشدا، ئه‌فیندراریک به‌دولبه‌ره داسنی- یه‌زیدیه‌که‌ی هه‌ل ده‌دات:

ئه‌ز هونگا فتم باطنی

دلنی من ما بخيالی

من گووتیا داسنی

شوخی شه‌نگی شه‌پالی

شه‌پالی شوخ و شه‌نگی

کافری دل فهره‌نگی (۳)

له‌م کورته شه‌کۆلینه‌دا، ده‌کریت بلئین گه‌هیشتینه ئه‌و که په‌یقی دیری نی داسن، له‌میانیه‌ی فراوانیوون و گۆرانی واتا و رامانیدا، بووه ناو و ناسنامه‌ی ئولیکی ره‌سه‌ن و میژوو کردی کورد و پیم وایه راستتر و زانستیره ئیستاش هه‌ر به‌و ناوه ناو برین نه‌ک به‌ناوی یه‌زیدی- ئیزیدی.

سه‌رچاوه و ژیده‌ر:

أ- به‌عهره‌بی:

(۱) دیوانی سالم، بنكهی ژین (سليمانی: ۲۰۱۵)، ل ۶۵۹.

(۲) نوسكارمان، توحفه موزه فریه، پيشه‌کی و ساخر دنه‌هی هئیم موكریانی (هولیز: ۲۰۰۶)، ل ۱۶۳.

(۳) ئوبگین پریم و نالبیرت سوسین، فیکسئوکنیت کوردی، فه‌کۆلین و به‌ر هه‌فکر ن سه‌عید دیره‌شی (ده‌وک: ۲۰۱۳)، ل ۶۱-۶۲.

جروانه..شوینوار و دهقین بزمارى

(گهړيانهك ل نافا ديروكا ئافدانى ل دهقرا بهدينان)

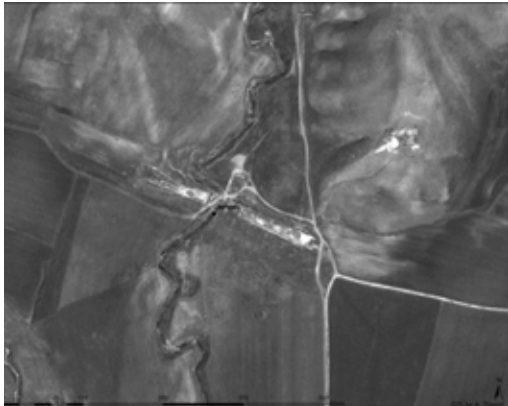
كوڤان ئيhsان ياسين

دهرازينك

١٩٣٢ پهمانگهها شيكاگو ب سهرکيشيا ههر دو زانايان سيتون لويد و سورکلید جاکوبسونى قهکولين ل قى جهى کرينه، ههرچهنده نهو ههلشکافتنين کهفن بين ل سهر قى جهى هاتينه کرن ديار دکهن کو نهف جهه بهنداقهکا نافى يه، هندهک دبیزن ژى کو قهنترهيه، بهلى قهديتنين نوى ديار دکهن کو نهف جهه بهرمایکين قهنترهيهکا نافينه، کو ناف د سهر را دهرياز دبوو، پروژهيئ نافدانى بين سهنجاريبى يه کو ل وهختى خو نافا پاقژ ژ کوردستانى قهگوهاستبوو پايتهختى خو نهينهقايين.

نهف قهکولينه بهحسى نيك ژ پروژهيين ناقى (هيدروليکى) دکهت، نهقين ل دهقرا کوردستانى ل سهر وهختى مهلکى ناشوورى سهنجاريبى (٧٠٥-٦٨١ ب.ز) هاتينه چيکرن، نهف جهه ل سالآ ١٨٥٣ ژ لايئ شوينوارناسى ننگليزى (نوستن هنرى لايارد) قه هاتيه قهديتن، پشتى وى ژى کومهکا مهزن يا زانا و گهړوکان قهستا قى جهى کرينه، ژ وان ژى شوينوارناسى ننگليزى (ليناردو کينگ) بين کو ل سالآ ١٩٠٤ سهرهانا قى جهى کرى، پاشى ل سالآ ١٩١٣ زانايئ نهلمانى والتهر باخمانى سهرهانا قى جهى کرينه. ل سالآ

(نەخشەوارى) ۱)، نژیکی ۵ کم ژ نافەندا قەزا شېخان دویره و ۱۰ کم یا ژ رمخى ژیریى گوندی خنس دویره. بەرمایکین شویناری بین گەلەك مەزن ل قیرى دەینه دیتن، ئەو ژى قەنتەرەکا ئاڤى یه کو ب هاریکارییا وئ ئاڤ د سەررا دەر باز بوویه و بەر ب نەینەفا بریه، ئەو ژ کۆمەکا بەرا و دەقین بزماى پیکدەنیت، کو ل سەر روپى بەرین وئ هاتینه نفیسین (الخیاط، ۲۰۱۶، پ ۲۷۰).

نەخشەوارى 1: جەئى جروانە و شکلین هەيڤا دەستکار، ژ (Fales & Fabro, 2014, p 67)

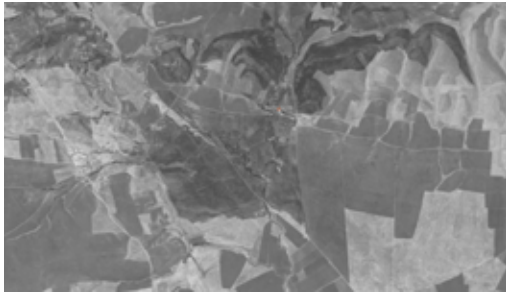
بۆ جارا ئیکى زانایى ئەلمانى والتەر باخمانى و مزیفى قى جەئى یى هیدرۆلیکی زانییه، دەمى وى هەموکا بەرفرەه یا دوکومینتکرنا نەخشین کەڤرال رمخى کوردستانى ل سالا ۱۹۱۴ کرین، ل سالا ۱۹۲۷ قەریژا قەکۆلینین خۆ بە لاقربوو، ئەندەزیاری ئەلمانى باخمانى شروڤەکا بەرکەتى ل سەر قى جەئى دیار کربوو، کو ئەو ژى بەرمایکین بەنداڤەکا ئاڤى نە (Bachmann, 1927, p 26) سوسە، ۱۹۶۱، پ ۱۷۲). (نەخشەوارى/ ۲)، پاشى جارمکا دى ژ لایى یى ئای سپازمەریفە سالوختا وئ دەیتە کرن، ئەوئ ژ پیش تایی بەغدا یى ئاشووریان سەردانا قى جەئى کرى، دیار دکەتن «بەنداڤەکا مەزنە ل نژیکی گوندی جروانە»، دیسان دیار دکەتن «بەرین نفیسی یى

قەکۆلینەکا دویرودریژ ژ لایى زانایین زانینگەها ئودونى یا ئیتالی ل سەر قى جەئى هاتیه کرن، بەلى گەلەك نەپەنى و هویرکاریین هەین کو هیشتا د قەشارتینه، ئەڤ قەکۆلینە ل سەر ناڤ و جەئى (جروانە) رادوەستیت، زیدەبارى سەخلەتکرن و قەکۆلینا نفیسینین بزماى و شروڤەکرنا وان، ئەڤه ژى ب ریکا ب کارئینانا نەخشەوار و شکلین کەڤن بین هەیفین دەستکار، هەر دیسان ئەو قەکۆلینین ل سەر هاتینه کرن، هەرومکى هەندەك ژ شوینارانسان ئاڤرى دایى، کو گەلەکا پویتەكئ مەزن یى ب پروژەیین نافدانى بین مەلكئ ئاشوورى سەنحارییى کرین، کو ئەڤ پروژە لایهكئ زیندى یى جفاكئ ئاشوورى یى کەڤن بوون، ئەڤ نفیسینین ل سەر بەرین پروژەى هاتینه کرن، دیروکا قى جەئى و دیروکا وى مەلكئ ئافاکرى دیار دکەن، هەر دیسان ئاڤرى دەنە وان جەهان بین کو ئاڤ بۆ پروژەى لئى هاتیه خرڤەکرنا و ناڤین وان گوندان ئیناینه بین کو بەر بۆ پروژەى ژى هاتینه ئینان.

۱- نفیسینین بزماى ل جروانە

۱-۱ جەه و قەدیتنا جروانە

وەكى مە ئاڤرى دایى کو ئوستن هنرى لایاردى بۆ جارا ئیکى ئەڤ جەه دیتییه، ب رەنگەكئ هویر سالوختا وى کریه، بەلى ئەو د مەرەما چیکرنا قى جەئى و مزیفى وى نەگەشتیوو، پستی وى ژى زانایى بریتانى یى تاییەتمەند د بیاڤى ئاشووریا دا (لیوناردۆ دەبلیو کینگ) ل سالا ۱۹۰۴ سەردانا قى جەئى کریه، هەندەك شکلین فۆتوگرافی ل سەر قى جەئى بۆ هەڤالئى خۆ یى ئەلمانى ئیدوارد مایەرى هەنارتینه، ل سالا ۱۹۰۸ دیروکنفیسی ئەمریکى ئەلبیرت ئۆلمستیدی سەردانا قى جەئى کریه (امین، ۱۹۴۸، پ ۱۸۱-۱۸۳). (Fales & Fabro, 2014, p 66) جروانە دکەڤیتە دەڤەرا شېخان، دکەڤیتە رمخى ژوریى رۆژەلاتى ئیسفنى (عین سفنى)

نەخشەوارى 3: جەئى جروانە د رىكا هەيڤا
دەستكارا ئەمەرىكى (كوروننا) ل روژا 16/8/1968

۲-۱ سالوختهكرنا جەئى

پروژههێ ئاڤدانا خنس ل رەخى خنس ل سەر
کنارى رويبارى گۆملى دەستپێدکەتن، هەندەک
نەيسينيین سەر و مەختى مەلکى ئاشوورى سەنحارییى
ل سەر هەنە، سەستەمى ئاڤدانى ئێک ژ کارين وى
بين بەر نياس بوو، ئەوى ئاڤا پاڤژ ژ گۆملى ب رىکا
جۆبارەکى ئاڤى بر بوو نەينەڤا، ل گەلەک جەهان ب
بەران هاتبوو ئاڤاکرن، دريژيا ڤى کەنالى ۸۰ کم
بوو (باقر و سفر، ۱۹۶۶، بپ ۳۹) (نەخشەوارى/
۴). ل ڤيرى ئاشووريبان گەلەک بەرين مەزن بو
ئاڤاکرنا پروژههى بکار نينايە، دو رەنگين بەرا
هاتينە بکار نينان، ئەو ژى کانين بەرين خيزى و
بەرين رەقبوون (Bonacossi, 2018, p. 82).
(دیمەنى ۱)، پاشى ئەڤ قەنتەرا مەزن پى ئاڤاکر

نەخشەوارى 4: دیمەنەک ژ (Google Earth)
کو تیدا جەئى جروانە و رەخودۆرين وى ديارن

ل ویرى هەين، نەيسينا بزمارى ل سەر هەيە».
ديسان ديار ژى دبیت کو ژ کارين مەلکى
ئاشوورى سەنحاریيە، نيرينين سپایزەرى و
پويتهكرنا وى ب ڤى جەئى، هەر ئێک ژ جاكوبسن
و سيتون لويد پالڤان دا پتر دويڤچوونا ڤى جەئى
بکەن، پشنى پينج سالآ ڤەكۆلين ل ڤى جەئى كر و
دەست ب ڤەديتتا ناڤەرۆكا ئەڤى جەئى هاتە کرن
(امین، 1948، بپ 181-183؛ Fales & Fabro, 2014, p 66)

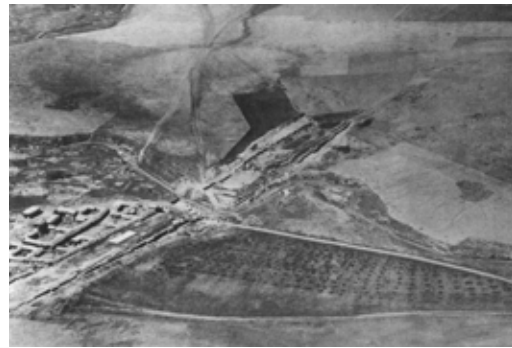
وەكى مە ديار كرى كو هەتا هەيڤا نيسانا سالآ
۱۹۳۲ نەرۆ هنييهك د وەزىڤا ئەڤى جەئى دا هەبوو،
وى دەمى سيتون لويدى و جاكوبسونى ل جەئى
خورسەبەدى كار دكر، كو پروژههێ پەيمانگەها
شيكارگۆ يى ڤەكۆلينين شوينوارى بوو (الخياط،
۲۰۱۶، بپ ۲۵۷-۲۵۸). پشنى بو دەمى ۱۰
روژا ل ڤى جەئى كار كرى، وان ديار كر كو ئەڤە
كەنالهكى ئاڤيه و ژ گەليى رويبارى گۆملى ژ
رەخى خنس ڤە دەستپێدکەت هەتا دگەهتە جروانە
(نەخشەوارى/ ۲ و ۳ و ئەڤ جۆبارا ئاڤى د سەر
قەنتەركەكى را دەرباز دبیت كو هەتا نوکە يا
ديارە، ژ ویرى ژى دگەهتە رويبارى خازرى،
باغچه و بيستانين نەينەڤا پى دەينه ئاڤدان (سفر،
۱۹۴۷، ص ۸۱).

نەخشەوارى 2: نەخشەوارى كەنتورى يى
جروانە، ژ (Jacobsen & Lloyd, 1935, p 7)
(Fig 1)

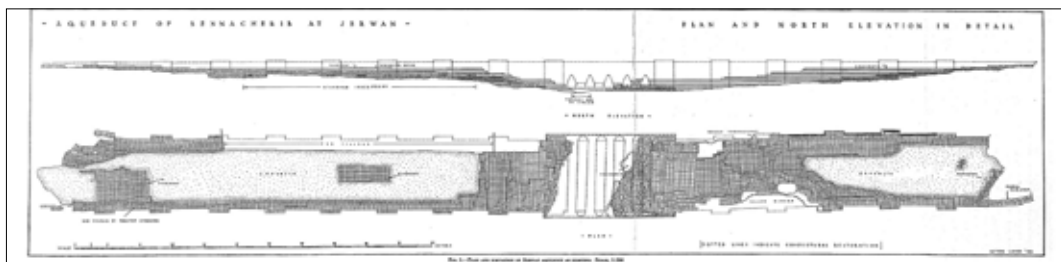
فی جہی کرہقہ، ئەف جہہ ہاتہ پاقر کرن و پاشی قہکولین ل سەر ہاتہ کرن، وان دیت کو ئەف جہہ ب باشی یی پاراستییہ، دریزاھییا وی ۲۸۰م، پەحنییا وی ژ ی ۲۲م، خالان ژ ھەمیا بلندتر ۹م کو ل سەری وان کفائین بو قەرژا ئافی ہاتینہ ئافاکرن، ہاتیہ پیقان (Jacobsen & Lioyd, 1935, p 1; Fales & Fabro, 2014, p 67). زارافی گھلیی کویر، ئەفی سەنحارییی دانایہ سەر وی کویراتییی یاکو کەنالی تیرا دەریاز دبییت، ئەو ب تنی ئەو نہالہ یا کەنالی تیرا دچیت، ئەف جہہ یی ئاف دگہنتی د ئاف گھلی دا خالا ژ ھەمیان نزمترہ، ل قیری یی نہچار بووی وی قەنتەری ئافاکت دا ئاف د سەر را دەریاز بییت، خالا دەستپیک کیترہ ژ ۷ مەتران کو ئافا کەنالی دگہنتی (دیمەنی/۲)، ل قیری ژ ی بین نہچار بووین کو دو مەتران ل ھەردو رەمخین کەنالی ئافاکن دا ئاف د رەمخین کەنالی دا نہچیتہ خواری، ب فی دەستوداری دی بلنداییا قەنتەری بیٹہ ۹ مەتر، ژ فی خالی ژ ی ئاف ھیدی ھیدی بەر رەمخ رۆژ ئافای قہ چیت. ل قیری ئەم دشتین ھژمار و قەباری وان بەرا تەمخین کەین بین کو قەنتەرا جروانہ پی ہاتیہ ئافاکرن، مەگرتی ھەر گومتلەکی ئان بەرا ۵۰ سم موکەعەین، ھوسا دی ھژمارا بەرین ہاتینہ بکار ئینان گەھنہ پتر ۲ ملیون بەران، بەلی ئەفہ ب تنی تەمخینکرنہ (Jacobson & Lioyd, 1935, p 6; Fales & Fabro, 2014, p 67) 276-277; . سفر، 1946، بپ (نەخشی/ 1 و 2).

ئاشووریان ئاف ژ گەلمەك باسك و جۆبارا بو فی پروژہی ئینا بوو، ژ وان ژ ی: خنوسا، می کوکنو، بیتر، ئالام لابرا، گەماگارا، جرموا، زیدەباری چەند جەین دی (حنون، ۲۰۰۹، بپ ۱۸۷-۱۸۴).

دیمەنی 1: جروانہ ژ نەسمانی، دیمەن ب فرۆکی ہاتیہ گرتن، ژ (Jacobsen & Lioyd, 1935)

ھەر چاوا بیت، دیمەنی گشتی یی فی مینومینتی بیر ہاتنا ئەفی دگہنتہ رەمخ گھلی کو کەنالی تیرا دەریاز بووی، ئافا زیدہ د ئاف چار کفائین باز نہی را دەریاز دبییت، ئەفرۆکە گەلمەك یا پیشچاف و دیارہ ژ وی یا بەری ھینگئ سبتون لویدی و جاکوبسنی بەحس کری، نەخاسمہ دەمی وان ل ھەیفان نیسانا سالآ ۱۹۳۲ ئ سەردانا ویری کری. ئەف ھەردو زانایہ ژ خورسبادی د ئاف گوند و وارا را دەریاز بوون، خۆ ل بەرامبەری دیوار مکی نزم دیت، کو دەمل و بیشا قەشارتبوو،

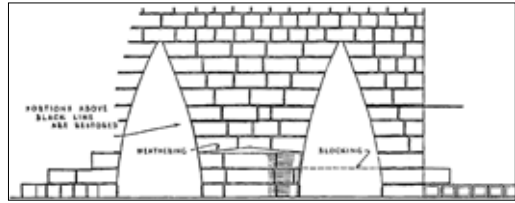
نەخشی 1: رویی جہی جروانہ ژ رەمخەکیفہ، ژ (9) (Jacobsen & Lioyd, 1935, p 9)

و مسا ہاتبوو قەشارتن کو ل کیم جہان دەھتہ دیتن، سالآ پاشتر و ل دویماییا کاری خۆ ئەوان قەستا

ئەگەر ئۆز تەڭدا نا گەلەك پارچەيىن وئ، ئەف جەھ پترى ھەميا يى خراب بووى، چ پى نەفیت ئەگەر ئاف و كىنجىن وئ د بەردەوام بن، نافر استا فى جەھى ب تەمى دى خراب بيت و نامىنیت، ئەفە ژى يا چىبووى ژ بەر كو ئافى كۆمەكا مەزن يا بەران يى ژ جەين وان راكرين و برين (دیمەنى/۳). ب فى تیزوبەرگىزى ژى كەنالى دى بيتە بەرمايكن ھەرفتەيەكى د ئاف گەلى دا، ئەفە ب تنى ژى يا ب ومختیفە گرئدايە، كو ھىدى ھىدى دى ئاف ل پشت فى جەھى كۆم بيت، ھەتا رىكا خو د خالا ژ ھەميا سستىر دىبىنیت و دى رىكا خو شەقىنیت، دى قالايىان چىكەت. ژ لايەكى دىفە ھۆستايىن نافر خويى بەردەوام بەران ژ فى جەھى ددن، ئەفە ژى يا ب ساناھىيە كو بەرىن نكراندى قەدقەد كەن و بىەن، ب راستى مە گەلەك گرؤف ھەنە كو بەردەوام بەر ژ وئىرئ دەينە دزىن، ل فان سالىن دويمايىيى كەسەكى ژ رمخى رۆژ ئافايى كەنالى بەر ئىنايە دەرى داکو پروژەكى ل شىخان دروست بکەت (Fales & Fabro, 2014, p 68). ل فان دوماھىيا ژى رىفەبەرىيا شوينوار و كەلەپورين دەوكى پەرژانەكى (BRC) بو دروستكرىە، بەلى ھەر ب باشى نەھاتىە پاراستن.

دیمەنى 3: رمخى رۆژ ئافاي ئەم دىبىنن كو ئافى گەلەك بەرمايك د گەل خو ئىنايە، (قەكولىنقان 2015)

نەخشى 2: كفانين ل قەنتەرى ھاتىنە دروستكرن، ژ (Jacobsen & Lioyd, 1935, p 11)

دیمەنى 2: جروانە ژ رمخى رۆژ ئافافە كو نقيسىنن بزمارى ديار دكەن، (قەكولىنقان 2015)

۱-۳ دەستودانى شوينوارى و پاراستنا فى

جەھى

دەمى مروؤف سەدكەتە فى جەھى ھزرىن جودا بو پاراستنا وى دەينە بەر چاقىن مروؤفى، ھندەك پارچەيىن فى كەنالى بين خراب بووين، كو ژ ھندەك كفانان پىكدەھات، ئەم يىن ھەرفتىن، ئەف چەندە ژى ببورىنا دەمى دى بەرمايكن كەنالى بن ئاخ كەن، بەلى ئەم پشكا دكەفتە نىفەكا كەنالى كو ژ ئەردى بلندترە، ئەم بو دىتتا شوينوارين وئ دى د بەرچاق بن، بەس نە ب تنى بو دىتتى بەلكى بو زىدەگافى و دزىيان ژى، نەخاسمە بو وان كەسان بين دقن بەرىن دروست پەيدا كەن و بو ئافاكرنى بكارىبن. ژ بلى فى چەندى ژى نافر ابونين وەرزى ژى كىنجا خو يال سەر ھەرفاندنا گەلەك پارچا كرى، ب ھارىكارىيا ھىزا ئافى گەلەك ژ بەرىن وئ يىن كەتىنە رمخى كفانان، يا بوويە

۱-۴ نفیسینین بزمارى

نفیسینین بزمارى ل جروانه گلهک گرنګیا خو ههنه، ژبهړکو دیروکا ئاڤا کرنا فى مینومینتی مهزن بو مه دیار دکهت، ل قیرئ ئهم دئ دیارکهمین کا جهئ فان نفیسینا ل کیفهیه، دهستودانئ وان یئ چاوايه و دیسان چهند د روهن و ئاشکرانه، همر دیسان دئ وهزیفی وان ژى زانین، بهرى هینګى جاکوبسونى چار رهنګین نفیسینا ل سمر کهڅرئین جروانه ژیکجودا کرېوون، دگوتئ نفیسینین A-D ئهف همر چار نفیسینه بین مملکئ ئاشوورى سهنحاریبی بوون (Jacobsen & Lioyd, 1935, p 19). د سمر قئ چهندئ را دقتئ ئهم ب هویری فان نفیسینا ژیکڤاڤیرین، نفیسینین A بو C د گهل سهخلهتین نفیسینین بیرهاتنا بین ئاشووریان د گونجن (هندهک د باشن هندهک ژى پیدقئ نوپژهنکرئینه)، ئهف نفیسینه ومکى بیرهاتن بو چالاکین ئاڤا کرئ هاتینه نفیسین. نهخاسمه ژى نفیسینین B و C ئاڤریئ ب جروانه ب خو دهن، نفیسینین D ژ زنجیرمکا نفیسینین ژیکڤهقیئای پیک دهن، بهلى ژیکڤهقیئایان وان ژى ریکخستن و سمر و بهرک یئ دایئ، بهلى گریدانا نفیسینین D بو وی کسى سمرهدانا جروانه دکهت هند دروهن نین، ب قئ تاسوحمامى ژى دئ گلهک مگرتى و نیرین ل سمر شروقهکرنا وان همرین. (Fales & Fabro, 2014, p 72)

نیک: نفیسینین A

دئ ژ نفیسینین A دهستپیکهمین، ئهم ل قیرئ و ویرا همنئ د ئاڤ قهنتمرئ دا دبیین، ئهو ژ رهنګى وان دهقایه کو دبیزئنی پکنقه گریدای:

1.KUR 1.d30-PAPMEŠ-SU

2.MAN ŠU MAN KUR.AŠ

وهرګیرانا وئ:

۱. کۆچکا سهنحاریبی

۲. مملکئ دنیاين، مملکئ ئاشوور

عهلامهتا ئیکئ KUR، جاکوبسن شهپرزه کرېوو، گلهک دوپچوونا وئ دکر (Jacobsen, 1935, p 19). پشتى وی ژى (نیف دلیتیزسى) ئاڤرى دابوویئ کو ل سمر کهلیچین نهینهقا ئهف ئاڤه هاتبوو دیتن، ل هندهک جهان ژى د گهل پهیقا É.GAL یان ekallu هاتبوو، کو ب رامانا ژور یان ژى جهئ مملکیه (لابات، ۲۰۰۴، ص ۱۴۹، ع ۳۲۴)، ل قیرئ ژى یا ئاشکرایه کو ب رامانا کۆچک یان ژى قهسر ناسهحکمه قئ پهیقى. پاشى جارمکا دى جاکوبسنى خواندنین نوى بو قئ پهیقى کرن، دگوت کو رامانا KUR ل قیرئ šadû یه ئانکو بهر یان ژى چیا، ماتو ژى ب رامانا وهلات شروقهکره، رامانا پهیقا (کیشیتو) ژى ب (زهغل و ژ ئاڤچووی) ئینایه، ل دویماهیئى ژى رامانا گها (šat) دیارکریه کو ئهو زیدمکره ل سمر ئاڤین مئ ئانکو جوداهییهکه د ئاڤهرا نیر و مئ دا، همرچهنده وی ترسهک ژ شروقهکرنا قئ چهندئ ههجوو، ژ بهرکو (ئهقه جوداهییهکا دیروکیه د نفیسینین سهنحاریبی دا)، بهلى ئهف سهنگاننده یا دروست بوو، د راستى دا خواندنا šāt چ بنیاتین درست بو نینن (Fales & Fabro, 2014, p 72). ل ژیر روناھیا قئ چهندئ، دئ یا باش بیت ئهگهر ئهم ل جهین قئ نفیسین د ئاڤ جهئ جروانه بگهرین و دهستپیشان کهمین. جاکوبسنى دیارکرېوو کو نفیسینین A ل سمر گلهک بهرا کو د ئاڤ ئاڤاهى را بوون، هاتینه دیتن، بهلى مخابن وی جهین درست دیار نهکرینه، نهخاسمه ژى ل سمر دنگین بو پشتهقانى و موکمکرنا ئاڤاهى هاتینه دانان. ئهف دیمهنئ ل خواری (نهخشئ/ ۳) میناکهکه د ئاڤ بهرین نفیسی بین جروانه دا، بهلى د سمردمین کهڤن دا نهدهاته دیتن، جاکوبسن و هسا دبیینت کو هینګى ئهف نفیسینه دا هیته خواندن ئهگهر هاتبا و قهنتمره خراب ببا و هوسا ئهف نفیسینه دا دیار بن.

وهرگیز انا وئ بۆ زمانی کوردی:
سه‌نحاریب دبئژیت:

1. 1d30-PAP^{MES}-SU MAN ŠU MAN KUR.AŠ + šur a-na šid-di
2. ru-ú-qi A^{MES} ID^H a-zu-ur ki-lal-la-an
3. A^{MES} ID^H Pul-pul-li-ia A^{MES} URU^H a-nu-sa
4. A^{MES} URU^H Gam-ma-ga-ra
5. A^{MES} kup-pa-ni ša KUR^{MES} ša im-na u šu-me-li
6. ša i-ta-tu-uš-šu UGU-šu uš-rad-di pat-tu₄
7. ú-šá[ra-a-na ta-mir-ti NINA^{KI} UGU na-a[li
8. [u-du-du-tiša^{NA} pi-i-lipe-si-ú-šak-bi-is
9. ti-tur-ruA^{MES} ša-tu-nuú-še-ti-iqše-ru-uš-šu (Jacobsen & Lloyd, 1935, p. 20 (Fales & Fabro, 2014, p. 76)

مه‌لکی دنیاین، مه‌لکی ناشوور
ژ جهین دویر

من نا‌فا رویبائی یازور (ه‌ردوک)

نا‌فا رویبائی پولپولیا و خانوسا

نا‌فا گه‌ماگارا

نا‌فا کاتیا ژ ره‌خی راست و چه‌پی چیا

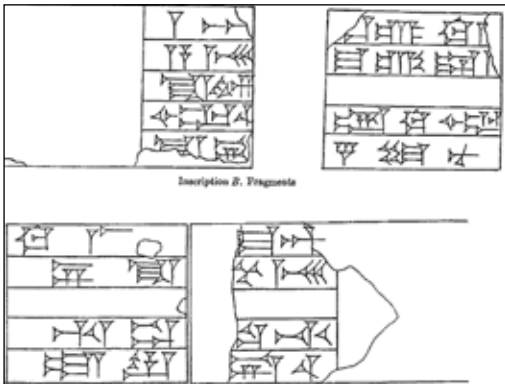
من که‌نال‌ه‌ک کولا دا نا‌فی بیه‌مه نه‌ینه‌فا

ل س‌هر دۆلین کویر را (نه‌ز پی رابووم، من

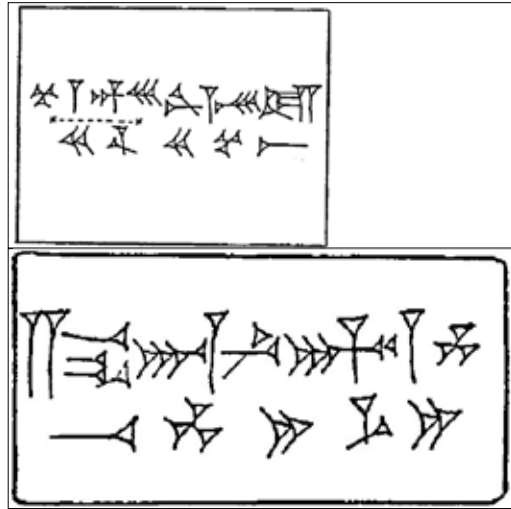
پینگاه‌ک ه‌افیت)

پره‌ک ژ گومتلین به‌ری بین سپی. نه‌و نا‌فه د

س‌هر را دچوو (نه‌خشی/ ٤ و ٥).

نه‌خشی 4: نفیسینین (B)، ژ (Jacobsen & Lloyd, 1935)

نه‌خشی 3: نفیسینین (A)، ژ (Jacobsen & Lloyd, 1935)

دو: نفیسینین B

ئه‌ف نفیسینه ژ ی ل گه‌له‌ک جهان بین ه‌اتینه دیتن، کو نفیسینین بی‌فاینه به‌روفاژی نفیسینین (A)، ئه‌و دهینه دیتن و عه‌لامه‌تین وان ژ ی مه‌زنترن و باشتر ه‌اتینه نفیسین، ل ره‌خی ژویرین که‌نالی ئه‌ف نفیسینه بین ه‌اتینه دیتن، وکی مه‌ دیارکری کو د بی‌فاینه و ل س‌هر بلندا‌هیه‌یکا دیار ه‌اتینه نفیسین، ه‌هر دیسان ل س‌هر ه‌همی دنگان ه‌اتینه نفیسین (Jacobsen & Lloyd, 1935, p 20)، پلانا فی نفیسینی ژ ی و‌سا ه‌اتیه دانان کو ه‌هر که‌سه‌کی س‌هر‌دانا جروانه بکه‌ت، ئیکسه‌ر بی‌نیت، ئه‌و ل س‌هر زنجیره‌کا ژ پینج به‌ران ه‌اتینه نفیسین، کو د ئیزیکی ئیکن و ب ره‌نگه‌کی ئاسویی ه‌اتینه دانان، د ه‌هر ستوپه‌کی دا دو ریزین نفیسینی ه‌ه‌نه، ه‌وسا دوجارکی و س‌یجارکی ل س‌هر دنگین جروانه دهینه دیتن. ئه‌و نفیسینین دکه‌فه که‌رتی ژویرین روژه‌لاتی گه‌له‌ک باش د پاراستینه، جاکوبسنی نفیسین بین لیکدا‌به‌فه کو ژ ٩ ریزین نفیسینی پیک دهین، گه‌له‌ک ب ه‌ویری و ژیکدویر ه‌اتینه نفیسین (Fales & Fabro, 2014, p 74).
ئه‌قال خواری ژ ی ده‌قی وئ نفیسینی یه‌ دگه‌ل

سى: نقيسينين C:

نقيسينين C نوسخهيك كورتكريا نقيسينين مەلەكى يېن پېفانەينە، ل سەر رمخى سەرى يېن سى پارچەيىن بەران، ومكى ديار ئۇمى ژى ومكى نقيسينين A د قەشارتى بوون، نەخاسمە ژى دەمى ئاقاھيىي قەنتەرى يى تمام، دا كول دەمى ئاقاھى خراب بيت بەھتە ديتن (Jacobsen & Lioyd, 1935, p 22).

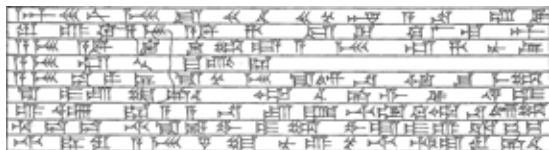
نقيسينين C نوسخهيك كورتكريە ژ نقيسينين B ئۇمى تيمى ل ساللا ۱۹۳۳ كار د وي جھى دا دكر، ئيك ژ وان ميناكان ديت، جاكوبسنى ب تتى ميناكەك يى ديار كرى، ومكى ديار گەلەك نوسخهين دى ژى يېن ھەين كو جاكوبسنى نەديتوون، ل چار جھان و ل سەر چار پارچەيىن بەران دەھينە ديتن، ومكى ديار لئقن وان نقيسينان گەلەك يېن ھەشفتين، ژبەر كو بەردەوام ئافا وئ دولى دگەھتى. ژبەر قى چەندى ديترنە قى ميناكى C۱، ديسان ميناكى C۲)) ژى ل سەر چار پارچەيىن بەران دەھتە ديتن، ديسان ميناكەك ژى ھەر ئيك ژ فاليسى و فابيرو يېن قەديتني (Fales & Fabrrro, 2014, p 76). ئەقا ل خورائ وەرگيرانا ھەردو دەقايە بو زمانى كوردى:

C1: 1. [1.d30-PAPMEŠ-SU MAN ŠU MAN KUR. Aš + šur] a-na šid-di ru-ú-qi ul-tu ÍDĤ a-zu[-ur pat-]tu4 ú- š[áĥ-ra-a a-na ta-mir-ti NINAKI]

C2: 1. 1.d30-PAPMEŠ-SU MAN ŠU MAN KUR. Aš + šur a-na šid-di ru-ú-qi [ul-tu ÍDĤ a-zu-ur pat-tu4 ú-šáĥ- ra-a a-na ta-mir-ti NINAKI] (Fales & Fabrrro, 2014, p. 77)

سەنحاريب، مەلەكى دنيايى، مەلەكى ئاشوور، (ديتريت):

ژ جھين دوير ژ روپيارى (خازو وور) من ئاف بو نەينەفا كيشا (د سەر جھين كوير را) من ئاف بر (بو پيشقە، من پينگافەك ھافيت) ل

نەخشى 5: نقيسينين (B)، ژ (Jacobsen & Lioyd, 1935)

ئەف نقيسينە گەلەك پزانينين جوگرافى يېن نوى دەتە مە، ھەرچەندە ئاقى گوند و روپياران د نقيسينين دى دا نەھاتىە، ئەم دشين جھى باھرا پتر ژ وانا ديار بکەين، ئەم ئاقى ب ساناهى كو مروف بزائيت ئاقى گوندى خنوسايە (دیمەنى/۴)، ئەم گوندەكى بچويکە دکەھتە نيزيکى روپيارى گۆملى، کيمترى ۱ کم ژ رمخى نکرانديين بەرى ژ باقياى. باخمان ديترت: خنس گرەكى دەستکارە، گەلەك پارچەيىن گۆزکان ل سەر ھەنە. يا ديارە كو ئەم کانیکە ئافا خنوسايە ئەوا د دەقى بزمارى دا ھاتى، ديسان ئەم دشين گروقهكى دى بينين كو جھى ديار بکەين، ئەم دشين ل دويف کەنالى ژ جروانە بەيىن ھەتا دگەھينە خنسى، چ پى نەھتيت خانوسا د دەقى دا ھاتى ھەر (خنس) يا ئەفروکەيە Orazi, 2019, p 66; Jacobsen & Lioyd,) (1935, p 21).

دیمەنى 4: نقيسينين (B)، ژ (Jacobsen & Lioyd, 1935)

ليستا ژيډهران آ: عهريبي

١. امين، محمود، ١٩٤٨، استكشافات اثرية جديدة في شمال العراق، سومر، عدد ٤.
٢. باقر، طه و سفر، فؤاد، ١٩٦٦، المرشد الى موطن الاثار والحضارة، الرحلة السادسة، بغداد.
٣. حنون، نائل، ٢٠٠٩، مدن قديمة ومواقع اثرية دراسة في الجغرافية التاريخية للعراق الشمالي، دمشق: دار الزمان لطباعة والنشر والتوزيع.
٤. الخياط، راكان فرج عازر، ٢٠١٦. المشاريع والنظم الاروائية في بلاد اشور ابان العصر الاشوري الحديث ٩١١-٦١٢ ق.م، بغداد: جامعة بغداد - كلية الاداب
٥. سفر، فؤاد، ١٩٤٦، طريق خنس جروانه، سومر، ٢:١.
٦. سفر، فؤاد، ١٩٤٧، اعمال الارواء الذي قام بها سنحاريب، سومر، ٣:١.
٧. سوسة، احمد، ١٩٦١، مشروع سنحاريب لارواء منطقة نينوى، مجلة المجمع العلمي العراقي، عدد ٩.
٨. لابات، رينية، ٢٠٠٤، قاموس العلامات المسمارية. بغداد: المجمع العلمي العراقي.

ب: بياني

1. Bachmann, W., 1927. Felsreliefs in Assyrien, Bawian, Maltai und Gundük.. Leipzig: Leipzig.
2. Bonacossi, D. M., 2018. Twele royal stelas for twele great Gods. Ash-Sharq, 2 (2).
3. Bonacossi, D. M. & Iamoni, M., 2015. Landscape Tigris and navkur and settlment in the eastern upper Iraq. Iraq (77).
4. Fales, F. M. & Fabro, R. D., 2014. Back to Sennacherib's Aqueduct at Jerwan: A reassessment of the textual evidence. Iraq, 76(01).
5. Jacobsen, T. & Lioyd, S., 1935. Sennacheribs Aqueduct at Jerwan. Chicago.
6. Oates, D., 1968. Studies in the ancient history of north Iraq. London: London.
7. Orazi, R., 2019. the archeological environmental park of Sennacheribs irrigation network. Udine: university of Udine.
8. Reade, J., 1978. Studies in Assyrian Geography. Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale.

سهر پرهكا بهري نهو ناف د سهررا دهر باز بوو (ديمهني/٥)، (نهخشي/٦).

ديمهني 5: نفيسينين (C)، ژ Fales &

(Fabro, 2014, p 77)

نهخشي 7: نفيسينين (C)، ژ Fales &

(Fabro, 2014, p 76)

سهر بيژك

- پروژههين نافداني ل دنيايا كهفن پشكهك بوون ژ وهرارا نابوري يا وي ومختي، ژ بهركو دهقرا كوردستاني دهقرا كا چيبي بوو، گهلهك ناقا پاقر يا قهخوارني لي ههبوو، كانين بهرا مشه لي ههبوون، نهقه ژي ريخوشكرنهك بوو دكو پروژههين مهن ل بهينه چيكرن. ل قيري كومهكا خالا دي بهرچاف كهين ل سهر پروژهي جروانه:-
١. پروژههين جروانه بزاقهكا گهلهك مهنه كو ئاشووري بي رابووين دا ئافي بگههينه پايتهختي خو نهينهفا، ل قيري ژي تهكنيكن ب كارنيان بومه ديار دبن.
 ٢. چهند پروژههين دي ژي بين نافداني ل دهقرا دهوكي ههنه، وهكي مالنا و فهيدبي و بهندهوايي، كو د ريكا فان پروژههين را دهقرين جودا دهاتنه شينكرن.
 ٣. چار رهنگين نفيسينا ل جروانه دهينه ديتن، ئه نفيسينين مملهكينه كو گهلهك دگرنهك و ژيهاتينه
 ٤. نفيسينين جروانه گهلهك جهين جوگرافي بو مه ديار دكهن، زيدهباري كانين بهرا و ژيهرين ئافي كو نيانيه سهر پروژهي.
 ٥. نهف جهه پيدقي سهخييريكرن و نويزه نكرني يه، كو گهلهك ژفي پروژهي بي هسرفتي يان ژي مروفان بي خرابكري.

کورد و میتراپه‌ریسی

شوونوارین میتراپه‌رسی ل کوردستانی

ژیدهرین فارسی وەرگرین، بەلێ وەک پندقی ژیدەر ل بەر دەست نەبوون، لەورا مە پەنا برە بەر سائیتین ئەلکترۆنی و ل دویف وان ژیدەرین ب دەست مە کەفتین، مە پێزانین ژێ وەرگر تینە، کو ئەو ژێ ب کوردی و فارسی نە، ژیدەرین فارسی وەک پەرتووک و فەکولینین زانستی و ل سائیتین ئەلکترۆنی وەرگر تینە. د قئ فەکولینیدا میتراپه‌رسی زیدەر ل روژەه‌لاتی کوردستانی بەرچاڤ دبیت، ژبەرکو ئەڤ پارچا کوردستانی بەشەک بوو دکەڤیتە د ناڤا ئیرانیدا کو زیدەر کارتیکرنا خۆ ل سەر هەبوو، دیسان ئەو ژیدەرین مە ب کار ئیناین پتربیا وان فارسی بوون.

سەلوا مەحمەد نەئیلی

بێگومان چ مزار و فەکولین د بئ شاشی و کیم و کاسی نین، بەلێ ب خواست و هیڤیا وئ چەندئ کو بیکۆلا من ژ بو گەهاندنا ئەرکئ نفیسینا قئ بابەتی، ببیتە هۆکارمئ بجهینانا ئارمانجا زانستی د بیاقئ کورد و میتراپه‌رسییندا، کو ببیتە جەئ مفایی بو خواندەڤانان.

نقیسەر (فاضل عمر) وەها خویا دکەت، ب گشتی دەما باس ل هەر دیاردەیهکئ یان تشتەکی دکەین ژ رههین وئ یین سروشتی یان بوویەرین وئ یین میژوویی دەست پئ دکەین، میهر پەستی ژ وان هەردو فاکتەر ان پێک دەیت، لایەنئ سروشتی ب روژئ و گرنگییا وئفە دەیتە گریدان. ژ لایەنئ میژوویڤە هەلبەت گریدایی ئەو نەخش و پێرابوون و نقیسارین مابینە و هەردو ب هەڤرا تشتەکی بەر هۆز و بەر هەست

نایینی میتراپی (میتراپی) میتراپی نیک ژ نایین کەڤن یین شارستانیەتا ناریاپی بوو، ئەڤ نایینە د ناڤ گەلئ هند و ئیرانی هەتا نەوروپادا یئ بەر بە لاق بوو، هەروەسا کاریگەرترین نایین بوو ل دونیا یا وی سەردەمی، قئ نایینی پلەیهکا مەزن و گرنگ د ناڤ نفشئ ناری و جیهانیدا هەبوو.

د قئ فەکولینیدا بزاف هاتینە کرن، کو لایەنئ میژوویی، بیروباوەرا د نایینی میتراپه‌رسییندا ل کوردستانی بەیتە شروڤەکرن، هەندەک شوونوار و تایبەتمەندی د قئ ئایینیدا بەیتە بەرچاڤ کرن، داکو ژ نئزیک هایدار بین ژ نایینی میتراپه‌رسیی ل دەڤەرین کوردی. مە بزاف کریه مفای ژ

میترا د دهمی قورباتیکرنا گای دا دگهل سه و مار و دوپیشک و همر دوو فرشتین هه لگرین خه تیراین ناگری

نیایه، ئه خوداونده د ناف پرتووکا کهفتار و پیروز یا هندیان (ریگ قیدا-Rig-Veda) دا ب ناقی (میترا-Mitra) هاتییه، هروسا د ناف پرتووکا پیروز یا (ناقیستا) دا، ههمان ناف بوی خوداوندی هاتییه، ئه ژی خوداوندی رونا هیی به، کو زیره قانی راستییه و هه قدری دره و ا خه له تیانه...»^(۵).

ب دیتنا نفیسهر (فرانتس کومون)، میهر پرسی قه دگریتفه ب سهر دهمه کی دویر و دریز بی بیری هندوئیرانی ژیک جودا بین، د سرووداندا په سنا وئ دهاته کرن، د پرتووکا پیروز یا ناقیستایی دا په سنا خوداوندان ب شیوهی سروودان ب تیر و ته سلی هاتییه کرن، ب تاییه تی ئهف خوداوندان میترای ب شیوه کی پایه بهرز دهاته نرخاندن^(۶).

ب ناقی میهر پرسی بوی مه ئافا دکهت، دیسان نفیسهر دیار دکهت کو تشتی سهر ئه وه هه رده ما ئه م باس ل میترا پرسی بکهن، ئه توشی ئیک ژ مهزترین ئاریشین میترا پرسی ب دبین؛ ئه ژی نفیسینه، و هسا دیاره نفیسین ل میهر پرسی بیدا قه دهغه بوو، هه تشتی ئه م ژ فی نایینی دزاین ب ریکا خه لکی دی، کو ههمی تشتی میترا پرسی بوی مه هیلایی، هه دهک شکفت و نه خسه نه...^(۱).

میترا:-

ل ده ستی کی پدقییه کورتیه کی ل سهر ناقی خوداوندی مزین (میترا) دیار بکهن. ناقی وی د نفیسین بزماریدا ل سهدی پازدی د ریکهفتنا د ناقهرا میتانی و هیتیاندا، ب ئه هوایی میترا (Mithra) هاتییه، د ناقیستایی ب ههمان شیوه (میترا-Mithra) بوو^(۲)، په یفا (میترا) ژی ب راما نا سوز و په یمان دهیت. ل سانسکریت میترا (Mitra) هاتییه، د زمانی په هله ویدا میترا (Mitr) هاتییه^(۳)، لی د نوکه دا میهر (Mihir) دهیته بکار ئینان، به لی په یفا میترا (Mithra) ژ ههمیان کهفتاره^(۴).

لننیرینه ک ل دور ئاخفتنا (توفیق وهبی بهگ)، کو دبیزیت: «ئیک ژ وان په رستنین پیروزه خودایان (Deities)، کو ل دهف هندوئیرانیان (Indo-Iranians) دهاته په رستن، نفیسهر و هها خویا دکهت ئهف خوداونده (میترای) د ناف هه دو مله تین هندوئیرانیاندا هاتییه په رستن و پاشی ل گهل وئ پیلا کوجهران ل گهل خو

۱- فاضل عمر، میترا و میترا پرسی - لیکولینهک ده ستی کی، (دهوک، ۲۰۰۶، ل ۳۱).
 ۲- دکتور عملی تهر نیرومی، کورد و میژوو (چهند فه ک لینهک ل دور میژو ویا کهفتار کورد و کوردستانی، دهوک، ۲۰۱۰، ل ۸۰).

۳- <https://alefbalib.com/Metadata/342127> / آیین-میترا-پرسی-یا-مهر-پرستی-در-ایران-باستان-۱).
 ۴- جنیدی فریدون، مهر ایرانی، مقاله، تهران: ۱۳۶۲، ل ۱۶.
 ۵- توفیق وهبی بهگ، پاشماوهی نایینی مثرایی له هاترا، و مرگنیران: شیخ برهان بهرنجی، ههولیر، ۲۰۱۰، ل ۲۳.
 ۶- فرانتس کومون، نه نیه کانی نایینی میترای، و مرگنیران: فه رهاد عزیز خوشناو، ههولیر، ۲۰۰۸، ل ۱۲.

مهرپرئیسى يان (میترائیسم):

میترا ئاینهکى عیرفانى و نهینى بوو، د نائف ئیمپراتورییهتا رۆمانى یا کهفتندا، ل ژیر نائفى (میترائیسم Mithraism) ب نافودنگ بوو، پیرموکرناقى ئایینى، کو خوداوندئ هندوئیرانى ئهو ژى میهر يان میتراپرئیس ب خوداوند دۆستایهتى و ریککهفتن و ریکوپنکییى بوو، و هسا خویا دبیت ئەف ئایینه ل ئیمپراتورییهتا رۆمادا ل دووماهییا سالا سەدئ ئیکئى بهربهلاف بوویه کو ئهو ژى پهرستنا میهر بوو، ل دورگهها ئیتالیا و دهوروبهران ب شئوهیهکئى بلهز بهلاف دبوو^(۷).

ل دویف گۆتتا میژوونقیسى رۆژئاقایى (نهرنست رهنان) ئەگەر ب هەر هۆکارهکئى با، هەر ژ دەستپنکئى مەسیحییهت راوستیابا، دا دونیا ب تەمامى بیته میتراپرئیسى، بهلى ئەغه دەرگههکئى باش بوو ژ بو چوونه د نائف بابەتى خوشەویستی و قیانا مەسیحییهتیى دا^(۸).

ئایینى میترائیسم (Mithraism):

ئایینى میترائیسم (Mithraism)، ئانکو میتراپرئیسى^(۹)، میژوویا قى ئایینى فەدگەریت بو (۸۰۰۰) ههشت هزار سالان بهرى نوکه. ئانکو ئاینهکئى سهرمكى یى خهلكئى ئهورۆپایى و ئاسیایى بوو ل چهرخئى سنیى و چارئ گههشته گۆپیتکا هیزا پهریستئى، ل وهلاتئى ئیرانى ل سهردهمئى ئەشکانییان گهلهك ب هیز دکهفیت، هەر دیسان و د نائف هیزین سهربازین رۆمادا دهاته پهیرهو کرن^(۱۰)، لئى ئایینى میرایى (Mithraism) ئاینهکئى (سۆپایى) بوو، لهورا سۆپایین رۆمانى کیه چوبان؛ ئایینى خو (ئانکو میتراپرئیسى) لئى بهلاف دکر^(۱۱).

ب دیتنا د. عملی تهتر نیروهیى، ئایینى میتراىى يان میتراپرئیسى ئیک ژ کهفتنرین ئایینین جهانى یه، میتراپرئیسى وهك بیروباوهر د نائف گهلین هندوئهوروپیدا، ئانکو ئاریاییدا، پهیدا بوویه، هەر ب ریکا گهلین هندوئهورۆپى هاتیبه دهفهر رۆژئاقایا ئاسیا و ژ ویرئ گههشتیبه کوردستانى، میتراپرئیسى وهکو ئایینهکئى کهفتار ل دهفهرئى، کارتیکر نهکا زۆر کریبه سهر بیروباوهرین ئایینین دیتر ژى، ههتا هندهك بیروباوهر و دابونهریتین کوردهورارى یین نوکه ژى پاشماوهین میتراپرئیسئى نه، نهخاسمه ژى پشکهکا مهزن ژ بیروباوهر و کارین ئایردهئى (طقوس) ئایینى یین

۷- دیار دکمت کو ئیمپراتورییهتا رۆمال وهلاتئى سوریا تا بریتانیا، (۲۰۰) پهرستگههین فەدیتین، لئى زۆربهیا وان ل ئیتالیا بوون، بو پتر پیزانینا بنیره : مهرپرئسى – دانشنامه تاریخ جهان، دانشمواخته کارشناس ارشد تاریخ اسلامى دانشگاه نور، <https://www.worldhistory.org/trans/fa> - ۱/۱۳۶۷۴.

۸- سیمین دخت گودرزى، ستیز میان مهریان و میترائیان، مقاله، پژوهشگر آزاد، بپ ۱۵.

۹- میتراپرئیسى هئدى ل سهرانسەرى دهفەزین خودان شارستانیهت بهلاف دبیت و دچینه نائف وهلاتئى یۆنانیدا و ب ریکا وان دگههینه وهلاتئى رۆمئى و دویفدا وهکو ئاینهکئى سهربهخو لئى دهیت ب نائفى میتراپرئیسى (Mithraism) ب تاییهتى ل سەدئ ئیکئى/ د دویى زایینى دا، هەر دیسان شوونوارین میتراپرئیسان تا ئەفرۆ ژى ل ژیر ئاقاهیین کنیستین رۆژئاقایى ب تاییهت د نائف باژیرئ رۆمیدا ددیارن، و پهیفا (میحراب) یا ژ پهیفا (میهراب) هاتیبه و مرگرتن، کو جهئ پهریستنا خوداوندئ میترا يان میهرا بوویه، بو پتر پیزانینان بنیره: دکتور عملی تهتر نیروهیى، ژیدمەزئ بهرئ، ل ۱۱۴.

۱۰- <https://fa.wikifeqh.ir> /میترائیسم ۲۰٪ ایران ۲۰٪ باستان.

۱۱- توفیق وههئى بهگ، ژیدمەزئ بهرئ، ل ۲۷.

شکهفتا گرتو نیزیك باژیرئ سهقز

هەر دیسان سهبارت شوونوارین مهرپه‌ریسی ل کوردستانی، ناقراستا روژناقایا کوردستانی دا هندهک هوزین کوردان و میتانیان، کو بو دهمه‌کی دریز پرستنا میتراپه‌ریسی کرییه، ل دهق فان هوزان نایینه‌کی پیروژ بوو، له‌ورا به‌رده‌وامی دابه‌ په‌ریستنا فی نایینی ب‌ریزگرتن و ب‌چاقه‌کی پیروژ لی دنیرا، به‌رامبه‌ر گوهورینا فی نایینی د‌خو‌راگر بوون، زوی ب‌زوی چ‌نایینین دی په‌یره‌و نه‌دکرن^(۱۴).

ئهم دئ‌ل په‌رتوکا (اسطوره‌ی اهل حق) یا

ژ لایئ نیزیکیان قه‌ دهینه نه‌جمان، ژ لایه‌کی دیقه‌ کارتیکرنا میتراپه‌ریسی د‌ناق ئولین مه‌زن بین جیهانیدا ژ‌ی دیارده‌یه‌کا به‌رچاق و دیاره^(۱۲).

کورد و میتراپه‌ریسی (شوونوارین میتراپه‌ریسی ل کوردستانی):

ل‌ده‌سپنیک‌ی باسکرن‌ل‌دور نایینی میتراپه‌ریسی و شوونوارین فی نایینی ل کوردستانی، قه‌دگه‌ریته‌قه‌ بو‌ماوه‌یه‌کی دویر و دریز، ئانکو ژ‌که‌فتا کوردستان لاندکا شارستانییه‌تی بوویه، ئیکه‌م ملله‌تی نارایی ب‌ناقی (ماد) ل‌فی پارچا ئیرانی بوون، ئهو (ماد) ژ‌ی کورد بوون، ئانکو کورد ژ‌ی پاشماوه‌یین فی ملله‌تی دیرین (ماد) ینه، ئهو خودانین فی شارستانییه‌تا مه‌زنا که‌فتار و روهن یا ئیرانی بوون، ئه‌ف چه‌نده ژ‌ی نه‌جه‌ی مه‌نده‌هوشی یه، دا پتکه‌ه‌ ببینین و راستیا فی بابه‌تی به‌لمینین. بو‌نمونه: ل‌ئیرانی (مه‌رکه‌ه)، ئانکو جه‌ین په‌ریستنی ل‌ده‌ق‌رین کوردنشین، ئهم دشین ناماژئ ب‌ئه‌قین ل‌خواری بده‌ین:-

۱- په‌رستگه‌ها میهر ل‌ته‌ختی سلیمان نیزیك باژیرئ سهقز، ل‌روژه‌ه‌لاتانا کوردستانی.

۲- نه‌و نه‌خش و نیگارین ل‌تاق وه‌ستان ل‌کرمانشاهی هه‌ین.

۳- میهرکه‌دا قزقاپان ل‌دولا شاره‌زور ل‌کوردستانا عیراقئ- ل‌باکوورئ روژناقایا سلیمانی

۴- شکه‌فتا (گرتو)، ئانکو (په‌رستگه‌ها

خورشیدی) یا روژپه‌ریسان ل‌سه‌قز چ‌دبیت میهرکه‌ه‌ بیت ئانکو مه‌ره‌په‌ریسی^(۱۳). ئه‌ف

چه‌نده بو‌مه‌ده‌لمینیت تاییه‌تی ل‌روژه‌ه‌لاتانا کوردستانی جه‌ی په‌ریستنا میتراپی بوو.

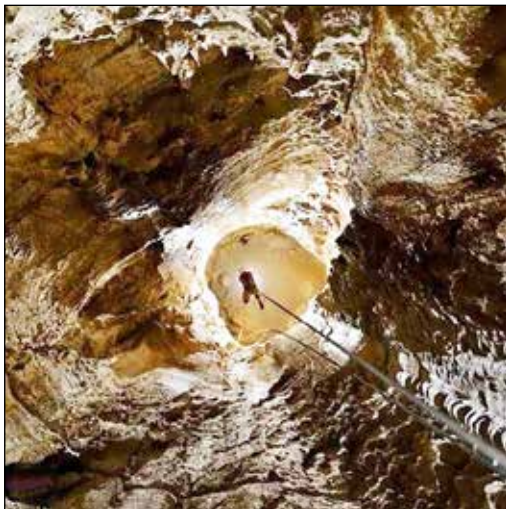
۱۲- دکتور علی‌تتمه‌ر نژیوه‌یی، ژ‌یده‌ری به‌ری، ل‌۷۵.

۱۳- <http://blogfa.com/post.http://afsah2222/24>، ایین مه‌رپه‌ریسی در ایران باستان و کردستان و گسترش ان

به‌اوروپا.

۱۴- فرانتس والری ماری کومن، ایین پر رمز و راز میتراپی اسرار ایین میترا، ترجمه: هاشم رضی، تهران:

۱۳۸۰، بپ، ۳۰.

بیرا پر نائف ل زنجیرا چیا بی زاگروس ل کرمانشاه

وہسا بہرچاٹ دبیت، ئەقان پیکھاتان زہمینہکا بہرفرہہ ژ بو مانا فی نایینی و ری و رسمین وان ل قئ دہقہرئ ہہبوینہ^(۱۷).

خالا دوین/ ناماژہ ب ہندئ دکہت، یا پیدقیہہ بزاین تہنہا ریکا ہاریکارییا مہ بکہت داکو بگہہینہ راستیا فی نایینی، ئەو ژئ ناقئ چیا بین کردستانئ نہ، ل قیرہ بو مہ دیار دبیت، کو مللہتین میتراپہرئسی، چئ دبیت ماویہکئ زور ل قان شکہفتین سروشتی و چیا بین کوردستانئ ژیا نا خو بہردہوام کر بیت. چیا بی (میراجی) نیک ژ شونوارین کھفتارہ ل نیزیکی باژیرئ مہریوان، کو دکہفتہ روژناقیا مہریوان و روژہہلاتا دہریاچہیا زراوہ، وہسا دیار دبیت، کو ئەف ناقہ ژئ ژ (میر) ہاتیبہ، ناقئ فی چیا بی ب راما نا پاشگرئ میہر (جی)، کو ب کوردییا کرمانجی؛ ٹاکو ب راما نا (جہ) دہیت، ئەفہ ژئ فاکتہرکئ

نقیسہر (ایرج بہرامی) نیرین، کو دیار دکہت، نایینی مہرپہرئسی قہدگہریتہفہ بو مللہتین نیرانی بین کھفن، کورد ژئ نیک ژ وان مللہتان بوون، شونوارین فی نایینی پیروز ل باژیرئ (سہریل زہساب)، ٹانکو مہبستا وی ل روژہہلاتا کوردستانئ دیار دبیت، ہہر وہسا دیار دکہت کو (اہل حق) بہردہوامیا نایینی میہرپہرئسییہ ل قئ دہقہرئ^(۱۵).

ل کوردستانئ، ئەف نایینی میہرپہرئسی ل دہمہکئ دویر و دریز ل چیا بی زاگروس بہردہوامی دایہ ژیا نا خو یا میہرپہرئسییہ، کو ہیشتا چریسکین کھفتار بین فی نایینی د ناق مللہتئ کوردان دا دہملن، بہری چہندین سالانہ، بہلئ ہیشتا نہہاتیبہ قہمراندن و ژبیرکر^(۱۶)، ل قیرہ دئ ہندہک شونواران دئ دہینہ دیارکرن، ئەو ژئ نقیسہری (کامل صفریان، یادداشت ہایی پیرامون مہرپرستی در کردستان) و ل گہل ہندہک دیروکتفیس و شونوارناسان، ئەف شونوارہ ژئ ل سہر چہند خالان دابہشکرینہ و دایہ دیار کرن، کو قان خالان پھیوہندی ب شونوار و ری و رسمین میتراپہرئسی قہ ہہنہ.

خالا نیکئ/ (ناق): د قئ نایینی دا ناق تہتہکئ گہلہک پیروزہ، کو ب شئوہیہکئ پتیریا پہرستگہہین (میہری) ل دہف رویاران د ہاتنہ ناقاکرن یان دروستکرن، ل قیرہ دیار دبیت ل زنجیرا چیا بی زاگروس ناق و شکہفتین سروشتی لئ ہہنہ، ئەفہ دو پیکھاتین سہرہکینہ بو وان بین ئەف نایینہ دہہرست، ب شئوہیہکئ بہرفرہہ ل قئ چیا بی زاگروس ہہبوون، ژ بو بہردہوامی دانا پہرئستنا نایینی میہرپہرئسییہ، دیسان

۱۵- <https://mafaz.ir/%D> /فرق-و-ادیان/ جریان-های-انحرافی/ اہل-حق-و-مہر-پرستی.

۱۶- سید حسن قریشی کرین؛ ہادی استہری، ایین اہل حق و رابگہ ان با ایین مہرپرستی، استادیار گروہ تاریخ دانشگاه پیام نور، دانش اموختہ کارشناس ارشد تاریخ اسلامی دانشگاه نور، مقالہ پدہش، سال نجم، شمارہ شازدہم، بہار و تابستان، ۱۳۹۸، بپ ۴.

۱۷- کامل صفریان، یادداشت ہایی پیرامون مہرپرستی در کردستان، ج ۱، سندج، ۱۳۸۵، نئ ۱۲-۱۳.

شکهفتا میر ل هورمان

چې د بېت پمپوهندی ب نایینی مهرپرستی ل وئ دهفرا باس لی هاتیبه کرن هه بېت، ئو شکهفتین ل (هورامان) ئ دگوتی (میر)، ئیک ژ فان (میر) ا بین ل سر ریکا (میریوان- هورامان) ب ناقی (میرگافان) بین هین، ئو ژی ب رامانا (گا) بو، ئهف چنده ژی وهک ئاماژمیهکی یه ژ بو ئهفسانهیا (گا) پرئسی ل میهرپرئسی دا. هر دیسان شکهفتا (پراو) (۲۰)، ئانکو ب زمانی کوردی ب رامانا شکهفتا پرناف (Perav) ل چبایی پرنافی، کو دکهفته باکوورئ روژهلاتا باژیرئ کرمانشاه ل روژهلاتا کوردستانی و دهینه هژمارتن کویرترین و سهیرترین شکهفتا بهریه ل جیهانی، ئهف شکهفته ل زنجیرا چبایی زاگروسی یه، ل قئ شکهفتی دا بیرا ئافی هیه ئو ژی قهدهگه ریتهفه بو سر دهمی مهرپرئسان، کو خو ب وئ ناقی دشیشت و پاقر دکرن ژ بو ب جهننانا ریورسمین خو بین نایینی، ئو ژی میهرپرئسی بو (۲۱).

ژ بلی وئ چهندئ، هیشتا ل ناف بهشهکی ژ

گرنکه ژ بو بیرئینانا سردهمین گرنکه بین میهرپرئسی ل قئ دهفرئ (۱۸).

بهلی یا پندقیبه (بیستون) ب ئیک کهفتین شونوارین میهرپرئسی ل روژهلاتا کوردستانی ب هژمیرین، ژهرکو نیشتهجین ملهتی (ماد) ل ویرئ مژویلی میتراپرئسی بوون، ههروسا میهر (بع) دهاته بناقرون و نیاسین، (بع) ژی ب رامانا خوداوند بو، کو هندهک جهین وان ل ناقندا باژیرئ کیش میهر بوون، دیسان ب ههمان پهقان هاتبونه ناقرون، وکی بغستان (بهستان، بیستون)، شونوارین مهزارگههین وان، وکی طاق بیستون (طاق وهستان) یان ژی جهی پرئسی وکی پرستگهها مهن (کنگاور) ب ناقی (ناهد) و ل ویرئ ب دایکا میهری دهاته نیاسین (۱۹).

د خالا سینی دا/ نقیسه (کامل صفریان) و سا دیارکریه، جهکی دی بی پیروز یی هه، کو

شکهفتا میخر ل کرمانشاه نزیک گوندی بیستون

۱۸- کامل صفریان، بپ ۱۲-۱۳.

۱۹- محمد مقدم، جستار درباره مهر و ناهید، ج ۱، تهران: ۱۳۸۰، بپ ۷۰-۷۱.

۲۰- شکهفتا پرناف دکهفته باژیرئ کرمانشاه ل روژهلاتا کوردستانی، دهینه هژمارتن کو ژ کویرترین شکهفتین جیهانتیه، شونوارین میهرپرئسی یه، ژ بو دینتا وئ یا پندقیبه، ۳۰۵۰) مینرا ژ چبایی زاگروس سرکهفن، ئهف شکهفته ژ نهگه رئ کویراتیبا زیده و تئیراندنا ریکهکا دژوار ب چالهکا ب ترس یا بهر نیاسه. دیسان شونوارئ تاق وستان و چبایی بیستون نزیکی ۱۲کم ل باکوورئ روژهلاتا کرمانشاه یه، بو پتر پیزانینان بنیره: کامل صفریان، منبع پیشین، بپ ۳۸-۴۰؛ <https://tarikhema.org/travel> / ۳۴۰۷۴ / آپار-تاریخی-کرمانشاه.

۲۱- کامل صفریان، منبع پیشین، بپ ۳۸-۴۰.

ناماژئ ب هندی دهن، کو هوبن دشین بچنه سر گور ئیسحاق وهند ل سکاوهند ل باشووری روژناقیا هیرسین ل پاریزگهها کرمانشاه، ئەفه ژئ قهدهگهپتهفه بو سهردهمی (ماد)، کو شوونوار و جهین مېهر یان میتراپهرسی بوو. دیسان ناماژه ب دیمهئین ل سر گورستانا (دکان داوود) دکهفیه چیاپی ل باشووری روژههلاتا سهریل زههاب. دیسان بو سهردهمی (ماد) ها و میتراپهرسی دزقرینیت (۲۳)، دیسان ناماژئ ددهته گوری (فهخریکا)، کو دکهفیه گوندی ئیندرفاش ل نیزیکی باژیری مهباد، دیار دکهت کو ل سهردهمی (ماد) هاتییه کولان، نانکو وی دهمی پهریستنا مېهری دکرن (۲۴).

هه دیسان ئەگه لئینیرینهکی ل باژیری رهوانسهه، کو دکهفیه بناری چیاپی شاهو ل باکووری روژناقیا پاریزگهها کرمانشاه بکهین، زیدهباری گوری سهنگ روستم هه ل کرمانشاهی دئ پشتراست بین کو شوونوارین

گوری فهخریکا ل مهباد

وان شکهفتین نافدارین ل کوردستانی، مه ناقین وان ئینان، دئ جهین شوین پیت (میر) لی بینین. ههروسا شکهفتا (میرخر) ل کرمانشاه ل نیزیکی گوندی بیستون بهرامبه رویاری گامسیاب، کو شوونوارین مېهرپهرسی ددیارن. زیدهباری شکهفتا (میرافتاو)، ههروسا ژ ناقی وی دیار دبیت، دبیزن: ل فی جهی روژپهریس ههبوون،

شکهفتا میرافتاو

ئەف شکهفته ژئ ل نیزیکی بیستون یا سهه ب پاریزگهها کرمانشاه قهیه. شکهفتا (گرفتو)، ئەف شکهفته ل دهستیکی سهه ب باژیری سهقمز قه بوو، لی د نوکه دال سهه باژیری دیقاندیره، ئەفه ژئ دکهفیه پاریزگهها کوردستانی ل روژههلاتا کوردستانی، دیروکنفیسئ رومی (تاسیت) ناقی وی کرییه (معبد خورشید)، نانکو پهستگهها روژپهریسان، ئەفه ژئ ئیکه ژ وان شوونوارین پشتراست کر بوون، کو جهین مېهرپهریسان ل کوردستانی ههبوون (۲۲).

ههروسا دیروکنفیسان (سرفراز؛ علی اکبر...)

۲۲- سید حسن قریشی کرین؛ هادی استهری، منبع پیشین، بپ ۶؛ <https://www.eligasht.com/Blog/travelguide/گوردخمه-اسحاق-وند/amp/>.

۲۳- سرفراز؛ علی اکبر و دیگران، باستان شناسی و هنر دوران تاریخ ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی، تهران، ۱۳۸۱، بپ ۶۵-۷۳.

۲۴- سید حسن قریشی کرین؛ هادی استهری، منبع پیشین، ئ ۶؛ سرفراز؛ علی اکبر و دیگران، منبع پیشین، بپ ۶؛ معروفی گوردخمه فخریکا مهباد مجله انی جا ۱۵۰۴. <https://anyja.ir/magazineDetail>.

گورئ روستم ل کرمانشاه

تژی جهر ل گهل ئافاهیهکی هاتنه دیتن، جهرین بچویک و مهزن د ناف گورستان دابوو، مری تیدا هاتبونه فهشارتن، ل دویف فهکولینین شونوارناسان، ئەف گورستانه یا میتراپه‌ریسان بوویه، هندهک وینه‌یین (سواستیکا) یی ل سهر هاتینه دیتن. ههر دیسان گهنجینا نافدار مفرهقی، کول باشووری روژه‌لاتا کوردستان هاتیه دیتن، ژییی وئ دزقریته هزارا دوی و دهستیکا هزارا ئیکی بهری زایینی، ل سهر وان تشتین هاتینه فه‌دیتن د گورستانین کرمانشاه، ئیلام، ههر سین و لورستان، ئەف نه‌خشه زور ده‌یته دیتن، ئانکو فه‌دگهریته‌فه بو میتراپه‌ریسی (۲۸).

شونوارین دیرین میهرپه‌ریسی ل ده‌قهرین کوردی ل بهرچاقن پرا (گاومیشان) ئەوا دکه‌قیته د ناقه‌را لورستان و باژیری ئیلام دا، کو باکووری روژه‌لاتی ب باشووری روژئاقایی فه گری ددهت، ل دویف بوچوونا شونوارناس و دیرۆکنفیسان، کو ژ ناف وئ دیاره فه‌دگهریته‌فه بو سهردهمی میهرپه‌ریسان ل سهردهمی ساسانیان

میهرپه‌ریسان بوون (۲۵).

دی ئاماژی ب خالا چاری دهین، ئەو ژ دیاردکهت، کو که‌فتترین دهقی نفیسینی ب جه مابیت یی ل کوردستان مای، ل سال ۱۹۲۶ ئ ل ده‌قهر هه‌ورامان ب دهست فه هاتیه، شونوارین زور یین میهرپه‌ریسی ب ئاشکرای دبینین، نافین وان مینا: (میرنابادی، میرانک و میتراوات) د به‌لگه‌نامین هه‌ورامان دا بوو مه‌ده‌رکه‌قیته، ئەف میهرپه‌ریسییه د ناف ئانکجی یین قی ده‌قهریدا ل سهدین بهری زایینی هه‌بوون (۲۶).

په‌رستنا نایینی میتراپی، کارتیکرن ل سهر کوردان ژ کرییه، به‌لی ل روژه‌لاتی کوردستان مه‌هندهک ده‌قهر دانه دیارکرن، لی یا ژ هه‌میا بهرچاقتر باژیری کرمانشاهیه، وهکی دیار میتراپه‌ریسی ل کوردستان یا به‌ربه‌لاقبوو ب تاییهتی ل کرمانشاهیه و ده‌وربه‌ری وئ و هزروبیرین وئ، نایینی کاریگه‌رییا خول سهر خه‌لکی وئ ده‌قهر هه‌بوو، شونوارین خو ژ ب جه هیلاینه تا نوکه ژ ل سهر وئ ریباری د به‌رده‌وامن.

ژ لایه‌کی دیفه ئەو دابونه‌ریت و که‌لتوری نایینی، کو په‌یوه‌ندییه‌کا دۆمدریژ ل گهل عه‌قیدا میتراپه‌ریسی هه‌ی، د راستیی دا ب دیتنا شونوارناسان کرمانشاه ژ ئیک ژ ناقه‌ندا بنه‌ره‌تی یا کیش و میهر بوو (۲۷).

دیسان ئەو پینگا‌قا ل سال ۱۹۶۶ ئ ژ بو ئافه‌دانیا (تاقی وستان- طاق بوستان) ل کرمانشاهیه هاتیه هافینن ل (۵۰۰) مه‌ترا ل باکووری روژه‌لاتی (تاقی وسان) گورستانه‌ک

۲۵- سرفراز؛ علی اکبر و دیگران، منبع پیشین، بپ ۶۵-۷۳؛ سید حسن قریشی کرین؛ هادی استه‌ری، منبع پیشین، بپ ۶؛ <https://www.asriran.com/fa/amp/news/۸۸۸۴۴۵>.

۲۶- کامل صفریان، منبع پیشین، بپ ۵۹؛ سید حسن قریشی کرین؛ هادی استه‌ری، منبع پیشین، بپ ۶.

۲۷- محمد علی سلطانی، تاریخ در کرمانشاه از آغاز تا امروز بانضمام پیشینه اعتقادی در غرب ایران، ج ۱،

چ ۱، تهران: ۲۰۰۱، ئ ۱۰.

۲۸- دک‌تور علی تهمر نیروه‌یی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۱۹.

پهرستانا میهریی بو مه دیار دکهت، مینا: شکفتا چارستین، ب دیتنا شههر مزاین شوینواران ئهو چارستینه جهی زهرادشتیانه^(۳۳)، لی همر چهنده ئهز نهتاییهتمه ندی شوینوارا مه، بهلی ب دیتنا من پهرستگهها میهرانییه (میهر پهریسان) ژ بهرکول سهر چهند ستوینهکا ناقا بوویه.

ب تنی ل قی دهقهری مهری ب ناقی نیزی ماینه و ئهو جه ژ ی بهری نوکه یی وان بوو، دهوکا داسنیان.

زهرادشتیان خوداپهریسی ل چولی دکر و پاشی پهرستگهه ناقارن و ناگر دپهریستن ژ دینین کهقنتر وهرگرتینه و ناقی پهرستگههین وان بووینه ئاتهشکهده.

ناشکرایه شکفتین ب ئاق پهرستگههین میهریانه، پهرستگههین میهریان جهی (۴۰- ۱۰۰) کهسان دکرن،

کهنال د کهقری د کولان، ل شوینا نیشانا ئههورامزدای، (۴- ۵) نیشانین دی ل دهری شکفتینه، پندقییه بین میترا، ئهناهیته، رۆژ...بن.

چارستون لاندکا وئ جویا ناقی و دهرگههی بچووک...، ههمی پندقیین پهرستگهها میهرایان.

وهسا دیاره فهلمیان نوسک ل دۆرین وئ دروستکرینه و ئهقه ل ههمی دونیایی روویدایه، کو میهرکهده بوویه دیر. همر دیسان سیهریجال ئامیدی، ل سهر کهقری ئامیدی بنی سیهریجی ئاخه، بنی ستونین بهری لی خویا دکهن و د ناقدا رفاتک ههنه و ل دۆرماندور جۆکیت ناقی دیاردکهن^(۳۴).

همر دیسان میهریسی ل پارچا باکووری کوردستانی، مینا میهرین، پهرستگههین

شکفتا پهرستنا شیخ نادى - گهلین لالهش

کو ریخراوان وهسا دیارکرپییه پهرستگهههکا میترایی بوویه. وهها خویا دکهت شکفتهکا دی ب ههمان شیوه ههیه، ل رۆژ ههلاتا گوندی (جاسههه) کو دکهقیته دولا چیبایی سورداش، ل باکووری سلیمانی^(۳۲).

نقیسر (فاضل عمر) دیاردکته کو مخابن ل وهلاتی مه، چ لیکولینین باش ل پهرستگههین میهریان نههاتینه نهجامدان و ئهو گرنگیا میتراپهرستی ههی ژ بهر همر ئهگهرا ههبیته ل بهرچاف نههاتییه وهرگرتن. ل قیره هندهک جهین

مهر، یادگار ایین مهرپرستی اشکانیان و اپار باستان ۷۰۰۰ ساله در ایران، <https://www.mehrnews.com/> amp/۲۲۶۰۷۹۱.

۳۲- توفیق وههیی بهگ، ژیدهری بهری، ل ۴۲-۴۶.

۳۳- فاضل عمر، ژیدهری بهری، ل ۸۸.

۳۴- فاضل عمر، ژیدهری بهری، ل ۸۸-۹۲.

میهرپرسیا یان ژى میهردینا (میهردین یان میردین)، نانکو دینی میتراپرسیی بهرامبر بههدین نانکو دینی زمردهستی دهیت، بههدینی ل دهقمرین روژهلالاتی و میردینی ل دهقمرین روژناقییدا ئانجی بیون، باژیری میردینی ل سهردمهکی، نافندمکا گرنگ یا میهردینا بوو، نانکو ناقی قی باژیری ژ میردینی نانکو میهرپرسیی هاتییه وەرگرتن^(۳۵).

هه سهارهت شونوارین ئایینی میهرپرسیی ل باکووری کوردستانی، ل فان دووماهییان

په‌رستگه‌ها زرزقان ل نامه‌دئ

شونوارناسین تورکیا ل پاریزگه‌ها ئامهد (دیاربهر) ئه‌ه کولین ل سهر کهله‌ها (زرزقان) یان (زرزوان) کرینه و هاتییه زانین ل چه‌رخئ سینی زایینی، ئەه کهله‌ها ل سهر ریا بازارگانیا د ناقه‌را ماردين و دیاربهرئ دا هاتییه دروست کرن، د ناق قی کهله‌ها دا په‌رستگه‌ها میترایی هیه و تاییهت بوویه ب ئایینی میتراپرسیی قه، دهیت هژمارتن تاکه په‌رستگه‌ها ئایینی میترایی ل سهر سنوری روژهلالاتا ئمپراتوریه‌تا رۆمانی^(۳۶).

دیسان وهسا خویا دبیت میتانی پیشه‌نگ بوویه ل واری پاراستنا ناقی میتراییدا وهکی هاتییه پاراستن، ئەوا میترا ل گهل خودا یین دی کریه شاهده‌ک بو په‌یمانکه‌ئ ل گهل خاتیان^(۳۷)، لی (د. عملی تهمر) ئاماژئ ب وئ چه‌ندی ددهت، کول گهل ئیکه‌م کۆچا مه‌زن یا دهسته‌یا هندوئیرانی ل ناقه‌راستنا هزارا دوی زایینی، دهسته‌کا میتانیین میتراپرسیی و ئیندارپرسیی وه‌ک هۆزین هندی به‌ره‌ف باشور نه‌چون، به‌لکو به‌ره‌ف روژناقیی قه زفرین و ل دهقمرین روژهلالاتا رویبارئ فورانی ل کوردستانی ئانجی بوون. ل ناقه‌راستا هزارا دوی تا سه‌دی شه‌شئ به‌ری زایینی، نانکو بو دمه‌کی دریز ل دهقرا ناقه‌راست و روژناقا کوردستانی، دکه‌فتیه ژیر کارتیکرنا نایین و که‌لتوری میتانی، ب رهنگه‌کی به‌رفره‌ه و کاریگه‌ر ره و ریشالین خو د ناق هۆزین دهقمریدا به‌لاف دکه‌ت، ئەه بیروباوه‌رین میتراپرسیی ل گهل ریزگرتنا هه‌ر دو ئیزده‌ین (ئیندرا و ناساتییا) بوونه ئایینی سهرمکی ل دهقمرین روژناقا و ناقه‌راستا کوردستانی^(۳۸).

زیده‌باری هندی بو مه دیار دبیت میهرئاو (میهرابه) د شکه‌فتا لاله‌ش دا، کو سهره‌رای هندی هزاران سالا که‌فتیه ژیر کاریگه‌رییا نایین و دهسته‌للاتا نه‌ته‌وین دی، ل سهردمی ئمپراتوریه‌تا ئوسمانی بو ماوه‌یی چه‌ندین سالا فیرگه‌ها ئایینی ئیسلامی بوو، چه‌ندین گۆرانکاری تیدا کر بوون، هیمایین وان هاتبوونه ژناقیرن، لی ئەگه‌ر ته‌ماشاکه‌مین هیشتا هنده هیمایین که‌فتارین میتراپرسیی یا کوردان تیدا ماینه، هه‌رچه‌نده

۳۵- دکتور عملی تهمر نیروهی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۰۱.
 ۳۶- اکتشاف معبد يعود للعصر الروماني في تركيا، اتباع الديانة الميثرائية استخدموه لممارسة طقوسهم تحت الارض، <https://aawsat.com/home/article/D/%910976>.
 ۳۷- فاضل عمر، ژیده‌ری به‌ری، ل ۳۳.
 ۳۸- دکتور عملی تهمر نیروهی، ژیده‌ری به‌ری، ل ۱۰۷-۱۰۸.

هندهك ژ قان هنیامان ل گهل بیروباوهرین نئزددیان نینن، لی ئەفه ههمی قەدگەرئەفە بو سەردەمی کوردین رەسەن بین میتراپەریسی ل وی سەردەمی، ئەو هێما و خالین وەك هەف د ناڤهرا ئایینی نئزددی و میتراپەریسی مینا: وان وینەیین گیانەوهران ل سەر دەرگەه و شکەفتان وینەیی ماری، و قوربانیکرنا (گا)، جەژنا میتراکانا یا وەکەفە هەمبەری جەژنا جەماوهری یا نئزددیان وەك رۆمەت و هندەك بۆچوون خویا دکن هەمان جەژنا میتراپی یه... (٣٩).

هندەك دیاردەیین میترا پەریسی وەك نموونە: قوربانیکرنا (گا)، هاتییه گۆتن کو دەمی (گا) ل چەرینی (چەروانی) دا، میترا وی دگرت و بەرەف شکەفتی قە دەبەت ژ بو قوربانیکرنی، لی قوربانیکرنا (گا)، وەسا خویا دکن پیرۆزییا خو یا هەمی، ئانکو خوین ریتن ل سەر عەردی پیرۆزی یه و دوباره شینبوونا سروشتی یه، پشتی میتراپی (گا) بەرەف شکەفتی قە بری ل عەردی دا ل سەر پشتا وی روینشت و کیر ل بەر حەفکا وی دا، د وی دەمی دا (سەیهک) و (مارەك) دەین ژ بو ئالیستنا خوینا (گا) و (دویشک) ژ بو پێقەدانا (گا) ی هات، ل قیره (سە) نیشانان زێرهانیی یه، (مار) نیشانان ژیان یه، (دویشک) نوینەرئ ئەهریمەنی یه. دیسان دیاردا (موعجزا ئافی) کو میترا تیرەکی ل بەرەکی دا، کانیهکا ئافی لی هەلدا کو ئەف ئافا ژیان هەمان ئەو ئافە. (موعجزا نیچیرئ) میترا ل سەر پشتا هەسپی نیچیرا گیانەوهران دکر، کو چ تیرین وی بی نیچیر ب هەدەر نەدچوون. زێدەبارئ دیاردا (شیفا دووماهی)، هاتییه دیارکرن رۆژین دووماهی ژ مانا میتراپی ل عەردی

شکەفتا چارستین - دهوک

ل دویف قان ژیدەرین کەفتینه بەردەستی مه و خواندن و قەکولینن مه ل سەر کرین، ئایینی میتراپەریسی تا هاتنا ئایینی زەرەدەشتی بەردەوامی دایه ژیان خو یا پەریسی، ئایینهکی بەرەلاف بوو د جیهانا وی سەردەمی دا، د ئاف دەقەرین کوردیدا تا ل سەردەمی ئەشکانییان و ساسانیان گەهشت بوو گۆپیتکا هیزا خو یا پەریسی و یا بەردەوام بوو تا هاتنا ئایینی زەرەدەشتی، لی د ئاف دەقەرین کوردی و تانها ژی شوونوار و دیاردین وان ل بەرچاڤن. یا خویایه ئەفی ئایینی، مه خواندن و دویچوون

٣٩- د. هیرش قادری، <https://www.historyofkurd.com> /٢٠/٠٥/ ٢٠١٦/ پەڕۆندی - ئایینی - میترا - لەتەک - نێزەدی.
٤٠- <http://gpg.ir> /٢١/١٢/١٣٩٩/post-٩٥٧/ مەهر پرسی - یا - میترا نیسم - آیین - ایرانی - مەهر پرسی - عقاید و - نمادەهای - آیین - مەهر پرسی - یا - میترا نیسم.

رہسنییا کوردان

د دووچوون و بوچوونین پروفیسور کتانی دا

پروفیسور مسعود کتانی

پہسار شالی

پرسیاران دا نہبن!
ژ بہر فی چہندی و ژ بو بہرسقا فان ہممی
پرسیاران و چہندی پرسیرین دی، ہمروہسا بو
ب ہیژیوونا رموشہنیرئ کورد بہرامبہر شوفینی
و دوژمنین کوردستانی، من ب فہر دیت پستی
بیرہاتنہک د گہل ماموستای خوی ہیژا خودی
ژئ رازی دکتور پروفیسور مسعود کتانی
تشتہکی بنفیسم و بو من دیار بوو کو گہلہک فہر و
گرنگہ پھرتووکا وی یاب زمانی عہری ب نافی
(اصل الكرد و کردستان - اصالة اللغة الكردية
- مقارنة ومناقشة وتحليل لآراء فيلولوجيين
وعلماء متخصصين في اللغات الهندو-أوربية)

ہر نیک ژ مہ بہکو جارہکی ہزر کریہ یان
گوہ لی بوویہ، یان پرسیر ژئ ہاتیہ کرن؟
ئہرئ باشہ کورد د بنیانتا چ نہ یان چ بوون؟
ژ کیفہ ہاتیہ؟ کینہ ئہوین بہری وان ل سہر
فی خاکی ژ یان یان ہہبووین؟ ئہو کی بوون
و کیفہ چووینہ؟ ئہرئ گہلو.. زمانی کوردی ژ
کیفہ ہاتیہ؟ چہوان ہمتا نوکہ مایہ؟! ئہرئ ئەف
زمانہ یئ رہسنہ؟! یان یئ چئ کریہ؟! و چہندی
پرسیارین دی، بہلکی ل ناہ ہزرا ہر نیک ژ مہ
چہندی پرسیرین دی ل دور بنیات و رہسنییا
کوردان و زمانی کوردی ہہبن، لی بہرسقا
بہکو د شیلی بن یان یان شہرمین بن و د ناستی

ب ناڤی (وشه‌ی زمانی کوردی) نفیسینا دکتور
 ئه‌وره‌حماتی حاجی مارف کو به‌حسی زمانین
 هندۆ- ئیرانی دکهت و په‌یقین هه‌فیشکین وان
 زمانان دیار دکهت.

- په‌رتوکا (لسان الکرد) نفیسینا ماموستا
 مه‌سعود ملا محمه‌د کۆیی، کو تیدا گازندا ژ
 نفیسهر و زانا و ره‌وشه‌نبیریێن عه‌ره‌ب دکهت کو
 ئه‌وان خه‌مساری کریه و پویته ب زمانی کوردی
 نه‌کریه، یا ژ وئ مه‌زنتر میژوونفیسین وان زۆر
 ب شاشی و دوور ژ راستین میژوووی به‌حسی
 کوردان کرینه، د ناڤ فئ په‌رتووکیدا بۆچوونا
 نفیسهری وئ ئه‌وه کو نایینی زه‌رده‌شتی ئه‌و نایینی
 کو به‌ری نایینی ئیسلامی هاتیه فئ ده‌قه‌ری، ل
 ناڤ مله‌تین ئیرانی یا به‌ره‌لاف بوو و ئه‌و ناین
 ئه‌گه‌ره‌ک بوو کو په‌یه‌ه‌ندیین ب هیز ل ناڤه‌را
 زمانین وان مله‌ه‌تان په‌یدا کرین.

- په‌رتوکا (عن لغة الکرد وتاریخهم) نفیسینا
 صلاح سع‌دالله، د ناڤه‌رۆکا ویدا هاتیه کو کورد و
 زمانی کوردی زۆر که‌فنتره ژ میدیا، هه‌روه‌سا
 نفیسهر دیار دکهت کو تشته‌کی شاشه و نه‌دروسته
 زمانی کوردی ب زمانی فارسی فه‌ به‌یته‌ گریدان،
 دیار دکهت کو د ژیده‌رین میژوویندا (۱۸) ناڤ
 ل سه‌ر کوردان هاتینه دانان کو ئه‌و ژی ئه‌فه‌نه:
 (گوتو - گوتی - گورتی - گورتیوم - کرت - کرتی
 - کورتو - کوردونی - کوردین - کوردونس -
 گوردیای - کوردی - کوردا - گورد - کورد -
 کاردوای - کاردو - کردوخی)، هه‌روه‌سا دیار
 دکهت کو چه‌ندین په‌یقین هه‌فیشک یان گه‌له‌ک
 نیزیکی ئیک ل ناڤه‌را هه‌ردوو زمانین کوردی و
 زمانی سۆمه‌ری هه‌نه، ب فئ چه‌ندی دیار دبیت
 کو سۆمه‌ری ژ ناڤ کوردان چوینه‌ خواری، یان
 به‌روقاژیا وئ کورد ژ ویری هاتینه، لی یا دیاره
 کو په‌یه‌ه‌ندییه‌ک مسۆگه‌ر و بی گومان ل ناڤ واندا
 هه‌بوویه.

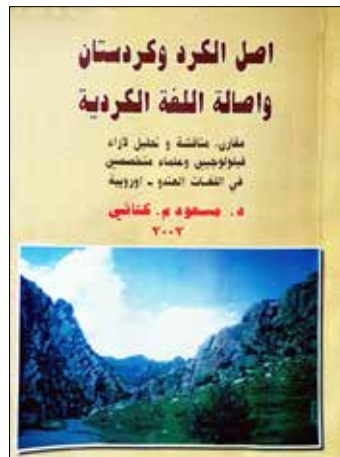
- په‌رتوکا (الدول والدویلات القدیمة) نفیسینا
 زبیر بلال اسماعیل و بۆچوونین وی ل سه‌ر مله‌ه‌تان

دایا نیاسینه‌کی
 پی بدهم و داکو
 بو خوانده‌فانی
 روون بیت و د
 هزرین وی دا
 دیار ببیت کو
 ئه‌ف په‌رتوکه
 چه‌که‌کی زانستی
 و ره‌وشه‌نبیرییه،
 کورد دشین
 مفایی ژئ
 ببینن به‌رامبه‌ر

شۆفینیان و دوژمنین هه‌بوونا کوردان، ل هه‌مان
 ده‌مدا، ژ لایه‌کی دیقه‌ ناڤه‌رۆکا فئ په‌رتووکی دئ
 هیزمه‌کا فه‌شارتی و یا موکم د ناخی خوانده‌فانی
 کورد دا په‌یدا کهت و باوه‌رییا وی ب میژووا
 مله‌تیی وی زیده‌ کهت.

په‌رتوکا پرۆفیسور کتانی ب پیشکیشکرنی
 ده‌ستپئ دکهت و ب زمانی عه‌ره‌بی دبیزیت: (الی
 شعبي وامتی أقدم هذه الوثيقة العلمية والتاريخية
 لهويته وهوية لغته أمام الامم والتاريخ) و لاپه‌رین
 دی ده‌ست پی دکهت ب نفیسینا ناڤه‌رۆکا چه‌ندین
 په‌رتووکی سهر زمانین هندۆ- ئه‌ورۆپی هاتینه
 نفیسین، دووڤرا دیتنوبۆچوونا خۆ ل سه‌ر دیار
 دکهت، د هه‌مان ده‌مدا د گه‌ل په‌رتووک و زانیاریین
 به‌رچاقین فی

سه‌رده‌می
 هه‌قه‌به‌ر دکهت،
 هه‌روه‌سا
 شاشین د ناڤدا
 ئاشکرا دکهت
 و یا درست ب
 به‌لگه‌فه‌ دبیزیت،
 ژ په‌رتووکان
 ده‌ستپئ دکهت:
 - په‌رتوکا

پروفیسور کتانی بۆچوونین میژوونقیس دکتور سامی سعید ئەحمەد ئەوین گریډای ب فی بابەتیقە ب رۆنی ناشکرا دکەت، هەروەسا شروڤەیکە باش بۆ نفیسینین ئەی. جی، پلۆیت (A.G.Ploet) دکەت کول ساللا ۱۹۶۲ هاتیە نفیسین و بەحسا میژوویا کەفن یا مللەتین بەری دکەت کو بەشەک ژ وان مایە هەتا نوکە و بەشەکی دی ل ناڤ مللەتی کورد دا حەلیاینە. بۆچوونین پروفیسور مەسعود کتانی سەبارەت

نفیسینین (مینۆرسکی) ل سەر کوردان ئەوێ کو فی میژوونقیسی ب کویری قەکۆلین ل سەر میژوویا کوردستانی یا کەفن نەکرێه، لەورا هەندەک بۆچوونین وی ل سەر هەبوونا کوردان ل سەر خاکا وان (کوردستانی) کیماسی تێدا هەنە. -پاشی پروفیسور دچیت بۆچوونین (باسیل نیکیتین) ل سەر کوردان دیار دکەت، کو مللەتی کورد پێک دەهیت ژ چەندین مللەتین کەفن بین

وزمانین وان، پروفیسور کتانی بەرسفا چەندین وان بۆچوون و پرسیارین فی نفیسەری دەت و دبیزیت: دەولەتە فارسی و (کۆرشیی مەزن) دامەزرینەری وئ زۆردارییەکا مەزن ل میدی و زمانئ وان کرینە و هاتیە تەپەسەرکرن و حەلانن ل ناڤ مللەتین دیدا و مللەتی میدی شیانین هەندئ نەبوون بەرامبەر وئ چەندئ راوەستن و بەرخودانی بکەن، چونکە ئایینی وان ئێک بوو، بەلی هیزا زمانئ کوردی خۆ راگرت و نەهاتە ژ نافیرن.

- (تاریخ اللغات الايرانية) نفيسينا دكتور عبدالسلام و عبدالعزيز فهمي، تيدا هاتيه كو ناڤئ ئيراني مەبەست ژئ فارسی نینە و زمانئ فارسی ئێک ژ زمانین ئیرانییە ژ وان ژئ زمانئ کوردی، پروفیسور مەسعود کتانی دیار دکەت و دبیزیت: نفیسەری فی پەرتووکئ زانییەکا باش ب زمانئ کوردی نینە و د فی بواریدا نەبی شارەزایە، هەروەسا شوڤینییەکا دیار ب نفیسینین فارسیقە هەیه ئەوین ل سەر میژوویا کوردان و زمانئ کوردی نفیسین و ئەڤ نفیسەرین هە دبیزن زمانئ کوردی زاراقەکە ژ زمانئ فارسی! لی ئەڤ هزرا هە یا بەرتەنگ یا دوورنینه ژ بۆچوونا چەند نفیسەرین عەرەبین شوڤینی بین کیم زانست و زانیاری.

- پەرتووکا (زمانئ کوردی) یال ساللا ۱۹۸۵ ژلایئ فوناد حەمە خورشید قە هاتیە نفیسین، کو بەحسا دابەشکرنا زاراقین کوردی دکەت.

پروفیسور مەسعود کتانی د نفیسینەکا دوورودریژ دا ناماژئ ب چەندین ژیدەرین میژوویی دکەت کو بەحسا زمانئ کوردی کرینە، ژ وان ژئ:

- (الاقوام واللغات) نفيسينا (ولكارتون نيس كون وادوارد هنت) وەرگیرانا غلاب محمد ۱۹۷۵، تیدا بەحسا دابەشبوونا زمان و مللەتان هاتیە کرن و ئەو جەپن لی پەیدا بووین و بەرەڤ کێڤە چووینە و ل کێڤە ناکنجیبووینە، دووقدا

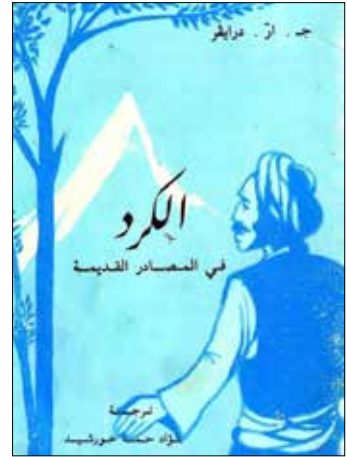
- بۆچوونین قەمکۆلەر و میژوونقیس (ئەلبیرت فوخر Albert Wacher) ل سەر (سلالات الانسان القديم) مروقتین بەری و چەوانیا بەرەبەلاقبونا مروقتان، پروفیسور کتانی گەلەك ب جوانی شروقتیا بیروبۆچوونین فی نفیسەری دکەت.

- (هرمان بینگستون H.Bengston) بۆچوونین خۆ ل سەر فارس و کوردان و میدیا هەنە و دیاردکەت کو کورد و میدی زۆر نیزیکی ئیک بوون هەم ژ لایئ زمانی و هەم وەك مللەت پتر ژ فارسان و چەندین نموونەیان بۆ قئ چەندئ دئینیت، هەروەسا دیار دکەت کا چاوان (کورشی فارسی) دەستەلاتا خالین خو یین میدی گرتە دەستئ خو و کۆدەتا دژی مللەتئ میدی ئەجامدا و ژ ناف برن و هەر تئشتەك باش کو میدیا هەبوو بۆ فارسان ب کار ئینا وەك کەلتور و بەشەكئ زۆر ژ رهوشەنبیرییا گشتی و پاشی بەرهف وەلاتین دی چوو بۆ شەر و داگیرکرنئ.

- کتانی بۆچوونا هـ. بینگستون (H.Bengston) ل سەر فارسان و ئەلیکزاندەرئ مەزن رۆن و ئەشکەرا دکەت، هەروەسا بۆ هەمان بابەتئ بۆچوونین میژوونقیس و قەمکۆلەر ئەوارد مایی (۱۸۸۴-۱۹۰۴) دیاردکەت داکو ب ئاویەکی باشتەر روودانین میژوویئ ل سەر خاکا کوردستانئ و دەورو بەرین وئ رۆن بین. - کتانی ب فەر دیت د قئ قەگولینیدا بۆچوونا

ل سەر خاکا کوردستانئ ژ بەری هزارەها سالان و زمانی کوردی زمانەکی هند و ئەوروپییە ل ناف کۆما زمانین ئیرانیدا. - ئەوا ژ هەمیان گرنگتر پەرتووکا (الکرد فی المصادر القديمة)

القديمة) یا (ج. ار. درایقەر) ه کو مامۆستا فوناد حەمە خورشید وەرگنیرایە، تئیدا هاتیە کو ناقئ (کورد) بۆ جارا ئیکئ ل سەر پارچەیهکا تەقئ یا سۆمەرییان دیار بوویە میژوویا وئ دزقريتە سئ هزار سالای بەری زایینئ، ئەو ژئ ناقئ وەلاتەکییە ب ناقئ (أرض کاردا) و تئیدا دیار دکەت کو ئەف عەردە دکەقیتە باشورئ دەریایا وانئ، ئەف میژوونقیسە دیاردکەت چاوا ناقئ کورد د میژووییدا هاتیە گوهورین ل سەدین بەری ژدایکبونا عیسای (بەرە زایینئ) هەتا سەدا شەشئ یا پشئتی بوونا عیسای د ناف ژیدەرین میژووییدا.

هەروەسا کتانی بۆچوونین میژوونقیس و قەمکۆلەرئ ب ناف و دەنگئ جیەانی (کریستفیلد کۆلر Christfeld coler) دیار دکەت کو زۆر ب جوانی و ساناهی میژوویئ رۆن و شروقتە دکەت، د قئ قەگولینیدا بەحسا دەولەتا ئارات دکەت (اورارتو) ۸۳۵ سالای بەری زایینئ و چاوا خاکا وئ ژ رووبارئ فورائئ و هەتا دەریاچەیا ئۆرمیئ بەرفرەه بوویە، پاشی چاوا میدی هاتن و چاوا ب هیز بوون، هەروەسا بەحسئ چەوانیا پەیدا بوونا ئایینئ زەرەدەشتی و بەلاقبونا وئ ل ناف ئیمپراتورییا میدیا (میدیا) ب شیومیەکی زەلال و ئاشکرا دکەت.

پەرتووکهکەئ ب ناڤی (ئاسیا فرەزمان) Asia (polyglotta) کو بەری ۲۰۰ سالان هاتیە نڤیسین و ئەف زانستە بنواشی زمانین (هندو - جرمانی) یان (هندو- ئەوروپی) بو دوو زانایین مەزن دزفرینیت و زانایی ئینگلیزولیم جونس (William Jones) ۱۷۴۷-۱۹۹۴ بو ماومیهکی دریزل هندستانی کار کریه، زانایی دووی زانایی ئەلمانی فرانز بۆپه (Franz Bopp) ۱۷۹۱- ۱۸۶۷ ئەفی فەکولەری پتر و کویرتر ل ناڤ فی زانستی کار کریه و هیڤینی بەرهمی خو د پەرتووکهکا مەزن دا کو ژ سێ پشکین مەزن پینک دەیت کۆم کریه و ل سال ۱۸۲۳ چاپا ئیککی و ل سال ۱۸۵۲

ئ چاپا دووی و ل سال ۱۸۵۷ ئ چاپا سینی یا وی پەرتووکی دەرکەفتینه.

پروفیسۆر کتانی بەحسی پەرتووکاب ناڤی (تاریخ علم اللغة الى نهاية القرن التاسع عشر) یا نڤیسری

دانیمارکی ف. تۆسن (V.Thomsen) دکەت، کو ئەف پەرتووکه بو جارا ئیککی ژ لایی ه. پۆللوک (H.Pollok) بو زمانی ئەلمانی هاتیە وەرگێران و ل باژیری هالی (Halle) یی ئەلمانی هاتیە چاپ کرن، هەروەسا کتانی بابەتی خو ب شروڤهکرنا بۆچوونین هەردوو میژوونڤیسان ه. کندر (H. Kinder) و وارنەر هیلگمان (Werner Hilgemann) پتر دولمەمەند دکەت کو هەردوووان ل سەر زمانین هندو-ئەوروپی و هندو-جرمانی نڤیسینه و د ناڤ واندا زمانی کوردی و زمانی پەرتووکا پپروژ (ناڤیستا) یا

مروڤناسیی (ئەنتروپۆلۆجیایی) ل سەر جۆرین مروڤان بزانی، کتانی بەحسی بەرهمی پروفیسۆر دکتور ئیکستید (Eickstedt) یی ئەلمان ل سەر فی بابەتی دکەت و دیڤریت: پستی فەکولینهکا هور یا من ل ناڤ فی زانستی و بۆچوونین پروفیسۆر ئیکتسید کری، دیار دبیت کو مللەتی کورد مللەتەکی رەسەنە ل جەهێ خو و شیاپە چەندین مللەتین دی د ناڤ خو دا وەرگرتیت و بین بەشەک ژ وان، هەروەسا زمانی کوردی زۆر بەهێزە و مکی ئیسفەنجییه و شیاپە زۆر بەیا زمانین دی یین وان مللەتان د ناڤ زمانی خو دا بحەلینیت و بی زۆریلنکر جەهێ بو پەیدا بکەت.

پاشایی

پروفیسۆر کتانی بۆچوونین دکتور شرادەر ((Schrader)) ددانیتە بەر دەستی خواندەفانی، سەبارەت مللەتین هندو- ئەوروپی و دیار دکەت کوچەندین پەیفین هەڤشەک، یان زۆر نیزیکی

ئیک ل ناڤهرا زمانی کوردی و چەندین زمانین ئەوروپی هەنە، مینا زمانین: ئەلمانی، ئیتالی، ئینگلیزی، پۆلونی و چەندین زمانین دی.

- بۆچوونین پروفیسۆر د. کراهی Krahe سەبارەت ناڤی هندو- ئەوروپی یان هندو- جرمانی، ل گەل کۆما زمانین هندو- ئەوروپی، خواندەنەک زانستی هور ل سەر فان زمانان کریه کو د زفریت بو بەری ۱۵۰-۲۰۰ سالان و مفاژ بەرهمی چەندین زانستان و فەکولەرین دی وەرگرتیه، ژ وان ژی: فەکولەر کلپروٹ Klapproth کو فەکولینا وی یا زانستی ل ناڤ

کوردی و دهولمه‌مەندوبونا وی د بواری پەشقان دا و ب کارئینانا وان ب چەندین شیوازین جوداجودا، کو ئیک پەشق چەندین رامانا ددەت.

- پروفیسۆر کتانی بەرھەمی دوو فەکۆلەرین دی یین بیانی دیار دکەت ئەو ژى زانا دکتۆر (سیدنى سمیث) و زانا دکتۆر (ئەلمیر ئەدمۆنزن) و دبیزیت کو هەردوو زانا گەشتینە وئ راستییى کو زمانى کوردی زمانەکی رەسەنى سەر بەخۆیە و ژ زمانین (ئارى)یە و چ پەيوەندیەك بە زمانى فارسى فە نینە، بو فئ چەندئ ژى پروفیسۆر کتانی د فئ فەکولینا خو دا ل لاپەرى (٤٣٦) ب سەدان پەیقین زمانى کوردی د گەل زمانین هەندۆ- ئەورۆپی هەقەبرى ئیک دکەت، مینا (ئەلمانی، ئینگلیزی، فرەنسى، ئیتالی)، هەروەسا زمانى (لاتینی ژى)، ژ لاپەرى (٤٧٩) پینە کتانی ب شیوہەکی کورت و رۆن باسى وان مللەت و شارستانین کەفن دکەت ئەوین ل سەر خاکا کوردستانى ژیاينە و بو خواندەقانى دیارکریە و دبیزیت: ئەو مللەت د هەقیشک بوون د بنیاتیدا و بووینە بناغى مللەتى کورد و د ناغ واندا حەلباينە، هەروەسا زمانى کوردی شيايە وان زمانان تا رادیهکی زۆر بمیزیت و د ناغ خو دا بەهلیت و جەئ وان بکەت وەکی کا چاوا (ئیسفەنج) ئاقى دمیزیتە خو.

ب زمانى میدى هاتییه نفیسین تیدا هەنە و گەلەك نیزیکی زمانى کوردییه، نەك زمانى فارسى.

نفیسەرى فئ پەرتووکى پروفیسۆر مەسعود کتانی ل سەر فئ بابەتى ب تنى ناراوەستیت، بەلکی بەردەوام دبیت ل سەر ب هیزکرنا فەکولینا خو ئەفە ژى ب هەقەبرکرنا ژیدەران و دەستنیشانکرنا زانایان و پەرتووکین وان ل سەر بابەتى پەرتووکا خو و د ناغ واندا گەلەك ب رۆنى رۆناهییی دئخیتە سەر ناغەروکا پەرتووکا میژوونفیس (کورت یونك Kurt M.Jana) سەبارەت زانستى زمانین هەندۆ-ئەورۆپی و ددانیتە بەر دەستى خواندەقانى ب زمانى عەرەبى و ل دووماهییی دیار دیار دبیت کو زمانى کوردی زمانەکی سەر بەخۆیە و زمانى (البکتریه القدیمة) یان (البختیاریه القدیمة)یە ئەوا پەرتووکا ئاینى زەرەدەشتى (ناقېستا) پى هاتیە نفیسین خوشکا زمانى کوردی بوویە و زۆر لى نیزیک بوویە، ژ بەر هەندئ زمانى کوردی شيايە وى زمانى د ناغ خو دا بەهلینیت و ببیتە وارسى وى.

پروفیسۆر کتانی د پەرتووکا خو دا زۆر ب هوورى ل سەر زمانى کوردی ب هەمی زاراقتین و نغە راوەستیايە و شرو فەکریە و ل گەل زمانین هەندۆ-ئەورۆپی و لیکنیزیکیا وان هەقەبر کریە، پاشان رۆناهییی دئخیتە سەر رەسەنییا زمانى

ههژی گوتننیه نفیسهری پروفیسور کتانی بو موکومکرنا بابەتین فی قەکوئینی و هەقبەر کرنا وان، مفا ژ (۱۴۲) ژیدەرین زانستی بین باورپیکری بین ب زمانین بیانی مینا ئەلمانی، ئینگلیزی و عەرەبی، هەروەسا زمانێ کوردی هاتینە نفیسین وەرگرتیە و مفاژ (۳۸) فەرھەنگین زمانان وەرگرتیە و بابەتین فی پەرتووکی پشتراست کرینە.

ل دوماهییی، ههژی گوتننیه کو بهرهمین ماموستا و دکتور پروفیسور مسعود کتانی ستیرین گەشن ل ئاسمانی بەهدینان ب تایبەتی و کوردستانی ب گشتی، هەروەها ئەف جۆره نفیسینە جەتی شانازینە بو نەوین کوردان و هەمی کوردستانیان، چونکە پەنجەمۆرین پروفیسور کتانی زور د دیار و بەرچاقن، ل زانکویا باژیری مووسل وی کورد و عیراق ب زانستی پر چەک کرینە و یا ژ وی گرنکتر ژبو کوردان و ب تایبەتی بو خەلکی دقەرا بەهدینان خزمەت و بەرهمین وی بین ئەدەبی بو فی دقەری و کوردان و میژوو یا وان، یا ژ هەمی گرنکترژی بو زمانێ کوردی دیار و بەرچاقن. پروفیسور دکتور مسعود حەجی مستەفا سەعید حەجی مەحمود کتانی، ل سال ۱۹۳۳ ئی ل نامیدی ژ بنەمالەکا رەسەن و ناقدار ژ دایک

گولبریزهک ژ پهرتووکین

میر عهبدال خانج بدلیسی

(۱۶۶۴ – ۱۶۱۸)

پیشهکی

«محبوبین حقیقی (تقدس جماله) زورج غهپوره، چونکی دبینیت مسکینهکی وهکی ته ژ ههیی و نهییی سهر دنیایی یی مایه بکتیبان فه، لهوان بقی غیرهتی یان وان پهرتووکان تی دبهت یان ژی دهافیتته نافی!»^(۱).

ئهفه نامهیا شیخی رهوان مهولانا خالدی شههرمزوری (مرن: ۱۸۲۷) بوویه بو ههفالهکی وی دهما زانی کو چهندین پهرتووکین وی یین ژنافچووین و قیای دلکی ل دلج وی بدهت! لقیره بو مه دیاردبیت کو ژ دهسدانا پهرتووکان چ نازارمهکه، لهوران مهولانا خالدی نهزانیه چ بیژیت؟ ناچار بابعت ب غیرهتا خودی فه گریدایه و قیایه بیژیته ههفالی خو هندی ته دلج ب پهرتووکان فه گریدای لهورا خودی ژی ژنافیرن! ههچهنده بگشتی مه کوردان د کهفندا گازنده ژ کیمیا پهرتووک و نفیسارین خو کریه، لی گهلهک جارا ئهم وی راستیی ژی ژبیردکین کو دوژمنان کهمترخهمی د تالانکرن و ژنافیرنا پهرتووکین مه دا نهکریه، لقیره ئهم دئ لسهر ئیک ژ وان پهرتووکخانهیان راومستین یین د چهرخی ههفدی دا نافودهنگیا خو دمرکری ئهو ژی پهرتووکخانهیا میری بدلیسی عهبدال خانج دووی (۱۶۶۴ – ۱۶۱۸) یه کو زیانهکا مهزن گههشتیی دهرمنجای داگیرکرن ئوسمانیان بو

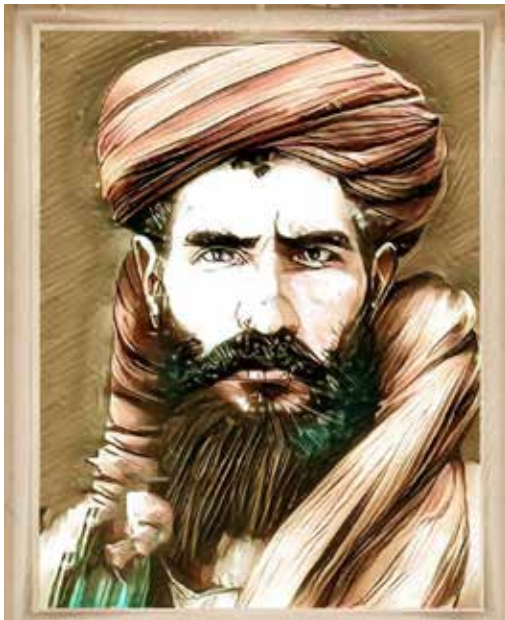

فورات کوردزاده

خویندکارئ ماستهرئ ل پشکا
میژووپی – زانینگهها دهوکی

فروتن، یان ژنافچوون و بهشک ژئ فمگوهاستنه پایتهختی خو نیستانبولی^(۵).

سهبارت فی کارئ ئوسمانیان یا دیاره کو تورکان بهری فی دهمی ل سهردهمی سلجوقیان، قهرمهتائیان، موغولان، تیمووری و تورکمانان، دهستانانه سهر پهرتووک و پهرتووکخانان، سوتن و تالان کرن و بوونه نهگهرئ مشهختیبونا فهیلهسوف و هزرقانان^(۶)، ژ خو ئهف کارئ وان کری چاقلیکرنا داگیرکهرئین عهرهب بوو

میرگهها نافیری، کو زیانهکا مهزن بو جیلین داهااتی بدویف خو را نییای.

دهروازه

داگیرکرنا میرگهها بدلیس ل ساللا ۱۶۵۵ زایینی ژ لایئ ئوسمانیان سهردهمی میرئ وئ عهبدال خانئ دووئ و تالانکرنا پهرتووکخانها وی، رویدانهکا گرنک و دهنگقهدهایه د دیرووکا کوردی یا نوی دا، نهخاسمه باسی پهرتووکخانئ کو ههردهم یا جهرگیر و داخبار بوویه و گهلهک ژ وان ژیدهرئین لسهر نفیسین نامازه دایه سهرپینهاتیا پهرتووکخانئ^(۷).

دقیت ژبیرنهکهرین کو داگیرکرنا میرگهها بدلیس دهرهنجامی پیلاندارئیزیهکا دومدرئژ بوو ژ لایئ ئوسمانیان فه، نهخاسمه کو هژمارهکا میرگههان ههتا وی دهمی دهستههلاتهکا سهربهخو ل دهفهرئین خو دکر^(۸).

ههر چهوا بیت د فی هئیرشی دا میر عهبدال خان نهچار بوو پاشهکشئ بکهت و ژ باژیری دهرکهفیت، پشتی سالهکئ دزفریت و دووباره دهستههلاتئ دگرته دهست و بهردهوام دبیت تا ساللا ۱۶۶۴ ئ^(۹)، بهلئ پهرتووکخانها وی هاته تالانکرن و بارئ حهفت حیشران پهرتووکئین زانستی و دهستنفیسین وئ هاتنه تالانکرن،

(۱). مهلا عهبدولکهریمی مودهرریس، یادی مهردان، بهرگی یهکم، چاپی یهکم (سلیمانئ: ۲۰۱۳)، ل ۲۰۳.
 (۲). بنیره: محهمد نهمین زهکی بهگ، خولاصهیهکی تاریخی کورد و کوردستان له زور قهديمهوه تا ئیمرو، نامادهکردنی: رهفیک صالح، له چاپکراوهکائی بنکهی ژین (سلیمانئ: ۲۰۰۶)، ل ل ۱۴۸ – ۱۴۹؛ دصلاح محمد سلیم هروری، دیروکا میرگهها بدلیس ل چهرخی شازدئ تا چهرخی همژدئ، کوفارا مهتین، ژماره ۱۹۳ (دهوک: ۲۰۱۰)، ل ۷۲؛ د. سعد بشیر اسکندر، قیام النظام الإماراتی فی کردستان و سقوطه ما بین منتصف القرن العاشر و منتصف القرن التاسع عشر، ط ۲ (السلیمانئ: ۲۰۰۸)، ۸۹؛
 Evliyâ Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Hazırlayanlar: Seyit Ali Karaman ve Yücel Dağlı, 4 Kitap, 1 Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 1 Baskı (Istanbul: 2010), s s 334 – 343; Sedat Ulugana, Bitlis Mirliği Tarihinde, Abdal Han Dönemi (1618 – 1664), Kürt Tarihi Dergisi, Sayı 20, Eylül-Ekim (2015), s s 55 – 57.

(۳). محهمد نهمین زهکی بهگ، سهراوهی پيشوو، ل ل ۱۴۷ – ۱۴۸.

(۴). Sedat Ulugana, A G E, s. ۵۶.

(۵). أولیا جلی، رحله أولیا جلی فی کوردستان عام ۱۰۶۵ هـ - ۱۶۵۵ م، ترجمه: رشید فندي (دهوک: ۲۰۰۸)، ص ص ۳۳۰ – ۳۱۰.

(۶). علی میر فطروس، رو در رو با تاریخ (ایسن: ۱۹۹۹)، ص ۲۴.

چونکی ئەولیا چەلمەبی بدریژی لاسەر
فئی رویدانی دنفیسیت و لیستەیهکی ژ
هژمارەکا پەرتووکیڤن میر عەبدالی پیشان
دەت کو بابەتئی مە یئ سەرەکی یە و لقیەرە ئەم
دئ تەماشەیی ھندەک ژ وان ناڤ و نیشانان کەم
بین د پەرتووکانەیا میر عەبدالی دا ھەین دویف
قەگواستنا وی.

نیک : ئەو پەرتووکیڤن میری نفیسین
دویف قەگواستنا ئەولیا میر عەبدالی
۷۶ پەرتووک ب عەرەبی، فارسی و تورکی
نفیسیبون دیسان ۱۰۵ نفیسارین دی ژ ی
ھەبون^(۱) (وہ دیارە ھندەک ژئ ب کوردی
بووینە، کوردزادە).

دوو: موسحەفین دەستنفیس

ئەولیا دیاردکەت دناڤ گەنجینەیا میری دا
(ھەقەدە بەرگ) ژ
موسحەفین قورنانا
پیرۆز ب دەستنفیسین
جوان ھەبون،
ھەمی ژئ وان
بوون یین بو میر و
شاھان دەھانتە نفیسین،
وہک: دەستنفیسین
خۆشنفیسان (ئەحمەد
قەرەمحیساری)، (شیخ
بایەزید وەلی)، (شیخ

دەما بەسەر وارەکی دا دگرتن! ئەگەر
بەری خۆ بەدەینی ژ ھەژنی گوتئی یە کو
کورئ میرگەھا بدلیس میژوونفیسئ مەزن
شەرەفخان (مرن: ۱۶۰۴) دەربارە ی نەژادئ
باپیرین خۆ میرین بدلیسئ دبیژیت: «ئەو دگەھنە
ملووکین ئەکاسرە (کیسرائین ساسانی) و بناڤئ
(کورین نوشیرمقانی) د ناقدارن»^(۷)، دئ بینین کو
داگیرکەرین موسلمان پەرتووکانەیین ساسانیان
سوئن^(۸)، لەمران سروشتیە کو میژوو دووبارە
ببیت و پەرتووکیڤن شاھزادەیی ساسانی میرئ
بدلیسئ ببنا پویرە و تالانئ دەستئ داگیرکەران!
ئەقجا چ عەرەب بن یان ژئ تورک!
ھەر چەوا بیت یا گرنگ ئەوہ کو سەرپێھاتیا
پەرتووکانا میر عەبدالی تاکە ھەوائئ لێر
دەستە سەبارەت پەرتووکانەیا کوردەکی، یا کو
ئەم دزانین چ ھاتیە سەری؟^(۹).

گەر کوئی ناقدارئ تورک ئەولیا چەلمەبی

(مرن: ۱۶۸۸)، کو
وی دەمی ل میرگەھی
بوو و دیدەقانی
شەر و داگیرکرنا
بدلیسئ بوو، ژ لایئ
سەرکردەیین شەری
دگەل چەند کەسین دی
دەیتە راسپاردن بو
پشکنین و تومارکرنا
گەنجینە و پەرتووکیڤن
میری^(۱۰).

(۷) شەرەفخانئ بدلیسئ، شەرەفنامەیا شەرەفخانئ بدلیسئ تەرجمە مەلا مەحمودئ بازیدی، توێژاندن: سەعید دێرەشی،
دەزگەھا سپیریژ، چاپا نیکی (دھوک: ۲۰۰۷)، ل ۴۱۲.

(۸) بئیرە نمونەیین عەرەب و تورکان د سوئنا پەرتووکانەیان دا: عبدالرحمن مزووری، فەیرووزئ فەیلیئ نەھامندی و
شیکرەنەکا میژوویی، کوڤارا ھاڤیبوون، ژمارە ۱۱ (۲۰۰۲)، ل ۵۷ – ۶۵.

(۹) محەمەد علی قەرەداغی، کاریگەری دەستئوسەکانی ماموستایانی کورد لە نووسینەوی میژووی کورد و زانیانی
کوردستاندا، کواری ئەکادیمی کوری زانیاری کوردی، ژمارە ۴ (ھولئیر: ۲۰۰۶)، ل ۲۸۹ – ۲۹۱.

(۱۰) محەمەد ئەمین زەکی بەگ، سەرچاوەی پێشوو، ل ۱۴۸، پەر اوئیز ۱.

(۱۱) Evliyâ Çelebi, A. G. E, s. ۳۴۰.

سہ عدی، بوستانا سہ عدی، دیوان نعمة
الله، دیوانا مہ لآ جامی (عبدالرحمن
جامی)، تذکرة الشعراء (حسین چہلہبی)،
تذکرة (لطیفی)، دیوانا صائب، دیوانا باقی،
دیوانا نہ فعی {ہمدو و ہوزانقان کوردن}، سهام
قضاء یا (نہ فعی)، دیوانا نیساری (نساری)،
دیوانا نونوری، دیوانا خاقانی^(۱۵)، دگہل کھلیہ
و دمنہ^(۱۶).

زادہ موحمہمد)، (عبداللہ قرمی)
نہوا بناقی (کلام عزت)، (حسین
چہلہبی نوسکداری)، (خالد نہ فندی
دمیرجیکولی)، (حسین چہلہبی شاگردی
نہ محمد قہر محیساری)^(۱۲)، نہف ناۓ ہمی
خوشنقیسین ناقدارین وی سہردمی بوون و
ہہلبت شاکارین وان زور د بہاگران بوون و
ہمی کسان پی چینہدبوو بکرن..

شہس : مورہققہعات (دفتر خط) و موہردانک

مورہققہعات و مکی کولیکشنہکی بوو ژ
دہستتقیسین نہفش و نیگران بین ہونہرہندین
ناقدار، موہردانک ژ ب ہمان شیوہ نہفش و
نیگارین پیشہکارین موہران بوون کو کار مکی
بہرہ لآف بوو لوی دہمی.

سہبارت مورہققہعاتان ۲۶۰ دانہ ژ
تینوسین خوشنقیسی بین مشتی نہفش و نیگار
(مجموعۃ مرقعات)، کو ہر لاپہرہکی وی ب
سہد قروشان دہاتہ فروتن، ہمی ژ ب فرچی
ہونہرہندین بہری و سہردم و (نورژینال)،
دہستتخہتہکی دی بیژی یی ہزرہتی عوسمانہ،
نمونہ ژ دہستتختین حوکی زادہ، تہکنہجی
زادہ و میر شہرفخان باپیری میر عبدالی^(۱۷).

سہبارت موہردانکان ژ پرتووکہک ۳۸۰
لاپہرہبی تژی ژ موہرین خان عبدالی، نہفشی
بہگ، سہلامی بہگ، شہلا بہگ، جان بہگ،
مہمی، سہمی، چہمہنی بہگ، جہم بہگ، نہمحمد
بہگ، مہمود چہلہبی، فرید چہلہبی، سری
چہلہبی، دگہل ہزار کتہ موہرین ہسمہ کو نہف
پرتووکا بہاگران لداوی ب ۱۰۰ قروشان ہاتہ
فروتن^(۱۸).

سی : تہفسیر و زانستین قورنائی

نہولیا دینژیت: «حفتی دانہ ژ تہفسیرین
قورنائی، بین کتہکا وی بنتی ژی ف ہزار شیخ
الإسلامان (موفتیان) ناہینہ دیتن، ہہوون» و مک
: تہفسیرا صہری طہہری، تہفسیرا دہلہمی،
فہیزولآہ ہندی (بی خالبندی - تنقیط - ہاتہ
نقیسین!)، ابو اللیث سہمہرقندی، تہفسیرا شہیخ،
تہفسیرا بہغوی، تہفسیرا قاضی، ابو سعود
سولہیمانی، تہجویدنامہیا مہنظوم (ب ہوزانکی)
یا شاطبی، مہنظومنامہیا جہزہری^(۱۳).

چوار : فہرہنگ

چہند فہرہنگین زمانی و دہستہواژمیان
و مکی: قاموس لغات، قاموس نہختہری، قاموسا
شہمی، قاموسا ابن مالک، کتاب چہار پری،
لغات لامع^(۱۴).

پینج : دیوانین کلاسیک

بیسٹ بہرگین دہستتقیسین جوان بختی
(التعلیق) ہمی ژ ب تہذیب و نہفش و
نیگار و خوشنقیسی و ژ ہہژی میران، و مک :
شاہنامہیا فیردہوسی، خومسہیا نیزامی، دیوانا
حافظی شیرازی، دیوانا عورفی، گولستانا

(۱۲) ۳۳۴ A. E, s. (۱۲) (۱۳) ۳۳۵ A. E, s. (۱۴) ۳۳۸ A. E, s. (۱۵) ۳۳۵ A. E, s.

(۱۶) ۳۴۰ A. E, s. (۱۷) ۳۳۶ - ۳۳۷ A. E, ss. (۱۸) ۳۴۳ A. E, s.

حفت : سوفیگهری و نایینی

تیدا ۱۳۰۰ دانهین مهسندان^(۱۹)،

بوارین دی ژی سوفیگهری و نایینی

بوون ومک: فتوحات المکیة (محي الدين ابن عربي)، شرح فتوحات المکیة (مولانا قطب الدين حنهفی)، فصوص الحکم (محي الدين ابن عربي)، شرح فصوص الحکم (شهرح و همم دهستنیسا شیخ ساری عهبدوللاه نهفندی)^(۲۰) مناقب شیخ حضرت ابو اسحاق کازرونی (شوقی افندی)، مناقب اولیاء الله (شیخ دده مقصود اخلاطی کورد)، مناسک حج (سنان افندی)، منظوم شروط الصلاة (شیخ شمس الدين فهناری)، منظوم شرح پندنامه عطار نیشابوری (نهمیر چلهبی و ملیئی بایزید خان)، رساله عقاید

(کمال پاشازاده)، رساله عقاید (کمال پاشازاده) دگهل وهرگیرانا قهوسونی زاده، کتاب مرآت کائنات (دگهل وهرگیرانا غنائی تهرابزونی)، کتاب صحبت الأبرار در جواب صحبت الأبرار (عطائی چلبی)، کتاب ذیل الشقایق (نوعی زاده عطائی چلبی)^(۲۱).
کتاب طبقات الشافعية (ابن السبکی)، طبقات المالکیة (ابن فرخون)، طبقات الحنفیة (ابن دقماق)، طبقات الشعراوی، طبقات میزان الشعراوی، کتاب الکشاف، سنن ابي داود، کتاب الجامع الکبیر، کتاب الجامع الصغیر، کتاب العقائد (البرغلی)، انوار العاشقین، تحفة الأبرار، کتاب المحمدیة^(۲۲)، قودوری، مولتهقا (الملتقی)، الکشاف (کوهستانی)، ملا حاجی^(۲۳).

ههشت : دیروک و جوگرافی

ئولیا دیاردکمت میری ۷۰۰ پهرتووکین دیروکی ههبوون^(۲۴)، ژوان تاریخ فتح مصر سلیم خان (یوسف جان یاورئ سولتان سهلمی)، ژ ههژی گوتنی یه نهف پهرتووکه ژ دهستنیسی سولتان بخوا بوو! کتاب الملل و النحل (نوح نهفندی)، تاریخ عاشق پاشا، خطط (المقریزی)، تاریخ صالح افندی، تاریخ جامع الحکایات، تاریخ میرخواند، سعادتنامه (جامع رواقی)، خریده العجائب، تاریخ مرآت کائنات، تاریخ طبری، تاریخ غزوات سلطان مراد خان^(۲۵).

تاریخ بجوی، تقویم البلدان (عاشق چلبی تهرابزونی)، تواریخ سکری (شهر و فهکرنین سولتان سهلمی)، تاریخ مصر (شهاب چلبی)، تاریخ شیخ سیوطی، کتاب حسن المخدره (دیرووکنامهیا جیهانی ژ نادمی - س - تا فهکرنا مسرئ سهردهمی خلیفه عومر)، ژ وهرگیرانا

۳۳۴ A. E, s. (۲۲)

۳۴۰ A. E, s. (۲۱)

۳۳۸ A. E, s. (۲۰)

۳۳۵ A. E, s. (۱۹)

۳۳۸ A. E, s. (۲۵)

۳۳۵ A. E, s. (۲۴)

۳۴۰ A. E, s. (۲۳)

کتاب عوان الصواب (محمد بن عبدالملک الهمدانی) (۲۹).

دهه : چاپکریین نهوړوپى

پتر پمروکین زانستی بخوځه دگرتن ومک: نهآلسین جوگرافى، نهآلسا ناډارا Minor و پمروکا Geograph، ديسان Papa Monta، دگهل چهند پمروک سهارهت گمرووناسی و چهند پمروکین پمندان (۳۰).

یازده : نهخشه و کهفالتین هلاویستنى

چهندين نهخشهیین جبهائى بین کهفن و نوى هسبون (۳۱)، هندهک کهفالتین سمرنجراکیش ومکى کهفالتى دوو گهمین هندی ب شپواز مکى نهوړپى دا بیژى (مانى) ب فرچى خو کیشاینه!، ديسان کهفالتین نیگار کیشین عهجهم ومکى (شاه قولى)، (محمد رها)، (بهزاد) و (پمريزاد)، (حاجى موراد)، (ناغا جان) و (تهقیهددین بهلخى) و (قهلم کار رضوان بهگ)، دگهل چهند کهفالتین هسپ و فیلان (۳۲).

شهاب چلبى، کتاب فتوحات المصر (ابن عبدالحميد)، کتاب ابن دولاق، کتاب خلکان [ووفیات الاعیان]، کتاب الخطط القضاعى، کتاب ابن الیسیر [ابن الأثیر] ایقاظ المتفضل و ایقاظ الغافل یا (تاج الدین محمد بن عبدالله)، عنوان السیر، کتاب سیر نبى (نوح افندى)، کتاب سیر نبى (ویسی افندى)، کتاب واقع نامه (ویسی افندى)، فضائل المصر (ابى عمر الکندي)، المسالك (ابن فضل الله)، المختصر (شیخ مظفرالدین الکرمانى) (۲۶).

تاریخ الصحابة، تاریخ تجرید فی الصحابة (الذهبي)، تاریخ الأحبابه فی معرفة الصحابة، کتاب رجال القطب العشرة (الحسيني)، کتاب طبقات الحفاظ (الذهبي)، مرآة الزمان (سبط ابن الجوزي)، البداية و النهاية (ابن الکثیر)، کتاب انباء الغمر بإسناد [بأبناء] العمر (ابن حجر)، کتاب الطالع السعيد، کتاب التاريخ السعيد، کتاب تاریخ الضعيفة (کمال الإدقوي)، کتاب السكردان (ابن حجلة)، کتاب السجع الهزلی فی اوصاف النیل، تاریخ آیین، کتاب سمار الأوراق (ابن حجة)، کتاب القاضهان، کتاب البضائیه، کتاب تاتارخانية (۲۷).

نهه : یاسای و

هزرى

وهک: قانون نامه لطفی پاشا (۲۸)، مناهج الفكر، مناهج العبر، کتاب عوان

۳۳۹ A. E, s. (۲۶)

۳۴۰ A. E, s. (۲۷)

۳۳۸ A. E, s. (۲۸)

۳۴۰ A. E, s. (۲۹)

۳۴۰ A. E, s. (۳۰)

۳۴۰ A. E, s. (۳۱)

۳۴۱ A. E, s. (۳۲)

دوازده : زانستی و جادویی!

چهندین پرتووک سهارمت گل و گیابین شیفادار و وینهیین وان و چهوانیا بکارئینانا وان، دیسان ئاناتومیا لهشی^(۳۳)، همدیسان ۲۰۰ دانه ژ هندک پرتووکین عهجهمی (فارسی و هندی) دگهل بین نهووروی سهارمت هندک تشتین کس تینهدگههشت، وه دیاره جادویی بوون!^(۳۴)

پاشبهند: سهرهاتیهکا داخبارا نهولیا دگهل (جاهلین نهکراک و ناپاکین نهتراک)!

دبیت ئهو پرسیاره بو مه بهیت ئهم بیژین: «چما نهولیا هندک ژ وان پرتووکان نهدرن یان بناقی فهرانبهرمکی دهولتهی دهستی خو نهدادنا سر هندک ژ وان؟»

لی دقتیت ژبیرنهکمین کو ئهو پرتووک زور د بهاگران بوون (وهکی ژ دهربرینین وی بخو ژی دیاردبیت) و ناچار وی بنتی تومارکرینه و پاشی سهرهاتیهکا خو یا سهیر و داخبار ل بازار ی دغهگوهیزیت دهما هندک پرتووک داناینه بهر مزادئ.. «چهندین جاهلین کورد و ناپاکین تورک بوان وینه و پرتووکان وهربوون و قهشکاندن، بیسهروبهرکرن و دراندن و وهکی میشان دادانه سر و ببهیهکی کیم فروتن..»^(۳۵)

« زه لامهکی ژ وان یی تیرهیی (ل دهقرا ئزمیرئ) یی دوو روی، مندالبازمکی ژ بنهمالهکا قازی، نامهردهکی فسادچی و حیلهمکر، ریباخور و سهختهکار، ئاست نزم، خهلهتیا دهیکا خو.. رمزبل و رسوا.. دهستی خو هاقیته شاهنامهیهکی ژ پرتووکین میری و ب ۱۶۰۰ قروشان کری ب هیقیا هندئ کو گرانتر بفروشیت.. رابوو ناقتی خو سر نفیسی و بره مال، پشتی وینهیین وئ دیتین

گوت حرامه! ئینا ب چهوکا خو چاقین هندک وینهیان کونکرن و خیچ دسر هفکین هندک ژ وان را نینان و تفکره ب بین دی قه.. شاکارهکی هوسا یی هوستایی وئ خودئ دزانیت چ زحممت قیرا بریه د چند خولهکان دا پویچ بوو!..

روژا پاشتر هاتهقه دهف دهلالی و پرتووک هاقیته بهر و گوتی پارین من!.. دهما دهلالی پرتووک فهکری قهجنقی و کره ههوار: بگههنه مه گهلی ئوممهتا موحهمهدی! لی وی کابرایی دگوتتی (حهجی موستهفایی تیرهیی) گوتی: برادر! ئی من چ نهکره وهکی شیخی منی تیری گوتی من (نهی عن المنکر) یا کری، بهلی پا ژ وان وینهیان ئیک ژ وان وهکی وی کوره جحیل یاری من بوو من بنتی ئهوئ هیلا!

جیهان پیش چاقین دهلالی تاری بوو و بغار بهرف ئهممه پاشای (سهرکردئ لهشکری ئوسمانی) چوو و گوتی: سولتانم! خان موراد کهتخودایی میری ههکاری قیا فی شاهنامه ب ۱۴۰۰ قرووشان بکریت، لی فی مندالبازی ژ دهستان ئینا دهرئ و د سئ روژان دا پویچ کر.. پاشی شاهنامه فهکر و نیشا نامادهبوویان دا، وان ژی نهفرتین فرعون و هامان، یزید و مهروان، نهبو جهل و لههه لی کرن و هنارتنه بدویف را و ب قوتان و راکیشان ئینانه دادگههی.. پاشی کرنه دهستی سربازین ئینکشاری دا و ههفتی جاران فهلاقه دا و ۱۶۰۰ قرووش ژئ ستاندن و ۱۰ قرووش دانه دهلالی و شاهنامه ژی هاقیته بهر حهجی موستهفای، وی ژی برینین خو قهمالین و گوت: خودئ بهلایا خو بدهته شیخی تیری! خهلی پی کره کهنی و راهیلانی، ئهو ژی بهرف دیاربهکری چوو..»^(۳۶)

۳۴۰ A. E, s. (۳۶)

۳۴۰ A. E, s. (۳۵)

۳۴۰ A. E, s. (۳۴)

۳۴۰ A. E, s. (۳۳)

هزر

- 48 - مرن ب فەلسەفەیهکا نوو
..... د. هەوار بەللو
- 55 - نوێکرکرنهوه له نیوان هزری دینی و دین دا
..... هۆشەنگ شیخ محەمەد
- 59 - هزر و دیالیکتیکا فەلسەفا دادپەرورەیی
..... جوان عزەت

مرن ب فەلسەفەيەکا نوو

گۆمان نينه کۆ مرن داوييهکا نهچاره، و مروفي ب دريژاهييا ههبوونا خو ترس ژي راکرييه و بزاقا بهرگيريا وي کرييه. ههلبهت نهگهرا في ترسي ژي ههس بو وي نيکي دزفريت کۆ مروفي خو ل ههمبري چارهنفيسهکي نهديار و وهغهمکا بييسهروشون ديتيه. لهورا ژي مرن ههس گهف و ههس شهيا ههمي ئول و ئاينان بوويه بو مروفي خراب و گونههکار، و ئالافي ههمي پيغهمبر و قههجاران بوويه بو ترساندنا ستهمکار و زالم و زورداران. ب ههچ ريکهکي ههول و خهباتين توخمى مروفي ژ بو بهرگيریکرنا مرنى سهسهگر تينه، و چيروک و چيقانوکين بهرگيریکرنا مرنى و ب دهستقهئينا نا نهمريي د ديروکيدا ديدهقانن ل سهس في چهندي، کا چاوا د ههمياندا قههرمان شکهستني د ههول و بزاقين خو بين نهفسانهبيدا دخون.

بلا ئهم پرسيار مكي ژ خو بکهين:

- مروف تا کهنگي دي مرنى وهک دژمنهک بدانيت، و ترسهکا مهزن ژي رابکهت؟
- گهلۆ؛ ما د شياندا نينه مروف سولخا خو د گهل مرنى بکهت، و ب چاقهکي فهکريت لى بنيريت؟!

- گهلۆ، ما ترسا مرنى گهلهک کيمتر نابيت گهر ئهم بشين وهک پروسيسهکا بايولوزيک و سروشتى خو د مرنى بگههينين و قههبول بکهين؟

بلا ئهم ههمي - ديندار و بيدين ژي - سهسههريين د گهل تشتهکي ژيوارکي و پيشچاف بکهين، گهلۆ؛ ما نه پندقيه ئهم باومرييهکا موکم بو خو چي بکهين کۆ مرن د ريپيقانا ژيانا

د. ههوار بهللو

ب دريژاهييا ديروکي توخمى مروفي راستي گهلهک ناستهنگ و گرفتاريان هاتيه؛ لى پرائيا وان ناستهنگ و گرفتاريين ههبي ژي، نهول داوييا بزاقين خو شيايه سهسههفتان ل سهس تومار بکهت و ژ ريکا خو قههدهت؛ ب تهنى وي چو چاره ل مرنى نهکرينه. ههس ژ وي کيلیکا نهه دبين دهزميرا مه دهيته بارکرن و ههياما عهمرى مه هيدى هيدى ل کيميبي ددهت، لهورا ژي هندی کۆ مروفي خو ل سهس روويى في ههسارهين ديتى مرن ههس ترسهکا ههلاويستى بوويه ل هندافى سهسرى وي، وي ههس سهههههکا بهردهوام د لى خودا ژي راکرييه، و د سهس وان ههمي بزاقانرا بين کۆ وي پيخههههتى نههيلانا توقي في مرنى و ب دهستقهئينا نا نهمريي نههجام داي، لى نهو ههس نهشيايه ژي مانا خو د في دنياييدا گارانتي بکهت.

ئاوايهكى ھۆسا سەرەدمرىيى د گەل راستىيا مرنى بكمين، ب تەنى ھىنگى ئەم دى بشيىن مرنى ب باشتىرىن و نارامترىن رىك ئەنجام بدەين. ئەم دشيىن مرنى ب ئاوايهكى جوداواز و د كراسەكى فەلسەفى يى نوودا بدەينە پيش، چونكى - وەك مە گوتى - ل ھەمبەرى فى چارەنقىسى نەچار مە ھىچ ھەلبۇزارتتەكا دى ژ بلى فى نەمايە. لەشى مروقى ل ژير رحما ميكانيزمين بايولوزىك ب رىقە دچىت، و ژ بەر وى ئىكى

ژى د شياندايە ھەر گاڤا ھەبىت تىك بچىت يان ژى ژ نىشكەكىڤە ئارىشەيەك تىدا بقەومىت، گەر خۇ چو تىشى مەزن و خەتەر ژى روو نەدەت، ھەر لەشى مروقى پىشتى چەند سالىن ەمىرى - مينا ھەر ئامورەتەكى ھەبى - دى ژ كار بکەڤىت و ژ ئاف بچىت. ئانكۇ د ھەر رەوشەكا ھەيدا، مرن ھەر دى بەيىت و كەس نىنە وى رابوھستىنىت.

مەدا تىشەكى سەروشتىيە و داويىەكا خۇزايى و بايولوزىكە بو ژيى ھەر مروڤەكى؟ تىشەكى د شياندايە كۆ مروڤ ل سەر بنىاتەكى زانستى ھزرەكا ئاڤاكەر دەربارى مرنى پەيدا بىكت. گۇمان نىنە كۆ ترسا مرنى دى گەلەك كىمتر بىت گەر ئەم بشيىن وەك پروسىسەكا بايولوزىك و سەروشتى خۇ د مرنى بگەھىنىن و قەبوول بكمين. مادەم مروقى چو ھەلبۇزارتتىن دى ل ھەمبەرى مرنى نىنە، پا گۇمان نىنە كۆ ئەڤ ھەلبۇزارتتا ھەنى دى تىشەكى لوزىك و بەر ناڤل بىت.

ل وەلاتىن ھەرى پىشكەڤتى پىرانييا كەيسىن مرنى د نەخۇشخانەيانقە و ل ژير چاڤدېرىيا نۆژدار و پىسپوران روو ددەن، ئەڤ چەندە ژى وى ئىكى دگەھىنىت كۆ مرن بارا پتر د رەوشەكا كۆنترولكرىدا و ل ژير چاڤدېرىيەكا نۆژدارى روو ددەت، ئانكۇ ئەڤە ژى بەلگەيەكى زىدەيە كۆ مە نە شيانەكا مەزن ھەيە، و نە ژى چاڤدېرىيەكا باش ھەيە بشىت رىكى ل مرنى بگرىت، مە ژى چو ھەلبۇزارتتىن دى نىنە ژ بلى وى ئىكى كۆ ئەم ل سەر بنىاتەكى زانستى ھزرەكا ئاڤاكەر دەربارى مرنى پەيدا بكمين.

ھۇمارەكا كىم ژ مەب كەرامەت دمرن، لەورا ژى پىدڤىيە بەرى ھەر تىشەكى ئەم ھەول بدەين ژيانەكا تىرى كەرامەت و سەرفرازى دەرباز بكمين، ئانكۇ تىشى ھەرى گەنگ ئەوہ كۆ ژيانا مە ل ناستەكى بالآ و كوالىتەيەكا باش بىت، و تەكەزىيا مە مروڤان ھەمى ل سەر جۆرەيى ژيانا مە بىت نەكۆ درىژبوونا وى. ئەڤە ژ لايەكى؛ و ژ لايەكى دى، دەما مە نەساخەكى ل بەر مرنى ھەبىت، پىدڤىيە نۆژدار و نەساخ و مالىبات ھەمى ڤىكرا ب ئاوايهكى گونجايى رەفتارى بكمەن داكو سەروشت و خۇزا كارلىكرىن خۇ بكمەن، و نايبىت ب ھىچ رىكەكا ھەبى ئەم مرنى وەك پروسىسەكا بايولوزىك رەت بكمين، يان ژى وەك دژمنەكى پىس و چەپەل لى بنىرىن. ھەر گاڤا ئەم بشيىن ب

ژی د راستیا خۇدا ب تەنئ دريژكرنا نئش و ژانين جهستهينه، و بهردومايدانهكه ب وان دهمدهسەريين ئورگانيك يين كو بهرى هينگى خودانى هەين نهكو زيدهتر. ئەف چەندە ژى وئ واتەين ددەت كو نوژداريا هەفچەرخ مژارا ئارامكرن و بهختهومركرنا پيرائيبى و داوبيا ژيبى مروقان هند بو خو نهكريبه خەمەكا مەزن. ب ديتنا من، يا پيدقيبه نوژداريا هەفچەرخ تەكمزيبهكا باشتەر ل سەر دابينكرنا هندەك چارەسەريان بكت داکو ئارامى و بهختهومرپيا پير و دانعەمران گارانتى بكت. نه هند تئشەكى گرنهكو ژيبى مه بهيته دريژكرن، ب قەدر گرنگيا وئ چەندى كو لەش و دەروونين مه د قى عەمرى هەييدا رحەت و تەنا بيمين.

ئەز وەسا هزر دكەم كو ل شوونا نوژداريا هەفچەرخ هند مەزاختن و فەكو لانان بكت داکو عەمرى مروقان دريژ بكت، پيدقيبه ئەو هەمى هەولئين خو بدەت داکو ژيان ل داوبيا عەمرى تئشەكى ب رامان بيت، و ب كيمترين نئش و ژان دمر باز ببيت.

پيدقيبه ئەم قيريبهكى د گوھين نوژدار و تايبەتمەند و پسپوراندا قەدەين دا تى بگەھن كو ژيان چەند يا كورت و قەبرى ژى بيت نه هند ئاريشەيهكا مەزنە، ب تەنئ يا پيدقى ئەو كو ئەو كارى ل سەر لەشەكى ئارام و دەروونەكا بهختهومر بکەن، لەورا يا فەرە نوژدار و زانايين تەندروسئيبى قى راستيبى باشتەر تى بگەھن و هەمى ئاراستەيا خو بەر ب قى نيكيفه بيسن داکو تەكمزيبهكا پتر ل ئاراميا دەروونى و رامانا ژيانى بهيته كرن. هەر چەندە ئەفە هيج وئ نيكى رەت ناکەت كو ئەم نئشين خو چارەسەر بکەين و ژانين خو دەرمان بکەين، لى بلا هەر دوى دەمى ژيدا ئەم ژ بير نەكەين كو گەلەك جارن دەرمان و چارەسەرى ب خو ژى پتر ژ نئش و ژانن دهمدهسەريين ل پەى خو دئينن.

يا فەرە هەمى هەول و بزاقين نەهلئ

ل قيرى، گەر ئەم باش هزرا خو بکەين، پرسيارەمكا هەرى گرنهكو د سەرى مروقيدا پەيدا دببیت:

گەلو؛ بوجى عەمرى دريژ هند بوويه خوژيبهكا مەزن بو مه هەمیان؟ بوجى ئەم وان هەمى نەخوشى و دهمدهسەريان بەرچاق وەرناگرين يين كو پيراتى و عەمرى دريژ د گەل خو دئينن؟

ئايامە هزرا خو كريبهكو بابى دەه زاروكان بو نمونە. گەر خودى دناف مألباتيدا عەمرەكى دريژتر ژ هەمیان بەتئى، پيدقيبه ل سەر وى ئەو خو بەر هەف بكت چونكى ب لايى كيميفه دئ دەه جارن د قى عەمريدا دلئ وى بسوژيت و جەرگى وى بهيته هنجين؟

پيدقيبه ئەم بزائين كو عەمرى دريژ ژى نه هەمى گافان دەستكەقتيبهكى مەزنە، بەلكو گەلەك جارن ئەو ژيدەرى سەرەكى يى دهمدهسەريين مەزن و دوبارەكريبه

ئەفە نيك ژ وان راستيانە يين كو هەردەم عەمرى دريژ د گەل خو دئيبت، لى گەلەك جارن ئەم وەسا باش هزرا خو تيدا ناکەين. يا پيدقيبه ئەم بزائين كو عەمرى دريژ ژى نه هەمى گافان دەستكەقتيبهكى مەزنە، بەلكو گەلەك جارن ئەو ژيدەرى سەرەكى يى دهمدهسەريين مەزن و دوبارەكريبه.

وەك ديار ئەفرو ئاراستەيا نوژداريا هەفچەرخ هەمى بەر ب وئ نيكيفهكو عەمرى مروقان دريژتر لى بكت. راستە تا راددەيهكى بەرچاق نوژدار شياينە عەمرى مروقان دريژ بکەن، لى مخابن گەلەك جارن ئەف دريژكرنه

راسته گهلهك جاران نۆزدار دشتيت ب
ريكا هندهك چارهسيريان مرنا نساخهكى
بو ههميهكى گيرو بكت، لى ژ بهر كو مرن
و مك بوويهركا بايولوزيك همر يا مسوگر و
نهچاره، لهورا يا پندقيه تهكزييا نۆزداران بارا
پتر ل سمر كواليتيهيا ژيانا نساخان بيت نهكو
درتزاھييا وئ.

من و مك نۆزدار گهلهك نساخ ديتينه رهوشا
وان رهوشهكا بيھيقي بوويه، و گهلهك جاران ژى
من چارهسيري و چاقدانا نساخين باش و بين ل
بهر مرني ژى كريبه، لى ب ديتنا من
تشتهكى نمرانستى و نهمرئاقله

كو نۆزدار مرني رھت
بكت و شھري د گھل
بكت د دهمهكيدا كو
ئو باش دزانيت مرن
داوييهكا سرؤشتيه
بو همر بوونهورهكى
زيندى. گسر نھم ل
بهر روناھييا ئاقلهكى
دروست ل مرني بنتيرين،
ئھم دئ ببينين كو مرن نه

ئو دژمنه يى كو پندقي ئھم ژى
برهقين، بهلكو ئو لايهكى حنيرا قى ژيانتيه
يا كو ئھم مرؤف شاش تى دگھين. بلا ئھم باش
ھزرا خو بكمين كو ئھم بين دريپيقانھكا سرؤشتى
و بايولوزيكدا: ئھم ل دەستپنكى نھووين، پاشى
ئھم هاتينه هھوونى، و پندقيه جارھكا دى دوباره
ئھم بچينه نھوونى.

پندقيه ئھم تهكزييهكا مزن ل سمر كواليتيهيا
ژيانا خو بكمين، پتر ژ وئ تهكزييى يا كو ئھم
ل سمر دريژييا عھمري خو دكھين. يا پندقيه
ئھم د هھيما ساخلهميا خودا وئ ويړهكييى و
جسارھتى بدھينه خو و بريارى بدھين كو ئھم
جوره و كواليتيهيا ژيانا خو ژى بگرين نهكو
درتزاھييا وئ. و ب ديتنا من ئھف برياره گهلهك

پسپورييى پيخهھمتى وئ ئيكي بن كو رامانين
ھمژى د ژيانا مرؤفاندا پھيدا بين داکو ژيانا وان
ھيژايى ژيانكرنى بيت و چيروكا وان ل داوييا
عھمري چيروكهكا تراژيك نھييت.

تا نھا پرائييا مھ نۆزداران ب دروستى د
كارى خو نھگھشتينه، چونكى ئھم ھزر دكھين
كو كارى نۆزدارى ب تھنى پاراستنا ساخلهمى
و ژيانا نساخانه، لى يا راست ئھوھ كو كارى
نۆزدارى گهلهك ژ قى چھندى مھنتره. كارى
وى يى سھركى ئھوھ كو ئھو رهوش و شيانين
نساخين نيزيكي مرني باشتر لى

بكت داکو خوشيھكى ب
ھھوونا خو بيھن و تامھكى
ژ گافين خو بگرن. ژ
بهر قى ئيكي، گهلهك
يا گرنگه كو نۆزدار و
پسپورين تھندروستيهي
كارى ل سھر وئ
ئيكي بكمين كو لھش و
دھروونين نساخين ل
بهر مرني بھينه ئارامكرن
داكو بشين د عھمري خو يى
ماييدا رامانان د ژيانا خودا پھيدا

بكمين و ژيانا خو ھيژايى وئ ئيكي ببينين
كو بھردھواميى بدھنى، و ژ بو فان رامانان
بژين.

نۆزدارييا ھھفچھرخ شيايه مرؤفى ژ گهلهك
گرفتاربيين ساخلهمى بين مھترسيدار قورتال
بكت، لى ھمر دھما سوحبھت دھيته سھر
پيراتيبيى و دانعهمرييى، ھمول و شيانين مھ
نۆزداران بھرهقازى خويا دكھن. ل شوونا كو
ئھم ناراميى و رامانى بدھينه رۆژين مايى ژ
عھمري پيرھميرھكى يان پيرھنهكى، ئھم -
بھرهقازى - ھھمى ئارمانج و مھرھما خو دكھينه
ئھو چھندھ كو ژيانا وان دريژتر لى بكمين بلا
ھمر ژيانھكا قالا و تڑى ژان ژى بيت.

بۇ پراكتىزمكرنا هونەرئ ژيانئ. ئەو ئاوايئ ئەم ژيانا خۇ پى دمر باز دكەين، ئەو بربارئ ل سەر باشى و نەباشىيا مرنا مە ددەت. بەختەومرى و ئارامى و خوشىيا سألين ژيانا مە دەما ب داوى دەين دبنە پىقەرەكئ راستەقىنە بۇ چاواتىيا مرنا مە. ئانكۇ ئەف بەختەومرى و ئارامى و خوشىيە، ئەون باشىيا مرنا مە دەستنىشان دكەن. ئەم پەياما ژيانا خۇ ل رۇژين خۇ پين داويئ نانقىسين، بەلكۇ ئەم ب دريژاھىيا وى عەمرئ مە بۇراندئ قئ پەيامئ دنقىسين. بلا ب رامانەكا دى ئەم ببيرين: ئەو كەسى ب كەرامەت ژيايئ، ئەو يئ كۇ دئ ب كەرامەت بمرىت ژى.

د سەر قئ ھەمى پيشكەقتنا تەكنۇلۇژىكرا، لئ نۇژدار ژى ل داويئ ھەر وەك ھەمىيان مروفن، و ژ خوین و گۇشتان ھاتىنە ئافراندىن، و مخابن ئەف كولتورئ نھا مە نۇژداران ھەيى ب ئاوايەكئ گشتى نەشيت وەك پيدقئ سەرەدمريئ دگەل وان كەسان بکەت پين كۇل داوييا عەمرئ خۇ دژين. پيدقىيە كا چاوا نۇژدار خەباتەكا مەزن ژ بۇ دريژكرنا عەمرين مروفان دكەن، ھەر ب وى ئاوايئ خەباتئ ژ بۇ وئ چەندئ ژى بکەن كۇ ھەر مروفەك رامانەكئ بۇ خۇ د ژيانا خۇدا پەيدا بکەت.

نۇژدارىيا ھەقچەرخ تەكەزىيەكا ھەرى مەزن ل شىفایئ دكەت و ل ھەمبەرى قئ تەكەزىيئ ئەو ھىچ پوتەيەكا وەسا مەزن ب رحەتيا لەشى و ئارامىيا دەروونى ناکەت. ئارمانجا نۇژدارىيا ھەقچەرخ ھەمى ئەو كۇ دانەمەرەكى بگەھىنيئە رۇژبوونا وى يا سەدئ، لئ ومختە ھىچ بۇ نۇژدارىيا ھەقچەرخ خەم نەبوويە كا ئەف قۇناغا ھۇسا درەنگ ژ عەمرى دئ چاوا قۇناغەكا كەيفخۇش و رحەت و تەنا بيت؟

گەلەك يا پيدقىيە نۇژدار تئ بگەھيت كا چ تشت يئ گرنگە دەما ئەو - بۇ نمونە - بربارا نشتەرگەرييەكئ يان ھەر پيرابوونەكا نۇژدارى بۇ مروفەكئ دانەمەر ددەت. ئايا تىشەكئ گرنگە

فەرترە ژ وان ھەلئین قەھرمانانە پين كۇ ئەم د ھەياما نەساخىيا خۇدا دەمىن داكۇ مرنئ گىرۇ بکەين و چەند رۇژمكىن زیدەتر بژين.

دقئت مە باوەرييەكا تەمام ھەبىت كۇ دەما ئەم تووشى ئىشەكا كۇژەك دبين و دمرين، يان دەما ئەم ب ئاوايەكئ دەم ل دەست دمرين، يان ژى دەما كۇ خۇ ئەم ب روودانەكئ ژى دمرين، ھینگئ مرنا مە دئ تىشەكئ خوش و ھەژى بيت گەر ئەم شىابىن پيشومەخت ژيانەكا خوش و ھەژى دمر باز بکەين. ئانكۇ ب رامانەكا دى بلا ئەم ببيرين: يا پيدقىيە ئەم مرنا خۇ ب رىكا وان خوشىيان ھەلبەسەنگىنين پين كۇ مە بەرى ھینگئ د ژيانا خۇدا بۇراندین.

شىوازئ ژين و ژيارا مە، ئەو بەھايئ عەمرئ مە دەستنىشان دكەت و بەھايئ عەمرئ مە ژى، ئەو بەھايئ مرنا مە دەستنىشان دكەت. گەر تە ژيانەكا كەيفخۇش و واتەدار نەبۇراندبىت ھینگئ بزانه كۇ ژيانا تە - خۇ چەند يا دريژ ژى بيت - ژيانەكا ببىھا و بېقىمەت بوويە، لئ گەر تە ژيانەكا كەيفخۇش و واتەدار بۇراندبىت ھینگئ بزانه كۇ ژيانا تە - خۇ چەند يا كورت ژى بيت - ژيانەكا ب بەھا و قىمەت بوويە.

گەلەك يا فەرە ئەم ژيانئ وەك سەربۇرەكا باش پراكتيزە بکەين، گەر ئەم بشينن ژيانا خۇ وەك هونەرەك پراكتيزە بکەين، ھینگئ ئەم دئ مرنا خۇ ژى وەك هونەرەك پراكتيزە بکەين، چونكى پراكتيزەمكرنا هونەرئ مرنئ نەجامەكە

پيدقىيە كا چاوا نۇژدار خەباتەكا مەزن ژ بۇ دريژكرنا عەمرين مروفان دكەن، ھەر ب وى ئاوايئ خەباتئ ژ بۇ وئ چەندئ ژى بکەن كۇ ھەر مروفەك رامانەكئ بۇ خۇ د ژيانا خۇدا پەيدا بکەت

ب ژان و بیزارکمر ژى بیت!؟
 بلا ئەم ب ساخیا خوشتقیبێن خو خزمەتا وان
 بکەین و رامانەکی د ژيانا واندا پەیدا بکەین، ژ
 بەر کو ئەو هەر دئ روژمکی بمرن، و گەر ئەو
 مرن ژى ئەم ئیدی نەشین هیچ تەشەکی بو وان
 بکەین. ئیک پرسیارمکی ژ کونفوشیوسی دکتە کا
 ئەو دئ چاوا بشیت خزمەتا مریبێن خو بکتە؟
 کونفوشیوس ژى دبیژیتى: (گەر تو نەشیابی ب
 ساخیا وان خزمەتا وان بکەیی، ئەفجا چاوا تو
 دئ بشی خزمەتا جانین وان بکەیی؟). کابرا
 ژى ژى دخوازیت کو ئەو بزانیته کا مرن چیبە؟
 کونفوشیوس ژى بەرسفا وی ددەت و دبیژیتى:
 (گەر تو هیشتا د ژيانی نەگەهشتی، تو چاوا دئ
 بشی د مرنی بگەهی؟).

ب دیتنا من، ل ژیر سیبەرا پێشکەفتنێن
 نوژداری هەردەم د شیانداپە کو ھندەک
 پێرابوونێن نوژداری بو نەساخان بەینە کرن
 داکو ژيانا وان درێژتر لئ بەیت. لئ پرسیارا
 گەوھەری ل قیرئ ئەو: ئایا ئەف دەرمان و
 چارەسەریبێن ژيانا نەساخی درێژ دکن، چەند
 دشین وان روژان خوش بکن بین کو ل سەر
 ەمرئ وی دەینە زیدەکرن؟
 ب دیتنا من، هەردەم ئەف چەندە ژ لایئ
 ھەمیانقە دەیتە پشتگوھکرن، و ژ بەر وی
 چەندئ ژى تیگەھئ سەرەکی ژ بیرا مە ھەمیان
 دچیت: کا چەند نەساخ دئ بشیت ب خوشی

ئەو گریبەکا پەنجەشیری ب ریکا نشتەرگەریبێ
 ژ ناڤ لەشئ دانەمەرەکی رابکتە و ژيانا وی
 درێژ بکتە دەمەکنیدا کو پیدقیبە ژيانا وی پشتی
 ھینگئ ھەر ل ژیر رحما چارەسەریبێن ب ژان
 و دەرمانین کیمایی بین بیزارکەر بمینیت، یان
 ژى باشترە ئەو - ل شوونا نشتەرگەریبێ - وی
 ب چارەسەریبەکا دی ئارام بکتە و رامانەکی بو
 ژيانا وی چئ بکتە تا کو وەغەرا خو یا داویبێ
 ب ئاویەکی سروشتی دکتە؟

گەلەک جارەن رەوشا نەساخی دخوازیتە وئ
 ئیکئ کو کەسوکارین وی پێشوازیبێ ل مرنا وی
 بکن، لئ دقیت ئەم بزانین کو خو ھینگئ ژى
 ھیشتا دەلیقەپەکا مەزن دەمینیت کو ئەف نەساخە
 وان روژین مایی ژ ژیبئ خو ب خوشی و
 ئارامی بژیت.

دەمانەساخەک ل بەر مرنئ بیت، کەسوکارین
 وی تەکەزیبەکا مەزن ل نوژداران دکن کو
 نەساخی وان نەمریت، و ھەمی حەزین وان
 ئەون کو ل دۆر چارەسەریبێن بگوھر د گەل
 نوژداران بناخفن داکو ەمرەکی درێژتر بو
 نەساخی خو دا بین بکن. ئەو ب ھێچ ئاویەکی
 حەز ناکن بەحسا مرنا وی بەیتە کرن و ب
 ھێچ ئاویەکی کار ل سەر وئ ئیکئ ناکن کو
 رامانەکی د ەمرئ وی یئ ماییدا پەیدا بکن.

گەلەک یا گرنگە د رەوشەکا ب قئ ئاوییدا،
 کەسوکارین نەساخی تەکەزیبێ ل نوژداران بکن
 کو رحەتی و ئارامییا نەساخی دقئ ەمرئ ماییدا
 بەیتە گارانیکرن، چونکی درێژکرنا ەمرئ
 نەساخی ل ژیر باندۆرا چارەسەریبێن ب ژان
 و بیزارکەر ھێچ تەشەکی لۆژیک و بەرئاقل و
 مروقاتی نینە. و گەلەک جارەن راستییا سوحبەتا
 مە ئەو نینە کو مە نەقیت ئەم وەک کەسوکارین
 نەساخی خەما ژ دەستدانا وی بکیشین و قەھرا
 مرنا وی بخوین، لەورا ئەم ب مافئ خو دزانین
 و بریارئ ژ پێش و قە دەمین کو ژيانا وی بەیتە
 درێژکرنا بلا ھەر ل ژیر باندۆرا چارەسەریبێن

و نارامی وان روژین زیدهگری ژ ژییی خو درباز بکمت؟
 نانکو ههمی تهکزییا مه، و مک نوژدار و کسوکارین نهساخی، ل سهر وی چهندییه کو ئەم هژمارا روژین ژییی نهساخی خو زیدهتر لی بکهن، و کسهی ژ مه وی هزرئ ناکهت کو گهلهک جارن ئەم ب قی زیدهکرنی، یا کول ژیر باندورا چارهسهرییین ب ژان و بیزارکەر دهیته کرن، ب تمنی روژین ئیش و ژانا نهساخی خو زیده دکهن.

سهرهکی یا نهساخی چارهسهر ناکهن، لی دقیت ئەم بزانیین کو ئەف چهنده ریکی ددهته کسوکارین نهساخی کو ئەو ل داوییا ژيانا وی پووتهیی ب تشتین گرنکتر بکهن، دقیت ههمی تهکزییا کسوکارین نهساخی د قی قوناغیدا ل سهر وان تشتان بیت بین کو نارامییی و رحهتییی و تناهییی ل نک وی پهیدا دکهن، و رامانهکی ددهنه روژین مایی ژ ژيانا وی، و ههستهکا بهختهمر ل داوییا ژییی وی بو چی دکهن.

هندهک فهکولانان دیار کرینه کو ئەو کسین چارهسهریییکا نارامکەر ل دانعهمرییا خو وهردگرن مهزاختنن وان گهلهک کیمتر لی دهین، و ژانین وان ژی ل داوییا ژییی وان گهلهک کیمتر لی دهین، زیدهباری کو ریژهیهکا باش ژ وان بو ههیمهکا دریزتر ژی دژین. پرانییا وان پیرابوونین نوژداری بین کو بو نهساخین دانعهمر دهینه کرن نه ب تمنی د بیمفانه، بهکو گهلهک جارن نهجامین نهخوازیار ژی ل دووق خو دئین. ل گور فهکولانان، ئەو نهساخین تووشی پهنجهشیرئ دبن، و ب قهدهرا خو رازی دبن، و پاشی چارهسهریییکا نارامکەر وهردگرن، پتر ژ وان نهساخان دژین بین کو ههوارا خو بهر ب چارهسهرییین دیقه دهن. ههرچهنده ب ملیاران دۆلار ژ بو چارهسهرییا نهساخین ئەختیار دهینه مهزاختن، لی ههر چو خوشی ل عمری وان یی مایی زیده نهکرینه، بهکو ب تمنی ئیش و ژان ل سهر ژيانا وان زیده کرینه، و هند.

و ل داوییی دئ بیژم: ههر تشتی تو ژ دهست بدییی داکو نارامی و تناهیییا خو یا ناخجویی پهیدا بکهی، ئەو تو یی تشتهکی مهزن ب دهست خو فه دئینی؛ خو بلا ئەو تشتین تو ژ دهست ددهیی چهنده سألکین عمری ته ژی بن. ناشتییا ته یا ناخجویی بو ته ژ ههمی سۆز و پهیمان و ریکهقننن نافدهولمتی گرنکتره. گهلۆ، گهر مه ناشتییهک د ناخجوییا خو دا نهبیت ما وی نارامییا ل دهردورا مه دئ چ بهایهکی خو ههیبیت!؟

ل گور دینتا من، گهلهک یا فهره نوژدار پتر تهکزییی ل وان پیرابوون و چارهسهرییان بکهن بین کو نارامییی و رحهتییی بو نهساخی دابین دکهن نهخاسمه پشتی کو مرنا وی مسوگەر دبیت. ئەم ههمی د ناخی خو دا و هسا هاتینه پهروهردهکرن کو تا داوی ههناسه ژی پیندقییه ئەم شهری ل دژی ئیشی بکهن و دربان لی بدهن. راسته ئەف جو ره پیرابوونین نوژداری (نارامکرن و رحهتکرن و تناکرن) ناریشهیا

نوځکردنه وه

له نيوان هزري دینی و دیندا*

و دهبينه ريژمبي. وانا ههقيقت ره هايه، به لام تيگهيشتنی مروث بو ههقيقت ريژمبيه.

دين وهك ههقيقتيكي ره ها، له موتهی لای مروث بهرجهسته بووه، به پنی سهردم و قوناغهكاني ميژوو، به زور شيوه جيلوهی كردوه، لای بووداييهكان، جووهكان، مهسيحيهكان، موسلمانهكان و هی تريس به شيوهی جياواز دمركهوتوه. همتا لهنيو يهك دينيشدا، فره جيلوه دهبينين، وهك له دینی ئيسلامدا جوړه ها تاقم و تايهفه و مهزهب نايينزا دمركهوتون.

نهگر دين له ههقيقتدا يهك و ره ها و موقدهس بيت، ئەوا لای مروث بووه به زور و موقهيد و مروبي. لهسر ناوهرۆكه ههقيقيهكهی خوی ديارنادات و به پنی تيگهيشتنی كسهكان، ناوهرۆك و شيوازيكي تايهت و مردهگریت.

بويه دهبیت به روونی جياوازی لهنيوان دين و هزري دينيدا بكریت، ئەوهی دهوانریت نوئ بكریتهوه هزري دينيبه، بهواتای ئەو تيگهيشتنه ريژمبيهی مروث بو ههقيقتی ههيه نهوهك بو ئەو ناوهرۆكه ره ها و ئەبهديهی ههقيقت ههيهتی ليرهوه كولتوري دینی، هزري ئەو دينانهيه كه مروث پيرهويان دهكات، دستكاريكردنی ئەو كولتورهش، دستكاريكردنی تيگهيشتن و هزرکردنه لهو دینهدا، نهوهك له خودی دين خويدا.

هيج بيرکردنهويهکی مروبی ناتوانیت تا سر بئ پيشكهوتن و گورانکاری بمينيتهوه، نهگر

هوشنگ شيخ محمد

(۱)

دين و دينداری

دين لای خودا يهك و نهگور و موقدهسه. لای مروثهكانيش فره و گوراو و مروبيه. ههقيقتی دين و همر بابهتيكي تری مهعريفی سر به جيهانی ئەبهدی و ئەزهلييه، جيايه له جيهانی ماددی و لهسرووی واقيعهويه. كاتيكيش له مروثدا بهرجهسته دهبیت، دهكهويته نيو كاتهوه، كاتيش له بازنهی جوولهدايه، وانا دهگوریت.

ههقيقت كه له ناسوی ره هاييهوه دهكهويته نيو كات و گورانکاریيهكاني، دهبیته قوربانی، چونكه پاکی و بيگهرديبهكهی لهدهست دهدات. لهم جيهانه مادديهدا ههقيقت ره هاييهكهی لهدهست دهدات

نہ شعریہ کان، خودای موعتہ زبللہ کان، خودای شیعہ کان ہئیہ؟ نایا شیعہ کان یہک تہسہ ووریان لہبارہی خوداوه ہئیہ؟ شیعہ عاریفہ کان، فہیلہ سوفہ کان و موتہ کلمینہ کان یہک تہسہ ووریان لہسہر خودا ہئیہ؟

نایا نهم جیہانہ مہدہئیکی ہئیہ؟ ہیزیکی ہئیہ؟ نھوی بروای وابیت نهم جیہانہ ہیزیکی لہپشتہ و مہدہئیکی ہئیہ، نھوا بروای بہ خواوندہ، ہمتا نھگہر بروای وابیت کہ نھو ہیزہ ماددہیہ و ماددہ نھزلییہ، وانا مولحد نییہ، چونکہ بروای بہ ہیزیکی رہا و نھزلی ہئیہ. نھو کہسہی پیی وابیت جیہان۔ ماددہ ہیزیکی نھزلییہ، نھوا بروای بہ ہیزیکی ہئیہ جا خودا، یان ماددہ بیٹ. جا نھو ہیزہ لہدہر مہوی سرووشٹ بیٹ، یان لہغیو سرووشٹ بیٹ. تہنیا نھو کہسہی کہ دلہیت نهم جیہانہ ہیزیکی لہ پشت نییہ بروادار نییہ.

نھو کہسہی خوداوندی ئیبراہیمیہ کان رت دہکاتہوہ، واتای نھو نییہ کہ ہیزیکی رہا رت دہکاتہوہ. نھو کہسہی نھو خودایہ رت دہکاتہوہ کہ جوو مکان یان مہسیحییہ کان، یان موسلمانہ کان بروایان پی ہئیہ، نایا واتای نھوہیہ کہ ہیزیکی رہا رت دہکاتہوہ؟

نایا لیرہدا کنشہکہ لہ کونیہ؟ لہ تیگہیشتنہ لہ بیروکہی ہیزی پشت جیہان، یان تیگہیشتن لھو ہیزہی کہ دینیک لہ دینہ کان پیناسہی دہکات؟ بہشیوہیہکی گشتی لہ دینہ کاندا، دہتوانین باسی دوو تیگہیشتن، دوو نمونہی مہعریفی لہبارہی خوداوه بکہین:

یہکہم۔ تیگہیشتنیکہ کہ خودا وک جہلادیک پیشان دہدات، پیوہندی نیوان خودا و مروّفہ کانیش، بہ پیوہندی جہلادیکہی رہا لہگہل تاوانبار مکانی دہبینیت.

دووم۔ تیگہیشتنیکہ خودا وک مہعشوقیک بہ بنہما دادہنیست، پیوہندی نیوان خودا و مروّفہ کانیش وک پیوہندی نیوان مہعشوق و عاشق تی دہگات؟

رہتکردنہوی خودا:

نھوی بوونی خودا رت دہکاتہوہ، یان دہیسلمینیت، دہبیت پیشومختہ تیگہیشتنیک لہسہر خودا پیشکش بکات.

ہممو سہر دہمیک تیگہیشتنی تابیہتی خوی ہئیہ لہسہر نھو خودایہی لہ ہوشییتی، ہممو کہسہی سہرہتای ژبانی تیگہیشتنیک لہبارہی خودا ہئیہ، دوا بیست سال خویندہوہ و لیکولینہوہ تیگہیشتنیکہ دی پەیدا دہکات. دوا چل سالی تر تیگہیشتنیکہ تر و ہم شیوہیہ بہ پی تہمن تیگہیشتنہ کان دہگورین و پیش دہکون.

چونکہ ہممو تیگہیشتنیک لہبارہی خودا بہرہمی نھو سستمہ مہعریفیہیہ کہ مروّف

ہممو تیگہیشتنیک لہبارہی خودا بہرہمی نھو سستمہ مہعریفیہیہ کہ مروّف ہئیہتی، جا فلسفہی بیٹ یان سرووشتی، نھگہر نهم سستمہ مہعریفیہیہ گورا، تیگہیشتنہ کانیش دہگورین

ہئیہتی، جا فلسفہی بیٹ یان سرووشتی، نھگہر نهم سستمہ مہعریفیہیہ گورا، تیگہیشتنہ کانیش دہگورین.

وینہکانی خودا:

نایا ہممو مروّفہ کان یہک تہسہ ووریان لہبارہی خوداوه ہئیہ؟! نایا ہممو دیندار مکان یہک تہسہ ووریان لہبارہی خوداوه ہئیہ؟ نایا ہممو ئیبراہیمیہ کان یہک تہسہ ووریان لہبارہی خوداوه ہئیہ؟ نایای ہممو موسلمانہ کان یہک تہسہ ووریان لہبارہی خوداوه ہئیہ؟ نایا یہک تہسہ ووریان لہبارہی خودای

مروڤيان بهرو ناستيكي بالاتر بردوه. به دريژايي ميژوو، تيگهيشتنهكان دهگورين و لهژير سيپهري سستمي مهعريفى كومهلگه پيش دهكهن، بويهشه تيگهيشتنى مروڤهكان و كومهلگه لهبارهى خودا جيگير نيبه و لهگوراندايه. دهقهكانى دين، كهلتورى دينى، بهردهوام به شيواز و ناوهرؤكى تازهتر دهخويندرينهوه و تهئويل دهكرين. بهمش نوپكردنهوه له هزرى دينيدا پهيدا دهبيت.

خودا له ههقيقهتدا يهكه، موقدهسه، نهگوره، رههايه. بهلام خودا لهنيو واقيعدا چهندين وينهى ههيه و بهردهواميش تهئويل و خويندنهوهى نوئ بو نهو وينانه دهكرين. چونكه نوپكردنهوهكه لهسهر زاتى خودا نيبه، بهلكو لهسهر وينهكانيتى وينهكانى خودا له واقيعدا، كارى مرويين، فرميه، دهگورين و ريژميين. نهمش جياوازيهكى بنهرهتبيه و دهبي له خوداناسيدا ناگادارى بين.

* نهم بايهته، سهراوهكهى كومهلّه وانپهكى بيرمهندي موسلمان، (كهمال حهيدمرى) يه، لهبارهى نوپكردنهوهى هزرى دينيدا، كه له يوتوب تهماشام كردون.

تيگهيشتنى خودا له وينهى جهلاد و له وينهى مهعشوق دوو نمونهى مهعريفين. جا ليرهدا نهو پرسيايه دهكرتت كامه تيگهيشتن بو خودا، واجيبه؟ يهكهم يان دووم؟

ههر ليرهشهوه ريژهيبوونى تيگهيشتنى مروڤهكان دهست پئ دهكات و بهسهر ههردوو تيگهيشتنهكه و جاروباريش بهسهر تيگههلگيشكردى ههردوو وينهكهدا دابهش دهبن. ههندي مروڤ بهرو وينهى مهعشوق دهرو، چونكه نهم تيگهيشتنه بو خودا، عيشق و خوشى بهرجسته دهكات، به پيچهوانهى نهو وينهيهى تيگهيشتنىك بهرجسته دهكات كه خودا وهك هيزيكي ترسناك و نهشكهنجدهر پيشان دهداث. ههنديكيش بهرو وينهى دووم دهرو، چونكه له دهقهكانى موقدهسدا بهلگهى بو دههيننهوه. ههنديكيش به پي دهقى موقدهس بهلگه لهسهر ههردوو وينهكه پيشان دهن.

نهم سئ وينهيه و زياترپيش لهنيو يهك دين و يهك مهزهب و يهك تايهفهدا بوونهته كيشهيهكى مهعريفى، بهردهوام وتوويزيان لهبارهوه دهكرتت، شهريان لهسهر كراوه، خوئين ريژراوه. لهگهل سهردمهكانيشدا، بهردهوام پرسياى نوئ و نوپتر سهريانهلداوه و وينهكان هوشياى

هزر و دیا لیکتیکا

فلسفہ دادپہروہری

چونکو دادپہروہری بہرہمہمی زانینا زمانہکی دادپہروہرہ۔ دگل وئ بزاین دادپہروہری بہرہمہمی دروستکرن و دامہزراندنا چہمکایہ، بو میناک چہمکی سہقامگیریا تاک، جفاک و دولہتی، ئەف چہمکہ پندقییہ ژ دەسلاتا سیاسی بزیت و بہرپرسیاریی ہلبگریت۔ چہمکی پاراستنا مافین مروّف و گیانہوہر و ژینگہہی ژ ناستی تیگہہشتن و ہوشیاریا جفاکی دەیت۔ چہمکی ریکختنا بہرہمین تاکہکەسی د پینشہفہچوون و گوہرینی دا ژ ناستی وژدان و ئەخلاق جفاکی دەیت۔ چہمکی قہبولکرنا «بی دی» چہمکی داہینان و ئاراستہکرنا مہعریفا ئەرک ناسیی بہرامبہر دادپہروہریا و مرگرتنا ہہموو مافین ژیانئ، وەکو مافی دان ب نازادیئ، بہرہم سازیا پیشیعی، زمینہسازیا ہلویست دہربرینی، تیگہہشتنا بہرپرسیاریی، دروستکرنا پرنسیپ و مورالی مہدنی و مہعریفی و واقیعی ژ ناستی دیروکەکا زہلال و پاشخانہکری دەیت۔ ئانکو دادپہروہری بہرہمہمی چہمکەکی بتئی نینہ، بەلکو بہرہمہمی کەلہکرنا دیروک و زانستی ئابووری، سیاسی، جفاکی و فلسفہی، ئەخلاق و ہونہری یہ۔ دادپہروہری، د نافرۆکا فلسفہ ژیانئ دا دەیتہ ژ دایک بوونئ و ژ مورال و تیگہہشتن، زینہیت و رەفتاری تاکہکەسی وەکو بوونا مروّقی دەست پئ دکەت بو دەرقلی ژینگہہا سیاسی جفاکی۔ ب کورتی، دروستکرنا ہیزا دادپہروہری ژ دیالیکتیکا ہیزا بیدادی و

جوآن عزت

گہہشتن ب دہرازینکا دادپہروہریی، پندقییہ بہری ہہر پرسہکی قئ پرسیری ل خوہ بکەین: ئہری دادپہروہری چہہ؟ ئہری کەسی دادپہروہر کبیہ؟ ئہری کیژ ہزر یا دادپہروہرہ؟ بوچی گرنگہ جفاکی دادپہروہری ہہبیت؟ گەلو ئەگہرین نہ دادپہروہریی چنہ؟ کەنگی دادپہروہری دشیت رۆلی خوہ بہرہم بینیت؟ ئہری دناق نافرندا نافرۆکا سۆسیۆلۆژیا سیاسی و جفاکی یا گەلی کورد دا تشتەک ہمیہ بناقی دادپہروہریی؟ ئەف پرسیارہ دەرگہن بو قہکرنا گەلەک دیتن و تیگہہشتن و دیالوگا۔

ہەتاکو ئەم د فلسفہ دادپہروہریی بگہہین، دقیت ئەم د پروسەیا ریسینا زمانی بگہہین،

سته‌مکاری و توندوتیژی دهنیت و پیچوانه‌ی وئ ژی بیدادی ژ دیالیکتیکا دادپه‌روم‌ری و ناشتی و قه‌بولکرنی جهی خوه و مردگ‌ریت، نانکو همتا نهم نهم‌انین بیدادی چیه! نهم نهم‌انین دادپه‌روم‌ری ژی چیه و چوان دروست دبیت؟ نهم دیالیکتیکه دیالیکتیکه‌کا فیکری فلسفه‌ی یه ژ چمکی هزرئ رولئ خوه ناراسته دکهت. هزر، بخوه ژی چه‌مکه‌کی سهره‌کی یی فلسفه‌ی یه ژ ناقه‌روکا چه‌مکی سیاسی، کومه‌لایمتی و نه‌خلاق‌ی و نابووری به‌رهم دهنیت. نه‌گه‌ر هاتو و نهم چه‌مکه‌ب زمانه‌کی هونری و نه‌ستاتیکی و مه‌عرفی نه‌چونه پیش وی دهمی، بیدادی و سته‌مکاری رولئ به‌رفره‌هیئ و مردگ‌ریت. چوان؟ بو هندئ جفاکه‌کی دادپه‌روم‌ری دروست ببیت، گرنکه مروقه‌کی هوشیار په‌یداببیت، کو باوم‌ری ب گه‌شه‌پیدانا بواری «گه‌ردووناسی و ژیانناسی و جوانناسی» هه‌بیت و واقیعی ژیانئ ل سهروویا هه‌ر تشته‌کی بلندتر ببینیت. به‌لئ هه‌تاکو مه‌و‌مکو تاکه‌کس نهم هوشیاریه هه‌بیت ل ناستی خوه یی مروقی بگه‌هین، پیدقییه د نیاسینا خوه و ژینگه‌ه و فلسفه‌ا خوه بگه‌هین. خالا جه‌وه‌ری ل قیری نهم همتا کو دادپه‌روم‌ری بنیاسین، گرنکه نه‌گه‌رین بیدادی بنیاسین، چونکو بیدادی دژه‌فی بوونا دادپه‌روم‌ری یه. هیچ فیلسوفه‌کی هندئ جون راولز ل سهر پرسا دادپه‌روم‌ری نه راه‌ستایه. «جون راولز» * ئیک ژ فیلسوفین سهدئ بیستی دهنته هه‌ژمارتن، نهم ل سهر وئ هزرئ یی کوک بوو، کو پیدقییه دادپه‌روم‌ری

روبه‌ری گشتی یی جفاکی بگ‌ریت و گریبه‌ستا کومه‌لایمتی د فلسفه‌ا سیاسی دا پیدقییه ببیته فلسفه‌یه‌کا فیکری و دادپه‌روم‌رانه. هه‌روم‌سا ده‌سه‌لات ب نهم‌کی دروستکرن و مه‌عرفی نازادیی دا هه‌ولیده‌ت هیزا جیاوازیان ب جفاکی به‌خشیت بو هندئ چینا هه‌ژار و سته‌ملیکری بگه‌هیته ناستی دادپه‌روم‌ری. جون راولز پرؤسه‌یا دادپه‌روم‌ری ب مافی هه‌موو تاکه‌کی دزانی و گرنگیا وئ دوی چهندئ دادبیت، کو نابیت تاکه‌ک یان چینه‌ک یان ژی ده‌سته‌یه‌کا دیارکری ل سهر یادی زال بیت. چونکو نهمی چه‌مکی دادپه‌روم‌ری ب به‌رپرسیاریا چینا ده‌سه‌لاتدار و گرنگیا چینا سهرمایه‌دار دزانی. هه‌لبه‌ت د راستی یا واقیعی دا هه‌ر نهم چینه به‌رپرسیارن ب دروستکرن و واقیعی دادپه‌روم‌ری و بیدادی دا. ژمیژه فیلسوفی یوونانا دیرین «پلاتونی» ژی د پهرتوکا «کومار»^(۱) دا گرنگی دایه «چه‌مکی دادپه‌روم‌ری» و ئیماژه کریه، «کو باشتره مروق روبه‌روی بیدادی ببیت، نه‌کو ببیته مروقه‌کی سته‌مکار و بیداد، ژبه‌رکو وی دهمی دئ مروقبوونا خوه ژ ده‌ست دت نهم به‌ایین مروقبوونئ ل نهم مروقی هه‌مین نامین». ل قیری داکو نهم بگه‌هینه خالا دادپه‌روم‌ری کا چیه؟ گرنکه پرسیارا سوکراتی «دادپه‌روم‌ری چی یه؟ که‌سی داپه‌روم‌ری کییه؟ ب میتوده‌کی فیکری و فلسفه‌ی و زانستی دا‌قه و راقه بکه‌ین. هه‌روه‌ها و مکو مروق ژی هزر د ناقه‌ویا خوه دا بکه‌ین و ل سامانین ناشتیا خوه بگه‌رین.

* جون راولز، د ناستی پرؤسه‌یا دادپه‌روم‌ری دا ل سهر خاله‌کا زور گرنگ رادوستیت، کو نهم ژی نهم چوان هه‌ر جفاکه‌ک ب شیوازمی راسته‌قینه بگه‌هیته قوناغا گریبه‌ستا کومه‌لایمتی!، نهم داکوکی ل وئ چهندئ دکهت، کو هه‌ر گریبه‌سته‌کا کومه‌لایمتی مه‌رجی نه‌خلاق‌ی و دادپه‌روم‌ری بیداد نه‌بیت، راسته‌خو په‌مومندی ب گریبه‌ستا ده‌سه‌لاتی قه‌هیه. مه‌به‌ست ژئ نهم کول وی دهمی هیزا ده‌سه‌لاتی زورتره ژ هیزا کومه‌لایمتی. هه‌روه‌ها رولئ دوو خالین گرنگ و مکو «پاراستنا مافین مروقی و پاراستن و ده‌سته‌بهرکرن نازادین مروقی» ژ دوو پرؤسه‌یین سهرمی بین ژیانئ دانه هه‌ژمارتن و د فلسفه‌ا وی دا دیار بوون، له‌ورا گه‌هشتبوو وی که‌ناری، کو ناستی زانینی پیدقییه راسته‌خو ب ناستی به‌رپرسیاریا دادپه‌روم‌ری قه‌بیت. جون راولز، ب باشی د پهرتوکا «نظریه‌العدالة» دا ل سهر بنه‌مایین دادپه‌روم‌ری راه‌ستایه.

۱- نهم‌لاتون، کومار، و مرگیزان ژ ئینگلیزی: د. د. محمهد که‌مال/ ۲۰۲۸.

نهخواندی و نه دانپندان و نه نجامدانا شورش و رینسانس و نهگوهرینا هوشمندی دهقروئ دهن، بهلی هزر دکم کو یا پندقییه نهم ل سروشتی خوه یی رسمن بگهرین و تیگه هشتن و رفتارین خوه ناس بکهین همتا بگه هینه ناسویا ناشتی و دادپروموی و هه بوونی. بو نمونه/ نهگهر تاکه کی بیرکاری زان بیت، ما چیدبیت ب مهژی خوه یی بیرکاری زانیی ل سر ناستی تیگه هشتن هه قالی خوه یی زال بیت، کو وک وی هزر د بیرکاری زانیی دا نه کر بیت! ههروه ها نهگهر دسه لاتدارهک، نولدارهک، سیاسیهک، جفاکاسهک ب فی شیوهی هزر بکهت و نهو فیکر و تیگه هشتن هه ل سر جفاکی جی بهجی و زال بکهت، گهلو مال وی دهمی نهم دشین بیژین نهغه نه دژ ههفی و بیدادی یه؟ باشه مادام نهف فورمه داپروموی نه بیت، مافی مه ههیه پرسیارهکا دی ناراسته بکهین، گهلو نهم و مکو مروقی کورد کهنگی دشین بیژینه خوه بو هه قندو دادپرومورین؟ سی چه مکنین گرنکین بین فلسهفی هه نه، تاکی مروقی دشیت نیزیکی ناسکرنا وان ببیت، نهف چه مکه ریکین باشن بو گه هشتن ب هه بوون و نیسپاتکرنا واقعی دادپرومویان بیدادیی. «نیکی: بهر هه سترن، دوو تیگه هشتن، سی هه ستنی کرن». یا نیکی «بهر هه سترن» نهوه دهمی نهم واقعی دبین، کو سته مکاری ههیه یان تاکه کس جورهک ژ جوران د ژینگه ههکا بیدادیی دا دهینه هافیکرن و سزادان و دور ل ماقین خوه بین مروقی و نازادی و سه ربه ستنی دمینین و بیدهنگی و نه هوشیاری و وه هم و بندهستی و سیبهرا نه راستیی دبیته دیتنا واقعی وی، نهال وی دهمی نهم دزانیی دیتن بو فی تاکه کسهی دبیته رولی بهر هه سترنی، نانکو ژ ناستی خوه یی نه هوشیاریی ههست ب دیتنا واقعی ناکهت. یا دووی «تیگه هشتن»

دادپروموی، ل دهرقی مروقی و جفاکی نینه، بهلکو دادپروموی د ناف هوشمندی و هزر کرنا مروقی و جفاکی دایه. کهنگی مروقی ژ قوناغا غه ریز بی بهر مهف قوناغا تیگه هشتن بالآ چوو، وی دهمی دشیت ههوسهنگی دناقهرا دادپروموی و نه دادپرومی دا راگریت. فیلوسوفی نهلمانی کانت دبیزیت: «هوه لاتی نهرکین خوه پینشیل ناکهت، نهگهر ماقین خوه دادپرومورهانه بکار نه نیت» (۲). بو هندی هوه لاتی نهرکین خوه بزانیی، گرنکه بهری هه رتشتی دگهل خوه یی راست و دادپرومور بیت، چونکو نهگهر مروقی جهوه مکهی دادپرومی بیت، پندقییه وی سه رده ری بیت، کو کهسی دی تر ژ هی هه مان هزر و بیروباومرا دادپرومی فی بیت. دادپروموی جهی مژارهکا هزی و کوورا فلسهفا مروقیه تی بوویه. مروقی بخوازیی مروقیه چوان بیت، نابیت نهو باومریا هه ل سر تیگه هشتن «بی دی» دا زال بکهت. زال بوون ل فیرو فره رهنکی و فره جیاوازی و فره باومریی دکوژیت. نیکی ژ سیفیت و پرهنسپین دادپرومی نهوه تو «بی دی» و مکو هه قه بوول بکهی، نهک و مکو ته بقیت وی قه بوول بکهی. نهگهر فی تیگه ستنی بکهینه نمونه بهکا زیندی د ناف جفاکی کوردی دا دی زورترین خالین دژ هه قی بینین، ههتا نهازی مروقی کورد یی ناماده نینه «بی دی» و مکو هه قه بوول بکهت، گهلو نهف خاله ژ سروشتی مروقی کورد هاتیه؟ یان ژی ژ دریزه پندان کاروانی خوه نه فرمتی و بندهستی مروقی کورد هاتیه؟ پرسیارهکا گرنکتر نه ری قهریژا فی نه قلیه تی ژ دیروکا کوردان دهیت؟ یان ژی ژ کار پی نه کرنا کوردان د ناستی نه بوونا فیهنگهکا فلسهفی دا دهیت؟ نهز دزانی، کو نهگهرین فی دژ هه قی ژ سه ره قیا گهلک ریک و نهزموونین مه یی

۲- امانویل کانط/ شعر و فکر: دراسات فی الأدب و الفلسفة - الإجابة علی سؤال: ما هو التوير؟ <https://www.hindawi.org/books>

د سردمې پوښت و موديرن دال جهې مروځ بکهښته ناف پيناسيا گران بهها و پرنسپيان دا، مروځ کهښته ناف پيناسيا ب نمرانکرنا بهها و پرنسپيان دا. ههتا کو ئەف باوهری یه ل سمر مژي و ناگهه یی یا مروځان بکهښته د قوناغا تیکهښتن و باوهراریی دا، نهر هزر دکهم، کو همر تاکهکی مروځ پندقی ب سملاندنا بهلگههین هزری و هوشمندیی ههیه. تشتی کو نه بیته جهې باوهراریا جفاکین نه دادپهروهر ئهوه، کو بهردموام باوهریین خوه ل سمر کلایلین بی بهلگههیی بهرهم نیناینه و دراستیی دا میکانیزما بنگههین دا ئهوه، کو ئەف جوهره باوهره ب زحممت بگههنه باوهراریا فلهسفا بهلگههیی یی! ژبهړکو سردمې نهاسردمې دروستکرن و بهرهمینانا مروځهکی بهرخوهره ب هندکه وهسپلههین فیزیکی بین ژیانئ و دگهل وئ چندی یا ژ ههمویان مترسیدار تر ئهوه، کو مروځی نه ناژلهکی ناخفتنکهره ب ناژلهکی نه سیاسی و نه فلهسفی! ب تاییهتی نهقرؤ تهکنولژیا یی مروځی سردم کریه مروځهکی نه سرؤشتی و پر ماسک بهستی، همر ژ بهرندی ب بوونهوهکی نه دادپهروهر و پر زانیاری و کیم مهعریفه هاتیه نیاسین و ترس ژ دانپیدانا واقعیی جوانی و بؤیریی ههیه! ل قیری ههتا کو جفاکی دادپهروهر دروست بییت، گرنکه رولی سمرکردایهتیا تاک و جفاکی ساز بییت و سمرکردهین دادپهروهر پهیدا بین. همر تاکهکی دپروکا فلهسفهیا گریکا کهښن بخونیت ب تاییهتی فلهسفا «پلاتو و نهرستو» دئ بو دیار بییت، کو نارمانجا همر فلهسفهیهکی مؤدپلهکانو یا چهکم و سیستهمین سیاسی و جفاکی بوویه. ههتا «پلاتو» ل سمر وئ چندی یی کؤک بوو، کو گرنکه «پاشا فیلؤسوف بییت، یان فیلؤسوف پاشا بییت» نارمانج ژ قی تیکستی نهبتنی باشتیرین سیستهمی سیاسی ل سمر ئیرادها پاشایهکی فیلؤسوف بییت، بهلکو باشتیرین دامهزراندنا دادپهروهریی دناف ناقهندا ناسناما جفاکی دا بییت. نهگهر نم ب

تیکهښتن ناستی مروځوونئ بو کهښتن ب واقع و ناقهندا مروځایهتیی یه. تاکهکس د ناستی خوه بی تیکهښتنی دا سنترال و بهرهمهینره فورمی نه تیکهښتنی ب ناستی فلهسفا پرسیارگماریی دگوهریته ناستی تیکهښتنی، د قی خالی دا فیکر رولی خوه دبینیت و تاک دزانیته ئهوه بوویه و نهموون و دیاردهیا ههیه ههبوونا وئ بنگههکه بووون و هاتنا ئهوه تشتی نه بییت، ئهوه ژی واقعی قی دیالیکتیکی ب دابهشکرنا دادپهروهریی دگههینیه ناستی ههبوونئ. بو میناک و مکؤ چوان تو د مهژیی خوه دا فام دکهی، کؤ ژماره نیک یا ههیه، بهلی لدویف وئ دا ژماره دوویه و پیویسته جهې وئ ژی دامهزراندن هه بییت. خالا سیی «ههسپیکرن» ئهوه دمې تو دگههیه بنگههه جیهانا میتافیزیکی، کو ئهوه بیدادیا روودهت جهې خوه و دمې خوه یی ههیه، بهلی ههسپیکرنا ته بو دهرقهی وی جهې و وی دمې تشتک دی تره ئهوه ژی ژوی نهجمای کارکرن و زرکاری یه ل سمر نهگمیرین دروستکرن و واقعیی بیدادیی نهری کا بوچی بیدادی ههیه و ههبوویه؟ ههروهها بوچی ناراستیی وئ د بهرهی زورینهی دابه؟ ژلایهکی دی کیژان بووشایی و قوناغ بوویه نهگمیر هاتن و زالیهتیا چهمکی بیدادیی؟

د جفاکی نه دادپهروهر دا، چند پیکهاتهین مادهدی ههنه و هکو ماددا نهخلاقئ «تولی و سیاسی و نابووری» ل سمر دهستی «کهسایهتین تولی، جهلادین سیاسی و بازرگانین نابووری» و هکو فورمین دابهشکری ل سمر بوونا مروځ و بوونا فلهسفا ژیانئ ب گشتی زانن. ل قیری گونهها زانستی تولی و سیاسی و نابووری نینه، کو دابهشبوونئ دناف چین و بوونا مروځان دا دروست بکن، بهلکو گونهها وژدانا وان کهسایهتیه بین ب نهرکی گوتارا تولی، سیاسی و نابووری رادین، چونکو جفاک ب ساناهی ناگههیه قوناغا خوه ناسکرنی، نهگمیر نوخبهین وی د ناستی وژدانا خوه دا فلهسفا ناسکرنی نه بییت. نهمازه

نیۆرهکی فیکری ههلسهنگاندنی ل سهر فی تیکستی
 فهلسهفی بکهین بی گومان دهسه لاتداران د ملی
 بهرژومندیین خوه دا ئەف فهلسهفهیه بکارئینایه
 و سهر کردی نه فیلوسوف دهسه لاتداریی ل سهر
 سهر کردی فیلوسوف ب واتهیا تاکئی فیلوسوف
 دکهت! ئەفه بخوه بخوه هاوکیشهیا جفاکی د
 هاوکیشهیا ههلسهنگاندنا بیدادیی و نهسهقامگیریی
 دا کۆم دکهت. مههستا «پلاتۆ» نه ئەو بوو کو
 نهخویندهوار دهسه لاتدار بن، بهلکو دهسه لاتدارا
 فهلسهفا وی ههموو دئیک خال دا کوم کر، کو
 ئەف تیکسته د گهل هزر و ئیداره و پاشخانا وان
 وهکو هزرما بهرگریکار، گرنگه بکهفته زورتر
 خزمهتا چهمکی بیدادیی دا!.

دادپهروهری پهیوهندی ب تنی زانستی سیاسی
 فه نینه، بهلکو ئەخلاقهکی گریدایی «دل و دهر وون
 و کهسایهتی و مرۆفبوونا مرۆفی» یه. ئەو
 تاکهکسی شیائین دروستکرنا واقیعهکی راستهقیه
 یی دادپهروهری ههبییت، واته فیلوسوفهکی
 دادپهروهره. بهلی د جیهانا فیلوسوفی یی دا ئەو
 تشتی کو ناشکرا دبیت ئەوه ههموو کس نهشین
 بینه مرۆفین دادپهروهر! بنتی ئەو کس نهین ئەوین
 راستهوخو پهیوهندی ب ژيانا تاییهت و جیاواز فه
 ههی و ل بهرانهر دامهزراندنا ههر چهمهکهکی
 ل سهر بنگههئ ئهرک و مافان وهک کاریکتهر
 و وهرگرین ئەخلاقی و مهعریفی بهرپرسیار بن.
 یا ژ ههموویا گرنگتر ئەوه، کو دادپهروهری
 پهیوهندی ب سئ جورین مرۆفان فه ههیه: «مرۆفی
 پاک و روون» «مرۆفی گهردوونی» و مرۆفی
 ئەخلاقی». «مرۆفی پاک و روون» بوونهومرکی
 کومه لایهتی، سیاسی و جفاکی یه. پاک و روونی
 ئەو نیشانهیه یا کو مرۆف واقیعی خهلهکهکی ب دونیا
 ببینهکا رمخهگرانه و شرۆفهکاری ههلسهنگاندن
 بکهت و ل سهر بنگهه و پپهترین مهعریفی ناستی
 پاک و روونی یی دیار بکهت و هونهری ههف
 قهبولکرن و کیشانا فۆرمی جوانناسی و ئەخلاق
 و بهرپرسیار یی ههبییت و ههولدهت رۆمانین

بازیریوونی وهک نابلوبهکی ژیان ی بکشیت.
 «مرۆفی گهردوونی» ئەوه یی کو ههچ تشتهکی
 ب پاداشت وهرهگریت و ههموو تشتهکی ل ژیر
 ناقی بهها و پرهنسیپین بوونگهراپی و فهلسهفهناسی
 و گهردووناسی ئەنجام دهت. مرۆفی گهردوونی
 بوونهومرکی تاییهت نینه، بهلکو هزر مهندهکی
 گشتی یه، کا چاوان وینهی «خوه» د گهردوونی دا
 دبیینت، و سا وینهی «بی دی» ژ ی د هیز و بوشاییا
 گهردوونی دا دبیینت. مرۆفی گهردوونی ل سهر
 ئاستی ناخهک پاک و ههست و دین و خواندنهکا
 پاک ههبوونی ل بار دکهت. خواندین وی بۆ زمین
 و ئاسمانی خواندین مهعریفی، سایکولوژی و
 هزری و فهلسهفی و جیهانی نه. مرۆفی گهردوونی
 بهرههمی سازکرنا هونهری خوه برئقهبرن و هیزا
 پوزمهتیگهراپی یه. کار و تیگههستن و پیشهیا وی
 کارهکی دابهشکری نینه، بهلکو کار و تیگههستن و
 پیشهیهکا ههقهشه. ب کورتی، مرۆفی گهردوونی
 ریکخستهکه بۆ دهستورکرنا زیهنهتا مرۆفبوونی
 ژ لای مرۆفی بخوه فه. «مرۆفی ئەخلاقی» ل سهر
 ئاستی هزر و هیزا فهلسهفی مرۆفهکی نیستاتیکی
 یه، جوانی ئیک ژ پرهنسیپین ئەخلاقی یه، مرۆفی
 ئەخلاقی بهری هزر دکریت بوونی دا بکهت،
 دهست ددهته ئافاهیی جوانناسی. مرۆفی ئەخلاق
 ههچ هزر و فهلسهفهیهکی ب کومهلهکا بریار و
 نهبوون و ئەخلاقیاتان دیار ناکهت، بهلکو کار ل
 سهر دروستکرن و ئاراستهکرنا بریار و بوون
 و رهفتارین ئەخلاقی دکهت. مرۆفی ئەخلاق
 نابیزیته مرۆفی چ بکه و چ نهکه ههروهسا چ باشه
 و چ خرابه. یان ژ ی دژ بهر و دهست بهردار به وهکو
 دروستکرنا سنورهکی دهستنیشانکری کا مرۆف
 وهکو مرۆف چهند دشیت و چهند نهشیت، بهلکو
 مرۆفی وهکو مرۆف فیردکهت و ریک دبئخیت
 کا چاوان پهیوهندیا خوه یا ئەخلاق و وهکو مرۆف
 دناخوهیا خوه دا ب ئاستی فهلسهفا بهرپرسیار یی
 ساز و واتهدار بکهت. مرۆفی ئەخلاق بهر ههمهکه
 بۆ دروستکرنا مرۆفهکی ههشماند و رهسهن کو

دایه. ب نهنجام، پرسا دادپرومیری په یوه نډه بکا راسته خوځو و کاروانه کی دريژ دگهل شینوازی جوډا کرنا دسه لاتین سیاسی و جفاکی و کومه لایه تی هیه و هه بویه وهکو «دهسه لاتا بابی ل سهر خیزانی» و یا «دهه بهگی ل سهر بنه مال و هوزان» یا «سهیدی ل سهر عهیدی» و یا دسه لاتنی ل سهر جفاکی» و یا «جفاکی ل سهر ژن و زاروکی» نهغه دسه لمینیت، کو نهو ناسیملاسیون ل سهر تهواو ملهت و نهتموه و جوگرافیان ب دريژا هیا دیروکان هه ی نهخشه یی دابهشکر و بیدادی و لهشکر کیشی ناراسته ی دستنی میری کریه و بقی بیقانی ههر دسه لاتنکا هه ی میزان ریقه بیری بو کریه و دسه لاتین خوه د هه موو ملان دا بهر دوام کریه، کو هه تا نها مروث ب هه بونا ره گهزان فه «چ نیر و چ می/ ژن و میر، چ دسه لات و کریکار، چ دولهت و نهتموه و چ دوله مند و هه ژان» خه تا قی یاسایی زور تر ب بیدادی نژین، هه لیهت ب هزر کرنا من، نهغه نه ب سه نته کرنا هیزا ره گهزی یه، بهلکو نهغه بخوه بخوه وهک یاسایهکا دیالیکتیکا گهر دونی هاتیه کیشان، داکو تاکی مروث ب ههردو ره گهزان، «نیر و می» بهر دوام د شه ری هاوسهنگیا داپرومیری دا بن، ژ بهر کو نهوین د جفاک و دولهتهکا داپرومردا دژین هاو نیشتمان و وه لاتین نیک ناسنامه و نیک دولهتن، پیویسته ل بهر انبهر قان هه موو دسه لاتان دا وهکو بونه وهرین نازاد، ناماده ی نهنجامدانا نهک و وهر گرتنا مافان بن.

خواستا دروست کرنا کهلتوری دادپرومیری هه بیت. ههر ژبه رهندي نهگهر بزفرینه تیکستا چووی فه دیار بیت، کو فیلسوفی دسه لاتنار ژ لایی «پلاتو» ی فه وهکو نوژداره کی دچوو، داکو وی جفاکی نه چاک هه ولیدهت ب سیسته می دادپرومیری چاک بکته. بهلی «نهرستو» هزرهکا دی تر ل سهر پرسا دادپرومیری هه بوو، نهو دگهل هزرا فیلسوفی دسه لاتنار نه بوو، بهلکو خواستا «نهرستو» بو دروست کرنا جفاکه کی دادپرومیر نهو بوو، سیاست و دسه لاتنی ب جو ری قه بولکرنا سهرومیریا یاسایی و دزگه هین نیداره دانی و دروست بریقه برنی ل سهر سیسته می دولهت و جفاکی بجه سپینیت. نهوا «نهرستو» بیر لی دکر و دگوت: «راسته کو دسه لاتنار گرنگه خوه دان بها و پرهنسپ و یاکی و دادپرومیری بیت، بهلی جه ماوهر هه موو ل سهر وی چهندي یی ب باوهر نابیت، کو دسه لاتنار ل سهر په مانا خوه وهسا بمینیت! لهورا یاژ وی گرنگتر نهوه، کو یاسا و دزگه ه و سیسته م ب باشی و دادپرومیرانه هه ولیدهن نه رکین خوه نهنجام بدن»*. ل سهر هزرا «نهرستو» هه تا نهغه پرسیاره ژ ی هاته بهر هه م، بو نمونه/ نهگهر دسه لاتنار یی دادپرومیر بوو، نه ری پشتی نه مانا وی دسه لاتنار هکی دی دشیت وی دادپرومیری ب سه لمینیت؟ نانکو ل گور هزرا وی، دادپرومیری د دسه لاتنار هکی باش و دادپرومیر بتنی دا نینه، بهلکو دادپرومیری بهر امیر یاسا و ری سایی نام و دزگه هان د دروست کرنا تاکه کی باش و دادپرومیر

* نهرستو، گونه ها بیدادی ب نیکه م پله بو گونه ها دسه لاتنی قه دگر بنیت، کو دسه لات د ناستی زورینه کرنا نه دادپرومیری دا ب پله یا نیکه م یا بهر پرسیاره. ههروه ها مروثی وهکو نازمله کی سیاسی دبینیت و پرسا کوله تین بوو دوو نهگهران سروشتی و نه سروشتی دزفرینیت، یا نیکی نهوه دما کو مروث د سروشتی خوه دا وهک کوله ژ دایک دبیت، کو بهر دوام حهزا سروشتی کوله تی هیه، یا دووی نهوه دما کو دسه لات ب سته مکاری دهست ب سهر سروشتی وی دا دگریت، داکو شیانین نهغلی نازاد نه مینت و وهک مال و مولکی چینا سهر دهست دبیته نامرازی بکار نیانی، وی دهمی دوری سروشتی خوه بی رسهن دمینیت و شیانین هزر کران و هه لو یستی دادپرومیر نامینیت، ههروه ها د خاله کا دی دا، نهرستو هزرا وی چهندي نینه، کو هه موو کس وهکو ههف یهکسان بن، بهلکو مبهستا وی نهوه دادپرومیری ژ ناستی تاییهت دابهش بیته ناف رو بهری گشتی یی خیزان، تاک و جفاکی. ژبو زورتر ناسکرنا پرس وزانستی سیاسی، نازادی، دادپرومیری و قانونی، مروث دشیت مفایی ژ په رتووکا (فلسفه السیاسة/أرسطوتالیس) نقله «أحمد لطفی السید» وهر گریت.

قەكۆلپن

- 66 - بايۇگرافيا جھى: كەقالى گوندى بامەرنى
..... د. عارف حىتۇ
- 79 - لىرامان و ئىنتىزەيا شعرى...
..... نازاد دارتاش
- 88 - پەيئىن كوردى يىن ژ دەنگىن سروشتى ھاتىنە ئافراندىن پ 3
..... نزار محەمد سەيد
- 96 - بىرئىنانا پروفىسسۇر و بىرمەندى مەزن عىسمەت شەرىف وانلى
..... صادق صالح
- 101 - بەكر بەگى ئەرزى و كارىگەرىيا وى ل سەر شاعرىن ھەقچەرىن وى
..... عبدالرحمن بامەرنى

بايوگرافيا جہی: كەقالی گوندی بامەرنی

د رۆمانا (عشق و ئەوین ژ مژئ بووین) دا

بەری نەو، مە بابەتەك ل سەر عشق و عاشقین رۆمانا (عشق و ئەوین ژ مژئ بووین) بە لاقەر بوو. لئ ئەگەر ئەم عاشقین قی رۆمانی بدەینە رمخەکی و ل وارگەھ و جەئ وان بنیرین، دئ بینین نفیسەر یئ كەقالی گوندەکی د سەردەمی سائین جەنگا جیەانییا دوویدا رەسم دكەت. ل دەف مەروقی تیکەهل دبیت كا نفیسەرە دگەل كەقالی دناخقی، یان كەقالە بیرەھی و سەرھاتی بین خوە بۆ نفیسەری قەدگیزی. جارنا چیرۆكا كەقالی دبیریت و تیبینی بین خوە بین قی سەردەمی، یان شەرفەكەرنەكا

گیرۆکری ددەتە سەربۆرین كەقالی و خەمین وی. مەروقی وە هەست پئ دكەت كو نفیسەر یئ سەردەریئ دگەل بايوگرافيا جەهکی دكەت، گیانەکی دكەتە بەر هەمی روخسار و نافەرۆکین وی جەئ و ب ئەزمان دنیخیت. ئەگەر ئەم وەكو روخسار و نافەرۆك سەردەریئ دگەل كەقالی جەئ رۆمانی بکەین، دئ ژین و ژیارا رۆژانەیا خەلکی ب روخسار دانین و هزر و کریارین خەلکی کەینە نافەرۆك (دبیت ژ لایەنی تیوریئە نەگەلەك یئ سەرکەفتی بم د قئ پۆلینکرنیئا، لئ هەردانەکە و دئ خوە لیدەم). ئەگەر ژ وی جەمسەریئ مە ناقئ روخسار دانایە سەر دەست پئ بکەین، دئ بینین كو نفیسەری ب کۆمەکا

د. عارف حیتۆ

ههڅوک و دهربرینین شعری یین جوان، کهڅالهکې جوان و بهر ههست ژ ههژاری و دهردهسهری و پیکه ژيانا ل گوندان نهخشاندييه، ب کوری و هووری خوه دادهیلته ناف ژین و ژیارا گوندييان، سردهریکرتین وان یین روژانه بهرچاق دکهت، داکو وهرگر ب سر کومهکا عورف و عدهمتین جفاکهکې کوللهکتیف ههلبیبت و بو دمهکی دناف فهزایې سر بوړیدا بژیت. د جفاکین کوللهکیڅدا ههمی خهلمک پیکهگریداینه و پشکدارییا ههمی خوشی و نهخوشی یین نیک دکهن، و مکو تیرم بو وی جفاکی دهینه گوتن یې ههردو لایهین کهلتوری و نابوری دهرژوموندا کومیدا بن، نانکو چ گرنگی ب همزین کهسې تاک ناهینه دان، بهلمکو گرنگییا ههراکهکې ژ گرنگییا کومیه (۱). نازادییا کهسوکې ژ ی ب نازادییا کومیه گریدایه کو ب هندهک عورف و عدهمتین قهبولکریڅه هاتییه چوارچوڅهکرن. ههف عورف و عدهمتین قهبولکری ژ لایې ههموویانڅه (نهگهر نهگونجای بن ژی!)، دگهل مروڅی دبن و گهشه دکهن ههتاکو دبنه پشکهک ژ پیکههاتیې کهسایهتییا کهسې تاک و وکو راستییهکا رهوان سردهریې دگهل دکهن. ل گورهی تیگههین څی سردهمی نازادییان (ب نازادییا کهسوکیه ژی)، خویایه کو ههف شیوازی ژيانی دبیته ناستهنگهک ل ههمبهری بههره و داهینانین تاکان، ههروسا پینگافین پینڅهچوونې سست دکهت و هزرین ژ دهرڅهی چوارچوڅهی بهند دکهت (۲). لې سیستهههکې ژيانییه و تناهیههکې ددهته ههمی خهلمک د چوارچوڅهیدا. نوو چونکو ژيانا گوندان ب پهزداریې و عهردی کشتوکالیڅه گریدایه، خهلمک ب سې بیاقین سرهکیڅه دهینه گریدان؛

بیاقی دووی ههڅکارییه:

ههمی گوندی د خوشی و نهخوشیاند، د شههیان و بههیاند ههڅکارییا ههف دکهن. ههڅکاری نیکه ژ عورف و عدهمتین هههه گرنګ د گونداندا، چونکو پرانییا خهلمکې ههژارن و

بیاقی نیکې عهرده:

عهرد ل سره بنگههی بنهمالان هاتییه دابهشکرن و پاشی دهستادهست دبیبت و نهووره بهینه فروشتن یان نالوگورکرن ههتاکو دکهڅیته

ل زستانان مألین وان ئووپرا بوون، ل رمخەكى ستران، ل رمخى دى لئبۇكى، ل لايى دى گویز و كتك، دەھۆل، ددك... دەما چ ھەلكەفت نەبانە، ئاھەنگ بۆ گۆرى چنەنەي دگيران وەك كەپرەشينا جۆھيان، گولمچكانى و ئاقرەشيناكى، ھەر سال دووسى جاران سيرانن ب تەبايى دكرن... بپ ۴۶-۴۷». نەدوورە ئەف چالاكى يىن رۆژانە يىن كاركرنى و دەمبۆراندنا ب خوشى، بووينە ئەگەرى وئ چەندى كو ریزەيا ئالۆزىي و ئيشين دەروونى و ھەولداننن خوەكوشتنى ل ژینگەھا گوندان كيمتر بن ژ باژيران، چونكو چ كەس يان چ مألبات ھەست ب قەدەرى و تنيياتىي ناكەن، پيرانيا گوندييان د ھەقسوزىيەكا بەردەوامدانە و ھەقسوزى ئيكە ژ پالېشتى يىن ھەر مگرنگين قەرەفاندنا دلتنەنگى و پيشنيلبوونن دەروونى (۳). بەرەفانيكرن خالەكا ديبە د چوارچۆقى ھەفكاريا دناقبەرا گونديياندا، سەرەراى ھەبوونا كۆمەكا خوينداری و دژمنداريا دناقبەرا گوندييان ب خوەدا، لى ھەر كەسەكى ژ گوندەكى دى گوندييەكى پاشقە ببەت يان بكوژييت، ھەرەمكو وى ھەموو گوند پاشقە برى و بوويە خوينداری ھەموو گوندى، تەنانەت ئەگەر قەحەويايىي گوندى بيت ژى. ئەف تىگەھە پتر خويا دببیت دەمى گۆتگۆتكەك ل ناڤ گوندى بەلآف دببیت كو لەشكەرمكى گەھشتيە دەردۆرا گوندى، پيرانيا خەلكى ھزر دكر كو يىن د دويڤ پۆرى و گورگوى را ھاتين، لەوا پۆرى دەملدەست خوە د مالا لەيلا عەتەمى دقوتيت و ھندەك جحيل دچنە ئاقارى ژبۆ ئاگەھداركرنا گورگوى كو خوە رزگار بكتە. لى بابەت ل دەف ھەردوو عاشقن ھەقژين نەراوستا، بەلكو ھەموو خەلكى بامەرنى بۆ تەرفدارين بابەتى: «زەلامين چەكدارين بامەرنى چيادرك گرت، بەر دانانە سەرنىك و كرنە چەپەر. خولامان تەلپيسين ناخى كيشانە سەر بانى قەسرى و فەقەيان كيشانە سەر بانى تەكيايى، چەكداران جەبلخانە دگەل خۆ برن

ژيانا وان ب وەرزىن سالى و بەرھەمى چاندينقە گریدايە، ئەفجا ئەگەر ھاريكاري نەببیت، چ خيزان نەشين ھەمى پندقى يىن ژيارا خوە دابين بکەن. ھەمى مالباتين گوندى مافى قى ھاريكرنى ھەيە و ھەر كەسەكى خوە ژى بدەتە پاش دى زەرەمەند بيت، چونكو يى ھاريكاريي بكتە ھاريكاري بۆ دەھتە كرن، ئانكو كەسەك بۆ خوە و مالباتا خوە ب تنى نازيت، ھەموو پىنقە ژبۆ ھەموويان دژين. ئەفەيە تەرزى ژيانا كۆللەكتيف كو ھەز و ئازادى يىن كەسۆكى (چ يىن كەسەكى يان بنەمالەكى بن) ھەقسار دكتە و ھەموو رەنجان

نەدوورە ئەف چالاكى يىن رۆژانە يىن كاركرنى و دەمبۆراندنا ب خوشى، بووينە ئەگەرى وئ چەندى كو ریزەيا ئالۆزىي و ئيشين دەروونى و ھەولداننن خوەكوشتن ل ژینگەھا گوندان كيمتر بن ژ باژيران، چونكو چ كەس يان چ مألبات ھەست ب قەدەرى و تنيياتىي ناكەن

دریزنە دناڤ بەرژە مەنديا كۆميدا. ئەفجا زبارە و شەقەرۆك و ھيلا مازيا و سەيران و بالاقين ب ھەقرا ميناكەكى سادە و جوان ددەتە گوندى و ژيانا گوندييان. ب قى چەندى ژى، ھەمى وەستيان و دەردەسەرى يىن ھەزاريا رۆژانە ژ خوە دادقوتن و كراسەكى ب خوشى و ھەزا ژيانى نەخشاندى، دكەنە بەر خوە.

ئاھەنگ گيرانن پىنقە ژى، شىوازەكى دببىي ھاريكارينبە دناقبەرا خەلكى ساخەت و رەفتار جوداجودا دا: «ئاھەنگ و چالاكى يىن وان تو جاران ب دويمامى نەدھاتن، ژ داووت نەببىي دبوو مەوليد، عاشيرا، بەرکەندال، نەورۆز و جەژن.

لە دنیاریت: «ئارمانج ژ تە مەزنتەر، وئەمتر و کوپرتەر بوو.. ئارمانج پێ ئەم ب خۆ بووین.. ئەفە هەندەك فەساد و بەلبەلچى بین هەین، وانا دقیا سەحكەنە وێرەكى و كارخۆشیا مە، دقیا رەفتارا مە بزائن ئەگەر جارەكى ل مە ب هەلخن... بپ ۴۳». ژ لایى دەروونىفە ژى، نیشادانا كارفەدان و هەلچوونىن ترسێیە ل دەف خەلكى، دەمى ترسیانى یان هەر پەستەكا دەروونیدا، ئەدرینالین ژ راددەبى خوە زیدەتر د رژیته ناڤ خوینى و كۆمەكا نیشانین وەكو هەلچوونى و لیدانین دلى و پنیبویونى و گەلەك نیشانین دى بین كارفەدانا ترسى ل مروڤى پەیدا دبن (۴)، ئەفجا هەتاكو بریارا خۆدانەپاشى (رەڤینى) یان بەرسینگرتنى ددەت، نەدوورە كۆمەكا هزر و رەفتار و دلینى بین نەهەشەنگ و فەشاركرى ژى دەركەش. پەهلەوان د گەرمەگەرمە ترسا خوەدا ناڤى دروستى پۆرا هەڤرینا خوە دئینیت: «ئەزى هاتم سەربارا من، ژ خۆتە هەزارا خودى ناهیلەبى خودان دەستین نەحەزان دا، ئەز بۆتە نەمین جەمیلا من... بپ ۳۹». ئەفە بۆ جارا ئىكى بوو ناڤى جەمیلابى كەفتیە سەر لیڤان پستی كو بریارداى ناڤین خوە بین راستەڤینه ژبیر بكن، لى هەلچوونا ترسى تئستین نەگۆتى ددەتە گۆتن. خالەكا دى یا هەزى ئامازەكرنى د بیافى هەڤكاریندا، ئەو كو پستی گیانى هەڤكارى دبیته پشكەك ژ پیکهاتەبى كەسایەتیا مروڤى و دبیته عەدەتەكى هەزبى قەبوولكرى د جفاكیدا،

و كەنتە دوان چەپەران دا... بپ ۳۹، ... ئەفە ئەم دى سینگى خۆب چىای فەنین و چ یا دقەومیت بلا ب قەومیت... بپ ۴۱». ئەف بۆیەرى هەپارەبى ژ گۆتگۆتكان فەرسى، چەندین میناكان ب خۆفە دگريت، ژ لایەكبە نیشانا هەڤگرتنى و هەڤكارببەكا مجدە ژبۆ بەرسینگرتنا هەر گەفەكا پەیدا ببیت، ژ لایەكى دیفە نیشادانا رەفتار و هیزا گۆتگۆتكانە كو ساخەتەكى دبیى گوندیبانە و ب شێوہەكى عەڤەوى و سادەببەكا مەرم نەدیار سەردەرى دگەل دكەن. لى خوەبى گۆتگۆتكى چەكەكى دەروونىبى ب هیزە ژبۆ زەمینەخۆشكرنا ئەنجامدانا بۆیەرىكى دەیتە بكارنinan، كۆمەكا خەلكى هەچكوهبى دئىخەتە نەهۆشیا كۆمیدا كو دلینى و هزر و رەفتارا هەمى خەلكى ل بەر سببەرا گۆتگۆتكى ب ئىك سەمت بەیتە هاژۆتن. دبیت هەندەك راستى یان پنیبىنى بین پروسەیا هەشكافتن و ب سەر هەلبوونى بن، خەلك قەبە دكەت و ئاخفتان ل سەر زیدە دكەت داکو خەلك هزرى تیدا بکەت یان هەلوەستەبەكى ژى وەرگريت (وەكو وان گۆتگۆتکین ل سەر هاتنا گورگوى و بیشوفى دەهاتنە گۆتن). دبیت ژى هەندەك نۆچەبىن درمو بن و ل بن كاربگەربیا ئازاندنى، دووبارەكرنى و مەزەكرنا بۆیەرى گەڤى، ببیتە پەژىك و خەلكى ب بچووك و مەزەڤە فەگريت (وەكو بۆیەرى د چیرۆكیدا). هەمى گۆتگۆتکین د شەراندا دەینە بكارنinan ژ فى جۆرى دووینە. سەمتەكا دى یا فى بۆیەرى نیشادانا شێوازین رەهینانین گوندیبانە ژبۆ خوە بەر هەڤكرنا ل هەمبەرى هەر گەفەكا ژ نەشكافە بەیت. گۆندى چ رەهینانین ریکخستى بین لەشكەرى ناکەن یان نزانن، ئەو ژ سروشتى و ژيانا خوە یا رۆژانە فیری هەموو پندى بین ژیناندن و بەر هەڤانكرنى دبن. ئەگەر گوندیبان ب شێوہبى نەهۆشیا كۆمى و غەرزبیا بەر هەڤانكرنى سەردەرى دگەل وئ گۆتگۆتكا ژ درمو كر ببیت، بىگومان شىخى سەركیشى جفاكى وەكو رەهینان

مخابن جفاكى كوردى ژبەر كۆمەكا
سەدەمىن جیوپولەتیکى و كیماسیا
د تىگەهشتنا عەقیدەبیدا نەشيان
میرگەهین خوە بین خوەسەر دانن. یان
میرگەهین خوە بین چىكرى بپارێزن.

پەياما نەيسەرى نەشادانا عشق و ئەقىننىيا پىشتى جوتتوونى بيت (هەرومەكو مەگوتى!)، ئەو دىنيا پرۆسەيا هەقزىنى يا هەردوو قەهرماننن عاشقنن قى رۆمانى ب شىوهمەكى سروسىتى و رەزامەندىيا مالباتى پىك بىنىت و پەياما خوە پى بگەهەنىت. لى وى قىايە شىوهمەكى دىيى هارىكارىيا جفاكى كوردەوارىيە بگەتە دەمژى خواندەقانىدا. ئەو زى قەحصواندن و پاراستنا وان كەسەن ل بن گەفتىيە.

ئەف تىگەهە مينا تىگەهە پەنابەرىيە ل دەولەتەن رۆژئاقايى كو ل گورەى بنەماينن پاراستنا مافىن كەسۆكى بىن مروقى پەيرو دكەن، كا چەوا وەلاتىن پىشكەفتى ئىمناهيى و هەمى پىداويستى بىن ژيانى و كاركرن ب پەنابەرىن خوە بەرەهەف دكەن، هەرومەسا تەكيا شىخى زى هەمان پىداويستىيان ب سەنسلە بۇ دابىن دكەت؛ ل دەستپىكى ل گورەى شەرىعەتى و ب بەرەهەقبوونا شاهدان هەردوو عاشقان ل هەف مارە دكەن و ب فەرمى دىنە ژنومىر. پاشى هەستكرنا ب ئىمناهيى و نەمانا گەفتى بۇ پەيدا دكەت: «ئەم ناھەلبن بايەكى سار ب سەر تە و پىرەژنا تەدا بەيت.. بپ ۴۳، ... لى ژ ئەقرو و وىقە تو چ سەھما نەكە.. پىشتا مە يا ل چىاي، ئەم بىن ل بەر سىبەرا شىخى و شاھى نەخشەبەند... بپ ۴۴.» پىشتى قان هەردوو بنەماينن سەرمەكى بىن دەستپىكرنا ژيانەكا نوو، ئەفجا ژوورەكەى بۇ دەستپىشان دكەن كو ب خوەسەرى تىقە بژىت، هەمى خەلكى بامەرنى ژى بىشەكەى بۇ دكەن و هەر ئىك ل دويف شىيانا خوە پىشكەدارىيە د بىشەيدا دكەت: «بامەرنىيان ئىكى كومبار، ئىكى حىسەل، ئىكى بەرك... گزرمەكى مالدارىيە و خوارنا سالەكەى، دنىقا مەزملە قە ھاتە نژاندن. خۆ ئەوين ھەزار و چ تىشت نەيى ژى پىشكەدارى كر: ... زلفى دو گىزكىن زلكا دەستى خوە گرتبوون،... ئو سوڤى زكرى دو بارىن دارىن ھەشك ھاقىتبوونە بەر دەرى وان... بپ ۸.» لى ھەر چەوا بيت مروقى مشەخت، يان پەنابەر ھەر ھەست ب خەربىيى و بىكەسىيە دكەت، چوونكو

تىگەهە وى بەرفرەھتر لى دەھىت و دگەھتە شىوهمەى هارىكارىيا دناقبەرا گونداندا (يان كۆمەكا گونداندا) كو عەشیرمەكەى پىك دىننن و پاشى ھەفكارى و رىخستنا كۆما عەشیرمەتان مەرگەھان پىك دىننن، لى مخابن جفاكى كوردى ژبەر كۆمەكا سەدەمىن جىوپولەتەكى و كىماسىيا د تىگەھەشتنا عەقىدەبىيدا نەشيان مەرگەھەن خوە بىن خوەسەر دانن، پان مەرگەھەن خوە بىن چىكرى پىارەنن.

لى ل قىرە ئەم خوە ل قى بابەتە بەرفرەھنادەين، تەنى دى سەردەرىيە دگەل وى هارىكارىيە كەين ئەوا ژبو كەسەكى نەگوندى دەھتە پىشكەشكرن. ھەكو خوينەك دكەفتە سەر گوندىيەكى، يان ب شىوهمەكى دژوار بەھتە سزادان و دەرىخستن، يان ل دەرفەتەكا باشتەر و ھەژىتر بگەرىيەت، يان ژبەر ئەگەرەكى ھەبىت، بىرارا دەركەفتن يان مشەختبوون يان رەقىنى دەتە و پەنابەرى دىبەتە بەر گوندەك يان عەشیرمەتەك يان نافمالەكا دى، داکو بەھتە قەحصواندن و پاراستن. وەكو سروسىت و تىگەھەى جفاكى كۆللەكتىف، ھەردەم چافى مشەختان دەمىتە ل قەگەرەى و مشە جارن ئەف جفاكى نوو هارىكارى و ناڤگىنىيە بۇ دكەت كو دگەل گوندى وى/ وان پىك بەينن و ب خۆشى قەگەرەفە. لى د حالەتى رەقاندنىدا، كرىارا ناڤگىنى و ناشتبوونى نە گەلەك يا ب سانابىيە، چوونكو ھەلەكا سۆرا جفاكى دەھتە بەزاندن و سزايى كوشتنى دكەفتە سەر ھەردوو عاشقنن ياخى. دەستەلاتا نايىنى و جفاكى ب ھەقرا رى نادەنە كچى بىي ھەبوون و رەزامەندىيا سەمیانەكى بىرارا شووكرنا خوە بدەت، ئەفجا ھەكو خوە دگەل دلدارى خوە دەتە رەقاندن، ب سەرداچوون و گونەھەكا مەزنا نەھتە غەفراندن دەھتە ھەژمارتن. ئەف كرىارا رەقاندنى يان رەقىنا دوو عاشقان ژبو دواماندا عشق و ژيانا خوە ل دەقەرەكا دى، عەدەتەكى كەفتى كوردەوارىيە و ل دەف پىرانىيا گوند و عەشیرىن كوردان ھەبوو. ئەگەر

بالاڤهكا گران، يان هەملەكەفتەك هەبایە، ل سەری لیسستی داخوازنامە بۆ پۆرئ دەهاتە ھنارتن... بپ ۱۱-۱۲». نئ د پەنابەرییا رۆژئافاییدا ژى، ل دەستپێكى كارین زەقلەكان و بین كەس پئ نەرازی بۆ مشەخت و پەنابەران دەیتە دیتن، تنئ بەرئخودانا وان جودایە. ئەو ریزئ ل خوەمیتتیا كاركرنئ دگرن و جفاكین پێشنەكەفتی ریزئ ل جۆرئ كاری دگرن. وەسا دیارە نقیسەری قیایە تیگەھئ ریزگرتنا مافین مروۆفی و قئ شیوازی قەحواندن و پاراستنئ ب تیگەھئ نوو یئ پەنابەرییە گریدمت. ئەفجا كا چەوا دەرگەھین پێشكەفتنئ ل بەر پەنابەرین زیرەك و زانا دقەكرینە و دشئن جەئ پئ خوە ل ناڤ جفاكین قەحواندنئ بكەن، ھەمان دەرگەھان ل بەر گورگۆی ژى قەدكەت و ب سنسلیەكا دانانگەھین كاركرنەكا بەردەوام ھەردوو عاشقین پەنابەر بەر ب دەولەمەندی و خۆشحالییە دچن.

وھكو ھەموو جفاكان، د جفاكئ كوڵەكتیڤدا ژى جوداھى بین كەسوكى ھەر ھەنە، ھەر كەسەكئ ھمز و شیائین خوەپێشەبرنئ ھەبن، دئ شئیت ب پلانریژییەكا موكم و كاركرنا بەردەوام گەھتە ئارمانجا خوە. غەریزە بین مروۆفی ل ھەمى سەردەم و جەھان سینە (بایولۆژى، سیکسى، پایەدارى)، ئەم ب سینگۆشەیا خوەرسكین مروۆفی دەھینە خویاكرن كو ھەرسێیان ھەمان ئاستئ گرنگى و پئدقییا تیربونئ ھەبە. پشئى چوكلەكئ قئ سینگۆشئ ژ لایئ تەكیايا شیخیفە ھاتیبە رەواكرن و تیركرن، ئەفجا ھەمى پئكۆل دئ بەر ب تیركرنا ھەردوو چوكلین دیفە چن. ھەروھكو مە گۆتى گورگۆی ب شفانتیئ دەستپێكر، لئ: «ل چىای قەدین دارى كۆم دكرن... دا شوپینئ ژبەر كوچكئ پۆرئ نینیت و دكرنە گزەرە. تیرا زڤستانئ نزانن، بین دى بار- بار فرۆتن. پۆرئ ئەو پارە د ھەفت كونان را قەشارتن، ھەیا شىای پئنج مامرك و دیکلەكى پئ بكریت... بپ ۱۳». ئەفە دەستپێكا پئقاژویا

مروۆف ب سروشتئ خوە ھمز ژ پئكۆمژیان و ھەبوونا ھەڤال و پالێستان دكەت، كا چەوا گوندییان بێشەك بۆ نافمائییا وان كر، ھەروەسا شەھیانا وى ژى كرن و ل سپئدەھىیا زاقاییینئ خەلكئ گوندى ب خەلاتفە چوونە پیرۆزباھىیا وان. ھاریكارییا دى یا تەڤاڤكەر د قئ رەوشیدا كو مروۆف پئ ببیتە ئەندامەكئ جفاكئ نوو، كاركرنە. ب رەخساندنا بیافئ كاركرنئ ھەمى پئدقئ بین ژیانئ كاملان دبن و مروۆفی پەنابەر یان مشەخت دبیته ئەندامەكئ كارا د جفاكئ نوودا، ئوو ھەموو ئەرک و مافین وى جفاكى ل سەر دەیتە چەسپاندن.

د كوردەوارییەدا، ھەرچەندە پایە و بەھایئ مروۆفی ب جۆرئ كاریفە گریدایە، نە ب خوەمییئ

د پەنابەرییا رۆژئافاییدا ژى، ل دەستپێكى كارین زەقلەكان و بین كەس پئ نەرازی بۆ مشەخت و پەنابەران دەیتە دیتن، تنئ بەرئخودانا وان جودایە. ئەو ریزئ ل خوەمیتتیا كاركرنئ دگرن و جفاكین پێشنەكەفتی ریزئ ل جۆرئ كاری دگرن.

كاركرنئفە (بەروڤاژى پەنابەرییا رۆژئافایى!)، چونكو ل دەستپێكى كاری پەنابەرى، ب نەمازمى د ھالەتئ رەڤاندنیدا ژ چوارچۆڤئ خدامینى و خولامینى یان خەربەندى و شفانتى دەرناكەڤیت، ئەفجا گورگۆ دبیته شفانئ گوندى و پۆرئ ژى وەكو خدامەكا بەرومخت ل بەر دەستئ خاتوینا ئەسما كار دكەت: «ئەز ھمز دكەم تو ھەفتی جارەكئ- دو جارن سەرا مە بەدى، دئ بۆ خۆ ئاخفین. ھەما بۆ رویمەتى ژى گیزكەكى بەدە مەزەلا من، تنئ مەزەلا من... ئیدی پۆرئ قەسر ھەمى دەمآشت و... ھندەك جارن ھەكو

ب ھەستەمەرین خوە غەیبی ببینیت یان ھەست پێ بکەت، چونکو ژ شیاننا زانینا مروۆی پترە. یان ژى ھندەک بۆنەمەر و تێگەھین مینافیزیکی بین قەدەرن ژ جیھانا ماددییا ژیانى و چ یاساین دانایى (نەخودایى) ل سەر ناھینە ب جھننەن و چ کەسەکی شیانن شروۆھەکرنەکا لۆژیکى بۆ نینە (۵). غەیب ب ھەبوونا ھندەک بۆنەمەر و دیارە و جھانفە دەینە دناف مەژى خەلکیدا؛ بۆنەمەرین مینا ئەجەنە، پیرھەفی، ھیزین قەنجیکار (ملیاکەت) و ھیزین خرابکار (شەیان). دیاردەمین مینا سەربەندی، فەرچۆدەیان و کریارین سەیرین نە د چوارچۆفی مەژیدا. جھین مینا ناسمانى

ئەف غەیبباوھریا بەر بەلاف د بەرژوھوندا دەستەلاتداراندا، چونکو غەیبباوھری ئالافەکی ب سانھى و کاریگەرە ژبو ھاویشکرنا دەنگین نەرازی و ریکەکا موکمرنا دەستەلاتا دنیاہیە.

ھەفتى، بەھەشت و جەھنەم... ھتە. خەلک ب دوو ئاستان سەردەری دگەل غەیبی دکن (۶)؛ ئاستى ئیکى غەیبیا ریزەھىە کول دەف ھندەکان بابەتەکی مژدارە و ل دەف ھندەکین دى ب ریکا سەربۆرى و دیتنى یان ھەستپیکرنى دبیته راستیەکا بەرھەست. ئاستى دووی رەھایە کو ب ریکا وھىی و عەقیدەیا ئایینی ھاتییە دناف خەلکیدا و خەلک بى تیزرین سەردەری دگەل دکن، چونکو قورنانا پیرۆز ب غەیب دانیه نیاسین (۷). دگەل دەمی و دووبارەکرنا ھەمان بابەت و ھەمان تێگەھین ئایینی- جفاکی، ئەف غەیبە دبیته پشکەک ژ مەزروومیە

کارکرنا ھەردوو عاشقان بوو بەر ب گەھشتنا نارمانجیفە، نى کەسین عاشقین راستەقینە پتر کار دکن و پیکھاتەیی کەسایەتیا وان یا جفاکی ژى ھەفسەنگترە، پیکھاتەیین کەساتیا جفاکی (ھزر، دلینی، رەفتار) ب ھەفگونجانی کار دکن و سەمتەکا ساخەلم بۆ نارمانجى دادن. ھەروەکو دبیژن، ئەگەر مروۆف یی دلخۆش و رازی بیت، ریکا وی ژى دى قەبیت و بەخت دى بۆ کەنیت: «ل وئ بوھاری بارینا شەش کاران بۆ ب دویف بزنین گورگوى فە، ھەر بزەکی جیمکەک ئینا بوو... بپ ۱۶، ئەفجا... تەناھى ف پۆرى نەدکەفت، روژى ھەمى کماخین وئ نەکەتە سەر ئاخى، ژ بیرى زفرى، دا پەنیری و لورکی چیکەت، ماستى مەھینیت، مەشکی کیت.... ئەو پارى ژ فرۆتتا روین و رچالان، ژ فرۆتتا گیسک و بزنین ئەیاخ، دیکل و مریشکان دەھت، کۆم دکرە سەر ئیک، نژیارا وان دین دۆشەک و ئقینین گورگوى فە ستیر ببوو... بپ ۲۳». ب فى چەندى گورگوى ب مأل دکەفیت و غەزیرەیا خوە یا بایولۆژى ژى تیر دکت. ھەرچەندە پایەدارى تنى ب ھەبوونا مالى پر نابیت، چونکو کۆمەکا بنەماین دى بین وەکو نەسەب و بنەمالى و ناقلمەندى و میرانیى ژى پى دقین، لى جوامیری، دوستینی، ھەبوونا مالى و گیانی ھەفکاری و باربەری، گرنگیەکا وەکو پایەدارى ددەتە مروۆی. فەگواھستنا وی ژ کارى پەزداری و چاندنی بەر ب کارى بازرگانینفە، خالەکا دى یا نارمانجى بوو کو بیافى سەردەریکرنا دگەل خەلکی و ھاریکاریا وان پتر لى دەھت، زیدەبارى وئ چەندى کو ژبەر نەخۆشیا خوە، ئاقمنا کارى زەقلەکان نەما بوو و دفا کارەکی تەناتر و کیم لقینتر بکەت.

بیافى سى عەقلى غەیبیە:

غەیب ئەو تەشتە یی نە د بیافى تێگەھشتن و بەرھەستیا مروۆفیدا، ئانکو مروۆف نەشیت

پێكهاتهیی ئیقینی و گیانی باومرداریی ل دهف پیرانییا ئهوین ب بهیستنی فیری ئایینی دبن. ئوو ژبهرکو پتر ژ سێ چاریکین گوندییان نهخویندهوارن یان خویندنا وان ژ فهقهتیا بهر دهستی مه لایهکی نابۆریت، د پیرانییا جاراندا مه نههه جی فیربوونی نهقلیه (نهعهقلیه)، ئهفجا عهقلی غهیی ل سهر گوندییان زال دبیت و دبیته پشکهک ژ ژیا نا وان یا روژانه. ژ لایهکی دییی کمتواریفه ژ، ئهف غهییباوه ریا به ره لاف د بهرژومندا دهسته لاتداراندايه (چ ئایینی بن، عهشیرکی بن، یان ژ دهسته لاتا فهرمیا دهولهنی بیت)، چونکو غهییباوه ری ئالافهکی ب ساناه ی و کاریگهره ژبو هاویشکرنا دهنگین نه رازی و ریکهکا موکمرنا دهسته لاتا دنیايه.

ههرچهوا بیت، خه لکی گوندان باومردارین موکمن و ب ئهجامدانا ئاییردهیین ئایینیقه گریداینه، نه ب نافهروکا و یقه، چونکو پیزانینن کاملان ل سهر نینن. سهردهریی دگهل تشتی بهر ههست و ههقه بهند ب ژیا نا خو به روژانهفه دکهن، ژیدهری سهرمکیی پیزانینن ئایینی مه لایهکه قوناغین فهقاتیی ب سهرکهفتیانه

دهمێ دوو جانبوونا پوری گیرۆ دبیت، په نایی دبهته بهر چه ندين ئاییردهیین غهیی، ل دهستیکی مه لایه و پاشی دهرویشهکی نه نیا سه، مونا سه بهکه و ههکو نه چار دبیت په نایی دبهته بهر ئولدارین ئایینن دی ژ، تنی هزرا زانستی نوژداریی ناکهت: «مهله سالهی کتیب بو فهکر، نقشتی هک بو نقیسی و گوتی: ئهفی جلشه ما بکهن و ب سینگی پوری فهکهن، ب ئانه هیا خودی دئ ده رگه ههک ل وه فهبیت... دهرویشی گوتبووی: ته دوژمنین ژ مه چیترین ههین، ئهو ناهیلن ته زاروک ههبن... خه لاتهکی بدهنه من، ئهز دئ وان ئه جنا ده ر ئیخم و هنیرمه فهفاسیا دا ژ ته فهبن... ژنهکا ههفسوویا وان گوتبوو پوری: شه ماشهکی گه لهک هه کیمی ل ئه رده نا هه ی، ده رمانین وی ئیکوئیکن... ل کهرکویکی مناسبهکی هه ی دبیزنی باباگورگور، ل وی درئ چرایی خودی هه ری ههله، ب شهف

ههرچهوا بیت، خه لکی گوندان باومردارین موکمن و ب ئهجامدانا ئاییردهیین ئایینیقه گریداینه، نه ب نافهروکا و یقه، چونکو پیزانینن کاملان ل سهر نینن. سهردهریی دگهل تشتی بهر ههست و ههقه بهند ب ژیا نا خو به روژانهفه دکهن، ژیدهری سهرمکیی پیزانینن ئایینی مه لایهکه قوناغین فهقاتیی ب سهرکهفتیانه

دهرباز کرینه و نه دوه ره زمانی عه رمیی ژ ی باش نه زانیت (!). ههکو باران نه یارن، دئ نقیژا بارانی کهن. ههکو دارمک بی بهر هه م بیت، دئ خو ره راکیشنی و گه فا برینی لی کهن. ههکو رزقی ئیکی یی کیم بیت، دئ دو عایین خو هه هینه سه سهر مه زار و ئه سحابییان! ههکو ئیکی زاروک نه بن دئ په نایی به ته بهر مناسب و ئولدار و نقشتیان کو خودی زاروکهکی بدهتی، ههکو ئیک نه ساخ ببیت یان دهروونی وی تیک بجیت دئ هزر کهن ئه جنه یان یی هنگا فتی و فه ره ئهو ئه جنه یه ژ ی بهینه فه ره فاندن... هند. فی غهییباوه ریی کومه کا عورف و عه ده تین چاکی بو پهیدا کرینه کو ده رف تار و چالاکی یین خو هدا بکار بینن و وهکو به لگه نه بوستهک سهرده ریی دگهل بکهن. هندهک خر فه بوون و چالاکی ژ ی

و روژ گوری ژ ناخی دەرکەفیت... بپ ۱۷».

نانکول دەستپێکی هەوارا خوە دگەهینتە دەف مەلایەکی باوەردار، پاشی بەرەف کەسەکی فیلز و هەلپەرسنە دچیت، کو هەمی مەرەما وی خەلاتەکە ب ریکا چەسپاندنا دیاردەیهکا غەیبی، ل داوی ژێ هزر د جەهکی غەیبیدا دکت کو خودی تەعالا ژبو نیشادانا مەزناهییا خوە یێ ئافراندی: «دییژن چاکەکی گەلەک مەزن یێ شەهید یێ ل ویرئ هاتییه فەشارتن... بپ ۱۷»، ...دئ بیست جارن بیژن.. باباگورگور بەدە من کور، پستی هینگی دئ هوین بینن، ناگەهیتە هەیفەکی و خودی دئ داخووزا هەوە ب جەهینیت... بپ ۱۸». د فان وەغەری وئ یین غەیبیدا بەر ب ئولدارئ ئایینەکی دیفە دچیت: «وی ژێ مستەکا تۆزی، لەپەکی گیایان دانەفئ و گوئی: ئەفان دەرمانان پیکفە بکەلینە، ئافا وئ دەه روژان سپیدە و ئیقراران فەخۆ، ب ئانەهیا خودی و روحلوقدس، دئ هەبیت عەپالەکی تە... بپ ۱۷». هەرچەندە ئولدارئ ئایینی نەموسلماندا ب شیوازەکی کەتواریتەر و بەرناقلتر دەیتە ئەنجامدان، کو هەندەک دەرمان و گیای تیکهەل دکت و ددەتی. لئ مە ئەو ژێ دگەل کریارین غەیبنامیز دانا، چونکو کۆمەکا دی یا حەکیم و پەسپۆرین بکارئینانا گیایان ژبو دەرمانی هەبوون، لئ چونکو ب ئایینیفە نەگریدای بوون و نە د مالا خودیقەنە، پەنا بو شەماشە ی بر کو دەرمانکین گیای ژێ بجیربینیت.

د فی میناکیدا، زیدەباری ناماژمیا پیکفە ژینا دوو ئایینین ژ هەفجودا ب هەفیشکی و بی ئارێشە ل دەقەرەکی، هەرەسا ئاماژەیه ژبو جیاوازییا سەرەدەریکرنا کەتوارکی دگەل مەژی جفاکی. هەرچەندە ناقەرۆکا غەیبیا هەردو ئایینان یەک ژیدەرە، لئ سەرەدەریکرنا کەتوارکییا دگەل ئاییرەدەیین پەژراندنا تیکەهە غەیبی ژ هەفجودانە. د ئایینی ئیکیدا ب ریکا نشتییهکا کەس نەزانیت چ تیدا هاتییه نقیسین،

یان ب ریکا هەبوونا ئەجنەیان و دەرئێخستنا وان کو نەکەسەک دبینیت و نەکەسەک پی دحەسینت، سەرەدەری دگەل کیشا زارۆکبوونی هاتییه کرن. د ئایینی دوویدا تیکهەلکرنا مستەکا تۆزی و لەپەکی گیای دەیتە بکارئینان کو هەردو بەرەستن و دەیتە دیتن. نەدوورە ئەفە ئاماژەیهک بیت ژبو جیاوازییا شیوازئ گەهانن و فیرکرنا هەردو ئایینان ل سەر ناستی جفاکی، یێ ئیک غەیبی مژدارتر لئ دکت و مروفی دئختە د گێژەفانکەکا نەدیارییدا داکو ب پیرۆزی سەرەدەری دگەل ئاییردەیی غەیبنامیز بکت، یێ دووئ هەولددەت غەیبی بینتە دناف ژینا کەتواریدا و دگەل بگونجینیت و بەرەستتر لئ بکت. هەرچەوا بیت، تیکەهە سەرەکی ئەوە کو خودییه زارۆکان ددەت و فەرە پیربەیهک، نافگینەک یان ژێ بریکارەکی وی ل سەر عەردی هەبیت داکو رجا پی بگەهئ و مرادان بو ب جەهینیت. ئو هەکو هەموو هەولدانین وئ یین ب ریکا نافگین و گەهینەرین دوعایان سەرەگرتین، پۆری ب خوە پەنای دبتە بەر چیرکنا دوعایەکی کو ب ریکا زارۆکین بیگۆنەه بگەهیتە بەر پنیکی عەرشە خودی و مرادا وئ بو ب جەهینیت. یارییهکا زارۆکان هەیه، ل سەر مالان دگەریین و ل هنداکی سەرەدەری ئامان و بەندکین خوە شور دکن و دبیزن: بیلایلافا بیلایلافا خودی کورکی (نافەکە) بکەتە زافا.. دگەل خوە ببەینە سەر سوپلافا، ئو ژبەر فی دوعای خودانا مائی دئ مستەکا خورمی یان شەکرۆکان دەتی. پۆری ژ زارۆکان خواست ل بەر دەری مالاً وئ ژێ وە بکەن داکو بیلایلافا وان بدەتی: «ما بو تە چ بیژن؟... ببیزن: ئەی خودانی ژیری و ژۆری، تو کورەکی بدەیه پۆری... بپ ۲۷».

ئاییردەکی دیی غەیبی کو نقیسەر تا راددەیهکی نەکیم ل سەر راوستای تەسلیما مارانە. دەمی کەسەک مارگەزتی دبیت دگەهیننە دەف شیخ مەزەهەری مای کو تەسلیما ماران

ہمیشہ، ئو ژى: «شہکا تہرا ہنارئ ب وئ درا گہزتى دا ئینیت خوار، تشتہکى پئفہ دخوینیت، د گافئ دا ژہر ہمار ل بن پیستی کوم دبیت، دبیتہ پھیشک و دمر دبیت... بپ ۷۷». تہسلیما ماران شیانہکہ یان بہرہیہکہ ژ بابکالکان بو کور و نہفیا دہنتہ فہگواستن، ئہفجا مہلا تہہا یئ کورئ شیخ مہزہرئ مایئ ژئ ئہف تہسلیمہ ژ بابئ خوہ وەرگریبہ و ہمیشہ. د فئ میناکئ سہیر و ئنتیکہ و کیمباومردا، نفیسر دہرگہہی بویہرئین رومانا خوہ فہدکمت و بیئ دستوری دچیتہ دناق چیرؤکندا و سہرمدانا مہلا تہہا یئ مایئ دکمت کو فئ دیاردئ بو بہلیکمت، پرسیارا سہرہکئ ئوہ کا بوچی ئوہ نہ کسئ دی؟ ئوہ ناقرؤکا تہسلیمبوون و ئاییردہیئ ساخرنا مارگہز نییان چیبہ؟ مہلا تہہا بو خویا دکمت کو فئ تہسلیمئ مہرجین خو ہنہ، فہرہ خودانی تہسلیمئ کسہکئ نہفہگہرینیت و ل سہر کیستی خوہ سہخیزیا نہخوشان د مالا خو فہ بکمت. ئہف مہرجہ ژبو گوندیان نہ ب ساناہیہ، تنئ دمولہمہند و مائین خانہدان پئ چیدبیت، ئوہ ژئ شیخ و مہلانہ. لئ چونکو بابہت ب خوہ ب عہقئ غہیبفہ گریڈایہ، لہوا ئیقینا خہلکی ژئ ب ہموو کسین پئچیبووی ناهیت، لہوا تنئ ب بنہمالا شیخفہ دہنتہ گریڈان. سہبارمت ناقرؤکا ئاییردہی، مہلا تہہا بو نفیسری ددہتہ خویاکرن: «تنئ شفا تہرا ہناریہ و چ ہنارا بیتن، تشتہکئ ہمئ ئہز پئفہ دخوینم و ہندوی تشتی ئہز ب خو ژئ نزانم چہ. ب زمانہکئ یئ ہاتیہ نفیسین نہ عہرہبیہ، نہ کرمانجیہ، نہ ترکیہ، نہ فارسیہ، نہ فہلہکئ یہ، نہ جویکانیہ، ہمایا ہندئ، پاکستانئ، ئہفغانستانئ ل ناق پشٹویان منا ہنارتی و کسہکئ چ سہر ژئ نہیرینہ... بپ ۷۸».

بہرہف دکر. ب ہزرا من مہسہدا ل پشت فئ ئاماژہدانا ب ناقین ہندہک نفیسر و شاعران، دوکیؤمینتکرنا ہہبوونا وانہ ل سہردہمئ قہومینا بویہرئین رومانئ. ل جہکئ دی ب سہرپیئئ ئاماژہ ب ئہمہدئ نالہند ژئ ددہت: «د ریکی دا پیرمیزمکئ گرنیزی دیت، قوتکک ل سہر شہوالی ل بہر بوو و چاکیتک د سہردا کر بوو یئ، مرؤف دا ب چہقویئ قریژئ ژ سہر پستویئ وی قہرہنیت... ئہرئ ئوہ پیرمیزئ نہداتراشی کی بوو؟... ئوہ مہلہ ئہمہدئ نالہند بوو، شاعرہ... بپ ۹۰». ہرہوسا د بیافئ سیاست و سہرکیشین جفاکیدا دی ژئ ئاماژہ ب ہندہک ناقین راستہقینہ ددہت.

تیکہہکئ دیئ ہزرکرنا غہیبی، باومرکرنا ب ہندہک ہزر و ہہپارہیین نہراست کو دگہل دہمی و فہگیرانین بہردہوام و پئفہگریڈانا ہندہک نمونہیین بہرہست و بہرچاف، دبنہ دیاردہ و خہلک و مکو راستیہک سہرہدریئ دگہل دکمت، بو نمونہ چافہاقیتن، بہدبہختی، بیئ ئیغبالئ یان بیئ سعودئ... ہند. د فئ رومانئیدا حہنیک پہلہوانہکا لاومکیبہ و ب بیئ سعودئ دہنتہ و مسفرن، سنسلیما وان بویہرئین ب سؤدفہ ب سہری ہاتین، دبنہ بہلگہ یین بیئ سعودییا وئ و خہلک خوہ ژئ ددہتہ پاش. ل شہفا بوونا وئ بابئ وئ مر. ہہکو ل بہر کوچکی یاری دگہل ہہقالہکا خوہ دکرن، ناگر بہر بوو دہمہنا ہہقالا وئ و ہمتا ہاتیبہ قہمراندن ہندہک ژ لہشئ وئ ہاتبوو سؤتن. جارہکئ بو خالہتا سیف چوو بوو د کولکئ وئفہ دا ہندہک ہیکان بینیت، ل رؤژا پاشتر دہہ مامرکین وئ مر بوون. دہمئ محہمہدئ دہرگہلی حہز ژئ کری و بو خوہ خواستی، ماری پئفہدا و شیخئ مایئ ژئ نہشیا وی ژ مرنئ رزگار بکمت. ئہفجا ئوہ ہزرہ ل سہر وئ بہلاق بیوو کو: «کچہکا بی وہغرا کرا بییومہ، ہس کسئ خو نئزیک کر، مرن ژئ نئزیکئ وی دبیت، ئہفا ہہ نہمرؤفہ،

دقئ وہغرا چوونا دناق بویہراند، نفیسری فیایہ ئاماژہ ب پرؤژئ مہلا تہہایئ مایئ بدہت کو شاعرہ و فہرہنگہکا زمانئ کوردی

سەر تۆلین خۆب نەرمی ددانە بشکوژین وان و ب نەرمی دپەر خاندن.. چیژەکا بی قاما خوش لەش و گیانی وئ قەدگرت... چەند جارەکا مالا وان قالا بیا، وئ دەرگەهژ پشئەل خۆ دگرت. سینگی خۆ رووس دکر و مەمکین خۆب رەخ و روی قە دە قەمألین، ب هەردوو دەستان مەمکین خۆ دگرتن و دپەر خاندن... هەر وەکو ئیکی وانە داینی.. سێ چوار بالیفک ددانانە سەرنێک، هەسپیکانی لنگین خۆ تێددانان و لێ سوار دبوو، خۆل سەر د هژاند و خۆ تێ دەسوی... جار جار تۆلین خۆ دەنارتتە هەوارا بالیفکان و ناقرانا خۆب نەرمی قەدمالی... بپ ۷۲».

هەرچەندە ئایینی ئیسلامی نە ل دژی رەوشەنبیرییا سیکسی بوویە و نەو ژێ پرائیا ئۆلدار و زانایین ئیسلامی هەموو پرسیارین هەقەند ب زاییندە و کریارا سیکسیقە ب سینگەکی بەرفرەه وەر دگرن، لئ وەکو گەلەک بابەتین دی یین جفاکی ب زیدەرۆبیەکا توندقە وەرگرتیە و کراسەکی ئایینی کرییە بەر.

سیکس ئیکە ژ پیدقی یین سیکۆشەیا غەریزەیین مروقی کو هەتاکو کەسایەتیەکا ساخلاما جفاکی بو مروقی پەیدا ببیت، فەرە هەموو حەزین غەریزەیی ب هەقسەنگی و هەقگونجایی بەینە تیرکرن. هەرچەندە ئایینی ئیسلامی نە ل دژی رەوشەنبیرییا سیکسی بوویە و نەو ژێ پرائیا ئۆلدار و زانایین ئیسلامی هەموو پرسیارین هەقەند ب زاییندە و کریارا سیکسیقە ب سینگەکی بەرفرەه وەر دگرن (۸)، لئ وەکو گەلەک بابەتین دی یین جفاکی ب زیدەرۆبیەکا توندقە وەرگرتیە و کراسەکی ئایینی کرییە بەر، هەمان هەلوەستە

زەلام کوژە... بپ ۷۶». ئەفجا سەرەرای جوانییا وئ کو: «دیمی وئ یی خەر بوو و روویین وئ دگەش و حولی بوون، مەمکین وئ دگر بوون، بشکوژکین وان دنیژ بوون... هەکو خۆ رووس دکر بو سەر شویشتنی، چاقین هەمی ژنان ل مەمک و پرچا وئ دمان، حەسیدی پێ دبر... بپ ۷۲». لئ ژبەر بەدبەختی و وان گۆنگۆتکین غەیبی یین بەختی وئ رەش کری، ژ ژیی چل سالیی بۆری بوو و هیشتا کەسەک نەدویرییا خوە ژێ نیزی بکەت: «بەژنا وئ، مەمکین وئ دلێ تۆلازان دبو هژاند، لئ کەسەکی نەو ویرەکی نەبوو مرنی ب پارە بکریت... بپ ۷۷».

د قی میناکی قەیرەبوونا کچین بەدبەختدا، نفیسەر خوە ل بابەتەکی دییی تابو ددەت، ئەو ژێ دەستپەرە کچانە. هەرچەندە پرائیا کوران د قوناعا پیگەهشتنیدا کریارا دەستپەری کرینە، چونکو ژ لایین سیکسیقە ریکا ئیکانەبە ژبو ب سەر هەلبوونا قوناعین پیگەهشتنی و گوهورینین لەشی. لئ وەکو هەموو بابەتین دی یین هۆشیارییا سیکسی، جفاک ب ترس و گومانقە سەر دەریی دگەل دکەت و وەکو تابویەکا جفاکی دەیتە هەژمارتن. ئەفجا ئەگەر ژبو کوران ب قی شیوہیی گرتی بیت، بنگومان ژبو کچان دئ ب ترستر و هیلەکا سۆر بیت. نەدووورە هەتا نفیسینا قی خواندنی ژێ، گەلەک گەنج هەبن نەزانن کو کچ ژێ دشتن وەکو کوران دەستپەری بکەن. ئەف نەزانینە ژبو نەبوونا هۆشیارییا سیکسی و جوداهی یین جیندەری و هەلوەستەیی مالباتان ل هەمبەری کچێ دزقريت، ئو هەر ئەف سەدەمەنە دبنە هۆکاری وئ چەندێ کو دەستپەرییا کچان کیمتر بەیتە گۆتن و خویاکرن ژ یا کوران. لئ نفیسەرن هەردەم دەستپیشخەریی دکەن و بابەتین نەگۆتی دنازینن. ئەفجا نفیسەری قی رۆمانی ژێ، قیایە میناکەکی دەستپەرییا کچان ب کەفالهکی نازرینەری پورتویی رەسم بکەت و سیمایەکی ئیرۆتیکی ب کەفالی گوندی رۆمانی قەکەت: «دین لحیفی قە،

و دبیته پشكدارا کریارما سیکسی کو حمزین لایهنهکی پی تیر بین: «دمی حنیف خاقبوی و دهستی عیشوکی تهر بووی ل دهری دا و رقی... دیت عیشوکی یال بمر دهری مالاً خو عینجی دهینی، نهقه جارا دوماهی بوو عیشوکی نیف مالاً وان دیتی... بپ ۷».

حمز کرنا نهجامدانا سیکسی دگهل زاروکان، پینشیلبوونهکا دهروونییه یان نهشازییهکا سیکسییه ب پیدوفیلیی دهیته نیاسین. پیدوفیلیی نهقه کو مروّف حمز ژ نهجامدانا سیکسی دگهل زاروکان بکمت، یان هر کریارما سیکسی دگهل زاروکهکا د بن ژیی پینگههشتنیدا، بیی ل بمرچاّف و مرگرتنا کهلهخی، ب پیدوفیلیی دهیته هژمارتن (۹). لی ل گورهی نیاسینا من یا نفیسری، نهو باش دزانیت کا جوداهی بین دناقبره دهستپهری و سیحاقیی و پیدوفیلیی چنه و چهوانن، نهو دزانیت کو کریارا حنیفی دگهل عیشوکی کری، نه سیحاقییه و نه پیدوفیلییه، چونکو نههوه نهو حمز ژ زاروکان دکمت، لی نهبوونا مهزان (چ نیر بن یان می) نهو پالادیه وی کریاری. لهوا نهو دشتین ب کریارما سروشتییا دهسپهری ژ نهجامی زربههرییا سیکسی دانین. لی وی ب نازراندنا فی بابتهی حرامکری و نهپهژراندی، دقیت کومهکا پهیامین نهراستهوخو نراستهی جفاکی بکمت: مشه جاران ههکو دبیزن عقلی غهیی نهزانییه و زیانی دگههینته خودانی خوه کو دمینه دناق تارستانا نهزانییندا، ههروسا دبیته نهگهری بهدبهختی بو خهلهکهکی دی ژی. پهیامهکه نراستهی خواندهقان دکمت و دقیت بیژتی کو سیکس بابتهکی گرنکه و فهره ب شیومهکی فهکریت سهردهری دگهل بهیته کرن، نهگهر نه، مروّف ب خوه دی لی گهرییت و نهووره پیزانیین پیدقی ژ جههکی شاش و مرگریت. ههروسا نهبوونا رهوشهنبیرییا سیکسی دبیته نهگهری لادان و نهشازی بین سیکسی کو باندورا وی پتره ژ وی چهندی

ل سهر رهوشهنبیرییا سیکسی ژی و مرگرییه. د جفاکین روژنافاییدا سهردهرییهکا نورمال دگهل کریارا سیکسی دکن و هر ژ ژیی دوازه سالیی و پیندا بابتهین رهوشهنبیرییا سیکسی و لادان و شاشی بین د نهجامدانا کریاریدا بو شروقه دکن، داکو گنجین وان بین نووپینگههشتی توشی چ حالهتین نهشازییا سیکسی نهبن. لی چوار چوّهکرن و بمرتهنگییا رهوشهنبیرییا سیکسی د جفاکی مهدا، بوویه نهگهری پهیدا بوونا گهلهک کهلینین ههژی پرکری دناق کهسایهتییا تاکی کورد دا ب مهزن و گنج و سنيلهقه.

نیک ژ وان بابتهین سیکسی بین جفاک ب توندی رمت دکمت حمزا ههفرهگهزییه (لهواتی یان سیحاق). ل فان سالیین داوی پیرانییا جفاکین روژنافایی کریارا حمزین ههفرهگهزیی ب رهوا دبیین و هندهک وه لاتان ب فهرمی ری دایه کریارا ههفری نییا دناقبره ههفرهگهزاندا، لی فهره نههیته ژبیرکرن کو هر جفاکهک سهدهم و بهرههمی عورف و عدهت و بهاین خوهیه، ههتاکو مروّف بشیت دناق جفاکهکیدا بزیت و تیدا بی بهرهمدار بیت، فهره ریزی ل بهاین وی بگریت و پینگریی پی بکمت. جفاکی کوردی ژی ب توندی ههردوو کریارین لهواتیی و سیحاقی رمت دکمت، لی رمتکرنا وان رامانا وی نهو نینه کو نهو کریاره نین، ههروهو عملی و مردی دبیزیت: چهند جفاک ههکتر و دائیخستیر بیت، بیافی لادان و نهشازی بین تابوین وی پتره. د فی رومانیدا، نفیسری کریارا دهستپهرییا حنیفی و سیحاقییا وی دگهل کاراکترماکی ب نافی عیشوکی تیکهلهکرینه و کریارا سیحاقی (کو نهو رمت دکن و جفاکین روژنافایی دپهژرینن!) بهر ب لادان یان نهشازییهکا سیکسیفه برییه (کو ههموو جفاکین دنیایی رمت دکن!)، نهو ژی نهجامدانا سیکسییه دگهل زاروکان! زاروکهکا دهه یازده سالییا ب کهلهخ ب پیدانا هندهک شهکروک و دلوفانیی ژ لایی ژنهکا کاملانفه دهیته دسردابرن

نمکسر ب سروشتی بهینه کرن.

و پنهانانا سیفهنین کریت کول گورهی هر
کریارمکی نافهک دهاته پنهانان (بپ ۱۴۳-۱۴۴).
ستراننیزیا گورگوی ومکو ناماژمیهک کو کهسی
کورد خهم و دمدین خواه ب سترانگوتنی دهریز
دکمت. هر و هسا کوما وان پهن و وهسفن
شاعریانه د وهسفرنا هر کاراکترمکید، بو
نمونه د وهسفرنا ساحی کونبه فریدا دبیزیت:
«بهنهکا ناقتی هه بوو، لی سالان پشنا وی ل
قالبی خواربونی دا بوو، ناف ملین وی کود
ببوون و کهلهخی خو ب سهر قهفتهکا گوپالهکی
ستویردا بهردا بوو... بپ ۶۲».

دههمان و پراویز:

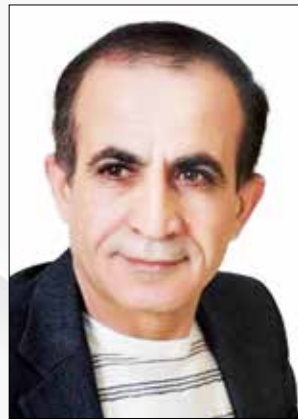
- (۱) by: www.simplypsychology.org/
Charotte Nickerson, updated on April ۲۰۲۳.
- (۲) by Kendra www.verywellmind.com/
Cherry, updated on November ۲۰۲۲.
- (۳) حسنی عایش (۲۰۱۹). الصحة العقلية بين المدينة
والقرية. مقالة من موقع (https://alghad.com).
- (۴) فرح یاسین (۲۰۲۳). العلاقة بين هرمون
الادرينالين والخوف. مقالة من موقع (https://mental.com.mawdoo۳.com).
- (۵) مایکل سامی (۲۰۱۰). نقد العقل الغيبي. مقالة من
صفحة الحوار المتمدن (https://ahewar.org).
- (۶) محمد السيد الجنيد (۲۰۱۱). علاقة العقل بعالم
الغيب. مقالة من شبكة الألوكة (www.alukah.net).
- (۷) بو نمونه خودی تهعالا د قورنانا پیروزدا
دبیزیت: «إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيَنْزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ
مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسَبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي
نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»، سورمتا لقمان،
نایمتا (۳۴). «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا مَالَ الْوَالِدِينَ
الَّذِينَ آمَنُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الْوَالِدُ الَّذِي آمَنَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا إِنِّي أَخافُ عَلَيْكُمْ نَفْسًا مِّنْ لَّيْسَ بِيَدِي وَلَا بِيَدِ الْوَالِدِ
الَّذِي آمَنَ وَلَا يَدِ الْمُجْرِمِ فَمَنْ يَعْزِبْ عَنْ آلِهِ وَالشَّيْءِ فَاذْنَبْ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ»، سورمتا النمل، نایمتا (۶۵).
قورنانا پیروز.
- (۸) ژبو پتر پیزانینان ل سهر روشه نبریا سیکسی
سهکه کتیا: هزر و دبیت. د. عارف حیو (۲۰۰۴)،
بپ ۱۳۵-۱۶۴.
- (۹) pedophilia
https://en.wikipedia.org/wiki/

ژبلی فان میناکین مه د کهفالی بامهرنیدا
دیتین و تاراددهیهکی چووینه دناف کوراتییا
هندهک بابهتاند، جارنال پشت میناکان ژری
گهریان ژبو هلپورتنا هندهک ههفوک و پهمین
ههگرتی، هر و هسا کومهکا بابهتین دی بین
چواتییا رهسکرنا میناکان ل پشت ریزکان یان
ل بهر دهری مالا بویکی دیلانی دکهن؛ بابهتی
حهسوودی و تهعهلیدانی کو کهرین حومهیرا
حهفسی ژجلکین نوو بین پوری، خوارن و
کهینا وئ قهیبون، حهسوودییهکا ناشکرا ب
خوشحالییا وئ دبر، لهوا هر دهرفتهکا ههبا
تهعه تی دقوتان: «ما تو کیی ههیا خول سهر
ژنن بامهرنیان مهن بکهی؟ هات و چوو تو
ژنهکا رهفانی.. د سهر هندئ را یا دکته کهنی
ژی... بپ ۱۲۱، ها پوری لهو کوری ته ب
درهوان بو خو چیکری ومکو سا روینشته سهر
کوریا خو؟... ما لهو چ سهیه ههیا جوانترین کچا
بامهرنی بو خو بیته... بپ ۱۲۲». د وهعرا
چونا کهرکویکیدا، ریکا وان د ههولیری
را دجیت و مهنهیا باژیری ب هژمارا مال
و خان و سویکوبازرین وپه ل کهل گوندی
ههقبر دکمت (بپ ۲۰). هر روژ بهرمک دکره
د تویرکهکیدا ههتا روژا قهگهیری ببونه بیست
و ههشت روژ کو شیوازمکی ژیرمهندانهی
حسابکرنا روژانه ل دهف کهسین نهخویندهوار
(بپ ۲۲). شههر مزایا گورگوی د سهخبیرکرن و
بهیتاریا پزیدا کو ههردم بتلهکی نهسفهنیکی د
چانتکا ویدا بوو ژبو دهرمانکرنا پهرین کفتهپی
و نهساخ (بپ ۱۳). جور و رهنگین یاری بین
زاروکیان گوندی (بپ ۲۶). هر و هسا نافراندنا
یارییهکا نوو کو ژ بیسوفی بیانی فیر ببوون ب
ناقئ یاریا سلافا ل پیری (بپ ۸۸). شیواز و
چواتییا چیکرنا خانینان (بپ ۲۹). مایتیکرنا
گوندیان د ههموو هویر و گرین ههقههاند ب ژیا
گوندیانه (بپ ۳۱). بابهتی بکارننانا نهقلنغان

لیرامان و ئینتیزهیا شعری

خالد عەلی سەلیقانی د تێکستا (دەرگەهین ئاسوین تێبوون) دا دایالوگی ل گەل یێ نەدیار دکەت

و باندۆرا ئینتیزهیی د گاقا ئافراندنی دا دیار دبیت، گاقا هەنێ گاقا تیکهەلبوونا فشارا بوویەران ل گەل قورسی یا بیردانکی و هیزا خەیاڵی یه، ئەنجامی هنگافتانە و بەرسفدانەکا هەلبەستی یه، د وئ گاقی دا هزر و هەست و بیردانک و خەیاڵ تیکهەلی هەقدوو دبن و وینەیین فەنتازی و نەچاقریکری د هشی داھینەری دا جەگەر دبیت، تێپەراندنی ل سەر جیھانا هەستینکری دکەت، ئەو هەلچوونەکا خۆیی یه و دبیتە هەلچوونەکا د بینین و دەربرینی دا، زمانی گەھی و قەگیڕانا سادە و رستەیین دوبارەبووی ناکرن هەمیژا هەلچوون و تەگزینین وی بکەن، هیزەک د ناخی وی دا دپەقیت و وی پال دەت تێپەراندنی ل سەر ستایل و زمانی هەفگەهشتنی یێ زال بکەت، ب شیوازەک دی بئاخفیت و دەربرینی ژ دنیابینی یا خۆ بکەت و نامرازئ وی ژ ی هەر زمانە و ب پەیقان وی وینەیی چی دکەت، لئ ل قیڕئ زمان نابیتە نامرازئ تیزکرنا هزران یان ئاشکراکرنا مەبەستی بەلوک دبیتە ئالاقئ نخافتنا هزران و قەشارتتا رامانی ب بەرگەکی هونەری، بۆ ئەنجامدانا وی ئەرکی داھینەر پەنای بەر چەندین ئالاف و میکانیزمین هونەری دبەت، ژ وی هەمبەری بابەتی و وژدانی دگەریت ئەوی بکاریت نەست و نیرین و پیشبینی و بینیان د هوندری بینک قاد دا قەحوونیت، ب جەفەنگ و میتافۆر و نامازە و پارادوکسان ..ەتد، وی وینەیی

ئازاد دارتاش

د لیرامانا شعری دا، زمان نابیتە نامرازئ تیزکرنا هزران یان ئاشکراکرنا مەبەستی، بەلوک دبیتە ئالاقئ نخافتنا هزران و قەشارتتا رامانی د چارچۆقەیهکی هونەری دا. ل گۆر تیزین ئەدوونیی هەلبەستفان و تیۆرفان، عەقڵی پێقەرین خۆ بین لۆژیکی هەنە و هەستان ستاندرین خۆ بین فیزیکی هەنە، لئ دەما عەقل و هەست ژ تێگەهشتنی رادوستن وئ گاقی رۆلی ئینتیزهیی (الحەس) دەست پئ دکەت، وەها دیار دکەت کو ئینتیزهیا شعری و هونەری، ملکەچی چ لۆژیک و ستاندر و پێقەرین خۆ نابیت و دژی تەف پیقان و رێچکەیانە، قورسی

بهرين بکەت، فەرە تەکەزى ل سەر وئ مژارئ بکەت ئەواناخى وى هەژاندى، پىدقى يە دەربرىنى ژ سەرسورمان و حىبەتتيا راستەقىنە و کوپر و خودى بنەما و باگراومند بکەت، وئ خەيالى رههەندىن ئەستاتىكى ژئ دچن، قئجا چ بىرۆکه يا سقک و سادە بىت يان ئالۆز و گران بىت، لئ چەوانىيا سەرمەدەرىکرن و تەوزىفکرنئ مژارئ ئەوہ يا بەايئ هونەرى ددەتە کارى، داھىنەرى شارەزا خودان بەھرە و خەيالا خولقنەر دزانىت دئ ب چ فۆرم و مىکانىزىم و تەکنىک پىفاننن ئەستاتىكى ددەتە تىمە و مژاران.

پىک ژ ستونن سەرمەکپن وىنەيئ شعرى

گوماننا پۆزەتيف پرسىاران د هشى تاکئ بەهرەمەند دا دخولقنىت و تىنەکا مەزن ددەتە ئەلیمىننا خەيالئ، ژبەرکو خەيال ب تئ تیرا خولقاندنا کارئ هونەرى ناکەت.

خەياله، هيزا خەيالى دەرئەنجامئ تىکەھلىبون و هەفگرتنا ئاگابون و نەئاگابونئ، هزرئ و سۆزئ يە، ب وئ هەفگرتنئ گوھارتن ب تەرزئ ب کارئنانا زمانى و دارئرتنا رستەيان دا دکەفن، داکو خەيال بەھتە پىتاندن و تىندان لئىرامان رۆلئ هەرى کارا دلەيزىنىت، لئىرامان دکارىت ئاشوپا زەنگىن بکەت، دگاقن لئىرامانئ دا، هشى دانەرى ملکەچى چ وئەي يىن بەر هەف نابىت و نىزىن و دىننن نوى بەرفرە دىن، سروشت و جە و دەم... هتد وەک خۇ نامىن، لئىرامان هزر و ئاشوپئ تىکەھلى هەفدوو دکەت، شىاننن ئافراندى دپەقىنىت، هەروەکو (د. شەمس ئىسلام حالو) دىبژىت: (تىکەھلى د نىقبەرا لئىرامانئ و ئەنەرژىيا ئافرىنەر پەيوەندىبەک خورته مينا پەيوەندىن نەرد

ئەکتىف دئ کارىت رامانى قەيىنىت و ژ ئەزمونى بگەھىت، چونکە ئاشوپ وەکو کردارەکا کەلتورى و هونەرى يا هەفدژ يان يا ناکۆک نابىت ل گەل ژيانا واقەى و بوويەرىن مەزن، بەلکو ئاشوپ جىهانەکا نەمازەيى يا هاوتەرىيا جىهانە رىالىستى جەگىر دکەت، جىهانە خەيالى چئ دکەت، تىگەهشتن و هىقى و يادگار و نىننژيۆن و هەست و نەست و سۆز دلينى تەھلى هەفدبن، ئاشوپ تەف فاکتەرىن هەنى ب هەفدوو گرى ددەت و هەرىک ژ وانال گۆر باندۆر و گرانىيا خۇ ناخئ داھىنەرى دەژىنن، ب گۆتتەک دئ د نىقبەرا ئاشوپ و بوويەرى دا دابرائنن بىنکارى دروست نابن، هەروەکو نەفىسکار (يوسف سامى الیوسف) دىبژىت: (د چاخئ لئىرامانا شعرى و هونەرى دا، نابىت مينا سوفىيان بوويەر و رووداننن واقەى و کارئ عەھلى ئىنکار بکەن)، وەها کارئ هونەرى و ئەدەبى ژ کەتوارەکئ و ل ژىر کارىگەرىيا بوويەران سەرهەلددەن و دەھنە تىندان ب مژارا گومانئ و هيزا ئاشوپئ، چونکە کارىن ئەدەبى د بنەرەت دال سەر بنەمايئ دودلى و گومانئ گەلآلە دبىت، ل دۆر گرنگى يا گومانئ هەلبەستقانى مەغربى (جەمال ئەلموساوى) دەما قالا دىوانا خۇ يا شعرى (ب عەھرى هەلنگەتەم و دکەتە گرى) دکەت، دىبژىت: (گومان پرسىاران دروست دکەت، لەوما ب شىومەکئ سەرەکى ل سەر وئ تىمەيئ من کار کرىه)، وەها ديار دبىت کو تەف شاکارىن ئەدەبى و هونەرى دەرئەنجامئ هەستا هاقىبوونئ و لئىرامانئ و خواندەنەکا گومانەومىي نە د واقەکى يان ب ئاوايەکئ بەرفرەتر د گەردوونى و هەبوونئ دا پەيدا بوونە.

گوماننا پۆزەتيف پرسىاران د هشى تاکئ بەهرەمەند دا دخولقنىت و تىنەکا مەزن ددەتە ئەلیمىننا خەيالئ، ژبەرکو خەيال ب تئ تیرا خولقاندنا کارئ هونەرى ناکەت، گشت ئاشوپ بىن خولقنەر نىنە، هەتا ببىتە ئاشوپەکا خولقنەر پىدقى يە دابرائن ل گەل خەيالا سادە و پان و

و رووکان)، ئو تیکهلی پتر د ژانری ههلبهستا میدیتیشن (الشعر التأملي) دا موکم دبن، چونکه ههلبهستا ههئى هونرمکى بلنده و بهرهمى بههره و یادگار و هزر و ئهموونى یه، لیرامان د هوندرى دیاردهیان دا، پرؤسیسهکه و کارتیکرنى ل جورى دهربرینى و ستایلئى بکارئینانا زمانى و دارئرتنا رستهیان دکهت، ب لیرامانى تهرزین نوى یئ دیتن و تیزکرنى گوهارتنان ب خوڤه دببن و سینورین کههئى د نئبهرا مروڤى و تشتان دا دهینه لادان و ژ ناقبرن.

د کارئى شعرى دا فشارا بوویهرى دیار نابیت، بهلکو عهقلئى شعرى ب تنئى پاشمایین بوویهرى ل گهل خو دبهت و تیکهلی خهبالا خو یا نازاد دکهت و دڤهگهئى دا وینهکه دى گهلاله دبیت، ب رمانهکه دى داهینه خو ژ تهل جورین پنگیرى و پابهئدبوونى رزگار دکهت، چونکو چ تشتهک مینا پابهئدبوونئى سپاتیؤمئى شعرى ناکوژیت، پابهئدبوون گیانهکئى هونهرى یئ ژار و لاواز و بئیک رههاند بهرهم دئینیت، پنگیرى چ ب فورمهکئى زال و کههئى یان ژى ب ناقهروکهکئى دیارکرى، دبنه سانسور و ئاستهنگ، روحا ريسک و تئیهراندان تیرور دکهن، ههروهکو نفیسکار و ههلبهستفان د. (نايف الجهنى) دبئزیت: (پابهئدبوون شیعریهتئى دشوینیت و نازادیا پئکئینانئى یا کو ههلبهست تئیدا گهشه و همرارئى دکهت و د فهزایئى نفیسینئى دا ل ههبوونا خو دگهههت، دکوژیت)، پنگیرى و پابهئدبوون ناهیلان تاکئى بههرمهئد یئ نازاد بیت و مهودایین خهبالا وى بهرتهسک دکهن و ئهل چهنده ژى کارتیکرنهکا نیگهتئیف و کوژهک د پرؤسهیا ئافراندئى دا دکهن، ناهیلان داهینه و مکو تاکهکئى سهربهخو لیرامانئى د مژارین ههستیار دا بکهت.

ل سهه ئهقی بنگههئى دبئزین: پنگیرى دبیته جورهکئى لاساییکرنئى و دژبهرى نازادیی یه و سئگوشهیا (نازادئى/ ئاشوپ/ ئافراندن) تیکددهت، ئهل ههه سئى ستوین و ستراکچهرین سهههکئى د پرؤسیسا داهینانئى دا ویران دکهت، هونرمهئد و

رمخنهگرئى شئوهکارئى مسرى (عزالدين نهحیب) دبئزیت: (نازادئى دایکا هونهرى یه و ئاشوپ بابئى وئ یه و ئافراندن زاروئا وئ یه، داهینهه ئهوه یئ دقادا نهئاس کار دکهت و ئاسوئین نوى قهءدبیت و کویر تهماشه دکهت)، پنگیرى نفیسکارئى پالددهت کو ب ههلوئیس و نئزینهکا پئشوخت و بئیک لایهن و تاگیر تهماشهئى دیارده و بوویهران بکهت، ب شئوهیهکئى بازهئى ل دور مژارا سههنترى بزقریت، سههتا خو یا دروست و ل پهئى پئفهترین هونهرى و ئهستاتیکی و مرنهگریت، پنگیرى ناهیلیت دانهر ژ مژارئى دهر بکههت، ریکئى نادهت ئهه داکههتته هوندرى خوهدى خوه دا، یان بهربیا ژ واقهئى دهرمکئى بگههت ژ خو بگههت، کارئى داهینهه ژى ئهه نیبهه ل دهرقهئى ناخئى خو دا کار بکهت، لهوما پنگیرى و پابهئدبوون ب پهیرهه و ئایدیؤلؤژیهکا دهستنیشان کریه هه، روحا لیرامانئى و رهواتئیا گومانئى و نازادیا ئاشوپئى د نئف خو دا دکوژیت، ئهه د ئهقی حالهئى دا دئى کاریت تیکستهکئى بنفیسیت، لئى د وئ تیکستئى دا تشتهک تازه فهئابینن ب تنئى رستهیین کههئى و وینهیین دوباره نهه، ئهه نفیسین نکاریت و هرگرئى هههرویشئى ههنگاقتنا و مرگرتنئى بکهت، چونکه هههه د بهرتهه دا، دانهر هههرویشئى حیههئى و سههسورمانئى نهبوویه، لهوما کارئى وى نابیته هههگرا چ بهه و نرخیئى ئهدهئى و نکاریت چ تئیهراندن و لئینان ل سهه ئاستئى زمانئى جهگیر بکهت، وههه ژئى ناهینه هاندان بو چنکرنا رستهیین نهچاقریکرى، ئهل چهنده ناهیلیت تیکست زیندى بمینیت، ههروهه نازادیا راقهکرن و قهءدیتان ل جههه و هرگرئى ئیفلج دکهت، و هرگرئى دئئخینه رهوشهکا نههئینئى و دوخا ملکهچبوونئى دا، ئهه تیکستین ل دور مژارهکا دیار و دهستنیشانکرى و ب زمانهکئى کههئى دهینه نفیسین، بهلکو دهربرینئى ژ هزر و ههستان بکن، لئى هههزارئى پئفه ئاشکرا و دیاره، چونکه د بهرتهه دا رهگههئى لیرامانئى و رهههئدین هزرى و رمخنهئى و هیزا خهئالی

پیدقی دببیت د وی حالمتی دا بژیت، داکو ل هممبەر خۆ راوستیت و مۆنۆلۆگی ل گەل خۆ بکەت و نیزیکی جهو هەری هەبوونی یان تیکهەلی وئ ببیت، رۆمانفیسێ ناقدار دوستویفشی دببیت: (گۆشەگیری کۆژییهکی بچویکه کو مروّف ل بەرانبەر هشی خۆ راوستیت)، دهما داھینەر گۆشەگیریی هەلدبژیریت، دخوازیت جیھانا دەرەکی تاریک بکەت داکو رۆناھیین د نیف خۆدی وی دا هەلبین، ل وئ گاڤی هەست ناکەت یی ب تتی یه، بەلکو بیردانکا وی ئەکتیف دبیت و ل گەل ئەوی نەدیار ناسمیله دببیت، دەم و جه ب تەف رەھەندین خۆ قە تیکهەلی هەقدوو دبن و د خەیاالا وی دا سپاتیۆمەکی فەنناستیک دروست دببیت.

دەما مە تیکستا (دەرگەھی ناسۆیین تئیبوونی) خویندی، مە هەست دکر ئەو تئیبوون وی ب خۆ یا هەلبژارتی، ب گۆتەک دی گۆشەگیریی یه داکو لئیرامانی د تیکهەلین خۆ ل گەل ئەوین دی یان ئەواد دی دا بکەت و ب ریبیا وئ هەلسەنگاندنی وان ژ رامانی هەبوونی بگەھیت، تیکست ب تۆنیا غەمگینی و رەتکرەفی و گازندەیان هاتیە تیندان، تۆنن هەنی ریتەکا نەرما رۆمانتیکی د نیف ئاقاھیی تیکستی دا خولقاندی یه و ژ هوندری تیکستی دەرکەفیت و ئاراستەیی دەر قە دەیتەکر، هۆزانقانی تەکەز ل سەر مۆزیک و ریتما دەرەکی نەکر، چونکە نە مەرجه هەر گۆتەک ب کیش و سەروا یان دوبارەبوون تیدا هەببیت ببیتە هەلبەست، بەلکو د هەلبەستا نوی دا پتر تەکەز ل سەر مۆزیک و ریتما هوندری دەیتە کر، ئەوا ل ئەنجامی بارکرنا پەیفی ب رامانین نەکەھی و لادانین د نیف رستەیان چیدبیت، هەلبەستقانی تەکەز ل سەر تەفگەر ئاماژەیین سیمانتیکی کریه، یانکو ب هەلچوونین دەر وونی ئاماژەیین سیمانتیکی ریتما ناخۆیی هاتیە پیکنیلان، هەماھەنگی ل نیقەرا تەگژبیین ریتمی و لقینین دەر وونی ییکە ژ ساخەلتین هەلبەستا مۆدرن، د.

خویندی، وەھا تیکهەلییهکا دیالکتیکی د ناڤەرا هۆشەندیبی و نەئاگابوونی دا هەیه و ل دویف مەرچین تیکهەلین هەنی هەلبەستقانی سینوگرافیا هەلبەستا خۆ داربژتی یه و دببیت:

**دەمی نەز ب هیلین زەوی قە دەاتم بەند کرن
کی بوو گازندە دکر؟**

**کی بوو هەتاف ب بستنا ساربوونا هەستی
خو قە دبژارت؟**

**ئیدی نەز ژ هچکی شەفان رە بانگ نادەم
دەنگی من زەرە.. زاروکان ژ لاندکان دنخیت
دەما نەقل دبت نارمانج
هزیرن مە دبن بەلا سەری مە**

دیارە هۆزانقان یی د بارەکی دەر وونی یی سەخت دا دەر بازبووی، لەوما گۆشەگیری هەلبژارتی یه داکو ب هویری لئیرامانی د رەوشا دەر و بەر دا بکەت، ژ بەر کو ب تتی د وئ گاڤی دا دئ کاریت هەستی ب ئارامیی بکەت و خۆ ژ سانسۆرین دەرەکی و فشارا هەستان رزگار بکەت، گۆشەگیری یان بئیبوون مالا رۆحین وەستایی یه، نەمازە ئەگەر تاک ب خۆ وی حالەتی هەلبژیریت، چونکە هەر وەکو نفیسکار (عبد علی حسن) دببیت فەیلەسۆفی ئەلمانی (پۆل یۆھانس نیلیچ)، دوو تیکەهان (تئیبوون و گۆشەگیریی) ژ هەف جودا دکەت و دببیت کو: (تئیبوون ئەوە مروّف ل دەر قە ی ئیرادا خۆ ب تتی بیت، یان خەلکی دی ئەو چەند ل سەر وی سەپاند بیت، تئیبوون بیزاری و نیشان و نەچاری یه، لی گۆشەگیری ئەوە مروّف ب نەرەزو یا خۆ تئیبوونی هەلبژیریت)، هەر ییک ژ وانا دەر هاقیز تەیین خۆ یین نەمازەیی هەنە، گۆشەگیری و لئیرامان ژ هەقدوو جودا نابن، دببیت ئەم ل سەر تیکەھ و پیناسە و سەدەمین وانا یین ناکۆک بین، لی ئەوی گۆشەگیریی هەلدبژیریت نکاریت ژ داڤین لئیرامانی قورتال ببیت نەمازە دەر بارەیی داھینەری گۆشەگیری یان (ب تئیبوونەکا هەلبژاردەیی یه)، ریتوالەکه گرنەگە و چیرۆی ژئ وەردگریت و ب

نە، چونكە د بنەرمەت دا لئیرامان وەرزشەكا رۆحی یە و بۆ لا برنا فشارا دەر وونی و هەست ب ئاشتی و ئارامییا هوندری دەیتە پراکتیز مەکر، د بەشەکی دی یئ هەلبەستنی دا هاتیە:

خاتم ژ ی پەشیمان بوو

دەمی دگۆتە من: تو کریتی تو من نەبینی
 نەفرۆ نەز هەمی دوریانین رەفی مە
 نەز ژ میژە ژ هەر چوار ئالییان دەرکەتیمە
 هندی تە خەون هەبن.. دئ د فئ هەلبەستنی
 رە چن.

هەلبەستفانی پیکهاتەمین دەقی تەرخانکرینە داکو سینوگرافیا گیانی وئ ل گۆر تنگژین و سۆز و رەخنە و گازندەمین خۆ ریکبخت، بۆ پیتاندنا جەستەیی تیکستی گرنگی ب پرسیاران دایە، پرسیار رۆلەکی موکم دبیین د بونیاتی تیکستی دا، پرسیار د هەلبەستنی دا ژ بلی رەهەندئ وان یئ ئەستاتیکی، خۆدی رەهەندەک رۆحی نە، ئو پزین هەفگەهشتنی ل گەل وەرگری ئاڤا دکن، هەلبەستفان دیسان د وئ تیکستەکا شعری دا دبیزیت:

کی بوو گازندە دکرن؟

کی بوو هەتاف ب بستا ساربوونا هەستی
 خوەفە دپژارت؟

هەلبەستفان پرسیار دکەت و دبیزیت: کی بوو؟؟؟ پرسیار فەکری هیلایه و دەما پرسیار یا فەکری بیت و وەکو پشکەک ژ پیکهاتەیا هەستا شعری جەگیر دبیت، بیاقین پان و بەرین هەمبەر رافەکرنی فەدکەت، چونکە دئ ئاسۆیین ئەنالیزەکرنی فەکری هیلیت، پرسیارین شعری هەرم ژ بیاقا نفیسینی دەرکەفن و بۆشاییەکی ل دویف خۆ دەئیلن، فەزایی قالا هشی وەرگری دنازرینیت، پرسیار د شعری دا دەربرینی ژ سەر سورمان و دوودلییی دکن دکەت، د هەمان دەم دا هەلبەستفان ب ریا وی ئالافی دکاریت سەربۆرا خۆ بگەهینتە خوبندەفانی و وی ژ ی هەفرۆبشی شوک و سەر سورمانی بکەت، داکو

(هدی صحناوی) دەر بارە ی وئ چەندئ دبیزیت:
 (هەلچوونین دەر وونی و ئاماژەمین سیمانتیک
 کوردیناتا یان هەفهیلییا (احداثیات) تنگژینا
 ریتمی ب هەماهەنگی ل گەل لئینا ناخی و لئینین
 ئاماژەمین تیکستی نیگار دکن، یانکو لئینا ریتمی
 بەر ب ئاراستەیا هوندرفە دچن)، نژیارا ریتمی
 دویر ژ پیکهاتەیین دەر فەیی بەر ب لئینا نیفخۆبییە
 دچیت، کو ب کریارا فیکگەهشتنی و کارلیککرنا د
 ناقبەرا پیرانییا پیکهاتەیین دەقی دا گەشە ی دکن،
 هەلبەستفانی پویتە ب ریتما ئاماژەمین تیکستی
 کرپە، تەکەز ل سەر لادانان د نیف رستەیان دا
 کرپە، کیم رستە هەنە کو لادان د هوندری وان دا
 نەهین دیتن: (دەمی ئەز ب هیلین زەوی فە دەهاتم
 بەند کەرن.. ئەز بووم چاخێ تۆزێ با پاگژ دکر...،
 یەک میژوو من هەبوو کو جارن ناخی نەردئ
 من پێ پاگژ دکر..، هەر ل دەمی مژویلانکان جادە
 دمالین و تو بووی کاسیتەک کەفتار...) دئ کارین
 بیژین کو د پیرانییا هەری زۆرا رستەیان دا لادان
 و قاریوون هەنە، بەردەوام کۆدەتال سەر زمانی
 کەهی و گۆتارکی کرپە، ب زمانەکی مەجازی
 ناخفتی یە و ئەف چەندە ژ ییکە ژ مەرچین
 پۆیتیکابوونی، وەها هەلبەستفانی رستەیین هەنی
 ل سەر ناڤی خۆ ریحیست کرپە.

دیسان تەکەز ل سەر موزیکا پیت و پەیفان
 کرپە، وەکو میناک پیتا و او.. (تنبیوون، هەبوو،
 میژوو، تو، بووی، دبوو، دخوازم،) هەر پیتەکی
 ئاماژە و نەهینین خۆ هەنە و وقعا خۆ یا نەمازی
 ل سەر گوە و دەر وون و هس و هەستان هەیه،
 سۆفییان گەلەگ گرنگی ب پیتان و ئاماژەیین وان
 داینە، ل جەم پیتا (واو) پیتەکا رۆحی یا نەرمە
 و نیشانەیه بۆ کارلیککرن و هەفگەهشتنی، د
 رستەیان دا پیتا (و) ئەو یە هەفۆکان ب هەف
 گریددەت، د تیکستا سلیقانی ژ ی دا ئەوئ پیتی
 واتەیین سۆزداریی و لئیرسین و گازندەیان و
 حالەتین دوودی و گرژی و سەر سورمانی ب
 خۆفە گرتینە، ئەو حالەت ئەجامین میدیتەیشنی

ئاشوپ ئازاد بوويه و ل قادي نهناس كار كريبه و ژ فشارا بوويهري و بيردانكي تپيري يه و بهر ب جيهانا ئاشوپگيرايي چويه و همبهرين وژداني و بابتي قهديتي نه (زستان، گهرماتي، برويسين شوباتي، جاده، باران، دهشت، چايخانه، كاسنين كهقنار، دووكيلا نارگيلان، هممير و هاقيبون، روزهلات و روزهنافا.. هند)، دكو ئه بيبين و جيهانا د چاخني ليراماني دا د ئاشوپا وي دا بهرجهستهبووي بكمته تابلويهكا هونري پهنا بهر ب كومهكا جهفنگ و سومولين سروشتي و باژيري بريه، ههلبهت دي مژدري د سپاتيومي وي دا ههبيت و بهرسف ب هيساناي ناهينه قهديتن، بهلكول جهم ئهوي ههلبهستفان زي

ههلبهستفاني وهكو ههلبهستفانهكي ههفدهم، د هوزانا خو دا ريبا دايهلوك و ليراماني وهكو ئامرازين كارا ههلبزارتينه، دكو غهمگيني و دوودلي يا خو يا ههبوونگيرايي ب شارهزابوون بكمته هونره

چ بهرسفين بهرهف نهين، ژ بهركو پرسيارين شعري ب خو دژبهري تهف بهرسفين قهبرن و ئهوي پرسيار دهربريني ژ تنگزين و دوودلي ياكئي بههرمهندي ياخي و هافي دكهن، رهنگفهدانين جيهانا وي يا ئالوز و تهقايهفه، ئهوي پرسيار چ جاران سهقامگير نابن، بهلكو ههريك ژ وانا يا دي چيندكته، وهكو چريسك دهين و دهر باز دين، نهركي ههلبهستفاني نييه دستينك و نهجامان ب ههقرا گري بدته، يان ل پهي پيههرين لوزيكي بهرسفا داريزيت، ئهف چهنده كاري شعري نييه، كاري هزر و فلسفه و گوتارين دي يه، راسته د كاري هونري دا تيزمك هزري و نهرمك

ئهو زي ب كاري ههلموشاندنا بونيائي وي يي قهشارتي راببيت وكودين وي قه بكمته ول راماني بگهرينيت و چيزي ژ تيگههشتن و قهديتنين خو بيبينيت، بياقين قالا و سپي وهرگري ئهكتيف پال دهن بو تهفانرا رههندي ئهستاتيكي ژ تيكستي را ببهخشيت.

كي بوو؟.. پرسيارهكا شعري دهرنهجامي نهزمونهكي جهگير بوويه و د گافهكا شعري يا چر دا سههلهدايه، وهها دبينم، د قى كاري دا دهربريني ژ نهزمونهكا پر ژ شكهست و مشت ژ سهرسورمان و تنگزين دكته، رهنگفهدانا حالتهكي سوزداريي يه، پرسيار د ههلبهستني دا ژيرخاني تيكستي موكم و زمنگين دكته، پرسيار زي د حالتي ليراماني دا جهگير دين، وينهين نيستفازي دخولقنين و ههلبهستفاني تهكنيكا قهگيرانا شعري ل سهر ستراكچهرئ دايهلوكي ئافاكريه، لايهني دوويهمي دايهلوكي بو مه يي نهناس و ناسكري يه د ههمان دم دا، ب گوتنهك دي ئهوي كهسي شاعري پرسيارا خو ژ وي را ئاراستهكري يي نهدياره، لي ههريك ژ مه دي كاريت كهسهكي يان كومهكي بيبنيته بهرچاقين خو و ههمان پرسيار زي بكمته، گرنگ نييه ئهوي هوزانقان پرسيارين خو ئاراستهوي كي دكته، گرنگ ئهوه دي چهوا كاريت وي ريتوالي بهرهف بكمته كو تيدا هشي وهرگري بئارينيت و ئاسويين ئاشوپگهري بهرفره بكمته، وهها پرسيارين شعري نهجامين ليراماني نه و ستراكچهرئ كاري بهرفره دكهن.

ههلبهستفان خالد سلينقاني وهكو ههلبهستفانهكي ههفدهم، د تيكستا (دهرگههي ئاسويين تنييونوي) دا، ريبا دايهلوك و ليراماني وهكو ئامرازين كارا ههلبزارتينه، دكو غهمگيني و دوودلي يا خو يا ههبوونگيرايي ب شارهزابوون بكمته هونره و ژ بهركو جهمسهرئ دوويي يي دايهلوكي يي نهدياره، وي چهندي پتر ناستي گوتتي كوير كريبه و تپيهراندن ل سهر ستاندرئ ههستان كريبه و

ھەرۋەكو ھەلبەستقانى ئاقدار پاپۇ نېرۇدا دېئىت: (ھەلبەست نە كەرسىتەھكى بى روھى ستاتىكى يە، بەلكو شىپەكى ئاقھافىزە ھەتا ژ دەستى ئەفرىنەرى خۇ ژى قەدرسىت)، ھەلبەست دونيا وىنە و خەيالايە، لەوما دەما ئەم ل ھەمبەر رستەين شەرى رادوستىن پىدقى ناكەت ئەم ل دويغ مەرما ھەلبەستقانى خۇ بوھستىن، چونكە كار ب خۇ ل سەر يىك رامان سەقامگىر نايىت، چونكە رامان د ئاقھىيى تىكستى دا پرت و بەلاف بوويە و ل پشت جەھەنگان ھاتىە ناختن، ئەفە ژى يىكە ژ ساخلەتتىن ئەدەبى مۇدىرنىتە، دىسكۇرسا وئ نە بو بەلافكرن و گەھاندنا نووچە و پەيام و زانىارىانە، زمانى وان بى رەق و ھشكە، لى زمانى ھەلبەستى بەروفاژىيا زمانى گوتارىن دى يە، ھەلبەستقان كارى خۇ د نىف زمانى دا دكەت، كار و ئەركى وى ئەو زمانى بىھىنىت و شىاننى وى بىن قەشارتى دەرېنىت و يارىيان ب پەيقان بكەت، لادان و قارىبون د رستەيان دا جەگىر بكەت، ھوزانقان بەروفاژىيا پىشېنىن وەرگىرى كار دكەت و وى ھەفرۋىشى ھەنگافتىن وەرگرتى دكەت، وىنەيى نامۇ نىزىك ژ پىقاننى سوريالى دادرىژت، لى يارىين بىھۇدەيى ناكەت، بەلكو ل پشت وان پەقىن و يارىيان پەيام و مەرھەك ناختى ھەيە، ھەماھەنگى د ناقبەرا رستەيان دا ھەيە و يىك ل سەر يا دن ئاقادىت و كودان رادەستى وەرگىرى دكەت ب نازدى ئەنالىزەكرنى ژى ددەتى، لى نازادىيەكا رەھا نىيە، نازادىيەكا رىژمى يە چونكو تىكست ب خۇ يا ھەلاويستى نىيە، بەلكو دەرېرېنەكا ھونەرى ژ واقەكە دىباركرى دكەت و وەرگر د تىكستىن ھۇسا دا نىزىك دىبىت ژ قۇناغا تىگەھشتى و بەلكو خۇ تىدا قەدىنىت، ب وان قەدىتتان ھەست ب چىژى دكەت و دىبىت تىكستەكا دى ل سەر ئاقا بكەت، ئەف چەندە ژى ژ سىما و ساخلەتتىن قۇناغا دوويان يا نووخازىي يە و ل گەل دان و تىزىن خويندگەھىن وەرگرتى دگونجن.

ئەپستى ھەيە، لى ئەركى ھزرى و دىسكۇرسا ئەپستى ب بەراوردل گەل بى ھونەرى ئەركەكىن لاومكى نە، ب گۆتتەك دى د كارى شەرى يان ھەر كارەك دن بى ھونەرى گرنگە دى چ تىدا بىژى و چ بىرۆكە ھاتىە تىزكرن، لى يا گرنگر ئەو دى چەوا و ب چ مىكانىزم و تەكنىك و ئالاف سەردەرى ل گەل بىرۆكەيى و پىكھاتەيىن دى كەي، ئەركى ھوزانقانى يە لىرامانى د بوويە و دياردەيان دا بكەت، ب خويندەكا رەخنىي و گومانەوانى بخونىت، لى يا گرنگ ئەو ل گەل وى ئەركى نازادىي بەدەتە ئاشۇپا خۇ، تىقلى سەر قە بى جىھانا دەرەكى بەھلومشېنىت و خۇ ژى رزگار بكەت و داكەبىتە جىھانا خۇ يا ھوندى و ئەمازەيى و وىنەيەكى ھونەرى و ھەمبەرەكى وژدانى د وى جىھانى دا دەرېنىت و ب ئالاقىن شەرى، ب جەھەنگ و خواستە و مېتافۇران ..ھەتد، فەرھەنگا زال بەھلومشېنىت و دىد و نىرىننى خۇ د نىف فەزايى دەقى دا بەھلىنىت و ئاسۆيىن بى دووماھىك قەكەت، دەما ھەلبەستقان دېئىت:

ما تو نزانى

نان نە ب تنى نە ھەلوپستى تەنورى يە

بى بىت ئاقابوونى بكەت

دقېت كەفران بشكىنىت... و

ب تنى مرى نەشېن گۆران بگۆلن

ئەز دى ھەمى رابردوى

ب برويسىن شوباتى قە خەندقىنم..

(تەنورى، ئاقابوون، كەفر، مرى، گۆر، برويسىن شوباتى)، ئەف پەيغە مينا رەنگانە د تابلويى ئەپستراكى شىوەكارى دا، ھەر يىك ژ وانا نامازە و دەلالاتىن خۇ ھەنە، پىدقى يە تەماشەقان گەلەگ ل سەر بسەكنىت و ب ھوىرى قەخونىت، لى ھەر كارەكى سەختە رامان د ئەزمونەكا رۇحى و وژدانى دا ب ھىتە قەدىتن، چونكە رامانا شەرى بخۇ تىپەراندە ل سەر رامانا زمانەقانى، دونيا ھەلبەستى دونيا پەيغ و دەستەواژەيىن راستەراست نىيە، ھەلبەست

پەيغىن كوردى يىن ژ دەنگىن سروشتى هاتىنە ئافراندىن

أيضا).

فرچ/ قج

بۇ دەنگى قەبوونا كۆلكى ل باكور و رۇژ ئاڧا دەھىتە گۆتن. (صوت انفجار الجروح والقروح).

فرق/ فلق

كەمتا تىشەكى يە د ئاڧ شلى دا. (لنگى فلان كەسى (فرق/ فلق) كەمتە ئاڧ چرافى). (صوت وقوع الشيء في الماء أو أي سائل).

فرقر

(فرقر فلانى يە)، ئانكو ل چ درا ناروئىت. (دائم الحركة والتجوال).

فرين

فرينا ترؤمىلانە. ئانكو راوھستيانا ترؤمىلان نىنە، بېھنا خۆ قەنادەن، بېھنا جادە و كۆلانا بەرنادەن. (صوت إنطلاق السيارات).

فرقر

بۇ دەنگى مېشا ھنگىنى دەھىتە گۆتن، ھەر وھە ل ھندەك دەقەرىن كوردستانى بۇ دەنگى ماری ژى دېيژن. ديسا بۇ ئاڧا داخ و دەنگى ھەر بەي ژى دەھىتە گۆتن. (دوي، طنين النحل. ويقال أيضاً في بعض المناطق من كردستان لفحيح الأفعى، وصوت غليان الماء وصفير الريح).

فر

فرينا بەركىن تەڭگايە. دەنگى وانە. (صوت

نزار محمد سعيد

- پشكا دووماھىين -

(ف)

قەقىن

رويڧى قەقىيا، ئانكو لويرى. (عواء الثعلب).
قرت

بۇ دەنگى تىرى دەھىتە گۆتن. ل باكور بۇ درەوا ژى دېيژن؛ فلان كەس (قرتا يان قرا) دكەت. (صوت خروج الريح من الإنسان. ويقال للكذاب

الإطلاقات النارية).

فرك

فركا خوینى، هندەك جارا بۆ ئاقى و بۆ مېزى
ژى هندەك دېيژن. (نزيف الدم، تيار البول أو الماء)

فرك

(فلان كەس يى ب فركا كەتى). واتە ھناقىن
وى يى دچن، ف خورا ناگەھىت. (الإسهال).

فزين

دەنگى چونا خوینى. فزينا خوینى. ھەروھە
بۆ دەنگى بايەكى پېچەكى ب ھىز ژى دېيژن.
(صوت خروج الدم أثناء ذبح الحيوان. كذلك يقال
لأزيز و صفير الرياح).

فزين

ل باكور دېيژنە دەنگى مېش و مورا فزين،
فزينا مېشا مورا. (أزيز الذباب).

فزين/ فزين

ل ھندەك دەھەرا ژى، ئەف ھەردو پەيقتىن
دەنگى، بۆ دەنگى باى ژى دەھىنە ب كار ئىنان.
(صفير الرياح).

فزا/ فزكى

ل باكور و روژئاقا بۆ دەنگى رېتتى دەھىتە
گوتن. ھەروھە بۆ ھاقتىنا بەرى ژى وەكى ئەفا
خوارى (فزا فزان) دەھىتە گوتن. كەسى ھناقىن
وى دچن دى بېژن: فلان كەس يى فزكى بووى.
(صوت خروج الغائط).

فزا/ فزقاند

فزو بەرەك ھاقتىت. دەنگى ھاقتىنا بەرى يە يان
تشتەكى دى. (صوت رمي الحجر أو شيء آخر).

فن فن

ژ دەنگى مېشى ھاقتىت. چ فن فنا تەيە؟ ئانكو
چ چن چنا تەيە؟ چ پست پستا تەيە؟ (صوت غير
مفهوم).

**فنگ/ فنگ فنگ/ تقين (ت: ل قيرى يا
قەلەھ)**

بۆ دەنگى كىز و مېش و مورا و مېشا ھنگىنى
ژى دېيژن، ھەروھە بۆ دەنگى كەسى پەرسىف

ژى دېيژن: (فنگ فنگا ژ پوزى فلانى تى).
(صوت الذباب و صوت المزكوم).

فنگەفنگ/ قىنەقىن

بۆ دەنگى پەقىنى دېيژن، كو ديسا بۆ دەنگى
تقىنا مېش و مورا ژى دەھىتە گوتن. (فنگەفنگ و
قىنەقىن) ل دەھەرا بۆتان بۆ قىريا و دەنگى ماشىنا
دەھىنە گوتن. (دوي، طنين، صراخ، أصوات
المكان).

فيچ فيچا كووچكا

بۆ دەنگى كووچكا، سەيال باكور دەھىتە گوتن.
(صوت الكلاب).

فيز فيز

فيز فيزا باى. (صوت صفير الريح).

فيزين/ فشىن

بۆ دەنگى مارى دەھىتە گوتن. (فحيح الأفعى).

(ق)

قەبەقەب/ شىرە شىر/ قاسپە

قەبەقەبە كەوى يان شىرە شىرا كەوايە. دەنگى
خاندنا كەوى يە. (شىرە شىر)، ل ھندەك دەھەرا
ل باكور و روژئاقا دېيژن. (صوت طائر الحجل،
قوقاة الحجل).

قەبەقەب

جورەكى شىمايە ژ دارى دەھاتە چىكرن، ئاقى
وى ژ دەنگى ھاقتىت. (قبقاب).

قار قار

دېيژنە دەنگى چىلى. (خوار البقرة).

قارا قار

ل باكور بۆ دەنگى ئەلھوى دەھىتە گوتن.
(عقعة أو قعقة الصقر، صوت الصقر الشاهين).

قاژ قاژ

بۆ دەنگى پەرندا بتايىبەتى مېشكا دەھىتە گوتن.
(صوت الطيور وخاصة الدجاج).

چقچقاندن/ چقچقاندن

بۆ دەنگى سوتنا روينى دېيژن. (صوت
إحتراق الدهن).

قغ

دەنگى ھەندەك چىڭك و پەرندين مەزنىە.
(أصوات الطيور المختلفة الأحجام).

قد قد/ قده قد/ كرت كرت/ كرتە كرت/ قرت قرت/ قرتە قرت/ قير قير

دەنگى مريشكايە. بۇ ھەردەكى، مەرافىي ژى دەھىتە گۆتن. ھەر دەھەرەكا كوردستانى ھەكى خۆ ئىكى يان پتر ژ قانا بۇ ھەمان دەنگى دىيژن. (قوفاة الدجاج).

قرب/ قرب قرب/ قەرپ/ قەرپ قەرپ/ قرچ/ قرچين

(من دستى خۆ دايى كر قرب و شكەست).
دەنگى شكەستنا تىشتى يە. (صوت كسر الشىء).

قرين/ قيرير/ گيرير
بۇ دەنگى سەلىا غەدارى دىيژن. (صوت صلية النار من الرشاش الأوتوماتيكي).

قيرقير/ قرين/ قران/ قورقور/ قارقار/ قيرقير
كورد دىيژن: (قيرقير بن بره). واتە؛ قير قير و گازندە و شەپرە دەف و لىك خورين و دەنگ بلند كرن. (نزارع، شجار، مشاحنة، ثرثرة، ولولة، لغط، صباح).

قبره قير
بۇ دەنگى قازى و ھەردەكى دەھىتە گۆتن. (صوت البط و الاوز).

قغه قغ/ جغ جغ/ قرقق
دەنگى ھەندەك تەير و چىڭك و چوك و مريشكايە. (أصوات الطيور). «جەگەر خوين، فەرھەنگا كوردى، ھەژمار ۲، چاپخانا ارشاد، بەغدا، ۱۹۶۲.

قرچ قرچ
(قرچ قرچا ئاگرى يە)، دەنگى سۆتتا دارايە. كو ديسا بۇ شەق شەقا ددانا ژى ل باكور دەھىتە گۆتن؛ (قرچ قرچا ددانين فلانى يە). (صوت إحتراق الأخشاب، يقال أيضاً في حالة إصطكاك الأسنان).

قرچ قرچ
ديسا (قرچ قرچ) ل باشور ل دەھەرە بادينا بۇ

دەنگى ژگەھ و ھەسەلا دلەشى مروفى دا دەھىتە بكارئين. (طقطقة أو قرقعة المفاصل).

قرقچى
گرار ب بنى قازانىقە (قرقچى)، ئانكو سۆت بۇ كسل. ھناقين من ژ تىھنادا (قرقچين) ئانكو سۆتن. (مفردة صوتية تعني الإحتراق الكلي للطعام عند الطهي، وتقال في حالة العطش الشديد).

قرنگين
بۇ دەنگى قەلەرەشكى ب دىيالىكتا سۆرانى دەھىتە گۆتن. (نعيق الغراب).

قرقق
بۇ دەنگى قاز و مراويا دىيژن. (قوفاة البط والأوز).

قالب قالب/ قلبه قلب/ بق بق
بۇ دەنگى ئاقى يان ھەر شەلمەنىەكى دىيژن، دەما ژ ئامانەكى دكەنە ئامانەكى دى. (صوت الماء أو أي سائل آخر، حين سكب من إناء لإناء آخر. ببققة).

قووقو/ فيكاندن
بۇ دەنگى كوندى دەھىتە گۆتن. يا دى ب سۆرانى دىيژن. (نعيق البومة، صوت البومة).

قوپين
دىيژنە دەنگى تەھنگ و دەمانجا. (صوت إطلاق النار من البنادق والمسدسات). جەگەر خوين، فەرھەنگا كوردى، ھەژمار ۲، چاپخانا ارشاد، بەغدا، ۱۹۶۲.

قوت قوت
چيە (قوت قوتا) تە بسەر مەدە؟ ئانكو چ حرحرا تەيە. دەنگى بلندى نەرازيبونى يە ژ كەسەكى، ژ تىشتەكى، ھاوار و چاقنەبارى يە. ژیدەرى ژۆرى. (صياح، صراخ، ولولة).

قور قور/ عور عور
دەنگى گرياب دەنگە. (نحيب، بكاء مصحوب بالصراخ).

قور قور/ قوره قور
دەنگى ژ زكى، ژ ھناقا دەھىت، نەخاسمە ھەكە

قىقى/ قىقىرىك/ قىق قىق

دېيىژنە دەنگى بانگى خروئسكى، دىكلى، كەلەبابى. (صياح الديك).

(ك)

كالكال/ كالين

بۇ دەنگى بزنى، پەزى دەيتە گۆت؛ بزنى كالكال كر. (كالينا پەز ژ بەر دەرى تە نەيى) وەكو نفرين ل باكور دەيتە بكار ئينان. (ثعاء، معمعة الماعز).

كچ كچ

پەيئەكا دەنگى يە بۇ ھاژۇتتا چىلا ل باكور دەيتە گۆتن. (كلمة صوتيه تستعمل لسوق الأبقار).

كدى كدى

ل رۇژھەلات بۇ گازىكرنا پەز و بزنى، ب تاييەتى كاركا ب كار دەيت. (صوت لمنادة الأغنام).

كر كر/ مرچ

دېيىژنە وى دەنگى ژ خوارنا تىشتى ھىشك دەيت، نانئى رەق، چىسا پىتاتى، پىسكىت و بەقسەمى بۇ نمونە. ل باكور ل ھىندەك دەقەرا دىسا دېيىژنى (مرچ). مرمشە، قىرمشە. (الصوت الناجم عن قضم شىء مقرمش).

كرش كرش/ كورش كورش

بۇ رام كرن و ھىمن و تەناكرنا دەوارا دەيتە گۆتن. (يقال لتهدئة وإيقاف الخيول).

كشە/ كىشە/ كىشە

ب فان دەنگا مرىشكا ددەنە پاش. ھۇزا شكاكا دېيىژن: كىشە، ل عەفرىنى دېيىژن: كىشە و ل باشور دېيىژن: كىشە. (مفردة صوتية لإبعاد الدجاج).

كز كز/ كزىن/ چزىن

دەنگى روبىنى و بژارتتا گۆشتى يە. (صوت غليان السمن و قلى اللحم).

كوتكوت

(كوتكوتا لنگا). بۇ دەنگى رىئەچۇنا مروفا دەيتە گۆتن. ل باكور و رۇژناقا دېيىژن. (صوت

مروقى برسى بيت. (قرقرة البطن والأمعاء).

قۇپ قۇپ

كو ھاتە گۆتن: (قۇپ قۇپا فلانى يە دچەپەرى دا)، ئانكو يى گازى دوژمنى دكەت، ناف دخو ددەت، قەبى وان دخوازىت. ل باكور و رۇژناقا دەيتە گۆتن. (جەگەرخوين، فەرھەنگا كوردى، ھەژمار ۲). (نداءات لرفع معنويات المقاتلين في جبهات القتال).

قوربا

(بالندە قوربا، قورىنا گوھىن مە برن)، دەنگى بالندەمى. (صوت زعق الطائر).

قورين/ لورين

بۇ دەنگى گورگى دەيتە گۆتن. (صوت عواء الذئب).

قولقول

دەنگى ئاقى دەما دناف كەقرا دەرکىت، قەدزەلىيت. (صوت خرير المياه في جوف الصخر).

قىچقىچ/ قىچك/ قزقز

ئەقە ژى بۇ دەنگى كەلىنا، داخبوننا ئاقى دەيتە گۆتن. ھەرەھا (قزقز) بۇ كەلىژانا گەرمى ژى دەيتە گۆتن، (قزقزا نىقرو فلانى ل ناف زەقىا خو كار دكر). (صوت غليان الماء، شدة حر الظهيرة).
قىر/ قىرى/ قىر قىر/ قىر قىر/ قىر قىر/ قىر قىر
دەنگى بلندى شەرەدەقى و ناخفتن و گازى و قەرەبالغى تىكەلە. (صوت الولة والصياح).

قىرچىن

(قىرچىنا ددانين فلانى يە ژ سەرمادا)، واتە ددانين وى يىن قىك دكەقن. (إصطكاك، صرير الأسنان).

قىرۇتى/ قىر قىر

بۇ دەنگى قاز و ومردەكا دەيتە گۆتن. (أصوات البط والأوز).

قىيىزىن

بۇ دەنگى قىرکا رەش، قەلەرەشكى، قزكى دېيىژن. (صوت الغراب).

وقع الأقدام).

كورت و پست/ كورتپست/ پستپست/ پستی
دەنگى نزمە، ئەف كەسپىن كرت و پستى دكەن
ناخوازن ئەقین ل وان دەردۆرا بزائن كا چ دبیژن.
(همس يعني الصوت الخفي، التحدث بصوت
منخفض للغاية يصعب سماعه).

كوزگوز

بۆ دەنگى عویز عویزا سەى دبیژن. (دمدمة أو
هدر الكلب، يصدره عند الشعور بالخوف أو الألم).
كەتە كوت/ كوتەكوت
بۆ دەنگى كۆتر و كەفوكا دبیژن. (صوت
الحمام).

كووچ كووچ كووچ

بۆ گازیکرنا سەى دەنیتە گۆتن. عەرەب
دبیژن: (نشششش، صوت يستدعي به الكلب).

كففین/ كوففین

دبیژنە دەنگى ماری. (فحیح الأفعى).

كولكول/ كۆخ/ كوخین/ كۆخ كۆخ

(ئەفە چەند رۆژە كولكولا تە، تو بۆچى ناچیه
دختۆرى؟). بۆ دەنگى كوخكى دەنیتە گۆتن.
(صوت القحة، الغحة).

كوكوك/ كوكو

دبیژنە دەنگى كوندى، كوتر و كەفوكا. (نعيق
البوم، صوت الحمام).

كيف كيف/ كيفن

(كيف كيفا) يان (كيفينا) ماری يە، بەحسە وى
دەنگى يە ئەفە ژ ماری دەنیت. (صوت فحیح الأفعى).

(گ)

گابور

بۆ دەنگى گریانا بەرز دەنیتە گۆتن، ژ ئەگەرى
ژ دەستدانا خۆشتقییهكى. ب کرمانجییا ژیری
دەنیتە گۆتن. (صوت البكاء العالی).

گازتین/ كاستین

گازتین يان كاستینا سەیه، ئانكو عویز عویزا وى
یە ژ بەر نیش و ژانا ژ ئەگەرى لیدانا دربهكى. ل

باکور دەنیتە گۆتن. (عواء، جواح الكلب من الألم).

گۆپ/ گۆپ گۆپ/ گۆپین/ گۆپە گۆپ

بۆ دەنگى لیدانا دلی ل باکور دبیژن. (صوت
دقات القلب).

گەرگەر

گەرگەرا ترۆمیلا يان يا بالهفرا ئەم هیز کرین،
مە چ خۆشى ژ بەر نینه. ئانكو دەنگى هاتن و
چۆن ترۆمیلا و فرین ونشینا، دادانا بالهفرا.
(هدیر السیارات أو صوت الطائرات).

گرمه گرم/ قیری و قیزی/ قارو قیزی/ دەنگ

دەنگ/ قەرە/ قەرە و پرە/ قەرە و هاوار

ئەفە هەمى ل دەفەرا سلیمانیه بۆ قیر و
هەوارى دەنیتە گۆتن. (صوت الصراخ والعويل).

گزگز

بۆ لەرزینى، فەهەزىانى، تف تفى دەنیتە ب
كارنinan. (ارتعاش، طنين، ارتجاج).

گژگژ

بۆ دەنگى بارانى دەنیتە گۆتن. هەروەها ل
هەندەك دەفەرىن باکور و رۆژناقا بۆ لیکرنا بەفرەکا
دژوار ژى دبیژن. (صوت سقوط المطر، وتقال
أیضا لصوت نزول الثلوج).

گف گف

(گف گفا بایه). بۆ دەنگى باى دبیژن. (صوت
الرياح).

گنگنى

بۆ وان كەسا دبیژن ئەقین ددفا را دناخفن.
(الخنف، الخنخة: صدور الصوت من الأنف).

گورم گورم/ هورمه هورم

بۆ دەنگى ئافى دەماروبیار رادبیت. دسترانین
كوردی دا هاتیه: (فى حرامى لى لى لى گورمه
گورمه وای وای... فى حرامى لى لى لى هورمه
هورمه وای وای). (صوت السيل القوي أثناء
فيضان النهر).

گۆرژى/ قۆرژى

بۆ دەنگ فەدانا، پەقینا برویسی دەنیتە گۆتن.
ل باکور دەنیتە گۆتن. (صوت قصف البرق

یئ دی بۆ ژنا دەھیتە گۆتن. (أداة نداء للرجل والمرأة).

لویری

بۆ دەنگی گورگی و رویقی دبیژن. (يقال لصوت عواء الذئب وكذلك عواء الثعلب).

(م)

مەڕین/ مەڕەمەر

دەنگی بزنی و میهایه. (صوت الماعز والظأن).

مچ/ مچەمچ/ مچ مچ/ چەلقەچەلق/

فلج فلج/ فلق/ مچمچە

فلان كەس: (مچ مچئ/ مچەمچئ/ مچ مچئ/ فلج فلجئ/ چەلقەچەلقئ/ فلقئ/ مچمچئ

دكەت)، ئانكو دەما خوارنئ دخوت دەنگی ژ

دەفئ خو دەر تخییت. رەوشتەكئ خرابە خەلك خو

ژئ ددەتە پاش. یا ئیكئ ل باشور دەھیتە گۆتن،

ئەفئین دیتەر ل رۆژ ئاقا و باکور، ل باشور دبیژنئ

(مچ مچ/ فلق/ مچمچە). (صوت يصدر من أكل

الطعام بشكل منفرد).

مەرمر/ مەرەمەر

مەرمر یان مەرەمرا پریمزی یه. بەحسئ

دەنگی پریمزی یه، بربەر ژئ ل باشور دبیژن، ل

عەرەدەکی دی هاتیه. (صوت البریمز).

مەرچ

بۆ دەنگی ماچا دەھیتە گۆتن. (صوت التقبیل

مع الشوق).

مشمشا ئافی

بۆ دەنگی چۆنا ئەفەکا بۆش دەھیتە گۆتن.

(صوت سيل المياہ بقوة).

مرق/ مرقة مرق

ل باکور و رۆژ ئاقا بۆ دەنگی بەرانی دبیژن،

دەما ب خوازیت بیهریت. (كلمة صوتیه تقال

للکبش أثناء محاولته الجماع).

(ن)

نەو نەو

والرعد).

گورمژین

گورمژینا شیرا، ئانكو دەنگی شیرا. ل باکور

دەھیتە گۆتن. (زئیر الأسد).

گۆرمین

گۆرمینا تۆپایه. (صوت المدافع والقنابل).

گۆم گۆم/ هۆم هۆم/ گۆفگۆف

بۆ دەنگی قەزەلیانا ب هیز یا ئافی دبیژن.

(صوت سيل المياہ بقوة).

گومین/ گورمین/ گۆرگۆر

بۆ دەنگی برویسیا دبیژن. (صوت هزیم

الرعد).

(ل)

لەقلەق

(بۆ لەقلەقا شیرا). دەنگی شیرایه د شەری دا

هەکو قێك دكەفن. (صليل السیوف).

لەقلەق/ شەرەق پەرەق/ تەق رەق

بۆ دەنگی تەفەنگ هافئینئ دبیژن. (صوت

الإطلاقات النارية).

لەقلەقووک

تەختئ یان کورسئ لەقلەقووکە، ئانكو یئ سست

بووی، ژ بەرک چۆی، دەنگ ژئ دەھیت، لەقلەق

ژئ دەھیت. (متحرك يحدث صوتا، غير ثابت).

لقلق/ لئقلئق/ لکک/ حیل حیل/ تریقین/ پریقین

نیزیکئ ئیکن، بۆ دەنگی کەنییهکا بلند دەھیتە

گۆتن. (قهقهة).

لککا بزنا

ئانكو دەنگی بزنا. (ثغاء الماعز).

للم/ لەلەم

دبیژنە دەنگی چۆنا، هەرکینا ئافی، یا جوکا

یان رووبارا. (خریر الماء، هذیر).

لویلوب/ باربار

دەنگی پەزی تەرش و کەوالایه. (ثغاء الظأن)

لولو/ لئ لئ

نآلائین گازی کرنننه، یئ بەراهیئ بۆ میرایه،

بۆ دەنگى كىتكى دىيژن. (موا القبط).

نرە ئىر

بۆ دەنگى شىرى، پلنگى دەيتە گۆتن. (زئير
الأسد وكذلك ضررة، زمخرة النمر).

نرچ

هەكە داىكى گۆتە گورى: (تە چا دقېت بۆ تە
تېكەم؟ دېسەف دا گۆتى: نرچ)، واتە نەخىر من
نەقېت. ئەوب خۆ دكوكا خۆ دا دەنگى نرچ ناگەھىنيت،
بەلى ھوسا بە لاف بوويە. دەنگى درۆست؛ سەرى
ئەزمانى دئىخنە ددانىن سەرى ژ ناڧ دا، و دەنگەكى
دەردىنخن، ئەف دەنگە ژى دەردكەقېت وەكى دەنگى
چ تىپا نىنە، بەلى پېچەكى نىزىكى نرچە. ئانكو نو،
نە، نا، نەخىر. لا. ئەف دەنگە ھەرى ب قى واتەين
ل ناڧ گەلەك مەلەتا بە لافە، ژ وانا ژى خەلكى
گرىكستانى (يونان) ئى. (صوت يراد بە النفي).

نرئز/ نرئزە

(نرئزا) فلانى يە. ئانكو يى دەنگەكى
دەردىنخىت يى خەيدىنى و نەرازىبونى،
ژبەركو داخوازەكا وى نەھاتە ئەرى كرن، ھاتە
رەت كرن. ل باشور دىيژن: (نيز نيز). (صوت
يعبر عن التذمر، التشكي، التوجع و عدم الرضا
عن شيء).

نورئوز/ نيزئيز

(نورئوز/ نيزئيزا) سەيە، ئانكو ئەو دەنگە
يى سە بەردەت دەما دئىشيت. ل باكور دىيژن.
(ھەمەمە، تنويصة الكلب).

نفتق

(نفتقا نقرى يە). نقر: ئانكو داركۆكە/
داركوتوك. واتە: دەنگى كۆلانا، قولكرنا دارى يە.
ل باكور دەيتە گۆتن. (صوت طائر نقار الخشب)

(و)

واخواق

وەكى ئالاقەكى گازندى و نەرازىبونى ژ
تشتەكى. (صوت بمثابة أداة للتشكي، للتوجع، لعدم
الرضا وللتحسر).

واز واز

بۆ دەنگى پەزى دەيتە گۆتن. كو ديسا بۆ
دەنگى قىرنا زاروكا ژى دەيتە گۆتن؛ (وازوازا
زاروكايە). ل باكور و روژئاڧا دىيژن. (ثغاء
الأغنام و صوت صراخ الماعز، ويقال أيضا
لصراخ الأطفال).

واوين/ بورين/ بورەبور

بۆ دەنگى تويرى، چەقەلى دىيژن. (خرخرة:
وهو صوت تخرجه الثعالب للتعبير عن
الإسترخاء).

واق واق/ واقين/ واقه

بۆ قىزى و قىرنا رويڧيا ب ھەمى دىيالىكتا
دىيژن، ھەروەھا بۆ دەنگى زاروى ژى دەما
ژدايك دىيت، و بۆ دەنگى گريانا زاروكى ب
گشتى. (عويل الثعلب، صراخ المولود عند
الولادة، وكذلك بكاء الأطفال الصغار بشكل عام).

ورى

بۆ ھەيكرنا سەي دەيتە گۆتن. (لفظة لزجر
الكلاب).

ورىچ/ وچ/ وچ/ وچين/ وريچين/ فيتين

بۆ دەنگى چىڧكا، چىچكا دەيتە گۆتن. (زقزقة
العصافير).

ورىق/ وريق/ وپر وپر

(ورىق وريقان وپر وپرا) بەقايە. بۆ دەنگى
بەقا دىيژن. (نقيق الضفدع).

وشە/ نوشە/ بەرە

بۆ ھاژوتنا كەرى دەيتە گۆتن. (يقال لحت
الحمار على السير).

ووش/ نوشە نوووووش

بۆ راومستاندا كەرى دىيژن. (صوت يقال
لإيقاف الحمار).

ووھە

بۆ راومستاندا چىلا دىيژن. (لفظة لإيقاف
الأبقار).

وشين/ مش مش

(وشينا/ مش مشا ئاڧى). دەنگى ئاقەكا ب

هیزه. (صوت سيل من الماء).

وير وير

(وير ويرا) ئەمبولانسى، ئيسعافى يە. ل باسور
ل دەقەرا بادينا بۆ دەنگى بەقا ژى دەيتە گۆتن.
(صوت جهاز إنذار عربة الإسعاف أو سيارات
النجدة، نقيق الضفادع).

ويس ويس

دەنگى مشكا و سۆريلانكىن چىكا د هيلينى
دا. (صوت الفئران و زقزقة صغار العصافير في
العش).

ويس ويسك

بۆ دەنگى گرى و زىمارما سىك ل باكور و
رۆژئاقا دەيتە گۆتن. (صوت العويل والنحيب).

(هـ)

هاها

پەيقەكا دەنگى يە دەيتە ب كارئينان بۆ
هايداركرنا كەوال و چىل و گۆل و دەوارا، داکو
بەردەوامىيى بەنە رىقە چۆنى. (لفظة يطلقها
الراعي لحت الدواب على مواصلة السير وعدم
التوقف).

هچ هچ هچ

بۆ دەنگى دەرخستنا كار و بەرخا ژ كۆنانى
دبىژن. ل رۆژئاقا دەيتە گۆتن. (صوت لإخراج
الحملان من الحظيرة).

هەرهر/ فرفرا/ گف گف/ ليز ليز

(هەرهر/ فرفرا/ گف گف/ ليز ليز) بايە. بۆ
دەنگى بايەكى ب هيز دبىژن. (الهيز، الهرير،
الهررة، صوت الريح عامة).

هەرهر/ هەرهر

قى پەيقا دەنگى دبىژنە پەزى، بۆ هايداركرن
و خرقةكرنى. ل هەندەك دەقەرىن باكورى
كورستانى دبىژنە شەينا هەسپى ژى: (هەرهر).
شقان دەما ب قى كارى رادبىت، دبىژن: (يى هەرکا
دەمت). (لفظة تستعمل لجزر الأغنام وجمعهم
حينما يتفرقون).

همهم

دبىژنە دەنگى ناگر و گۆريا تەنويرى. (تەنورا
همهمى، تژى نانئى گەنمى). (صوت نار التتور
المستعرة).

هورپه هورپ

بۆ دەنگى حەشامەت و قەرەبالغى دەيتە گۆتن.
(صوت الضوضاء).

هۆر هۆر/ عور عور

بۆ دەنگى چىلا دبىژن. (خوار البقر).

هوقه هوقه

(هوقه هوقا) پىلانە. بۆ دەنگى پىلین ئافى
دەيتە گۆتن. كو ديسا ل هەندەك دەقەرىن باكور،
بۆ دەنگى بايى ب هيز ژى دبىژن. (يقال لصوت
الأمواج وكذلك لصوت الرياح).

هوقه/ هەنكە

قان هەردو دەنگا ب شىومەزارى سۆرانى بۆ
دەنگى گامبىشى دبىژن. (نئىچ: صوت الجاموس).

هوو هوو .. هى هى

ئەف ژى پەيقىن دەنگىنە، هوو هوو: بۆ خو
نەرازىكرنى و غەيبىدىنى ژ تىشەكى دەيتە گۆتن. هى
هى: بۆ دەربىرنا دلخوشىي و كەيفخوشىي ژ تىشەكى
ب كار دەيت. واتەين قان هەردو دەنگا د قى پەژنا
كوردى دا باش خويادىن: (چۆ هوو هوو مەكە، هات
هى هى مەكە). أصوات؛ الأول يعبر عن الغضب
و عدم الرضا عن أمر من الأمور، أما الثاني فيأتي
كتعبير عن الفرح والرضا بعيد الظفر بشيء.

هو/ هووو

(هو/ هووو) گەلى خەلكى، گەلى گوندىيا.
ئالاقەكى دەنگى يە بۆ بانگكرنى دبىژن، بۆ
دويراتىيى دەيتە ب كار ئىنان. (أداة صوتي خاص
بالنداء البعيد).

(ى)

ياهگدو

دەما شقان ژ بزنى دغەيبىدىت گازى دكەتى
دبىژىت: (يا هگدو). (لفظة لجزر الماعز).

بیرئینانا پرۆفیسۆر و بیرمەندئ مەزن

ئیسەت شەریف وانلی

2011 - 1924

ئامادە و بەرھەفکرنا

سادق سالج (بابی جەنگوی)

ئەوروپى و جیھانیدا.
مەبەست و ئارمانج ژ نەیساندنا قى بابەتى بەس
ئەوہ کو ئەز باومرم پنیوستە ئەو مروتقین د دیرۆکا
مەدا بى بەرژ موندین مادى و مەعنوی ب دریزیا
تەمەنى خوە و بى راوەستان و ماندیوون خەبات
و تیکۆشان کرینه ژ بو دوزا گەلئ کورد، هەرمەل
بیرا مەبن و وان ژ بو نقشئ ئەفرو و پشەرۆژئ
بدەینه ناسین و هەرمەل دناقا وژدانا مەدا ب تاییەت
رەوشەنبیر و راگەیاندا کوردی ب هەمی رەنگین
خوەقە بینه بیرناین و ریزگرتن. هیفیدارم ئامادە
و بەرھەفکرنا قى کورتە بابەتى لاسر بیوگرافیا
پرۆفیسۆر و بیرمەندئ مەزن دکتۆر ئیسەت

ئەگەر ئەم مەشەکی د ناڤ دیرۆکا ئاوارەیین
کورد دا ل ئەوروپا بەمین دئ بینین کو دکتۆر
ئیسەت شەریف وانلی ئیک ژ ئاوارەیین هەری
پشە ل ئەوروپا ب تاییەت ل وەلاتئ سوپسرا
باژیرئ لۆزان کو مروتق دشیەت بیژیت سی
چارەکین تەمەنى خوە ل ئەوروپا دەرباز کرینه
و هەروەسا ئەم دکارین بیژین کو دکتۆر ئیسەت
شەریف وانلی و لگەل هەقالین خوە مینا نورەدین
زازا ئیک ژ فاکتەرین هەری مەزن و بەھادارن ژ
بو ناساندنا ناسنامیا گەلئ کورد و دوزا رەوایا
کوردان د ناڤ جفاکا ئەوروپى و هەروەسا د ناڤ
دامودزگە و دەولەت و سیاسەتفان و رەوشنبیرین

ئىسمەت شەرىف وانلى ب قان زمانا ب ئاستەكى گەلەك باش فەرەنسى، ئەرەبى، ئىنگلىزى ناخفتىه و د تەمەنى هەفتى سالىيدا خوه هينى زمانى كوردى ژى كرىه. هەرچەندە هەمى سەرەدان و مانا وى ژ بو كوردستانى ژ تەمەنى سالەكى دەر باز ناكەت لى بىرمەندى مەزن رۆلەكى گەلەك مەزن د بزاقا رزگار يخوازا گەلنى كوردستانى دا دىتیه و كار و خەبات ژى را كرىه.

هەرچەندە هەمى سەرەدان و مانا وى ژ بو كوردستانى ژ تەمەنى سالەكى دەر باز ناكەت لى بىرمەندى مەزن رۆلەكى گەلەك مەزن د بزاقا رزگار يخوازا گەلنى كوردستانى دا دىتیه و كار و خەبات ژى را كرىه.

لسالا ۱۹۴۸ ئى لگەل نوره دىن زازا، نەبدولرەحمان قاسملوو كۆمىتەيا كوردناسى ل سۆر بۆن دامەزراند. ل سالا ۱۹۶۱ هەتا سالا ۱۹۷۵ ل نەورۇپا وەك نوینەرى سەرەكى يى شۆرشا كوردىن باشوور بوويه.

هەر د وئ بەرپر سيارىەتى دا پرسا كورد گەهانده جەم نەتەومىن يەكگرتى، چەندىن بابەت لسەر بزاقا نەتەوى يا گەلنى كورد د راگەياندن و چاپەمەنىن ناقتەتەوى دا بلاف كرىنە. ب قى چەندى ژى رۆلەكى گەلەك مەزن و كارىگەر ژ بو ناساندنا دۆزا كورد ل نەورۇپا دىتیه.

بىرمەند دكتور ئىسمەت شەرىف وانلى د ئاستەكى گەلەك بلند و چالاک و هەلوئىستەكى نەگۆر لسەر دۆزا گەلنى خوه بەردەموام د خەبات و تىكۆشانى دابوو. ل دويف رۆژنامەيا سويسرى

شەرىف وانلى جەئ رەزامەنديا خویندقانى كورد بىتن.

بىرمەند و كوردپەرورەئ مەزن پ.دكتور ئىسمەت شەرىف وانلى خەلكى كوردستانا باكورە، ل ۲۱ ئ تشرىنا دووم سالا ۱۹۲۴ ل شامى ژ دايك بوويه. باب خەلكى وانى و دايك ژى ديار بەكرىيه. لى مآلبات كۆچەرى سوريى بوونه و هەروسا بەرى بچىتە لوبنان لە ديمەشقى چاخى زارۆكىنىي و سنيلەيى دەر باز دكەت و خویندنا خويا يا سەرەتايى و ناوەندى و نامادەيى ل شامى ب داوى د نىنيت. ئەو قوتابخانەيا كو نافبرى لى د خوینيت ژ ئالىي (عاديلە خانەمى، خۆشكا سلاح الدين ئەيووبى)، ل قەرنى دوازدهى زاينى هاتپە بنيادنان. دكتور ئىسمەت شەرىف وانى هينستا خویندنا خوميا ناوەندى تەمام نەكر بوو، كو ل تاخى كوردان يانەيەكا وەرزشى ب ناقتى يانەيا كوردستان دادمەزىنيت. هەر ل سەردەمى گەنجايىي دا چۆنكى د ناقتى مآلباتا خوه دا كەسەكى ديار بوو و شيا لگەل كەسايەتتىن كوردىن وى سەردەمى ناسيارىي پەيدا بەكەت مينا: جەلادەت بەدرخان، مەمدوح سەليم، قەدرى جەمىل پاشا، ئەكرەم جەمىل پاشا نوره دىن زازا و قەدرى جان و هەروسا ژى ل بەرورەتى د بىتە دۆستى مير كامران بەردخان و پاشىنكى دۆستىنيا وان بو دەمەكى درىژ ل نەورۇپا ژى بەردەموام دكەتن. دكتور ئىسمەت وانلى نىزىكى سى چارەكىن ژ تەمەنى خوه ل سويسرا دەر باز دكەت. لگەل قى چەندى ژى ئەو گەلەك ب كوردىنيا خوه گریدای بوويه و ژ بو دۆزا گەلنى خوه بى ماندىبوون نىزىكى ۵۰ سالان بو كورد و كوردستانى خەباتەكا سياسى و دىپلوماسى و كۆمەلايەتى بى ماندىبوون مەشانديە. پاشى بەر ب فەرەنسا، ئەمريكا و سويسرا چووپە ژ بو خواندنا ياسا و فەلسەفى و د بوارى ميژوويى دا بروانامە ماستەرى ل زانكۆيا جىنىف ب دەست ئىنايه. هەروسا ژى د وارى زانستىن سياسى و جفاكى دا وانه گۆتىنە.

كورد پيشكەشى جيهان و گەلئ كوردستانى كرینه:
 ۱- تیزا دوكتورايى ب نافی»كوردستانا
 نیراقئ، كیانهكى نهتهوهی».

۲- لیکۆلینهك لسەر شورشای ۱۹۶۱ کو
 وهك ناماژهیها گرنگ لسەر بهر خودانا كوردین
 باشوور ل سالا ۱۹۶۱-۱۹۷۰.

۳- بهرهمهكى گشتی سهبارهت ب كوردین
 باشوور و روژناقاب نافی»كورد و كوردستان»
 كو لسالا ۱۹۷۷ ل پاریس هاتیه نفیسین كو ژ
 نالیئ»ماسپیروقه» هاتیه بلافكرن و هاتیه
 وهگریران بو سەر ۱۰ زمانین جیهانی.

۴- چهندين لیکۆلینهیئ نافی لسەر
 دیکتاتوریهتا رژیما به عسا سوری و پرسا كوردا
 ل سوری، پلانهاك ژ بو جینۆسایدا كهمینها
 نهتهوهی ل سالا ۱۹۶۸ ئ كو ژ نالیئ لیژنهكا
 مافی مروقان ل نهوړوپا هاتیه بلاف كرن.

ل سالا ۱۹۵۶ ئ لگهل ۱۸ قوتابیئ كورد كو
 ل نهوړوپا دخواندن، كۆمهلهیا خويندكارین كورد
 ل نهوړوپا دامهزراندن و ههتا سالا ۱۹۶۲ ئ
 ئوی بخوه سهروكاتیا كۆمهلا خويندكاران دكر و

رژیما عیراقئ ل سالا ۱۹۷۶ ئ چهنده كهسین
 سەر ب رژیمی قه شاننده سويسرا و د
 ناف مالا وی دا ههولین كۆشتنا وی دان،
 كو نهجامدهرین قئ تاوان ب پاسپۆرتین
 دیبلۆماسی و ب فروكهیهكا تایهت شیان ژ
 سويسرا دهركهفن و بهر ب عیراقئ قه بچن.

(TRIBUNE) كو ئەف خهبات و چالاكیئ نافیری
 وهل عیراقئ كر، كو هزر د تیرۆركرناوی دابكەتن
 و رژیما عیراقئ ل سالا ۱۹۷۶ ئ چهنده كهسین سەر
 ب رژیمی قه شاننده سويسرا و د ناف مالا وی دا
 ههولین كۆشتنا وی دان، كو نهجامدهرین قئ تاوانی
 ب پاسپۆرتین دیبلۆماسی و ب فروكهیهكا تایهت
 شیان ژ سويسرا دهركهفن و بهر ب عیراقئ قه
 بچن. ئەف پیلانا به عسیا ژ بهر وئ راپۆرتی بوو،
 كو وانلی و وهزیرئ جهزائیری یئ ههقالی وی
 سهبارهت ب سیاسهتا رژیما عیراقئ ل كوردستانا
 باشوور ل پشتی نهسكۆیا سالا ۱۹۷۵ ئ بلاف
 كرین، ئەف راپۆرتیه نهجامین سهردانهكا لیژنهكا
 ههفیشك، كو ژ دكتور وانلی و وهزیرهكى بهرئ
 یئ جهزائیری و كابراییهكئ سويسری پیک هاتبوو
 كو گهشتهكا مهیدانی ژ بو عیراقی و چهنده دهقهرین
 كوردستانا باشوور ل سالا ۱۹۷۵ نهجام دابوون. د
 قئ هیرشئ دا نافیری گهلهك ب دژواری بریندار
 د بیت، هههچهنه ژ مرئئ رزگار د بیت، لی ههتا
 داویا تهمنئ وی ژئ کاریگهری لسەر نهدرۆستیا
 وی ههجوویه.

كهرب وكینا به عسیئ سووریا ژ به عسیئ
 عیراقئ نهكیمتر بوو و وان ژئ فهرمانا ل
 سیدارهدانئ بو دهرخست.

میژووناسهكئ پسپۆر و گهنگهشهناسهكئ
 ویرمهك، بیرمهند ئیسمهت شریف وانلی چهندين
 بهرهمین سیاسی، دیرۆکی و جفاکی لسەر گهلی

پاراستنا مافین کوردا دامەزراند. ھەروەسا ل ساڵا ١٩٧٨ ئی لگەل کۆمەکا کەسایەتیی ھەرچار پارچین کوردستانی ھەولا دامەزراندنا پارتەکا کوردستانی دا لی ژ بەر رەوشا وی سەردەمی کوردستانی چ ئەنجام ژئ دەرئەکەفتن. ھەروەسا ژئ ئیک ژ دامەزرینەرین پەیمانگەھا کوردی ل پاريسە کول ساڵا ١٩٨٣ ئی ھاتیە دامەزراندن و ئیک ژ ئەندامین ریفەبەریا وی بوویە.

ل ساڵا ١٩٨٥ ئی لگەل کۆمەکا پاریزەرین کورد، یەکتیتیا مافناسین کوردان ل ئەوروپا دامەزراند.

ل دەستییکا سالین ١٩٨٥ ئی دناف کۆمەلەیا فەقەیا کوردی جی دگريت و ل سالین ١٩٩٥ ئی پەيوەندی ب پارلەمانی کورد ل دەرڤەیی وەلات پەکەدە دکەتن. وەک دزانین لساڵا ١٩٩٩ پارلمانی کورد ل دەرڤەیی وەلات د بێتە کۆنگرا نەتەوايەتی کوردستان کەنەکە کو دکتور ئیسەمت شریف وانلی ھەتا ساڵا ٢٠٠٣ سەرۆکتایا وی کۆنگرئ دکەتن. پشٹی ٢٠٠٣ ئی ژ بەر رەوشا وی یا تەندروستی هیدی هیدی ژ مەیدانا سیاسەتی دوور دکەڤیت.

ل نیفا دووی ل سالین نۆتان لگەل کۆمەکا پەپۆر و زانایین کورد ل ئەوروپا سەرپەشتیا پرۆژەکی نەتەوی ئینسکلۆپیدیا کوردستانی کر، لی مۆخابن مەزخەتەیین پرۆژەیی ب دەست نەخستن ھەرچەند وان د ریبیا یونسکو و فۆندا کەلتوری ئەوروپی ھولین ب دەست ڤەئینانا تیچووین ڤی پرۆژەیی کرپوون، لی مخابن ب

ل ساڵا ١٩٦٠ ئی وەک نوینەرئ خویندکارین کورد ل ئەوروپا بەشداری کۆنگرا جیھانیا قوتابیان ل بەغدا کر. دکتور ئیسەمت شریف وانلی د راپۆرتا خوەدا رەخنەکا دژوار ل سەر مادئ دووی ژ دەستورئ عیراقئ ب زمانئ فەرنسی پشکەشی کۆنگرەیی کر، پشٹی ئەو راپۆرت د رۆژنامەیا خەبات ل بەغدا ھاتیە وەشاندن دەنگەدا و بوو ئەگەر کو ئاريسە ل گەل حکۆمەتا عبدولکریم قاسم دەرکەڤن و ناڤیری ژ عیراقئ ھاتە دەرخستن، ھەروەسا ژئ ھاتە ئاگادار کرن کو جارەکا دی سەرەدانا عیراقئ نەکەتن لی ناڤیری ئەف چەندە ب گرنگی و مەنەگرت و چەندین جارین دی ژئ ب نەهینی سەرەدانا کوردستانا باشوور کر.

دکتور ئیسەمت شریف وانلی ل ناڤەرستا سالین شینستا دیار کرپە کو نۆتۆنۆمی نابیتە چارەسەریا پرسا کوردی و ھەروەسا ژئ کو گەلی کورد نەشیتن دەولەتەکا نەتەوی دامەزرینیت پیویستە کورد داخووا دەولەتا فیدرالی دیمۆکراتی بکەتن و ئەف بۆچوونا وی د تیزا دکتورایا ویدا ب رەنگەکی بەرفەرە ھاتیە شروڤە کرن.

پشٹی ژ ناڤوونا رژیما سەدام لیکۆلین و دوویچوونەکا گەلەک زانستی و بەرفەرە ل سەر سیستمی فیدرالیزمی و دەستورئ عیراقئ نامادە دکەت، ژ نالیی دکتور جەبار قادر د ھیتە وەرگیران بۆ سەر زمانئ کوردی.

دکتور ئیسەمت شریف وانلی ل ساڵا ١٩٦٠ ئی ل زانکویا جنیف د بواری میژووی دا باوەرناما ماستەرئ ب دەستڤە د بینیت و ل ساڵا ١٩٧٠ ئی ژئ دکتورا د میژوو و سیاسەت ل زانکویا لۆزان وەر دگريت کو تیزا دکتورا وی ل سەر بزافارزگار یخووا گەلی کورد ل کوردستانا باشوور بوو.

دکتور ئیسەمت شریف وانلی بی راوەستان وەک چالاکفانەکی پابەندی دۆزا گەلی خوە بەردەوام بوو ل سەر خەبات و تیکۆشانی و ل دەست پیکا سالین شینستان ل سويسرا کۆمیتەیا

و سەرکردەیی هەر چار پارچەیی کوردستانی و جیهانی ناسکرینە. مینا عبدالریم قاسم، خومینی، قەزافی، پاپای قاتیگان و گەلەک ژ سەرکردەیی ئیسرائیل دیتینە و گەلەک ژ سەرکردە و سیاسەتوانین ئەوروپی وانلی ناس دکرن و وان ریزەکا تایبەت ژ بو وی هەبوویە.

دکتور ئسمت شەریف وانلی ژیانەکا گەلەک پان و بەرین و پری بەر هەم و کوردایەتی دەرباز کر و ل هەیفە ئەیلولا سال ۲۰۱۱ ئی تۆشی خوینەردانا مێشکی دبیت و ل نەخۆشخانەیا (CHUV) ل باژیری لوزان دەنیتە نەاندن و ل نەهی هەیفە تشرینا دووئ ۲۰۱۱ ئی دەمەنی هەشتی و هەفت سالیی دا وەغەرا داوین دکەتن. ژ بەر رێنەدانا دەولەتا تۆرکیا، نەشیان ل دوپف داخوازا وی ل دیار بەکر بێتە قەشارتن. بنەمالا وی پێ باش بوو هەر ل باژیری لوزان قەشیرن، کول سال ۱۹۴۹ ل وی باژیری نیشته جی بوویە. رێورسەمین تازیا وی ل ۱۶ تەشرینا دووئ ۲۰۱۱ ئی ب رێقەچوون و کەسایەتیی سیاسی و دیپلۆماسی و ناکامی ژ هەر چار پارچین کوردستانی و هەروەسا ژ گەلەک ژ کەسایەتیی ئەوروپی و دۆست و کەسکارین بنەمالا وی بەشداری رێورسەمین تازیا وی بوون.

ئیسەمت شەریف وانلی ل دەستپێکا سال ۲۰۱۱ ئی کو هەست ب داویا ژیانە خوە کری، پتری ۳۵۰۰ بەلگەنامەب هەفت زمانین جیهانی و لگەل وەسیەتنامەیا خوە پیشکەشی پەرتوو کخانەیا زانکویا کانتونالی لاریپوون ل لوزان کرن.

ژێدەر:

Biographie Vanly | AFKIV

کوردپیدیا - عیسەمت شەریف وانلی (kurdipedia.org) بایگانی‌های عصمت شریف وانلی - دیدبان حقوق

بشر کردستان ایران (ikhrw.com)

Rûpela Kurdistanê - Inlägg | (۱)

Facebook

بیوگرافی، دانلود و خرید کتاب‌های عصمت شریف

وانلی - فیدیبو (fidibo.com)

سەر نەکەفتن. کو ئەف پروژەیه ئیک ژ ئاوات و هیقین وی بوو بەری کۆچا داوین بکەت، ئەف پروژەیه بسەر کەفیت و بێتە بەر هەم.

شەریف وانلی هندی بیژی مروفەکی خەباتکەر بوو و هەر رۆژ نیزیکی ۱۰ دەمژمیرا خواندن و نفیسین دکر و ل سەدان کۆمبوون و کۆنفرانسان بەشدار بوویە و داخوازانە ل سەر مافین گەلی کورد پیشکەش کرینە و ل سەر پرسا گەلی کورد هەرم هەلوێستەکی گەلەک تۆند هەبوویە چوو جارا ئامادە نەبوویە ل سەر مافین گەلی کورد سازشی بکەتن.

هەروەسا ژ ی پروفیسۆر ئیسەمت شەریف وانلی گەلەک گۆتار و لیکۆلین و بەر هەمین زانستی ب زمانی فرەنسی و ئینگلیزی و ئەلمانی و عەرەبی نفیسینە و هاتینە بە لاق کرن و هەندەک ژ وان ژ ی بوو سەر زمانی کوردی و تورکی و روسی و فارسی هاتینە وەرگیران.

وانلی ب درێژیا ژیانە خوە گەلەک کەسایەتی

پیشکوتن

بهکر بهگن نهرزی

و کاریگه‌ریا
وی ل سهر
شاعرین
هه‌فچه‌رخین وی

ده‌ما نهم به‌حسا کاریگه‌ریا شاعره‌کی ل
سهر چهند شاعرین دی دکه‌ین، مینا (به‌کر به‌گن
نهرزی)، پیندقییه نهم به‌حسا وی جوره کاریگه‌ریی
بکه‌ین و نایا نه‌ف شاعرین هه‌نی، دریزه‌پیندین
نیک شیوازی نفیسینی نه یان زی بارودوخی وی
سهرده‌می نه‌ف چهندا هه‌نی دخاست؟ بو به‌رسفدانا
پرسیاره‌کا ژفی ره‌نگی زی، دقیت ل شعرین وی
سهرده‌می و قوناغین ل پاشدا فه‌گه‌رین، نه‌و
شعرین هاتینه خرفه‌کرنی، جهی ژيانا شاعران،
ژماره‌ییا شاعران و تیکه‌لیین وان دگه‌ل نیک!
ژبه‌رکو نه‌فه هه‌می نه‌گه‌رن و دی به‌شه‌کی
به‌رسفا پرسیارا خوه دنا‌فدا بینین، کو مه مه‌به‌ست
پیه‌یه، ده‌ما مه بقیته نهم هلکولانی ل سهر ژیان،
شیوازی نفیسینی، داهینان و ده‌سته‌لییا شاعرین
خوه بکه‌ین و شاعرین خوه پولین بکه‌ین.

عبدالرحمن بامهرنی

تهکیایی، ئیدی شعر ژی تاراددهیهکی ژ قابلی خواهه
دهرکهفت، نمونا شعرین شیخ غیاسهددینی یان
ئهممدئ نالبهاند، کوب شیوازهکی ب ریک و پیکتر
هاتنه نفیسین، مهبهستا من ئهو سفکی و رههوانی
بهرف کیمبونئی چون، کو خهلهکهکی زیدهتر
هز ژوان جوره شعر و بهیتان دکر، ئهقین باس
ل روودانهکی، پیکهینهکی، تیهلادانهکی دکمن.
ئهم دشیین بیژین ل دهستیپکا سهد سالیبا نوزدی
ل دهقمرئ مهبهستا من، شعرئ گهورینهکا دی
بخوه فه دیت و ئیدی شعر کهفته ناغ کاغزان،
ب کاغزئ ژی، شعرئ گلهک لایهین دی
بخوهفه دیتن، وک ئایینی، نهتهوهی، ناموزگاری
وووو هتد...

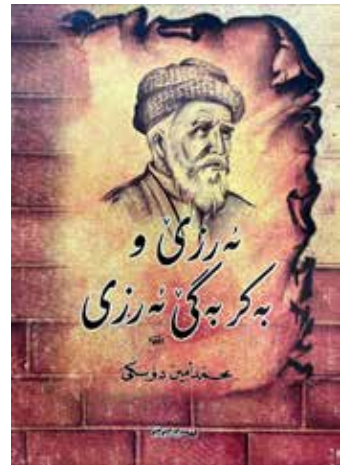
کیژ شعر دهاتنه پاراستن؟

ل ههر دهقمرئ مکی، شاعر ههبوونه، چیرۆکیژ
ههبوونه، دهنگیژ ههبوونه، لی ناقین ههمیان یان
بهههمی ههمیان نهگههشتیه بهردهستی مه و ئهو
کس نههاتینه ناسکرنی، ئهز دئ بهحسا شاعران
کهم، د سهردهمئین جودادا و جهین جودا، کهسین
زیرمک ههبوونه، شاعر بوون، هندهکان ژوان ب
زاردهفکی شعر دگوتن و ئهو شعرین ههمنی دکهفته
سهر زاری خهلی و دهاتنه بلاقکرن و هندهکان
ژی شعرین خواهه دنفیسین، دا شعرین وان بهینه
پاراستن ژی. شعرین خواهه بو دهف چهندین کهسان
دهنارتن، ههر دانیهک بو کهسهکی فریدکر وک
کوی بیست و ئهقه وک نمونا ئهممدئ نالبهاند،
لی دگهل نمونا بهکر بهگی ئهرزی و حوسنی
بامهرنی و نادرئ کانیسارکی، شعرین وان
زیدهتر دکهفته سهر زاری خهلی و ئهقی چهندی
ژی باش و خرابیین خواهه ههبوون، بو نمونه:
بریکا سفکیبا زمانئ شعرئ، رهوانیژئی،
روودانئ، کومیدیا وئ، خهلی شعر ژ بهردکرن و
ئهگهر ئهو ژ بهرکرنه نهیابه، رنگه دا دگهل دهمی
بهززه بن و نوکه نهگههشتیه بهردهستی مه و نه
دهاتنه پاراستن، لی د ههمان دهما کو ئهم دئ ب

بهکر بهگی ئهرزی بکی یه داخبار بوو؟

مهممهده ئهمین دوسکی د پهرتووکا (ئهرزی و
بهکر بهگی ئهرزی) دا، دبیزیت: «ئهگهر مرؤف
بهراوردیهکی دناقبهرا هوزانیت بهکر بهگی
ئهرزی و هوزانیت (فهقیئ) تهیران و بیت بهری
وی و بیت ههفچاخ دگهل وی دا بکهت، دئ ببینیت
کو هوزانا وی ژ هوزانیت ههمیا پتر یا نزیکي
شیوازئ (فهقیئ تهیران) بوویه، ژلایئ سفکی
یئ و بکارئینا کیشیت سفک فه، یان ژی ژلایئ
سهردهمیری و چارسهکرنا بابهتانه...» ژ بهرکو
ژی نفیسهر بخوه خودانئ پهرتووکا ئهرزی و بهکر
بهگی ئهرزیبه و وی ب تیر و تهسهلی بهحسا فئ
داخباری کره،

ئهم زیدهتر ل
سهر فئ چهندی
ناروهستین،
بهلکو دئ هینه
قوناغا پشتی
بهکر بهگی
ئهرزی وک
مه ئامازه بناقی
فهکولینا خواهه ژ
دایی، کاریگهریا
ئهرزی ل سهر
هوزانقانییت

دهقمرئ، ئایا تا چ رادده ئهف هوزانقانییت دی
ب وی داخبار بوینه، ئهگهر بنتئ پهرتووکا
(شاعرین بامهرنی) وک نمونه وهربگرین، کو
یازده شاعرین کلاسیکن، بامهرنی و ئهرزی ژی ل
ئیک پالا چیبانه و همدوو گوند نزیکي ئیک بوون،
دئ بینین شیوازئ نفیسینی نزیکي ئیکه، بتاییهتی
ژی ئهگهر شعرین حوسنی بامهرنی بخوینین،
ئهممدئ نالبهاند، مهلا ئهممدئ بابک، لی دقئ
قوناغیدا کو زیدهتر دکهفته دهستیپکا سهدسالیبا
نازدئ. ئیدی خواندن و نفیسین وک بهرئ نهما،
زیدهتر پیتهپیهاتهدان، دگهل خواندن و نفیسینی،

بەرزە بېانە و نە بئتی حوسنی بامەرنی و ھەر وەك نمونە ژى، ئىك ژ مريدین شىخ بەھائەددین نەقشبەندى بناقى (حەجى عەمەر و مرمىلى) دوو شعرین وی ژبەر بون ، بەلكو گەلەك شاعرین دى یین دەقەرئ ژى ھوسا، ئەگەر ھەر زوی كەسەكى خوە لى نەكربایە خودان، رەنگە گەلەك ژئ نوکە ل بەر دەستى مە نەدبون.

ئەقە ژبلى ئەر شعرین بى خودان ماین، ب زاردەق ھاتینە قەگواستن و ئیدی بەرە بەرە ناقى خودانى وان ھاتینە ژبیرکرن، (بەیتا كىچان)، كو تا نوکە ئەق بەیتە بىخودان مایە و ھەر چەندە ھندەك دبیژن رەنگە یا ھوزانقانى مللى حوسنی بامەرنی بیت و ھندەكان ژى بو نادری كانی ساركى قەدگەراند، لى ژبەر نەبونا چ بەلگەیین دروست، مە ئەر شعەر نە كریە نانا دیوانا ویدا، پەرەگرافەك ژ بەیتا كىچان:

**ھەوارە چ بەكەم كىچا خوارم
خالق چ بەكەم كىچا خوارم**

**نەئىكە، نە دونه و سینه
بى بەر بەلەكا ھلتینە**

**نەرى كىچى كىچە لنگى
پى قولنگى ددان سنگى**

**توب عیسا كەى توب ميساكەى
توب محمد موستەفا كەى
تومن ژ خەوا شرىن راکەى**

ژ قى نمونا (بەیتا كىچان) ئەم دكەقینە بەرامبەر خالەكا دى ژى، ئەر ژى شعرا ب زاردەقكى دەئتە قەگىران، ژ كەسەكى بو كەسەكى دى، ئەر شعەر وەك خوە نامىنىت، پەيغ دەئتە گۆھورین، جەھ دەئتە گۆھورین و رەنگە ئەقە ژى بو وی كەسى قەگەرىت بى قى قەگواستن دكەت و ئەگەر نمونا بەیتا كىچا و مەرگىرین و ژبەرکو ئەق بەیتە یا دریزە، بئتی دى ناقى وان كەسان و گوندان دوبارە

چەندین بەیتین ھەین بى خودانن یان ناقى نقیسەرئ وان كەس نزائیت یان جەق گومانن نە وەك: بەیتا سیسەبانن، بەیتا حەتەمى تەیار، بەیتا كىچا، بەیتا مەلا عەمەرئ نەقین خانن لەپ زىرین وو ھتد. دیسان سترانین كوچك و دیوانان بگرە، ھەیرانوك و لاقرین كوردى بگرە، پایزوك و شەقەرۆكان

نمونه بیژین، گەلەك شعەر بو ھندەكین دى ھاتنە قەگواستن، چوونە دەر شیف و پەرتووگین ھندەك شاعرین دیدا، دیسان ھندەك ژقان شعرا خودانى خوە بەرزە کرن، ژبەرکو دەما ئەق شعرین ھەنى دناق خەلكیدا بلاقە دیبون، خەلكى شعەر قەدگىران و كەسى پرسىارا ناقى خودانى وئ نەدكرن یان ب گرنكى و مەنەدگرتن و ئەقە ژى مە نمونە ھەنە و دناق كوردەوارىن ژیدا، فلکلورى كوردى، كەلتورى كوردى مە دەھان نمونە ھەنە، چەندین بەیتین ھەین بى خودانن یان ناقى نقیسەرئ وان كەس نزائیت یان جەق گومانن نە وەك: بەیتا سیسەبانن، بەیتا حەتەمى تەیار، بەیتا كىچا، بەیتا مەلا عەمەرئ نەقین خانن لەپ زىرین وو ھتد. دیسان سترانین كوچك و دیوانان بگرە، ھەیرانوك و لاقرین كوردى بگرە، پایزوك و شەقەرۆكان بگرە وووو ھتد.

محەمەد ئەمین دوسكى د پەرتووگا (نەرزى و بەكر بەگى نەرزى) دا دبیژیت: «ھوزانقانى بناق و دەنگ بەكر بەگى نەرزى، كو دبیئە ئىك ژ گرنگترین دیوانىت ھوزانقانىت دەقەرئ... ژبەر جوانیا شعریت وئ، مایە ل سەر زارى خەلكى و ژ دەستى بو دەستەى ھەتا گەھشتیە مە.»

شعرین ھوزانقانى مللى حوسنی بامەرنی ژى بقى رەنگى، ئەگەر شعرین وی ژ سەر زارى خەلكى نەھاتبانە كومقەكرن، رەنگە نیقا نەقین ھاتینە بلاقەكرن، نەكەتبانە ناقا پەرتووگا وی و

گوهورین ب سەردا ھاتینە.

خالەکا دی یا لاوازیبا شعرین زاردەقکی دیاردکەت، دەر بازبونا شعرەکی بۆ ناڤ بەر ھەمەین شاعرەکی دی و بۆ قی ژێ ئەز دێ دوو نمونان ئینم، کو پیش وخت من ل سەر کارکرێه، ئەو ژێ ئێک: شعرەک بناقی (بەیتا بەرائ)، کو سەیدایی (محەمەد ئەمین دوسکی) ئەف بەیتە بۆ بەکر بەگێ ئەرزێ قەگەر اندیبیە و دوو خال ل بەر سینگا خوہ دانابنە، ئێک دناڤ شعرین بەکر بەگێ دا ریزنەکرینە، بەلکو ل پاشبەندەکی بناقی (ھوزانیت بۆ وی دەینە ھژمارتن)، مەبەستا وی بەکر بەگێ ئەرزێ و ئەفە ژێ گومانێ ل دەف دروست دکەت. لئێ نقیسەری پەرتووکی، پشت بەستنی ل سەر دیتنا خەلکەکی دی دکەت و دبێژیت: «مە ژ وان کەسان پرسی ییت مە ھوزان ژێ وەرگرتین، ھەمیان تەنکید کرن کو ئەف بەیتە یا بەکر بەگێ یە، بەلئێ ژێ ژبەر نەبوون، ب فان گروڤان ئەم تەنکید دکەین کو ئەف بەیتە یا بەکر بەگێ یە، بەلئێ

ژێ نقیسین، ئەقین کێچ پێھاتینە نقیسین، وەک: «مالا نامینی، مالا دلدارن، مالا عیشوکی، چووم دھوکی، دەرگەلی، مەمانی، باکوزن، باگێری، سپنداری، غلبیشی، گەلیی بالندا، مەجلمەختی.» لڤیرە ژێ ئەم دکەقینە بەر ئالوزیەکا دی، ئایا ئەو شعرین گەشتینە مە، ھەمی دروستن، مالکین وان دروست گەشتینە مە یان دەستکاری بۆ ھاتیە کرن، ھەر ژقی شعرێ ژێ دیارە کو ریزبەندیا گوندان نەیا دروستە و رەنگە گەلەک کەسان ناڤی گوندی خوہ ل سەر زیدە کربیت. ئەگەر نمونەکی ل سەر شعرا ژ زاردەف ھاتیە وەرگرتن بینم:

محەمەد ئەمین دوسکی د پەرتووکا ئەرزێ و بەکر بەگێ ئەرزێ دا، شعرا بەیتا سەیرانی ھوسان نقیسییە:

سەیران قەوی خوش لەرزەتە

باغی گولا ماوەر دناڤ

بۆ عامیا لەرزەحمەتە

نین چەک و زیرو دراڤ

سەیران ب نەسبابا دخوشن

چیمەن ب گولزەرا دگەشن

ب ھینکاتیی نیت دناڤدا دمەشن

ھێژ گەرم نەبووین روژ و ھەتاف

لئێ دەھمان شعردا کو ب دەست خەتی ل بەر

دەستی منە، ھوسا دبێژیت:

سەیران قەوی خوش لەرزەتن

باغی گولا ناڤا دناڤ

بۆ عامیا لەو ب زەحمەتن

نین چەک و زیرو دراڤ

سەیران ب نەسبابا دخوشن

چیمەن ب گولزەرا دگەشن

ب ھینکاتیی دناڤدا دمەشن

ھێژ گەرم نەبی شەمس و ھەتاف

ئەف نمونا من ئینای نە بنتی د شعرین بەکر

بەگێ ئەرزیدا ھەبوون، بەلکو ھەر شعرەکا ب

زارەکی ھاتیینە وەرگرتن، ژ دەستی بۆ دەستی

شعره یا عەبدوللا مەلا حەسەن بوو، ب وەرگێرانەکا
روحی و دەستکاری نقیسی بوو و شعر بخو
برەنگەکی جوان هاتیە نقیسین، وەك نموونە ژێ:

مر کورئ من، سووت دلئ من، شکەست ملئ
من ژبەر کوری
خاف بۆ پین من، چوو روحا من، وەه بەلا
من کور مری
کور کولیک بوو، تەرو شوین بوو، باکی
هوین بوو ل سەر دلئ

نەو رووناھی، نەو بیناھی، نەو سیناھی،
چوو فری

.....

.....

لدووماهیا شعرئ ژێ شاعر هوسا بەحسا
خووە دکەت:

عەبدئ خودئ، کرە کوردی، ئەف رەسانا
ئەحمەدی

کر دیاری، ل سەر مەزاری، پاشی کو ئەحمەد
مری

داخارییا شاعرین دەقەرئ ب ئیک:

ژبەرکو بەکر بەگئ نەرزى بەرى شاعرین
دی دەیت، پینەقیب دئ رەنگەدانا وی ل سەر
شاعرین دویف ویرا هەبیت، هەر چاوان
رەنگەدانا فەقیب تەیران ل سەر شعریبوونا بەکر
بەگئ نەرزى ژى هەى. ئەگەر وەك میناک هەندەك
شعران وەر بگراین:

بەکر بەگئ نەرزى بەحسا سێرانئ دکەت:

بەکر بەگ دبێژیت:

ب دەرکەفتم تەماشاکەم

تیی روژئ ل دنئ دابوو

خەیلال دلبەرئ ناکەم

مە دی ناگەه کو پەیدا بوو

لایەر ۱۳۳

ئەحمەدئ نالبەند دبێژیت:

ژبەرکو چوو دەستنقیس د دەستەدا نینن، مە دانا
ناق پشکا هوزانین بۆ وی دەیتە هژمارتنئ». ل
سەر قئ شعرئ ل ساللا ۲۰۰۵ ئ بناقئ (بۆچی
گێرگاشی د نەرشیفئ بەکر بەگئ دا بیت) من
فەکولینەك دکوفاارا پەیف ژمارە (۳۴) دا بلافکر
و لدویف وی دەست خەتئ ل بەر دەستئ من هەى
وی دەمی، راستییا قئ شعرئ یا مەلا مەنسورئ
گێرگاشی بوویە و نە یا بەکر بەگئ نەرزى.

نموونەك ژ قئ شعرئ کو بۆ مەلا مەنسورئ
گرگاشی فەدگەریت:

سبحان ژ شاهئ بێچوون

چ بەارەکا کەسکونە

قەدرئ کون فیکون

د عەرد دا دەر بیز بوون عیونە

دیسان نمونا شعرەكئ دناقبەرا (ئەحمەدئ
نالبەند و عەبدوللا مەلا حەسەن) دا، سەیدا سادق
بەهائەددین نامیدی د پەرتووكا خووە یا بناقئ
(هوزانقائیت كورد) دا لاپەرە ۵۴۴ و ۵۴۵ دا
بەحسئ شعرەكئ دکەت کو ئەحمەدئ نالبەند ب
رەسانا کورئ خووە نقیسا بیت، لی ئو شعرە وەك
دیار دوو پارچین پینکفە گریدایینە و هەندەك ژئ
دبێژیت:

ناگرئ بەردایە من مرنا کوری

مات ابنی بان غبني

طار تبني في الهواء

انه داء عظيم ربنا انت الدواء

سەد جار شوکور

الله چ کر

بەرخئ من بر

لی دەما نەز مژوولی بەرەفکرنا پەرتووكا
هوزانقائئ مللی حوسنی بامەرنی بووم، ئەف شعرە
دناف دەستخەتئ عەبدوللا مەلا حەسەن دا ب چاف من
کەفت و دەرکەت نە یا نالبەندی بەلکو نالبەندی سئ
شعرین دی ب رەسانا کورئ خووە نقیسی بوون و ئەف

دوھى سېئىدئ ل سەر بانى
من دیت جاتەك ژخەو رابوو
ژمال دەرکەت دەرئ خانى
من تەخمین کر زولەيخا بوو

رەنگە بەکر بەگئ ئەرزی ب بەیتین کوردی
یئ داخبار بیت، لەو سەرەنەفین شعرین وی
بەیت پێفەنە، د بەیتین کوردی ژى دا ب
شعر و لیکئینان روودان دەاتنە فەگئیران و
ئەف چەندە ل دەف گەلەك شاعرین دی ژى
هەبوویە و حەزکرینە دەستەهلیا خوە دقئ
دەربارەیدا بینە پێش.

د شعرین کلاسیکدا و تاییبەت ژى فەقیئ
تەیران، بەکر بەگئ ئەرزی و ئەفئین هەفچەرخی،
پەنا دبرنە بەر نقیسینا وان شعران بین زوی
دکەفتنە سەر زمان و ئەف شاعرین هەنئ لئاف
خەلکی بلاقەببوون، کو د رەهوان، زمان خوش،
ژیاناروژانە، مللی و ئەفئین هەنئ دەاتنە ناسکران،
کو ب روودانان، ل جئاتان، د قەسە و گوتنن
خوەدا ژى ب شعر دئاخفتن و نمونا مەلا
مەنسورئ گرگاشی و بەکر بەگئ ئەرزی وەك
نمونه، دەما بەکر بەگئ ئەرزی و گرگاشی دقئ
ل ئافا سپنەى دەر باز بن و کی دئ کئ کەتە پشنا
خوە، دەما بەکر بەگئ گرگاشی ل پشنا خوە کری
و د ئافئ دا تەحسى، گرگاشی گوت:

مادەم هەى پېسى گورى

نەبیت تاقەت و برى

دا بۆچى من هەلگرى!

بەکر بەگ ژى لئىدز فرینیت و دبیزیتى:

تول ویرئ وەكى كەرەكى

پئ من تەحسى ل بەرەكى

هەر نیک بۆ خوە چوو عەرەكى

لایەرە ۸۳.

یە، خەك بتئى بەیفا شەفبیران فە و نمونین
فان بەیتان ژى، وەكى بەیتا تەرگئ یا بەکر بەگئ
ئەرزی و بەیتا حەودین بن گیزا یا حوسنى بامەرنى
و بەیتا نەسیحەتا یا ئەحمەدئ نالەبند و یا کولندى یا
نادرئ کانیسارکى و دەهان نمونین دی.

نەجام:

ژ بەرکو فەكولینا مەل سەر بەکر بەگئ ئەرزی
و کاریگەریا وی ل سەر شاعرین هەفچەرخی
ویبە، ئەم دئ شیین فئ کاریگەریی بقان خالان
بەرچاڤ کەین:

۱- ژ بەرکو سنورین دەفەرا بادینان
دەستنیشانکرینە، شاعرین وی ژى دئ زیدەتر
نیزیکی هەف بن.

۲- ژ بەر نەبوونا نالافین نقیسینئ و بین
نەرشیفکرئ و پاراستنئ و گرنگینەدانا شاعران
بخوە ب پلە نیک و نەبوونا چ لایەنەكى فەرمى
ب پاراستنئ، شاعران پەنا دبرە بەر فەهاندنا
شعرین زوی بکەفئە سەر زارئ خەلکی و ژقئ
چەندئ ژى گەلەك شعر بەرزەبووینە، دروست
نەگەهشتینە و ب چەند شیوەیان گەهشتینە.

۳- ژ بەرکو شعر ب زاردەف هاتینە بلافکران
و هاتینە وەرگرتن، نافین شعران دگەلدا نەهاتینە
ژ بەرکران و گەلەك جاران شعرەك بۆ شاعرەكى
دی چووێه.

تشتئ هەفبەش دگەل بەکر بەگئ و شاعرین
هەفچەرخی وی:

رەنگە بەکر بەگئ ئەرزی ب بەیتین کوردی
یئ داخبار بیت، لەو سەرەنەفین شعرین وی بەیت
پێفەیه، د بەیتین کوردی ژى دا ب شعر و لیکئینان
روودان دەاتنە فەگئیران و ئەف چەندە ل دەف گەلەك
شاعرین دی ژى هەبوویە و حەزکرینە دەستەهلیا
خوە دقئ دەربارەیدا بینە پێش، ئەفە ژى ئەو نزیکى
خەلکی دکر، د سەدەمەکیدا تەکنەلوجیا یا پێشکەفتى

ئەدەب

ھۆزان

- 116 - شتلىن دەيكا من ئاف بدە
..... ئەنمار سەلاج
- 118 - ھەلامەت
..... ئەلند مزورى
- 119 - ەشقەكا شەمبۆز
..... ەلى بەندى

چىرۆك

- 108 - زىللەھا فاتى
..... ئەمەد ياسىن
- 110 - نىلا - ن: گۆردۆن ھابەر
..... و: د. ئەمىن ەبدلقادر
- نامەيىن شىكەستى
..... ئەدىب ەبدالله

زللەھا فاتى

زللەھەكەب ھىز ل رويىن منى چەپى دا، كفين ژ دفنا من ھات، سۇراتىيەكى ئەز گرتىم و قىرکا من تەنگ بو، من ھزر كر دى خەندقم، ھىدى ژ ناف بچووكان من خۇ قەكىشا و رك ل وى شەرە سەيى من تەماشەكر، ھەر چەندە ئەز نە بچووكەكى وەسا شويم بووم و من نەزانى بۇچى كەلا خۇ ل من دارىت، بىنى يا من ئەو بو، ئەز ژ بچووكان زىرەكتر و شەرەزاتر بووم و من دزانى دى چەوا و ب چ رىك شەكرۆكىن خىرى ب دەستخۇقە نىم، من دقىيا بگريم و گرىيا من زوھا بو، ژ بلى وى زللەھى ھزار و نىك قەسەن كرىت ژى فاتى د من وەرگرن، چەند پىنگافەكان بۇ پىشتى چووم و ل بەر وى دىواركى ناخى روونىشم، ھەقالى من گەھشتە من و نىقا دەستى من قەكر و شەكرۆكەك كرە تىدا و گۆتە من: ”من دوو وەرگرتن، نىك بۇ من و نىك بۇ تە“، ئەوى نە ژ دل پىفەمان شەكرۆك دا من، نە ژى ب خىرا خۇ، نە ژى ژ ترسا، يا ئەز تىگەھشتىم، وەسا ھزر كر، كو ئەو زللەھا ب من كەفتى، پىدقى بو ب وى كەفتبا، چونكە ئەو زارۆيەكى شويم بو، ھەر دەما خىر ژلاين جىرانانقە ب سەر زارۆيان دا دەھاتنە بەلاقىر، ھەقالى من، زارۆ پالددان و پىھن و مست ژى ل پىشت و كماخىن وان ددان و خۇ دگەھاندە كىسكى شەكرۆكان و گەلەك جارن كىسك ھەمى ژ دەستىن خىركەران دىنا دەر، گەلەكى شويم بو، ھەكو كىسكى فاتى ژ شەكرۆكان خالى بووى، ب چاقىن غەزەبى ل من نىرى و ژ سەرى كولانى ژۇردا چوو كلىسا خۇ، ھەكو ب رىقە دچوو، وەسا يا ب ھەبىت بو، دا ھزر كەى ئەردى ل بن پىن وى دەھژىيىت، پاشى ل سەر مىلى خۇ زقرى و قەستا من كر، من سەرى خۇ شۆركر و ل ھنداڧ من راوہستىا و گۆت: ”تو گەلەكى شويمى، تو بچووكان پالددەى، تە دو جارن شەكرۆك وەرگرتن و تە نەھىلا ھەقالىن تە ژى بۇ خۇ وەرگرن، ما تو شەرم ناكەى شلاتى!“ پاشى چەپەك ل خۇ دا و نەھىلا نىك ناخفتن بكەم.

فاتى ژنەكا كەيس ماقويل بو، يا ب خۇقە بو، ئەو چوار سال بوون، زەلامى

ئەحمەد ياسىن

وئ ل شەرەكى ل باشۇرئ ئىراقى ھاتبوو كوشتن، ھەر دەم كراس و كورتهكىن رەش ل بەر بوون، تڑى دەستىن وئ ژى بازىكىن زىرى بوون، دىشا دەھ زەلامان ل سەر پىيەكى ب راوەستىنىت و نەھىلىت نىك ژ وان باخقىت، رۇژەكى ل پىش چاقىن مە، ژنەكا جىران پرچا وئ ددەستىن خۇ نالاند و ل سەر پىشتى دىخشاندا، ب كوتەك دو زەلامان ئەو ژن ژ دەستىن وئ نىنا دەر، ناف و دەنگىن

وئ ل تاخى مە بەلاقىبوون، گەلەك جاران دەنگى شىق شىقا وئ ژ مالا وان بلند دىبوو و ب سەر تاخى مە دكەفت، بىرا من دەنىت، شەفەكى داپىرا من رەحمەتا خۇدئ ل گۇرا وئ بن، ل سەر بانئ ناخى چىرۆك بۇ مە قەدگىران، قىژىيەكا وەسا ژ فاتى دەركەفت، جرفەك ب من كەفت و داپىرا من گۇت ”بىسلا“، شەف و رۇژ نە دىبوون نەگەر مە قىژى و دەنگى وئ نە بەھىست با، مە بچووكان ژى، رۇژ دەرژمارتن تاكو نىقارا نەينى بەھىت و فاتى خىرا شەكروكان دگەل مە بكتە، نىدى چەند بىا نىقارن نەينىيان، ھەر ژ دوورقە دا ل من حەيتىنىت و بىژىت ”ھىرقە نەھىي“ نەز ژى ب چاقىن داماي و دلئ شىكەستى دا ل كەيفا ھەقالىن خۇ نىرم.

ئەوئ سالا بەفر تڑى كولانن تاخى بووى، عەبۇيىن ژن مرىن جىرانئ فاتى، فاتى ل خۇ ماركر، ھەر چەندە چ دەھواتىن وەسا نەبوون ژبلى دەنگى ھندەك تىلىيان و شىف خوارنەكى، نەمىن بچووك، وەكو ھەموو نىقارن نەينىيان، مە بويسا خۇ ل كولانن دانا و چافەرىن خىرا شەكروكىن فاتى بووين، لئ نە مە شەكروك دىتن و نە ژى فاتى، نە ژى دەنگى شىق شىقا وئ و نە ژى قىژى، فاتى ژ قى دەستى چوو د قى دەستى دا، شەكروك نەمان، قىژى نەمان، فاتى ھەببەت ژى نەما، جارا دووماھىن من دىتى، نىقارەكى دەرگەھى مال دا ل سەر كماخىن خۇ روونشت بوو، بىست خەبەرا توفك كەلاشتن و چوو د ژۇرقە و دەرگەھى ھەوشى پىقەدا. ئەوھى ژ وئ رۇژى وەرە، دەر و جىران دوعاين خىرى بۇ عەبۇى دكەن.

نىلا

نقىسىن:

گۆردۆن

ھابەر (1)

رۆژەكى پىشتى نىقىرۇ دەمى كورئى من سام ھەفت سالى، ئەول گەل كوركەكى دىيى
نىزىكى ژىيى خوه، دبىت سالەكى يان دوويا يى مەزنتىر بىت، ل بەرسىنگا باغچەيى
مال پىياسە دكر. ئەو زارۇكى دى يى لاوازبوو، پرچ و چاقىن وى دتارى بوون،
تېشىرتەكى شىنى سادە و كابۇيەك ل بەر بوون و پۆتەكا شەكال دپيا بوو.

من گۆتى، ئەفە كىيە؟

كوركى گۆت ئەز نىلامە.

من گۆتى تول نىزىكى قارا دژى؟

كوركى ملنن خوه ھەژاندن.

تو نزانى تول كىرى دژى؟

جارەكا دى كوركى ملنن خوه ھەژاندن.

من بەرى خوه دا نىلاى و سامى و ئەوان بەرى خوه دا من.

من گۆتى ھەو ھەفت تىشتەكى بخون؟

نىلاى و سامى سەرى خوه ھەژاندن. من كادە و شىر دانى و ئەوان ب بىدەنگى
و دلخوشى خوار. دەمى ئەو ژ خوارنى خلاس بووين نىلاى سىنىك و كۆپىن خوه
ھىنانە سەر مەغسەلى، ئەز سەرسام بووم كو سامى ژى وەكر. ئەو بۆ چەند مەھان
بوو مە بزاف دكر كو ئەو وەبەكەت.

سامى گۆت، دى شىنن چىنە ژدەرە.

من گۆت، بىگومان. بەس بمىننە د ناڤ باغچەيدا.

ھەقزىنا من پىشتى نەنجامدانا ھندەك كار و باران زقرى مال.

نەوئ گۆت، ئەفە چ زارۇكە؟

من گۆت، ئەز نزانم.

دەما ژ دەرە ساربووى كورك ھاتە د ژوورقە. سامى نەتارىيەكا نوى ھەبوو
و ئەوانا قىديو گەيم ل ژوورا پىشوازيى دكر، پەيقتىن سقكىن بىزاركەر يان ھاندانى
ل ھەف دگۆھۆرىن. دەمى من گۆھدارىيا وان كرى، ھەستەكى ب ھىز ل دەف من
پەيدا بوو: بۆ جارەكى، ل دويمەھىكى، ھەر تىشت دروست ب رىقەچوون.

من تراركەكى پتاتوكان بۆ ھىنا.

۱- گۆردۆن ھابەر جوھىيەكى كوروا باشوورە، ئەدىب و نقىسەرە. نقىسىنن ئەوى دەر بارەى ئابىن و
كولتورى بىن بەلاقبووين. كور تە چىرۆكىن ئەوى ب نافودەنگن و خەلاتىن وەرگرتىن.

باشترین پيشبينييا مه نهو بوو کو نهو پولهکي يی ل بهری سامی.

هلهبهت ل سهر خوارنين ب کوم ل تاخی خهلکی پرسيار دکرن، يان دهما نهم دکهتینه همبهر خيزانهکا دی ل مارکيتی. مه بهرسقین نهزهلال ددانه نهوان وهک ناماژه کو نهو نه شولا وانه. بیی ل بهرچافوهرگرتن کو نهو زوی زوی دهاته پهژراندن. ژ نهوی ژی پتر: نهوی باشی ل ناف ههرکهسهکی ل دهوروبهری خوه هينادر. رهوشتی سامی باشتر ليهات. من و ماری شهر کيمتر کرن. نهو ب دروستی ل گهل زاروکان گونجا ل کولانا مه يا گرتی. ههروهسا ماموستايين نهوی دگوت خوژی نهوانا پولهکا تزی نیلا ههبا.

نهز و ماری چ جارا نهديشيان مه زاروکی دوویی ههبيت، کو نهوی پهشيمان بووم. ژ لايهکی ديفه، من پرسيار ژ خوه دکر کاتي من شيان ههنه وهکی سامی حهز ژ زاروکهکی دی بکهه. دياره بهرسف نهوی بوو. يا دياره کو حهز ژيکرنا دايک و بابان يا سهروکانيهکا بی دويماهی بوو: نهو قيان بهرفرهتر بوو ههتا ههردووکان ب خوهفه بگريت. ههتا من کهسهک ژ بی دی پتر نهديقا. گهلهک ژ دايک و بابان وهدکهن، نهو ب تنی تشتهک سرؤشتييه، بهلی من وهک نيک حهز ژ ههردووکان دکر. گهلهک جوان بوو. نهو باشترین سهردهمی ژيانا من بوو.

نهقه ژی نهوی ناگههينيت کو تشتهکی بی کيماسی بوو. من و ماری ههردووکان ههست ب گونههی کر: هندهکا ل جههکی نهف زاروکه بی بهرزهکری. مه وژدانا خوه نارامکر ب بيرنانيا نهوان هههی کارين من کرين لنگهريانا کهسوکارين نهوی.

تشتهکی سهير ههبوو. مهبهستا من نهوه رهوش هههی يا سهيربوو، لی نهقی ل نهوی رهوشی زیدهکر: چ جارا نیلای ديار نهدکر کو تشتهک دقيت. ههر چهنده رهوشتی سامی باشتر لی هات بوو ل گهل نیلای، هيشتا نهوی داخوازا تشتان دکرياريکين نوی يان گهيم، هندهک جبسين ناف شيري بين شرينين نهباش بو تيشتی.

نیلای نه. هندهک جاران من حهز دکر نهوی داخوازا تشتان کربا، پيچهکی لی کربا گری. نهوی چ جاران وهنهکر، ههر تشتی مه ددافی ب نارامی وهردگرت. رهفتارهکا سهير بوو، و مه ههر دپهژراند، ههر وهک کا مه چاوا کارين زاروکانه بين سامی بين ژنشکانفه دهاتن نورمال وهردگرتن.

ههروهسا: سامی ههر چهند ههيفهکين کيم جلوبهريگين نوی دقيان. نیلای چ جارا نهديان.

نيزیکی سالهکی پشتی نیلا هاتيهه د مالا مهقه، د ژيانا مهدا، ماری تيلهفونا من کر ل سهر کاری، دهنگی نهوی بين نه نارام بوو: نهو بين بهرزهبووی. کورک ژ باسا قوتابخانی پيکفه هاتنه خوارئ و ژ نشکهکيئه سامی تيبينکر کو نیلا ل گهل نينه.

من ههمان تشتی بهری هينگی کر: من تيلهفونا ههفسويان و پوليسان کر. دهما روژ دبوونه حهفتی، مه کاميره دانانه هنداف دهوروبهريين تاخی. پشتی ههيفهکی، نهز ل سهروچافين نیلای ل سهر کارتوونين شيري ل دوکاني دگهريام.

لی من چنه دیت.

بۆ ماوی سالهکئی نهم دنه نارام و بی خهو بووین. پاشی ب تنی نهم خهمگین بووین، و چهند سام مهزنتر دبوو، نهو دویر دکهت. ههقرینیا مه بی دهنگ بوو. پرت و به لاف نهبوو، بهلی یا دلخوشکهر و سوزدارژی نهبوو.

چهند سالهکان پشتی سامی کولیج تهمام کری، ماری مر. دویمهیک تشتی سام ب منقه دگریدا، کهفته خورای و بۆ ههتا ههتایین چوو.

نهانتهرنیت یا ل ههمی جهان بهردهسته، و جار جاره نونلاین نهز ل ناقی نیلای گهریام، ل گهنجهکی کو ناقی نهوی وهک بی نیلای بیت. نهز ل کوربهندنین زارویین بهرزه د ناف سوشیال میدیاییدا گهریام. تهنها تشتی من دیتی دلنیشان بوو.

نهز خانهنشین بووم. من سهفه کر، پتر ژ بهرکو من چ تشتی باشتر نهبوو بکهم. ل پشتی نیفرویهکا گهرم، نهز ل گورهپانهکی دهر باز بووم بهر ب شهر بهتفرۆشهکی چووم، دهما من کورکهکی پرچا وی پیچهک رهش دیتی، ههشت - نهه سالی بوو، دهستی ژنهکا گهنج گرتبوو. ب دهستی دی نهوی ژنی عهرهباتکا زارۆکهکی پالدا.

من و نهوی کورکی تهماشای چافین ههف کر و من ژ کهیفخوشییان کره قیری. بهلی پشتی هینگن من ههر ژ سهری ههتا بنی پیمان ههست ب ساریاتیین کر. چونکو نیاسینا سهروچافین نهوی ترس د دویف خوهدا هینا. دهستی ژنکی کیشا، بزافکر ب بی نۆمیدی ژ من دویر بیخیت.

نهوی ژنی خوه ب نالیی کورکیدا خوار کر و دهستی خوه بی نهرم دانا سهر ملی نهوی.

من نهو زمان دزانی د نهوی بگههم.

نهوی گۆت، چ چیبوو نیلا؟

من هند میشک ههبوو کو بزانه نهگهر نهز خو نیزیکی نهوان بکهم دی دویمهیا هیی وئ یا خراب بیت. ب تنی دا بی سهرکهفتی بم د ترساندنا نهوی ژنیدا و دبیت من خوه دابا گرتن. ژ بهرکو نیلای نهقیابوو نهز نهوی بیینم.

نهز ب ناراستهیهکی دیتردا چووم، زهلامهکی ب ناف سال چوو بیقه ب ناشکرایی دگری. هزرا ژ ههمیان ب ترستر نهو بوو: نهفه چهند ساله نیلا نهفی کاری دکهت؟

ل نیزیکی دویمهیا ژبی خوه، ماری پرسیار ژ من کر نهز چ هزر ژ نیلای دکهم. نهوی نهگۆت نیلا کییه، گۆت نیلا چیه. نهوی گۆت، نهو چ جارا مهزن نابیت. ماریی گۆت پیدقییه جادۆیهک د نهویدا ههبیت، سههرای نهوی چهندئ نهوی چ جاران باوهری ب چ تشتی سهرسروشتی Supernatural نهدهینا. ماریی گۆت نهز هندهک جاران هزر دکهم کو نهو وههمهک بیت. بهلی ماموستایین نهوی نهو دیتبوو. ههفسویان نهو دیتبوو.

من گۆت، نهز نزانم کانی نهو چ بوو، ب تنی تشتی نهز دزانم من ههز ژ نهوی دکر.

نامەيىن شىكەستى

ئەدىب عبداللە

نەھ

نەھ كۈنۈن ئاشكرا ب مرقانقە ھەنە، ژ بلى پتر ژ نەھ
ھزار كۈنۈن قەشارتى، ھەر نەھ و نەھ ھزارىن مە ژئ گۆتى
پىساتىيا دناقا مرقىدا دھافىژن، لى بۆ دەمى دو روژان
مروقى مرى بيت و نە قەشارتى بېھن و مورا سەد سالىن
پىساتىيى ژ مرقى دەھت و ددەتە مرقى. پا نوکە نەم چەند
مرى و نە قەشارتىنە، نوکە بېھنا مە دچىتە چەندا ؟ دى
چەند سالا قەكىشىت؟

نامەيىن شىكەستى

نە ژمىژە بوو، دوھى بوو، دەمى مە شۆرەشا نەھنى دكر، ئەو شۆرەش بوو مە
ناف و نامە دىكەند لى د پر بەھا بوون، ناف دبوونە سونبل، نامە ژى مە قە دىكەند
دكرنە نقتۆك، وان نقتۆكان شۆرەش دزوخاند، نەيار ژبەر دقەتسىن، ل سەر وئ
رىچكى بەردەوام بووین ھەتا شۆرەش سەرگرتى، سونبل دبوونە شەھىدىن زىندى،
بلا كەس نە زانیت نامەيىن نەھنى ژى مە قەشكەند، كرنە نامەيىن شىكەستى. ھەتا
نوکە ژى شۆرەش يا بەردەوامە.

دىكل

بىست و نىك مرىشك و دىكلەك ھەبوون، ژبلى كو سەبرا وان پى دەھت، ھەرۇ
ژمارەكا ھىكان بىي بەرامبەر د كۆلكىدا ب دەست دكەفت. وئ روژئ ژ نەركى
سەربازىي قەگەرىابوو، دقىيا ھندەك دەخل و دانى ژبلى خەرىبىي بدەتە مرىشكىن
خۇ، نىزىكى كۆلكى بوو، دىكلەكى ل سەرئ گوندى بانگ ھەلدېرا، دىكلنى وى ل كونجا
دگەريا دقىيا خۇ قەشېرىت، ھند كەربى گرت پى خۇ ل سەر تانى كۆلكى دا ھاقىت،
دىكل ستوناقمل كر .

جانە مەرگۆ تە بۆ ۋەكر؟

دىكلنى خۇدانى خۇ و بىست و نىك مرىشكان، ھند نەۋىرەك بىت من نەفېتن.

مە ب تنى ئەو دىكلە ھەبوو، مرىشكىن مە مانە بىي دىكل.

بۆ خۇ نەكە خەم نەقە نەز.

باجان

باجانا كچا باجانرەشكىن پىشتى بىزارىيەكا مەزن سەر دەستى خىارئ كورئ

كولندى دىتى گۆتى: ئەفرۇ بلا نەبىتە سوباھى، دى پەنايى بۇ دانوستاندنى بەين بەرى تىشتەكى خرابتر رووبدەت. پىشتى چقات گەرم بووى گۆتى: نەزبەنى، كورئ تە زۇرئ نەقولەيە، دخوازين سنورەكى بۇ بدانى .

-خەم ناكەت، ھوين ب خىرھاتن.

چەند رۇژ پىقە چوون، كورئ خىارى چاقئ كورئ باجانى كۆرەكر، كەربىن وان قەبوون، جقاتەكا مەزنتىر يا بى دەستەھلات دگەل خۇ بر، ديوان نازريا بەرى بناخقن -ديبارە ھەوۋە تىشتەكى ھەى.

-بەلى گيان، بەرى چەندەكى ژى نەم ھاتبووين، كورئ تە چاقەكى كورئ مە يىن كۆرەكرى.

-چو نىنە، ژ ئەفرۇ ويقە دى بىژمى چاقئ دى بپارىزىت.

بىنان

ھىشتا ژ كىلىكا سنورئ گوندى دەرباز نەبووى، تە دگۆت: نەردى يىن داغويراى، پىشتى لىنگەريانەكا بىنى نەنجام گۆتى: ب لەز ھەرنە دەف محەمەدئ خەمى، دا دەقى گورگى لى بىنىت. نوکە نەم ھەمى دەبەرزەينە، كەس نىنە دەقى گورگى لى بىنىت، پىشنيار دكەم ھەر گوندىكى ب دەھان كەس ھەبن كەسب و كارى وان بىنانا دەقى گورگى بىت.

توتك

ھەما بىرا من دەھىت، دەمى سىپىدەھىيا دەيكا من دچوو سەر تەنويرئ نانئ بىژىت، بۇ من توتكەك دپەحت، ھەرۇ من خۇ ب دەھمانىن ويقە دگرت، نانئ گەرم د نائفى دەھلىنا و دخوار، ھەتا توتكا من چى دبوو، وئ رۇژئ من نان دخوار، دەيكا من توتكا من ژ تەنويرئ دنينا دەر، براىن من نەوئ زور ھەز ژ من دكر توتك كرە دووكر، من ژ بىنى پىيا كرە قىژى وى ھىشتا لەق نەدابوو، گۆتى: برا ھا قوزلقورت بىت يى لەق لىداى نىززا گرىن من، وئ سحارى، ب سەر گوندى كەفت، دەيكا من يا دلۇقان گۆتى: خۇ بىدەنگ بکە ھىشتا ھەقىرىئ ماى دى بۇ تە نىكا دى چىكەم.

-نىلا بىلا، توتكا من بىنە بەر نىك.

-براىن من ھند توورە بوو، نەز داكرمە د گۆفى قە، گۆف ژى دىن خانىيى مەقە بوو، لى ل بىرا منە نەز ھند ترسىام من قىژى رادھىلان، نوکە ژى دەمى ھزرىن ھنگى دكەم موپىن لەشىن من دىنە نىشتەر. وىرەكىيا مە چ لى ھات، يىن بوىكا ژ بەر دەستى مە دىبەن نەم نەشىين بىژىن كا توتكا مە.

شتلین دەیکا من ئاف بدە

ئەنھار سەلاج

ئىقارەكا درەنگە
تەمام ماندی و بىزارم
ھىر و گىژم
سەرى من تىرى و...
سىنگى من قالايە
دو رۆژە ژ جھ نەلھىم
من ھای ژ دەوروبەران نینە
دەنگى بالندەيپن خوە نابھىزم
دبىدەنگن، دبرسىنە...
لھىنەكى بکە
بو ئالى مالا مە وەرە
ل دەرگەھى بدە و بسەکنە

شتلین دەیکا من ئاف بدە

د ئەوئ چاقەرپوونىدا
شتىلىن دايكا من ئاف بده
دارين جادەيئ ژى
باران ناھيئت
ل پەنجەرەيا من بئيرە
چاقين خوە يين زەيتوونى يىخە جامئ
ژئ خەرييم...
يئدەنگ، يئدەنگ...
كەس ل مال نينه
چ تىشت تە ناترسينن و...
پاشفە نابەن
دەرى پالدە
ھندەك تۆمكى و خوارنئ بەھافيژە ھەوشئ
بالندەيئ من د ئاف تاريييدا خۆشتر دخوينن
گەر ل دەرى ژوورا من بدەى
ناخووزم قەكەم
من بيىنى
ب ئۆمپدەكا قەدەر زاگرووسى دخووزم تە بيىنم
ب دەنگەك بلند گازى من بکہ
ژئ خەرييم..
دخووزم ل بەر دەنگئ تە، دەنگئ وان بنقم
ب وئ تونا ئەز فيرپوويمئ
ئافئ من بينە
خەوا من بينە
خەوا من ناھيئت
ژ كيمخەوى و شەقپن ھشيار ماندى بووم
گەر ل دەرى ژوورا من بدەى
دئ بەرسف دەم و بيژم
دئ ل نك من نقى؟
بەلئ قەت دەرى قەناكەم!

ھەلامەت

ئەلەند مزووری

د ھشيارىيىنى ژی دا
 ئەز یی ژ ریکا هیقییان
 قاری کریم
 ژ ریکا عەشقا...
 چاف رەشا من
 دویر کریم
 ژ خۆشتفی و دۆست و ھەقالان
 یی ئەقەتاندیم
 ژ جقاتا...
 شەنگە زەرپیئنی قی گوندی
 بى بەھر کریم
 ما کەنگی ئەز...
 بوویمە برینەک
 ل سەر لەشنى ھەبوونی
 یان بوویمە...
 کەسەرەک ل سەر قەدەر...
 قى زۆمى
 ھۆ ھەلامەتۆ...
 ما تو ل ویرى یی
 یان دا چوپچک
 نەخۆن دانى وى کۆمى
 ھەتا کو ئەف ھەلامەتە
 ھۆسا قى جەنگى د گەل من بکەت
 من ژ ریکا هیقییان...
 دویر بکەت
 کىقى بکەت

ئەو ھەلامەتنى ھە...!!!
 ئەوئ ل ناڤ بیدەرا
 هیقیئین مندا
 دخەونى ژى دا
 من دترسینیت
 خەونین من ھەمیان دقەرەشینیت
 ھندى خۆ دەھلاقئیزم
 ژ بەر وی نەویرم
 پینگافەکی...
 بەرەف خەون و ھەزین خۆ
 بەھاقئیزم
 ئەو ھەلامەتنى ھە...!!!
 د ناخى من دا
 یى بوویە ھۆفەکی درندە و...
 یى ب من دکەنیت
 یى من دکەت ئارمانج و ...
 دقەنیت
 بپەنجین خۆ یین در
 جەستەیی من درەنیت
 ئەو ھەلامەتنى ھە...!!!

ھەلامەت

5/11/2023

ئەلى بەندى

عەشقىكا شەمبۆز

ئە ز نزانم
 من و شەقى ھندە خېرە
 ل ئىك تشقلين.. ژھناقىن فى عەشقا
 شەمبۆز بووینە عاشق
 ھەز ژ ھەقدوو دکەين
 درەنگى شەقىن بى شەرميىن دا
 ب ماچىن سەرپى و نيسەک
 مېشک دەپتە مە شەمبۆز دبين
 ل شەفگەرپانين من يين ستەور
 ل بەر وى سينگى من ئاليسىتى و شوينتبلين من لى بووين نيشان
 پىغازى بووين
 ل کنارين کيلەکين تە
 د شەقىن ياخى وشوپاندى دا رکگرتيمە و ئارۆنکين من ژ مەستيانى ھاویش نابن
 ل بەر تېھنا عەشقىکا کەفداى فراکە بووين
 د خەونين من دا بو ھەزکرنين
 شە قين درەنگ بووين کابويسەک
 خو ب دەھمەنين سحارييەکا لەخرينيقە دەھلاويسيت
 د مېحراپا عەشقا مە يا ئەزەلى دا
 د ناڤ ئاقرووين دەھمەن و کوشين
 گەمراندى ل پەرسنگەھا عاشقان دا دخلوى چووين
 ئەف پەقىشکين ل سەر سىفاندا ئەفان
 لىقا شلقا ھەدەن عەشق ژى درژيت

عەشقىكا شەمبۆز

ژخۆشییین خۆ بى منەت دىن
 د ناڤ باخچەي سەندىكا ئەڤىنداران دا
 وەك شەيدايەك
 ژ سەقەما عەشقا فيرياي
 د بىدەنگيى دا
 د ناڤ ھودا ھەزىن من يىن بشكفتى دا
 مەرچەمرچا ماچىن مە يە
 ڤىن ژى دباريت
 ل دەرازينكا پەرسنگەھا
 عە شقا ب زەنگل دگەل دەرويشان
 دحال دچىن.. قوچانى دكەين
 ل وى پرىزا بو ئومىدىن من
 بووينە سوچدە
 بووينە تەواف
 كىلانى دكەين
 ھەزىن مە ھلمەبا دىن
 بژالە دىن شەپرزە دىن
 ب شەپەشورى وەك
 عاشقەك يى دەستويداي
 ب شاھد و مەزبەت
 بى پاسەپورت سنورداش دىن
 خۆ ھلباسكى لەشى ڤل دكەت
 ل ڤى وپستگەھى خەون و ژيان
 خەپارە دىن.. مەشتى ھەز دىن
 كىرارىن مە يىن گوھنىليى
 ھەڤالجىمكىن
 قىباحەتن
 ل شەڤىن ڤىچ دا
 ب جسارەتن
 تە ڤلپھەڤ دىن

28/6/2023

عەشقەكا شەمبوز

دېدار

- مه‌مموود له‌وه‌ندی: ب ریڼا میزاهڼ مه‌رف دکاره ره‌خنه ل جڅاتی، 122
ل سرده‌ستان، ل ئاده‌ت و که‌سان بگره
..... ئا: که‌نان بلیچ

مه‌مموود له‌وه‌ندی: ب رڤيا مي‌زاهي مه‌رف دکاره ره‌خنه ل جغاتي، ل سه‌رده‌ستان، ل ئادهت و کهسان بگه

مه‌مموود له‌وه‌ندی نیکه ژ نفیسەر و روژنامه‌فان و وه‌رگێڕین نافدارین کورد و ب ده‌هان سالیه‌ل ده‌رفه‌ی وه‌لاتی خۆ دژیت، هه‌تا نوکه ۳۰ په‌رتووکیڤ چاپکری و زیده‌تر ژ ۱۰۰ گۆتار و فه‌کۆلین هه‌نه، بو زانینا دیتنوبۆچوونین وی و رۆلن وی د وان بیافان دا، نه‌خاسمه‌ ژ ی ل سه‌ر روژنامه‌فانییا ترانه‌ و پیکه‌نینی کونه‌و دبیژیتنی (می‌زاه)، کۆفارا (بادینان) چه‌ندین په‌رسیار ژئ کرن و وی ژئ ژ که‌رهما خۆ به‌رسفا په‌رسیارین مه‌ دا.

ئاماده‌کرن: که‌نعان بلیج

هەلمەت و عەبدوللا پەشتیو و شیرکو بیکەس.
تیگەھێ نازادی دەربرینی چ واتە ل نک تە ھەییە؟
 - دقتی ھەر کەس بشتیت فکرا خوە بپیر و رایا
 خوە ب نازادانە ببیژە، ب شەرتی کوزەرانی نەدە
 ناموس و روومەت و شەخسیەتا کەس و گروپان.
ژیان ل ئەوروپا چ باندۆر ل تە کر؟

- ب خیرا ئەوروپایی ل گەل چەند زمانان ئەز
 فیری کوردیا سۆرانی ژێ بووم، ھەر چەندی ئەز
 بیۆلۆگم، لی من ل پارێسی ژێ ل ئونفەر سیتەیا
 (سۆربۆن) ئی، د ۱۹۸۴ ان دە بەشی کوردی
 خوەند، ل ئەوروپایی نازادیا دەربرینی ری دا کو
 ئەم ب زمانێ خوە گەلەک بەرھەمان بوەشین.
 ھەما تەنی ل سویدی من د ۱۵-۲۰ کۆتارین
 کوردی دە کار کریە، ھەر وەھا من خوە ژێ
 کۆتار دەرخستتە، وەک Mirkut, Hêlîn, Hêvî
 و ھین گەلەکین دن. ب قاسی ۲۰ پرتووک ل گەل
 ھن ھەفالان مە ژ سویدی وەرگەراننە کوردی یا

دەستپیکین تە د جیھانا نقیسینی دە چاوا بوون؟

- د جوانیا خوە دە وەکی گەلەک خۆرتان من
 ژێ ب ھەلبەستان دەست ب نقیسینی کر، لی
 ھەلبەستین من نوھا ئەز لی دنیرم، نە تو ھەلبەستن،
 نازموونەکە جوانیی بوو. من د ۱۹۷۹ ان دە دەست
 ب نقیسینی کر، وئ دەمی ئەز ل دیار بەکری بووم،
 من ژ بۆ کۆتارا (Armanç) ئ نووچە و وەرگەر
 دشاندن سویدی، یەک ژ وان وەرگەران یا سەمەد
 بەھرەنگی بوو، ب ناڤی (Dûgerê Felekê) و
 من ژ ترکی وەرگێرابوو کوردی، ھەر وەھا ئەز ل
 دیار بەکری یەک ژ ریفەبەری کۆمەلەیا DDKD
 (کۆمەلا چاندا شۆرشگەر و دەموکراتیک) بووم،
 من و چەند ھەفالان ل گەل کارین سیاسی و جفاکی،
 مە ل کۆمەلەیی (سال ۱۹۷۸-۱۹۸۰) دەرسا/
 کوورسا کوردی (کورمانجی و زازاکی) ددا.

**تە د گەلەک بیافان دا نقیساندییه وەکە
 ئەدەبیات، رۆژنامەگەری، وەرگەر، تو خوە ل
 کی دەری دینی؟**

- ئەز بیتر ل سەر رۆژنامەگەری و میزاهی
 (پیکەنین) دنقیسم، ژ خوە د دیرۆکا رۆژنامەگەریا
 کوردی دە یەکەم کۆتارا میزاهی د ۱۹۸۵ ان دە
 من دەرخت، ناڤی وئ (MÎRKUT) ە.

**رۆژنامەگەریا کوردی ۱۹۰۸-۱۹۹۲ تە
 ب ھەقیسکی نقیساندییه؟**

- ئەف بەرھەم من و م. مالمیسانژ مە ب
 ھەف رە نقساندییه، ل سەر دیرۆکا رۆژنامەگەریا
 باکورئ کوردستانی یە ژ ۱۹۰۸-۱۹۹۲. دو
 بەرگن، جارا پێشی د ۱۹۸۹ ان دە ل سویدی
 دەرکەت، چاپا دووم ل ترکیەیی دەرکەت.

**تو ل وەلاتەکی بووی ھەمی تشت قەدەخە
 بوون پستی ھاتی سوید چ ھاتە گوھورین؟**

- ل سویدی ئەز راستی کانیکە ئەدەب و
 زمانێ کوردی ھاتم، ب تایبەتی ب ھەفکاریا
 کوردین باشوور و رۆژھەلات رە، وئ دەمی
 من ژ سادق بەھانەدین بگرە ھەتا ب بەدرخان
 سندی، ژ نالی و سالم بگرە ھەتا ھیمن و لەتیف

کورمانجی، سۆرانی و کردکی (زازاکی).

ل سهرانسهری ئهورۆپایی ههتا سالای ۲۰۰۰ ی تهقریبهن ۵۰۰ کۆفار و روژنامه دهرکهته، ژ وان ۱۷۰ کۆفار و روژنامه ل سویدی دهرکهته. ئەف ههمو ژ بهر ئازادیا کول ئهورۆپایی ههیه، یانی ژ بو وهشاندن ئان ژ دهرخستنا کۆفار، روژنامه و پرتوکان تو ترسهکه مه تونهیه، لی ترکیهیی ئەف یهک وئ دهمی نه مومکون بوو. گهلهک کورد ژ بهر کۆفار و روژنامه و پرتوکیان خوه جهزایی زیندانی گرتته.

ههتا تهنی ل سویدی ب قاسی ۳۰۰۰ پرتووک دهرکهته (سۆرانی- کورمانجی، زازاکی). ل سویدی ههر زارۆک مافی وان ههیه ههفتهیی سائتهکی دهرسا کوردی بیینه، ل سویدی نیزیکی ۱۲,۰۰۰ زارۆکیان کورد دچن دهرسا کوردی و نیزیکی ۳۰۰ مامۆستهیین کوردی گریدایی وهزارتا پهر وهردهیی کار دکن.

د نفیسینین ته دا جۆرهکی پینکهنین و میزاهن تیدا ههیه، نهگهر چ نه گهلو ته بو چی ئەف جۆره ههلبژارت؟

- من ل سهر کۆفار و روژنامهیان کار دکر، من قهت تو کۆفار هک ل سهر پینکهنین ئان ژ میزاه کوردی نه دیت. ملهتین دن د سالین ۱۹۰۰ ی ده دهست ب کۆفارین میزاهی کرنه، لی مه کوردا د ۱۹۸۵ ان ده دهست پی کر و یهکهم کۆفارا میزاهی ژ ی من ب خوه د ۱۹۸۵ ان ده دهرخست، نافیی وئ (Mirkut) ه. پشت ره هن ههقالین دن ب نافیی دهرخستن. پاشی ل ترکیبی ب نافیی Pine و Tewlo دهرکهتن و ل باشوور ژ ی ب نافیی (سیخورمه) کۆفارهکه میزاهی دهرکهت، دبه کونوها گهلهک بن یهکهمین کۆفارا ترانه پینکران یان میزاهی **کهنگی دهرکهتیه؟**

- میزاه شاخهکه نه ده بیاتا ملهتهکی یه کو بهشی ههری بالکیشه، گهر د جقاتهکی ده میزاه و رهخنهیین میزاهی تونهن، پینکهنتا وئ جقاتی ژ ی قهلسه. میزاه ژ ی وهک گهلهک شاخین نه دهیی و فولکلوری و مۆزیک، پارچهیهک ژ نهینکا وی ملهتی یه کو د وئ نهینکی ده کل و کیماسیین خوه دکارن بیین و خوه ل گور وئ راست بکن.

ژ دهرقهیی پینکهنین و ههنهک و ترانه و لاقردیین دهکی یین فولکلوریک، چ بگره ههر ملهت خوهدی میزاههکه نفیسکی یه ژ ی، د ههر جقاتهکی ده ب دهستپینکا دهرکهنتا روژنامه و کۆفاران ره، ههروهها کۆفار و روژنامهیین میزاهی ژ ی دهست ب وهشانان کرنه. گهر ئەم د نه ده بیاتی ده هجیو و رهخنهیین ههلبهستکی نه ههسبینن، د نه ده بیاتا کوردی ده میزاهی ب دهرکهنتا روژنامه و کۆفاران دهست پی نه کرهیه.

یهکهم روژنامه کوردی (کوردستان) د ۱۸۹۸ ان ده دهرکهت و ژ وئ روژی ههتا ئیرو ل ههر چار پارچهیین کوردستانی و ل دهرقهیی ولایت نیزیکی ۱۴۰۰ کۆفار و روژنامهیین کوردان دهرکهته، د ناف قان روژنامه و کۆفاران ده تهنی پینج - شهش کۆفارین میزاهی دهرکهته (Mirkut، Zengil، Kovik، Tewlo، İso، سیخورمه (کو وان ژ ی

میزاهی پێک تێ.

ئەف جۆره ئەدەببەتە تاچ رادئ کورد پێدقیه؟

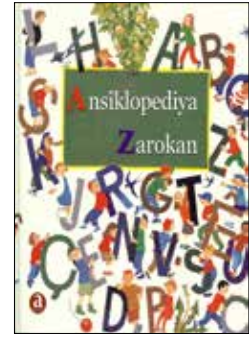
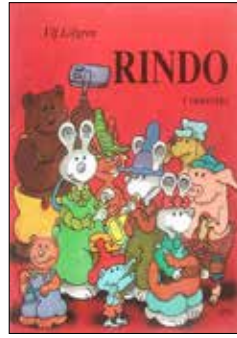
هەر و مەخت پێدقی کوردان ب نەیسین میزاهی هەیه، وەکێ من گۆت ب رینیا میزاهی مەرڤ دکاره رەخنە ل جڤائی، ل سەر دەستان و ل گەلەک ئادەت و کەس و تەشتان بگهرا دا کو ئەو خوە راست بکن و هەروەها نەیسین میزاهی ژ نەیسین دن پتر تین خوەندن و ئەف یەک ژێ ب تاییهتی ژ بو کوردین باکور باشه ژ بو کول زمانی خوە قەگەرن.

پرتووکا (Nameyên Nûredîn Zaza)

چ تێدا هاتیە بەهس کرن؟

(Nameyên Nûredîn Zaza) پرتووکا - ل سەر ژ یانا د. نوورەددین زازایە. من و نەدیم باران، مە گەلەک نامەیین در. نوورەددین زازا بێن سالیان ۷۰ و ۸۰ی ژ هەمرەش رەشو و هۆشەنگ ئۆسمان سەبری وەرگرتن و وەک پرتووک مە ئامادە کر. د. نوورەددین زازا د قان نامەیان دە گرنکیا زمانی کوردی دەرەخە پێش هەروەها سیاسەتا کوردین سووری و گەلەک پسرگرنکین جڤاکی و زمانی، د گەلەک نامەیان دە بەهسارە موشا خوە یا ئابوری ژێ دکە کو پر خەرابە. ژ بەر بی پەرەیی، نکارە ئیدارەیا خوە یا مالی ب رێڤە بیه. ب دیتنا تە هیزا رۆژنامەگەریا میزاهی د چ دایه؟ - هیزا رۆژنامەگەریا میزاهی د رەخنەیین و ئ بێن ژ بو چێکرن و راستکرنی دەیه.

دەما من Mirkut دەرەخت، گەلەک کەس بوون ئابونە و د ناڤ کوردین ئاورۆپایی دە ناڤ و دنگی و ئ گەلەک بە لاف بوو، ب ناوایەکی پۆزیتیف.

پشتی سالیان ۱۹۸۵ ان دەست ب وەشانێ کرنه.

د ۱۹۸۵ ان دە ب ئالیکاریا جارجاری یا ئەشرەف. عوکوموش (رۆژنامەقانهکی کوردی- سویدی)، ب ناڤی Mirkut من کۆڤار مەکە میزاهی دەرەخت، د وئ کۆڤاری دە د بن ناڤین جەئ جەئ دە من گەلەک نەیسین میزاهی و پێکەنین نەیسین، هەر هەژمارەک ۴۰-۴۲ رووپەله

پشتەرە د کۆڤارا فەدەرەسیۆنا کۆمەلەین کوردستانی بەربانگی دە ب ناڤی Sirkut، پاشی ل گەل کاریکاتورستی کورد مامۆستە نووژەن، ب ناڤی Tirsik مە میزاهای خوە ل وئ دۆماند و پاشی د رۆژناما (Armanç) ئ دە ب ناڤی Beroş قونجکەکە من هەبوو کو تئ دە ل گەل پێکەنین و کاریکاتوران، من چیرۆک ئان نەیسین میزاهی ژێ د نەیسیی.

مالا خوەدئ و کۆمپیوتەرا بەر دلی من.

(Mala Xwedê) و (Computera Ber) - (Dilê Min)، دو بەر هەمێن من بێن میزاهی نە، (Mala Xwedê) د ۱۹۹۲ ان دە دەرکەت، ناڤەرۆک پێکەنین. وئ دەمی من ژ بو کو خوەندنا کوردی ل بەر دلی کوردان خوەش بکم و ب هێسانی بکارین کوردی بخوین، من ئەف پێکەنین (تێزیکي ۲۵۰ پێکەنین) نەیسین. پرائیا وان بێن فولکلۆریک تین کوردان و هەنەک ژێ دکاره د ناڤ هەموو مللەتان دە هەمان پێکەنین هەبن.

پرتووکا دووم ((Computera Ber Dilê Min) ئو ژێ د ۱۹۹۶ ان دە دەرکەت، ۱۶۰ رووپەله، ئەف ژ نەیس و چیرۆکین من بێن

پشت ره مه ژ بو دبستانا نافعندی و لیسهی ب نافی
 (Edebîyata Kurdî) پرتوکهک ناماده کر.
 فهرهنگا سویدی- کوردی (Ferhenga
 Swêdî- Kurdî) ۲۰۰۶، (۱۰۰۷+۶۵ روویهل)،
 پرژهیا و مزارهتا پهرومردیهی بوو کو ب گهلهک
 زمانان دهرکهت، مه ژی کوردیا وئ (کورمانجی)
 ناماده کر و ئەف فهرهنگ و مک دیزیتال ل سر
 مالپهرا و مزارهتا پهرومردیهی ژی ههیه.

مهموود لهوهندی:

- ل سالا ۱۹۵۴ ان ل ههریما دیاربهکرئ ل
 دهقرا قهرهژداحی ژ دایک بوویه.
- دبستانا سهرهتایی ههتا زانینگههئ ل
 دیاربهکرئ خوهندیه.
- ل زانینگههئ بهشی بیولوژی (بوتانک-
 زولوژی) تمام کریه.
- پشتی سالا ۱۹۸۰ ئ دهرکهتیه دهرقهی وهلات
 و ژ ۱۹۸۲ ان و ههتا نوکه ل سویدی ناکنجیه.
- ل سالین ۱۹۸۴-۱۹۸۷ ل پارسی خوهندیه.
- ل سالین ۲۰۰۸-۲۰۱۶ ل پارسی د
 تهلهفزیونا (Kurdî) ده بهرنامهیا (Dîroka
 Me) ناماده کریه.
- نیزیکی ۲۰ سالان ماموستهتیا کوردی کریه.
- ل گهل وهرگهبران نیزیکی ۳۰ بهرهمین چاپکری
 و ژ بیتر ژ ۱۰۰ گوتار و لیکولینین چاپکری ههنه.
- نوکه ل سویدی دژیت و دو که چ ههنه.

بۆچی ئەف جۆره روژنامهگهری ل نهوورویا پتر سهرکهفتنی تینن؟

- دکاره ژ بهر نازادیا دهربرینی به و ههروهها
 ل نهوورویایی ترسا مروقی ژی نینه.

وه کارئ وهرگیرانی ژی کریه (۳۰) پرتووکین
 زاروکان ژ زمانئ سویدی وهرگهبراننده کوردی،
 بۆچی زارووک؟

- ئەف پرژهههکه و هسانخانهیا (APEC) ئ بوو
 ل سویدی. و وئ دهمی مه پئوستی ب پرتووکین
 زاروکان ههبوو. ژ بهر وئ مه دهست ب وهرگیرانی
 کر. سالین ۱۹۸۰-۲۰۰۰ مه گهلهک پرتووکین
 زاروکان دهرخستن. ب گشتی نیزیکی ۱۰۰
 پرتووکین زاروکان هاتن وهرگهراندن و ههروهها
 گهلهک پرتووکین زاروکان بین کو کان و چافکانیا
 وان ژ فولکلوره کوردی نه ژی هاتن دهرخستن.
 ههروهها ل سویدی ۵-۶ کوفارین زاروکان ژی
 دهرکهتن. گهر ئەم (گروگالی مندالانی کورد ۱۹۴۶)
 و (ئەستیره ۱۹۷۴) بین بهغدا ههساب نهکن، یهکم
 کوفارین زاروکان ل سویدی دهرکهتنه: Kulîlk
 Hêvî، ۱۹۸۰، Hêlîn، ۱۹۸۳، Koçer،
 ۱۹۷۹، ههروهها مه ب نافی (Ansiklopedîya
 Zarokan) پرتووکهک ناماده کر. پشتره مه
 پرتووکهک ب نافی (Dergûşa Nasnameyê) ژ بو
 خوهندهکارین لیسهی (نامادهی) دهرخست کو یهک
 ژ پرتووکین دهرسی یه ههری پر هاته بهلافکرن،

گشتی

- 128 - گه پيانهك ل ناف عه ره بيئن هه ديدى - پ2 - ن: كارل ماى
..... و. ژ ئه لمانى: هه جى جه عفر
- 136 - ئارمانجا ژيانى به خته وه ريبه
..... تازيه على عومر
- 140 - گه نج وهك هيزه كا فه شارتي
..... دلوفان خانكى

گه پيانهك ل نانا عه ره بېن عه دېدی

تالانكمرن، دزېين وان و تالانين وان دگه هشتنه
جهرگي ميزوپوتاميا.

نهغی ئه شیرمته، (فیکر اما wikrama) یی بابی
ههغالی مه (نالامی فارس) گرتبوو، من باومری
ههجوو، کو (نالام) بهختی ناهینیت، ژبو نازادکرنا
بابی خو. ههتا ههکه ئهو پارین داخوازکری ژی
بدهته وان.

نالام میړی هندئ نینه، کو بشین بگه هیهته
ئارمانجا خو. ههتا نهو من چ ژ (دینداری زنارا
کیفی) نهزانییه. شکهفتا فی زناری دکهفته
باشوړی چیاپی سنجار. ل فی جهی فلهه ژی
ههنه. دور نینه ئهو دیندار فلهه بیته؟

ژ گرتنا مه ل نک (هجو حمهد) ههتا نهو
چهند روژمک پینقه چوو بوون. فیکافی ژی مه
خو دیت، کو ئه مین ل دهفرا مووسل، نهمازه ل
وی جهی، ئهو جهی کوچهرین ئه رب پهری خو
لی دچهرینن، دهسته هلاتا موتهسرفی مووسل،
نهمازه ل وی جهی، ئهو جهی کوچهرین ئه رب
پهری خو لی دچهرینن، کیم جاران دگه هته فیره.
ئهفرۆکه مه خو نیزیکی چهران و ئاقاری
وان کر، یین من دفا بچمه نک وان.

نیزیکی نیفرۆ، مه شوینوارین حه دیدا دیتن،
مهزانی کو بهری دههکئ کورت یی ژ فیره
چووین. پشتی نیفرۆ بو جارا ئیکئ مه دوو سوار
دیتن، کو یی ژ باکور فه دهین. گاغا ئهوان ئه
دیتن، بلهز بو نک مهفه هاتن. بهلی ئهفه دئ
سوارین مه حه دیدیان بن، کو باشترین سوارین
دهفهرینه، مرؤف فی چهندی ژ دورفه دزانیته.

ن: کارل مای

و. ژ ئهلمانی: هجی جههفر

پشکا دووئ

روناهییا نهسمانی

ئه شیرمته (عزه) کهفتترین ئه ره بېن بهدونه،
دبیزن کو نهغ ئه شیرمته بابکهکه ژ ئه شیرمته
(ریبهه Rebijia)، کو بهری (محمد) ل باشوړی
(نجد) دناکجی بوون.

هندهک ژی ل باکوړی (نجد) دناکجی بوون،
ئهوین دی ژی ل هیجازی دناکجی بوون، گهلهک
بابکین دی ژی، ژ دهرقهی فی دهفهری دژیان،
وهکو ل نیزیکی چیاپی شهمران، وان پهری خو
ل وارا دچهراند.

نهغ ئه شیرمته (عزه) گهلهک ددزیکه و

- مروّف ئىكى ژ مرنى رزگار بكت، ئو ل
نك فلههان خوشترين جهژنه.

- ئمز ژى ل گهل ته بيم سهيدا؟

- بهلى، پاشى تو دى بينى، كو ئم ب ساخ
و سه لامهتى دى زفرينهقه. (د قى نابهينى دا، مه
ديت كو برهكا مهن يا سواران ژ باكورقه بو
نك مه فه هاتن، بين دكهنه هاوار و گازى، يى
تليليان دهن و تفنگا دهافيزن. گاغا ئو نيزيكى
مه بووين، وان خو پشك كر و بازنهك ل دور مه
چى كر، پاشى ئىكى خو ژ ناڤ وان هافيته خوار.
ئو (ناماد الگاندور) بوو، شىخى حمديديا.

من ژى خو ژ ههسپى خو هافيته خوار و
چووينه، سهروستويين ئيك ودو، ئووين دى ژى
همميان گازى كر:

- مرحبا بهگ Merhaba bak (۱۳)

ئهف گهنجه (ناماد الگاندور) وينهيك بوو
ژ بابى خو، بابى وى (محمد ئمين) هفالى من
بوو، ئىكى بلند و زهلام باش بوو، ميرمكى چاك
بوو، زهلامين ومكو وى د ناڤ حميديان دكيم
بوون. ريهين وى بين جوان و رمش، شور ببونه
سهرسينگى وى.

ههمو هاتنه دهستى من و من ژى سلاڤا
همميا وهرگرت و سلاڤى همميان كر.
گاغا ئم گهشتينه زوما وان، قيجا گهرا ژنك
و زاروكان، پيرمير و پيرمژنان هات. ئو ژى
ب جارمكى هاتنه نك من و سلاڤى من كرن.
(ناماد) ي ئمز ژ بهر وان رهفاندم و برمه د
رشمالا خوفه، بو من بهرخهك فهكوژت و شيلانهكا
باش دانا، پشتى ههنگى قيجا دورا پساران هات:
- تو ژ كيفه هاتى و دى كيفه چى؟

(من چيروكا ئالامى فارس و بابى وى بو ناماد
فهگيرا، گاغا من چيروك ب داوى هينايى، ئوى
گوت:

- گهلهك باشه، ئمى ههڤال و گيانى من. باش
بوو تو ئيكهمين جار نهچوويه نك ئهشبرمتا (عزه)
و تو هاتيه نك من.

ئو بلمز هاتن و بهرى تيرين خو دانه سينگين مه،
چ نهما بوو تيرمكا وان بگههيتنه سينگى من.

ئهفه گهلهكا مهنرسيدار بوو، بهلى د فان
دهليقان دا، دقين مروّف موويهكى خو شاش
نهكمت و مژويلانكهكا خو نهلفينيت.

ئو دوو شهر كهر بون، هندهك جاران ئمزل گهل
وان ل زوما وان روينشتبووم. چ سهرسورمانهك
بوو، گاغا وان ئمز و خهلف نياسين! ئهوان بلمز
خو ژ ههسپين خو هافيته خوار و هاتن دهستين مه
ماچى كرن. وان بو من خويكر، كو چند حمز ژ
من دكهن و نهزى ددلى وان دا.

پاشى ل ههسپين خو سوار بوونهقه و ومكو
بابى ژ قيره چوون، دكو مزگينيى بگههينه
زومين حميديان.

- سهيدا، تو دى گهلهك ل نك فان مروّفان
مينى؟ (ئوى فارس پساركر)

- ههلبهت، چند ههفتيهكان.

- ته دقين تو ل گهل من بهى يه نك وى
ئهشبرمتا (عزه)، چونكى ئمز ب تنى نهشم بابى
خو ژ دهستين وان نازاد كم؟

- بلا، ئمز سوزى ددهمه ته، كو ئمز خودانى
ناخفتنا خو بم.

- بهلى تو بزورى دشى بى، يهك روژ ل نك
فان حميديان بمينى، چونكى من گوتبوو ته، كو
روژا سى ژ ههيفا (سفر ssafar) داوى روژه ژ
دهمى وان بو مه دهستيشانكرى.

- ئمز ژى دى ل گهل ته هيم، پاشى دى زفرمه
نك فان فه.

- ما روژا سى ژ (سفر) ب حسابا ههيفى، نايته
(۲۵) ئى كانونا ئىكى سهيدا؟ (خهلف پسار كر)

- بهلى.

- ل قى روژى جهژنا ژ دايكبوونا عيسايه!

- ههلبهت.

- ئو ته دقيت تو قى جهژنى ل ويزى بكهى،
كو تو دى د ناڤ دوژمنترين (عزه) دابى و گيانى
خو ئىخى يه بهيى؟

ری دهنیریت، کس نهشیت، هتا دز و تالانکر ژی
دژی باومری و فرمائین وی راوهستیت.

تو دئ رهشمالا وی ژ دوورقه بینی، بملی
نابیت تو بچییه نک وی. مه ژمیژه و مره دقیا وان
(عزرا) سزا بدهین، بملی تو هاتی، قیجا ئەم دئ
دوو غزالان ب تھانگهکی کوژین.

جارا نیکی دئ وان دزیکران سزادمین، یا
دووی ژی دئ (قیکراما Wikrama) نازاد کھین
ب هزرا ته ئەم سیخوراتییی ل سەر وان
بکھین؟

- بملی، دقیت ئەم بزانی، کانی ئەو ل جھئ
خو ماینه، یان نه؟ پاشی کانی ئەم دئ شیین وان
دورپیچ کھین، یان نه؟

هەر وەسا دقیت ئەف سیخوره چ سوحبەتا ل
سەر هیریشا مه دیار نهکەت.

- هەر گاقهکا خوارن ب داوی هات، ئەز
دئ هندەك زه لاما ن بو قئ مەبەستی هەلبژیرم
و باشترین هەسپان دەمه ف وان. (پشتی
دەمژمیرەکی، سیخورین مه سوار بون و چوون.
پەیک و قاسد ژی ل گەل وان چوونه دویف
ئەشیرمتان را، داکو لقیره کۆم بین).

کەس ژ (نالام) دلخوشتەر نەبوو، ژبو قئ
ئامادەکارییا بلەز، ناخقتنا شیخی گاقا گۆتی، کو
بقهیا ل سەر بابی (نالام) هەمی، کارهکی مەزن
دوی کر بوو.

رۆژا پاشتر ئیقاری، گەلەك ناگر ل دۆر زۆما
حەدییا هەلبوون، نیزیکی شەش سەد میرین ب
چەکی ن حەدییا ل قیره کۆم بوون، ل وئ هیقی
بوون، کو رۆژا پاشتر دەست ب ری بکەن.

نیقرو سیخورەکی مه هات و گۆت:
- ئەشیرەتا (عززه) نیزیکی سئ سەد میر چاکانه،
ل گەل ژن و زاړوکی خۆ، بین ل ژیرییا وی جھئ
داناین، ئەو جھئ ئەم دبیژینی زنارا کیقی.

وان چ ناگەهل سەر هندئ نینه، کو حەدی دئ
هۆسا بلەز ب سەر وان دا گرن و تولا خو قەکەن.
نھۆ زۆما وان یا ل ژیر چاقدیرییا سیخورین

دوورنه بوو ته بکوژن، چونکی کەربین وان ژ
هەموو تەشتەکی قەدین، کو ناقي وی بەدو نەبیت،
موتەسەرفی سەربازین خو ھنارتبوونە سەر وان،
داکو بزوری باجا سەرانه ژ وان بستینیت، ئەوان
بەری چەند رۆژەکا ئەمین تالانکرین و باشترین
پەز و تەرشئ مه یئ بری، نھۆ ئەو گەفال هەر
نیکی بیانی دکەن، کو بکوژن، چونکی ل نک وان
هەموو بیانی تورکن.

دەربارا (ویکراما Wikrama) ئەوئ هەمو
دقین ب پارە ی بەردەن، هەکە هەموه دوو جار
ھندی داخوازییا وان پارە داباتی، ئەو دا وان پارا
وەرگرن و هەر وی کوژن. د سەر هندئ را دا
هەموه ژی کوژن، بملی کارا بن نەمزی، تو هەقانی
منی، ژ بەر هندئ دئ ھاریکارییا هەموه کەم. تو
دزانی کو ئەم و ئەو نھۆ دوژمنین هەقین؟
- نه.

- ئەم ژ وان بەهیزترین، ئەم دشیینە وان،
کەنگی دئ ئەو دەمی دایه گرتی ب داوی ھیت؟

- رۆژا سئ ژ هەیف (سەر ssafar)
- پا دقیت ئەم لەزئ بکھین، ئەز دئ ئەقروکە
قاسدەکی ھنیرم، داکو شەرکەری ن حەدییا
ھەمییا ن گازی کەت، پاشی ئەم دئ چینه نک
(زنارا دینداری کیقی).

- زۆما (عزرا)، ل وئ دەری یه؟
- بملی.

- من یئ گوھ ل دینداری کئ ب نافودەنگ
بووی، کو یئ ل وئری، تو وی دنیا سی؟
- ھیشتا ئەز نەچوویمە نک وی، کەسئ ئەو
نەدیتیە ژ بلی وان ھەردوو کورکان، ئەوین دەیکا
وان ل دەھمەنا وئ زناری ناکنجی.

ئەو ھەرۆژ دووجاران، سپندەھییا ن و بەری
ئیقاری دچنە نک وی، داکو پەقین پیرۆز ژ وەرگرن
و بەدەنە خودان باومران، ئەوین ل ژیری ل ھیقیا
وان ماین. خەلک ژ ھەموو جھان دەیتە قیره حەجئ،
ھەموو داخوازی ن خو ب ریکا قان ھەردوو کورکان
دگەھینە وی، ئەو ژی بەرسقئ بو وان ب ھەمان

- تو قى باومر دكەى، لى ئەز باومر ناكەم. چ تەلېسمان نېن. ئەز دىشېم وان بېنېم؟

- ئەز نزانم، كانى دەستورى ھەيە، ئەز وان نېشا تە بەم، بەلى ئەز دى وان بۆ تە وسف كەم نېسېنەكا د تەلېسمان مان يا ناگر پەرسى دا، كەس نزانىت بخونىت، ھەروەسا تەلېسمان بوسلمانا ژى كەس نزانىت بخونىت. ئەفە بۆ تە بەسە؟
- نە، نەھۇ نە، چونكى ئەز ھەز دكەم، كو ئىكى تويى خاپاندى.

- بۆچى؟

- ما تو نزانى، كو چىكرنا نەشتىيان ل نك بوسلمانا ھەرامە؟

- كانى وان تەلېسمان دەرىخە!

(ئەوى دوو كاغەز كىن وەكو نەشتىيان ژ بن جلكىن خۆ دەرىخىستىن. وینەيى رۆژى ل سەر ئىكى بوو، وینى ھەيى ژى ل سەر يادى بوو، ھەروەكو زارۆكەكى نەخشاندېن، من ئەو فەكرن، چ تېدا بوو؟

وینەيىن دوو ھەلبەستان تېدا بوون، ژ رۆژنامەيەكا ئنگلىزى ھېنابوونە دەر! ل سەر نەشتىيا بوسلمانا ژى وینەيى دەيكا عىسايى بوو، ل گەل وینەيى كورئ وئ عىسايى.

ل سەر نەشتىيا ناگر پەرسىان ژى، وینى ناھەنگا ژ دايكبوونا عىسايى بوو، ل سەر رەخى دى ژى ھۆزانەكا بوونا عىسايى بوو، كو گومان تېدا نەبوو، ئەسلى وان ژ وەلاتى ئەمۇ دەرياقانى ئنگلىزى بوون، يان بۆ ياربييا، يان ژى بۆ فایدەكى نېسى بوون.

- نە، يا راستە، ئەفندى، چ خاپاندن تېدا نېنە؟ (ئەوى پساركر)

- چ نورالشمس Nureschems (۱۴)، يان ژى نور الھلال Nurel Hilal (۱۵) تېدا نېن، ب تىنى نور السماء Nuressema (۱۶) يا ژ (بېت لحم) ھاتى ئو ژ ئەفرو پېفە دى دنيايى ھەمىيى رۆھن كەت.

ھا ئەفە ئەو وینەيە، باش بەرى خۆ بىدى!
ئەز دى بۆتە رۆھنكەم و ل سەر ناخفم. سوباهى

مە. ئەف گۆتتە ھەسا دگەھىنېت، كو ئەم دوو جاران ھەزا خۆ بکەين. ئەم دى ل گەل وان كەفېنە شەرى، ژن و زارۆك ژى دى ب بەر ناگرئ شەرى كەفن، لەوما دقېت ئەز تىتەكئ وەسا بکەم، كو خوين نەژىت. سېدەھيا رۆژا پاشتر، ئەم گەلەك برفە چووين، لەوما مە بېھنا خۆفەدا.

دوور نېنە گاغا ئەم ھېرىشى ل سەر (عزە) بکەين، وىگافى بابى (نالام) ژى بەھتە كوشتن، لەوما من بېرىادا كو ئەز و خەلف بەرىكا ھېرىشى بچېنە د ناڧ ئەشېرەتا (عزە) دا.

چوونا من ب تىنى بۆ ھندى نەبوويە، كو ئەز سۆزا خۆ ل گەل (نالام) بچە بېنم، بەلكو بۆ ھندى ژى بوو، كو خوين نەژىت، چونكى من دزانى، ھەدېدىيان دقېن تولا خۆ فەكەن، قېجا من ھەزركر، ب ھەر رىكا بېت، دقېت خۆ بگەھىنە زۆما (عزە) بەرى شەر دەست پى بکەت، ھەنگى ئەز دى كارم خوين نەژىت.

مە ھەرسىكا ئەف جەھ ھېلا، پىشتى من پلانا خۆ بۆ شىخى ھەدېدىيان شروڧە كرى.

نەھۇ ئەمۇئ فارس (نالام)، جارمكا دى گۆت:

- خۆ بچەم نەئىخە ئەفندى؟ خۆ نەترسىن، چونكى ھەردوو تەلېسمانېن من بېن فە من، ئەمى ل بن رۆناھىيا رۆژى و ھەيى، ئەو دى مە پارىزن ھەتا نەھۇ من چ پسار دەربارا قى چەندى نەكربوون، لى نەھۇ من پسار ژى كر:

- تە ئەو ھەردوو تەلېسمان ژ كېفە ھېنابىنە؟

- تو دزانى، ل ناڧېرا بەغدا و بەسرا ھەفت پاپۆرىن ئنگلىزى و دوو بېن توركان ھەنە و ل قېرە و ل وئرا ھە دەھن و دچن.

دەرياقانەك ل سەر پاپۆرا ئنگلىزى كار دكەت، كو ئەز باش وى دناسم. بەردەوام نەشتىن ئەجىب بېن ل گەل وى. ئەو وان تەلېسمان ژ وان نەشتىيان دروست دكەت، داکو بفرۆشېت. من دوو ژ وى كرىن، داکو رىكا من يا ب سەلامەت بېت. ئىك بۆ ناگر پەرسىان، ئىك ژى بۆ بوسلمانان، تو دزانى ھەردوو دى مە پارىزن؟

جهڙنه، سوباهي جهڙنا ڙدايڪيون ايسابو، ل ويري ڀڙڙ ڊهر ڊڪهڻيت. (نهو ٺهڙ ٻو ٺالام ڊهر بارا باورين ڇو ناختم، نيزيڪي يهڪ ڊهر ٻو ٺهڙ ٻو ناختم. ٺهڻ سو حبه ته همي ٻريڻه ٻو، گاڦا ٺهڻ ڊسوار و ل سهر ريڪا ڇو ڊچووين. ٺهڻي باش گوهي ڇو دا من و سهد پسيار ٿمن کرن).

پسيارين وي وهسا ٺهڙ تيگه هاندم، کو ناختمنا من يا د دلي وي دا چوويه خوار، گاڦا بوويه ٺيڦاري، مه بيهنا ڇو ڦهدا و مالا ڇو دانا، ٺهسماني پري سٽير بوو، ههتا نيڦ شهڻ ٺهڻ ٻو ڇو دناختمين و دهشيار بووين، گاڦا من ڦيائي بنقم، ٺهڻي ناگري پريس گوت:

- ٺولا ته يا پري ٺهڻيه. ٺهڻي وي ٺهڻيه بڪهته د دلي خودا، پٺيڻي چ تلهيسمان و نقشتوکان نابيت، چونڪي خودايي مهن و ٺهمن ههر دم دي وي پاريزيت. ٺهڙي هاتيمه خايندن، ٺهڙ دي ڦان کاغز کا ههتا مرنئي ل گهل ڇو هملگرم، ڊاڪو بهاريڪاريا ته من بيهنه ٺهسماني، ب تني روڻاهيا ٺهسماني يا راسته.

خهلف يي بي دنگ بوو، ٺهڻي ب بي دنگي دهستي من گفاشت، ٺهڙ دوي گههشم، پاشي ٺهڻ نقشتين. سپيدههيا روڙا پاشتر، ٺهڻ ل سهر ريڪا ڇو بهردوام بوين.

مه ٺهڻ (زنارا دينداري ڪيفي) ڙ دوور ڦه ل وي دهستي ديت، ل دهههنا زناري، (عنازا) رهشمالين ڇو ڦهدابوون، پمزي ڇو و ٺهڻ پمزي دزي ل ويري ڊچهراند.

ٺهڻ جهي ٺهڻ ڊيڙيني (زنار) ب راستي چيا نهبوو، بهلي ب تني ڪهڙهڪي مهن بوو. ل بني وي جههڪ ههيو، ٥٠ ميٽرايي بلند بوو، نيزيڪي چاريڪ ڊهر ٻو ٺهڙي دا بوو. ٺهڻ داروباري ڪهڙاري ل ويري هاتيه چانندن، نهو يي ڪهسڪ بووي، د ناقهر اوي داروباري دا ريڪ ٺهڙاز ڊچوو.

شڪهڻهڪا ڊهر ڦهڪري ل ويري بوو، بهرامبهر وي وي دارڪاڙ بوون. ٺهڻ ريڪا ڙ ڦيره ڊچوو وي

جهي، راست دبن ڪوخهڪا بچوڪ را ڊچوو. ٺهڻ ٺنڪا بي ميڙ و خودانا ڇو و دوو ڪوران، د ڦي ڪوخي ڦه ڊڙيا. ٺهڻ ب وان خيران ڊڙيان، ٺهڻين خهڪي ل گهل ڇو ٻو ٺهڻي ديندار دهينان. بهري ٺهڻ بگههينه جهي مههست، هندهڪ ڪوچهرين بهدو هاتنه پيشيا مه و پسيار ٿمه ڪر، ڪاني مه چ دڦيت؟

من ڙ وان خوازت، کو مه بيهنه نڪ شيخي، ٺهڻان ڙي وهڪر. شيخ د رهشمالا خوڦه بوو، بزوري سلاڦا مه وهرگرت، ههروسا نه گوته مه روينهخوار، بهلي ٺهڙ ب رهخ ويڦه روينشتم، من ٺيشارمت دا خهلف و ٺالام ڙي کو روينه خوار، پاشي من پسيار ڙي ڪر:

- زه لامهڪ ل نڪ ته ههيه، ناڦي وي ويڪراما؟
- ههوه چ ڙ وي دڦيت؟ (شيخي پسيار ٿمه ڪر)

- مه دڦيت ٺهڻ پارا پيش بهردانا وي ڦه بهدين
- ٺهڻه ٻو بهختي وي بوو، چونڪي سوباهي دووماهي روڙا وي بوو! ڪاني وان پاران بهين!!
- ويڪراما ل ڦيريه؟
- بهلي، ڪاني پارا بهين!
- ٺهڻ ڙي وهڪو ته ب ڪورتي ڊيڙين، ڪاني ويڪراما بهينه ڦيره!

- جارا ٺيڪي پاره، پاشي ويڪراما!
- جار هڪي ويڪراما، پاشي پاره! مروڦ چ پارا نادهت، ب چ تشتان، ههتا کو نهينيت.
- ٺهڻ بازرگان نينم، ههروسا فروشياري ڙي نينم، بهلکو ٺهڙ شيخي ٺهشيرهنا (عنازه) مه. بهلي تو ڪي و ناڦي ته چيه؟

- ناڦي من ڪارابن نه مزي ٺهڻدييه و من... (ٺهڻي بلهڙ ڇو هاقيت و ناختمنا من بري)
- ڪارابن نه مزي؟ تو ٺهڻ فلههه، ٺهڻي ته هاريڪاريا هديديان د نهالا ڊهر مها دا ڪري؟
- بهلي.

- لهعنهتا خودي هزار جارا ل ته بيت! مه ل گهل (ٺهڻو حمهد) پهيمانهڪا گريدياي. پاشي ٺهڻ

دئ هین. - ب قئ ده بانجا بچووک ژى بهردوام نهمز
دشیم گوللا پاقیزم. ل خو هشیاریه! بهرئ خو
بدئ، دئ شمش گوللا هاقیزمه قولپکین زینی هه،
نهمز ب رهخ رهشمالئ قه دریزکری!
(من شمش گولله هاقیزمه شمش قولپکین ب
زینی قه، ههمویان ئارمانج هنگافت نهمزین حازر
ههموو مهندهوش بوون.)

نهمز قیرا چووم و من گوت:
- ته دیت، نهمز دشیم برهقم ژى، هس ئیکئ
تفهنگا خو راست کهته من، ئیکسر من نهمز
کوشت و دههین دئ ژى دویف وی را. بهلئ نهقه
نههاتیه هزارا من، کو نهمز ژبه ههمو برهقم. نهمزئ
هاتیم فیکرامل گهل خو بزفرینم و نهمز بیئ وی
ژقیره ناچم، نهمز دئ د رهشمالا نهقه بین، ههتا
نأقلئ ته دهیته سهرئ ته.

بهرئ خو بدمنئ نهمز دئ چ بیژم. نهمز دئ ههتا
بیستئ هیدیکا خوینم، هس ئیکئ ژ ههمو ژ (٤٠)
میزران و نهمز ژ رهشمالا مه ب دور نهکهفیت،
من گوللهک ل سهرئ وی دا. (نهمز و خهلف
زفرینه رهشمالئ قه، مه دهریکئ وئ گرت.
ژ دهرقه دنگ هات ئو مه گوهل دنگئ پین
وان بوو کو یئ ژمه ب دور دکهفن.

من کونهک ل رمخئ راستئ یئ رهشمالئ کر،
خهلف ژى کونهک ل رمخئ چهپئ کر. د وان
کونان را مه بهرئ خو دا ژ دهرقه، مه دیت کو
نهمز (عززه) بین پاشفه زفرین، بهلئ گلهک ب
دور نهکهقتیون، هس و مکو من گوتئ، لهوما
مه دهرئ تفهنگین خو برنه ژ دهرقه، هس و نهمز
ههموو به لاف بوون و چوون، شیخ ژى ل گهل
وان بهرزه بوو.

وان (عززا) گلهک گوهل جادوگه ربیا تفهنگا
من ببوو، نهمز نهمز میرانی نهبوو ل گهل ئیکئ
ئوروی شهرئ بکن.

نهمز کس ل قارا نهما، نهمز دشین ب ساناهئ
برهقین، بهلئ من و مکو فهلههک نهدفیا ژ بهر وان
برهقم.

نهمز ژى بو ته خرابه، نهمز تو گرتیئ منى و
نابیت تو رزگار بئ! (ل گهل قئ ناخفتئ نهمز
خو هاقیزه ژ دهرقه. نهمز و مرچرخانهکا چاهه رئ
لئ نهکری بو).

- نهمز مروقه ههموو شهینانن، هیشتا من چ ل
وان نهکریه!

ژ دهرقه دنگئ وی بلند بوو، نهمز گازی
زه لامین خو کر. خهلف زیرهکانه پسار کر:
- سهدا، نهمز هندهکان ژ وان بکوژین و برهقین؟
- تو ب خودئ بهس قئ نهکه! (نهمز فارس
ژ ترسان گوت:

- پاشئ نهمز ههمی دئ مرین!
- ل قیره چ نفشتوک هاریکاریا ته ناکمن! (من
گوتئ):

- بهلئ خهتا نهخو، چ ل ته ناهیت.
(من نهمز حیسیل راکر، پاشئ نهمز و خهلف
چوینه پشت دهریکئ رهشمالئ). (عززه) ههمی
لنک کوم بوون، ئیک ل پشت ئیکئ بوو، سهر ب
سهرئ قه بوو، شیخ چهند پینگافهکان ل بهراهییا
وان بوو. ل بهر دهریکئ قهرهبالغ بوو، بهلئ گافا
وان نهمز دیتیم، ههموو بئ دنگ بوون، من تفهنگا
خو ددهستئ راستئ دا گرتبوو، دهمانجه ژى ددهستئ
چهپئ دا بوو، من ب دنگهکئ بلند گازی کر:

- تو و مکو گرتئ بهرئ خودیه مه، نهمز شیخئ
عززا؟

- بهلئ، تو یهک پینگاف هیرقه بهیئ تو هاتیه
کوشتن!

- ته یئ گوهل ل من بووی، خهلیک ژى یئ بو
ته بهسئ من یئ کری، کو نهمز ب قئ تفهنگا
جادوگه ربی، ل سهر ئیک گوللا دهاقیزم، بییکو نهمز
وئ داگرم؟

- نهمز ب گیانئ خو کم، نهمز تفهنگه جهههمی
یه!

(نهمز ب دنگهکئ بلند گازی کر، ل گهل
ناخفتنا خو پاشفه زفرئ).

یا دی ژى مه دزانی، کو حەدیدیڼ مه دئ
نیفرۆ ژ هەموو ڕمخافه هین و دۆرین وان گرن،
نالام گەلەك ژ بابی خو دترسیا، بەلئ من ئەو
پشتراست کر.

ئەفرۆکه ئیقاری جەژنا ژدایکبوونا عیساہ.
پشتی نیفرۆ ژ نشکیفە ژ دەرڤە بوو قەر مبالغ، هاتن
و چوون و دەنگین بلند هاتنه گوہین مه.

مه د کونین رەشمالی را بەرئ خو دا ژ دەرڤە.
مه دیت، کو ئەفە حەدیڼ ژ هەموو لایانفە هاتن،
وان زوما (عززا) گوستیر کر. نھۆ دم هات، کو
ئەز نەهیلیم خوین برژیت، من ئەفنگا خو هەلگرت
و ژ رەشمالی دەرکەفتم، من دیت کو شیخ یئ ل
ویفە راستایی و ئالوزە. من گازی کرئ، ئەو بەلەز
هاتنه نک من و ژ دوورڤە پسیار کر:

- کارابن نەمزی ئەفندی، تو فان سواران
دنیاسی؟

- بەلئ. ئەو شەش سەد مێرین حەدیڤیانە،
باشترین چەکی ف وان، ئەوین هاتین تالانی خو
بزرڤین، ئەوئ هەوہ رەفاندی، هەروەسا تولا
خو ژ هەوہ فەکەن. نھۆ هون بین هاتینە دۆر پیچ
کرن، هون نەشین برەفن. هەکە هون دلوقانیی
ب خو نەبن، ب پینچ چرکان، چوار جاران، ل سەر
ئیک، دئ شەش سەد گولە هینە ژن و زارۆکین
هەوہ، بەلئ من دقیت، د فی دەلیقی دا، هاریکاریا
هەوہ بکەم، ب ریکا هەنارتنا فاسدەکی بو نک (ئاماد
الگاندور)، کو ئەو هیرشا خو پاش بیخیت، هەتا
کو هون و ئەو بکارن دانوستاندان بکەن.

- پیچەکی خو بگرە. (شیخی گوتە من، ئەو
بەلەز ژنک من چوو، داکو ل گەل کال و پیرو
رەیسپین خو باخفیت)، بەلئ ئەو دۆر پیچکرنا
حەدیڤیان ئەنجامدایی، گەلەك بەلەز هاتە کرن،
ب رەنگەکی وەسا بەرەفانی ژ خو کرن، یا ب
زەحمەت بوو، شیخی گازی من کر:

- بەلەز فاسدەکی بەنیرە!

من خەلەف کرە فاسد، ئەوی بەلەز ئەفنگا خو
هەلگرت و چوو. ئەز مامە دەرەشمالی فە. من خو

ل ئەنجامی گرت. هەموو لایەك بی دەنگ بوو.
پاشی شلقین کەفته زومی، ئەوئ پیروژ، ل نک
زناری ناقوس لیدا.

من دیت دوو جحیل ژ کوخی هاتنه دەرو
بەرەف ئەفراز چوون.

پاشی ل وی بلنداهی بەرزە بوون، جارەکا دی
بی گیرۆکرن زفرینەفە. چوونە نک شیخی. من
گازی هەردوویان کر:

- وی مروقی پیروژ چ دقیا؟

- وی دقیا بزانی، کانی ئەو چ شەرە دئ ل
فیرە روی دەت. (شیخی بەرسف دا)

- دقیت ئەو فی بەرسفی ژمن بزانی، تو
دزانی بخوینی؟

- بەلئ.

- خو بگرە!

ئەز روینشتمە خوار، من پەرەك ژ دەفترکا
تیبینن خو فەکر، پاشی من بەرسف ب قەلەمەکی
رساسی نفیسی.

گافا شیخی خواندی، ئەوی کاغەز ل گەل
قەلمی داڤ وان هەردوو جەحیلان و جارەکا دی
ژ یههه چوونە نک ئەوئ دیندار.

ل سەر زاری شیخی من نفیسی بوو، کو ئەف
نامە یا ژ لایئ من و کارابن نەمزی فە هاتیە
نفیسین.

حەدیڤی دوری حوکمی ئەفنگی بین
راوەستاین، ئەو دئ ل ویرئ مین، چونکی وان
گوہل دەنگی ناقوسی ببوو، هەروەسا وان ئەو
فاسدئ چوویە نک دینداری پیروژ ژ دینبوو.

ئەو گەلەك مانە ژ دەرڤە، پتر ژ بەری نھۆ.

د ناف ریزکین نفیسینان من دا، ب زمانی
ئەربەیی هاتبوو:

ل ئەسمانا مەزناتی بو خودئ بیت، ناشتی ل
سەر ئەردی بیت، خوخی بو مروقان بیت.

ئەف گوتتە وەکو سترانین پەسن، ژ لایئ
فریشتانفە دەیتە گوتن!

ئەفرۆکە د ناف بوسلمانان دا، نیکی دینداری

ههروهكو مه دزانی، ژبلی ههردوو كوركان، كهسی دی ل نك وی نهوو. دلئ من گهلهك ب قئ سهرمدانا كورت یئ خوش بو. هئشتا دلئ من پتر خوش بو، گافا ئهوی ئاگرپهریس بابئ خو بی پاره وهرگرتی و گههشتینه ئیکفه.

ههلبهت ئهوی پارین (عززه) ژ وی ستاندین، ئهوی ژ ی زفراندن. گافا ئهه ئیقاری ل دور ناگری روینشتین و شیلانا ئاشتیی ئامادهگری، ویگافی جارمهكا دی ل ئهفرار ناغوسی لئداقه.

هوه مه بهرئ خو ژیههل دا، مه دیت كو روئاهیا ب روئاهیی فه، ل گهل دارا جهژنا ژدایكبوونا عیسایی.

ئهوی دیندار جهژنا ژدایكبوونا عیسایی، قئ ئیقاری ل قیره ساخ كر، چ تشتهكئ سهرسورمانه، ل قیره، ل روژههلاتی، ل نیقا كوچهرین نهرهه دا، جهژنا ژدایكبوونا عیسایی بهیته ساخكرن!

چهند وینهیهكئ سهرسورمان بوو، بو من ژ ی تشتهكئ سهرسورمان بوو، كو ئهز وهكو ئهلمانهك ل قیره جهژنا ژ دایكبوونا عیسایی ببینم، كو روئاهین ب دارین كازئ فه. چونكئ ئهلمان بی روئاهیا دارئ، قئ جهژنی ناكمن.

دلئ نهرهه ب قئ ئاههنگئ یئ خوش بوو، بهلئ دبی دهنگ بوون. ئالام گوته من:

- ئو كارابن نهزمی ئهفندی، ئهفه ئهو داره، ئهوا دوهی تول سهر ئاخقتی. چهند دارمهكا جوانه! ئهوی بو من ل سهر روئاهیا ئهسمانی

دئاخقتیت، كو یا چوو به درهین دلئ من دا! گافا سپندههیا روژا پاشتر، ئهز چوویمه نك وی دینداری. من چ ژ وی گوهلئ بوو؟

دووور نینه ئهز بو خویندهقانین خو یین خوشنقی جارمهكا دی قئ سوچههتی بكم!

* (۱۳-۱۶) هوسا وهکی خو د تیکستی دا هاتینه.

ژیدهر: لئك شوینوارین بابل، كارل مای، بامبیرك ۱۹۵۱.

ب ناڤ و دهنگ یئ ههوی!

دقئیت ئهوی فلههه بیت! من گوته شیخی قان پهیقان بخوینه.

ئهوی نهحهسیا، كو ئهوی پهیقه بین ژ نهنجیلی هاتین، بهلئ تیگههشت، لهوما گوت:

- ئهوی دیندار دقئیت ئهه ئاشتیی د ناڤهرا خو دا بهرقهرا بکین.

- زراته، ئاماد الگاندور، دئ ئاشتیی خوازیت؟ - بهلئ. گافا ئهوی یئ شدایی بیت، ئهز دئ زفرم

بیژمه ههوه.

- ته دقئیت و بچییه نك وان؟

- ئهز و تو ههردووك.

- ئهز ژ ی؟ مانئ ئهوی دئ من گریت.

- نه. تو یئ ل بن سبههرا من. ئهز سوژئ ددهمه ته، كو ههركههكا ته قیا بزفری، رئ بو ته یا فهكری بیت.

(ناشتی ل سهر ئهردی بیت!) ئهف كاره زوو ب ریشه چوو، ههتا ئیقاری بتنی دانوستاندن بهردهوام بوو.

ههردوو ئالی ل سهر قان خالین خوارئ پیکهاتن:

فیکر اما بی پاره بهیته بهردان.

تهرش و ئالانی حمیدیا لی بزفرین.

ئاماد الگاندور ژ تولفهكرنا خو بهیته خوار.

خوشی و ئاشتئ د ناڤهرا قان ههردوو دوژمنان هاته بهرقرار كرن.

حمیددی زفرینه ناڤ زومین خو، وان ناگر ههلكرن و بهرخ فهكوشتن، داکو ل سهر ناگری بریزن.

بهلئ بهری هنگئ تشتهك چیبوو، كو كهسی

هزرا هندئ نهكری. بهری ئهوی ههردوو كورك وئ شهقی بچنه نك دینداری، وی گوتبوو وان، كو

ژوردا بچنه خوارئ و بیژنه (عززه) كو ناگری ههل كمن و وهكو ههموو كوچهران ناگرئ خو ژ دوینگئ

پهزی دروست كمن، و وی ژ من داخواز كریوو، كو سوباهی سپیدئ زوی بچییه نك وی.

ئارمانجا ژيانى بهخته وه ريبه!

ژ بۆ بهخته وه ريبى تو پيدى ب كسى نينى، كوپى خو يى چايى يان قه هوى هه لگره، گوهداريا خوشترين موزيكا تو حمز ژى دكى بكه، پهرتوكه كال ديف دلئ خو بخوينه، همر روژهكا ژ خهورادبى قان تشنان بو خو بيژه: ئەز گهلهك ب چانسم من ئەفروكه ژى چاقىت خو فهكرين بو روژهكا نوى، ژيانا من گرنگه ئەز بى بها خهرج ناكم، هيز و وزا خو دئ بو پيشكهفتنا خو بكار ئينم و دلئ خو بو گه هشتنا كسىن دى و ب دهست فه ئينانا روناكبيرى كو مفا بو هميان ههبيت بكار ئينم. من ننيهتهكا باش دئ ههبيت بهرامبهر وان و ئەز ژ وان توره نابم، هزرين خراب ژ وان ناكم. مروف ب تتئ ب بۆرينا دهمى دئ تىگه هيت، ههردهمى تو پتر دهمى خو بو خو خهرج بكهى دئ پتر تىگه هى كا چهند بهرهف پيشقه دچى، حمز و نارەزو ومكى ئاگرينه و چ جار ان ب داوى نائين ههردهمى ته ب دهست فه ئينان ئيكسه ر بى ئوميدى ل دويقدا دئيت. كونفوشىوس ئاخفتنهكا جوان دبىژيت (ل گهل گهلهك كهسان دانوستاندنى بكه، ل گهل كيم كهسان هزر بكه، ب تتئ بربيارى بده).

ب بوچوونا من ئەگهر بتنى ب ژيانا خو فه مژويل بين، مه چ دم نامينيت بو دويچوونا كيم

نازيه على عمر

کو سهحکن خو کا ژ چ بیبه هر دبن. دفی دهمی دا
 ئهو عقلی جفاکی یی کو نهشیت کریارین خو
 بکت پسیار، ئهو بکوژی پاشهروژا جهماوریه.
 ئهفه نیزیک بوونا تهمامی یا گهردونیه کو ب
 ناگههداری ژ لایئ عقلی بلندتر هاتیه دروست
 کرن دا کیم و کاسی تیدا بن! ئهگهر ته هزر
 کر کو ههمی تشتت ب دوماهیگ هاتن، سهحکه
 عسمانی دئ بیبی ئهو هیقیین سحراوی بین
 کس نهبینیت چاقهری تهنه.

سوقرات ئیکه ژ وان هزرمندین ب ناف و
 دهنگ یی میژوو یا فلهسهفی (بهختهوهری ب
 ههولدانی بوو، زیدمتر نینه) ب کیمی رازیوون
 و تام و خوئی وهرگرتن ژ وئ چهندئ یا ههی
 پیقهتر نینه. بهختهوهری ب سنوردارکرنا حهز
 و نارهبویان پیناسهکر. ومختی تهماشهی ئهقرو
 دکین حهز و چاقهریوونا ههمیان ژ ژیانی
 جیاوازن، ههر ژ بهرفی چهندئ ئهو تشتین
 ههمیان دلخوش دکهن جیاواز دبن. یا گرنگ
 ئهوه بزانی چ مه دلخوش دکهن، چونکی وهک
 ئهرستوی گوتی (بهختهوهری گریدایه ب مه
 بخوئه). دا کو دلخوش بین دهستپیکئ هیفی و
 نارمانجین خو دژیانیدا بزانی و دهست نیشان
 بکهین. چیدبیت تو هزر بکهی کو مهرم ژ ژیانا
 ته ب تنی ئهوه بچیبه قوتابخانی و کارهکی ب

و کاسیین خهلکی دئ، ههم دئ دلخوشیین و ههم
 پیشهچین و دئ دکارین خودا سهرکهفتنان لسهر
 خهونین خوبیین، زانینا ژیانا خهلکی زیانی
 دگههینیت مه چونکی دهمی مه دکوژیت و کوشتنا
 دهمی مه بهختهوهر ناکت. ئهری بهختهوهری
 شیوازمکی ژیانی یه، یان تشتهکه هندهک جاران
 وهک خوئی و هندهک جاران ژ و هکو نارامی
 تینه راقیکرن! ئهفه دوخهکه ههم ریژهبیه و ههم
 دقالبی کهمی دا و ئهو ژینگهها کهلتوری یا کو
 تیدا ژ دایک بووی، بهلی تشتهکی مسوگهر ههمیه
 کو بهختهوهری رهگهز نینه! بهروفاژی بهایهکه
 شیوازی ژیانا مروفی دروست دکمت و خوارنی
 ددهت وئ روحی یا کو مروف دناف خویدا خودا
 دروست دکمت، تیگههی بهای سروشترین
 پهیهوندیامیه دژیانی دا کو وسا بوو ئومید ب
 ههر چهکهکی فه یا هلاویستی بوو کول بهرامبه
 ژیانی دهست پی فه هاتبوو گرتن، ههر ژ بهرفی
 چهندئ مروف پشت گهرمی بهردهوامیا ژیانی
 یه، بهختهوهری گهشتا مروقهکیه کو خهیلین
 پاشهروژا خو لسهر عقل و فیان و مروقبوونی
 ئافا دکمت. ئهو هیلا کیشای بو ژیانی، یا گرنگ
 ئهوه کو راست و رهوشتی بیت نهک یا هیدی
 یان بلهز بیت. ههمی ههول دهن وهک بین دی
 دلخوش بن. هند لسهر فی چهندئ دمینن و بیی

ل سر ههمی وان کاران همیه یین ئەم ئەنجام ددین، بەختەموری شەهەکا خۆش یان جەژنەکا دریز و ب تام یان پەیموندیەکا دریز و خۆش نینە بەختەموریەکا راست و دروست و بەردەوام گەلەک یا کیمە.

ئەم د کەلتۆرمکی دا بییت مەزن بۆوین کو بەختەموری د گەل حەماسەتی دا یا تیکەل کری هەر دەمی ئەفە هاتە رووی دان ئەم ب دریزاھیا ژیا نا خۆل دویف پالەنرەکی دا د بەزین یا ژ مەفە دئ خۆشی و بەختۆریی بۆ مە ئینیت.

ئەو تەشتی ب زەحمەت و کیم دەست مە د کەفیت، ئەو کو ئەم ل جەپن خەلمەت ل خۆشی و بەختەموریی دگەرین

ب دریزیا سەدان سالان گەلەک ژ حەکیم و سەرکردین روچی هەروسا فەیلەسوفین ب نافۆدەنگ نامازە ب وئ چەندئ کر کو ئەم د بنەرەتا بۆنەمورین بەختەمورین، دبیزن بەختەموریی د نوکەدا هەبۆون بۆ نینە، ب تەتی تەشتەک پیندقیە بکەین ئەفەیه ریکەکی ژ دلئ مە بۆ مێشکی مە فەکەین و بەختەموری ب شێوەیەکی سڕوشتی د نافخوییا مەدا دئ پەیدا بییت ئەفە د بنەرەتا ب رامانا رزگار بۆون ژ وئ دارستانا وەھمی یە کو مە د هشیاریا خۆدا چاندی، نیاسینا فان وەھمان و بقی شێوەی هاتنە جوداکرن ژ ئەفسانەیا بەختەموریی، ریکئ دەت کو بەختەموری یامە ژ روژانین ژیا نا مە پەیدا بییت. روژەکی پاشایەکی مەزن د نەخۆشترین قوناغەکا ژیا نا خۆەدا دگەل رەشەک و حەرسیت خۆە بۆ پیاسەکا سپیدەھیا دنافا بازاری دا دجوو، پاشی د نافا خەلکی دا خازخازوکی دبیینت و بەرەف و یفە دچیت. هەست ب نازار و ئەئارامیی دکر. گۆتە خازخازوکی:

- ژ من ب پرسە هەر تەشتی تە بقییت بۆ ئیکەم جار ژ بییت دی هیقییت تە ب جە ئینم، دەرەدکەفیت کو خازخازوک دەمەکی راھینەری پاشای بۆو کو ل زاروکیی ئەو فیر دکر ل سر

دەست خۆفەبینی و پاشی ژیا نا هەفژینی پیک بینی، ئەفە چ تەشتەکی خراب تیدا نینە ، باشە ئەگەر بقی شێوەی هزرلی بکەین دئ چ کەمی دەمی ئەنجامین دوماھیی تەشتەک خراب رووی دا؟ چ بکەین بۆ هندی کو ژیا ن ب رامانتر بییت؟ چونکی دەمی سەحەدکەین، گەلەک ژ مە خۆ دقئ دەوری دا دبیین.

هەرچەندە دویفچوون و لینگەریانا بەختەموریی یا بوویە بیروکەپەکا مودرین، هەول تینە کرن بیخەنە د قالبەکی دیارکری دا ب نیشاندا نا وئ وەکی سەرکەفتن، رەوش، سەرۆت و سامان، نافۆدەنگی، کارەکی باش، ژینەکا جوان، ساخەمی...ھند. ئەفە بتنی پینگافەکا مەحالە (مستحیل) ئەوین دقین ریکین بەختەموریی بنقیسن وسا هزر بکن کو ب ستانداردین بلند ب دەستفە دبیین وب مخابنی فە ب هەولین بیھیقی فە خەباتی دکن پتر ژ بەختەموریی دویردکەفن. ئەفە ژی فەدگەریت بۆ پەیدا بۆونا نەخۆشیی.

بەختەموری وەک بۆارەکی سۆزداریی یە کو دەمی تەمەناندا ب شێوەیەکی جودا هەست پئ دکەین:

- بەختەموری بۆ زاروکان: ئەو دەمەیه کو د هەمبیزا دەیک و بابین خۆدا خۆشترین شرینی د دەستی دا بییت و بخۆت.

- بەختەموری بۆ سنیلەیان: ئەو دەمن ب نازادی رەفتاری دکن دەربرینی ژ راو بیرو بۆچوونین خۆ دکن و بەایی وان بەیت زانین.

- بەختەموری بۆ مەزان: پروسەکە پەیموندی ب هەبۆونا عەزیزان و خیزانەکا ساخەم فە هەیه و هەبۆونا داھات و مالەکا خۆش بۆ ژیا نا خۆ دا بین بکن.

- بەختەموری بۆ دانەمرا: ئەو دەمەنە ب شێوەکی بەیز دگەل زاروک و نەقیین خۆ پیکفە بژین.

بنیاتی ژیا نا روژانە ژیا نەکا تژی یە ژ بەختەموریی. ب دەستفە ئینانا وئ کارتیکن

بکم، بملی من پسیارک ژ ته ههیه پاشای گوته
خازخازوکی:

- ئەف نامانه ژ چ تشتی هاتیه چیكرن؟
خازخازوکی ب گرترین و كرامهت فه
بهرسقا پاشای دا كو ئەو پسیار بوو یا ئەو چاقری
بوو.

گوتی ئەف نامانه ژ حمز و نارمزوو پیندقیاتین
مروغان یی هاتی چیكرن، مروف چ جارن ب
وی تشتی ههیه رازی نابیت ههر دهمی گههشت
وان ههیه تشتان بین نارمانج و خونین وی،
میشکی وی دئ هزرا هندهك تشتین دی ژ
كهت، حمز و نارمزو بین نوی دئ بو خو دروست
كهت، عهقلی مروقی خزمهتكارهکی باشه بهس
ئاغایهکی ترسنوكه.

ههر ژ بهر فی چهندی ئەو مروقین باومریا
وان ئەوه كو ب عاقلی خو ب خواستین ژدرفه
ب دویف بهختهومریی بگهرین چ جارن نهشین
دلخوش و بهختهومرین، ژ بهر فی چهندی ههقیبا
من بو ته ئەوه د ناف خوییا خودا ل دویف
بهختهومریی ب گهرهه. بهختهومری كوچكهكا
شویشهیه نینه كو ژ باخچی گولان هاتبیت
چیكرن و تژی بیت ژ بیهنا خوش و جوان و
لسهر گرکهکی دویر. بهختهومری ئەو ریکه
كو مه بهرهف بچووکیترین دهمان دبهت كو
ئهم دبیژینی و مختین ژیانئ كو ئەتومی ریکیت
ژیانینه ئەو كوچكا شویشهیه دژیانی دا چ
راستی بو نینه.

گوتنهك ههیه دبیژیت (ئهگهر ته نهقیبت
پشتی مرئی ژ بیرا خهلكی بچی تشتهکی
بنقیسه ژ ههژی خواندنئ بیت یان تشتهکی بکه
ژ ههژی نقیسینی بیت)

وهك چهوا روزهكا خوش ب بوورینی،
خهوهكا خوش دگهل خودا دئینیت. ههر ههمان
تشته ب فی شیوهی، ئەگهر مروف ژیانهكا باش
بژیت مرهكا خوش دگهل خودا دئینیت.

فهگیرانا هندهك راستیان. ژ كوچکی هاتبوو
دهرئیخستن، وی دقیبت دوماهیک وانه فییری
پاشای بکهت و پاشا ژ وی ناس ناكت.

-جهنابی گهوره، بیوره ب بیژی وهرهگره،
بملی تو یی ناخفتنیت مهن دکهی. رهنگه ههقی
و ئومید و تشت گهلهك ههبن كو تو نهشیی ب
جه-بینی!

پاشا نهشیا خوه ل بهر قان ناخفتنا بگریت و
گهلهك توره بوو.

-تو کی قان تشتا دبیژی، ئەز پاشایهکی بهیزم
و دشیم ههیه تشتان بکم، ههقیبا خوه بیژه، دئ
بینی کا دئ شیم ب جه-ئینم یان نه!
واتا: ههر وهکو ته بقیبت پاشایی من.

گوت پاشای: پا دئ فی نامانی تژی زیر و
سهومت و سامان بکه.

پاشای فرمان دا وهزیریت خو، وهزیران
ژی دهست ب رشتنا زیران کر بو ناف وی
نامانی، بملی دگهل تژی بوونا نامانی ژ زیر
ئیکسهر نامان قاله دبی ههر وهکی چ نهکرین
تیدا. پاشا ژ خودانی ناخفتنا خویه، هندی زیر
وزیف و ئهلماس و یاقوت و زومرید ههنه ههیه
کرن د نامانی دالی ههر وهکی چ نه چووی تیدا
و بهرزه دبوون و بی فایده بوو و ههر نامان
قاله دبوو ل بهر چاقیت وان. بو دوماهیک جار
پاشای دانپیدان ب شکهستنا خو کر و گوته
خازخازوکی:

- تو سهرکهفتی و من نهشیا نامانی تژی

بهختهومری ئەو ریکه كو مه بهرهف
بچووکیترین دهمان دبهت كو ئەم دبیژینی
وهختین ژیانئ و ئەو كوچكا شویشهیه یا ل
سهری گری و تژی گول و باغچه، دژیانی دا
چ راستی بو نین و بهختهومریی چیناکهت

گهنج وهک هیزهکا قهشارتی

یازهلاله، کومروف وهک ههر زیندهوهرهکی دی، ژیانای د چهند قوناغا ره دهرباز دبیت، بهلی گهنجاتی کاریگهرترین قوناغا ژیانای ویه دجقاکای دا. دنهقی واری دا، چهندین پیناسه وشروفه بو تهخا گهنجان هاتینهکرن داکو تیگههن گهنج کیه و چ رول د کومهلگههنی دا ههیه باشتر بهیتهناساندن.

ب ناوایهکی گشتی و لدیف تیگههشتنا نهقرۆ، گهنج نهو کسهیه کو خودان میشکهکی فهکری و هیشیار، وهزرهکا نهزینی وپیشکفتن خواز، وکارین داهینهر، لگهل هندئ خودان رمخنه، تیبینی، بزاف و چالاکیین بهردوام بو گوهورینا رموشا ههیه بهرهف باشتر. ههروسا خودان پلان

دلوفان خانکی

بەلێ ل وی دەمی گافا دەسەلات ب شیوازەکی دیموکراسی دەیتە ئالوگۆرکرن وی ومختی ئەو گەنج دشتیت نوینەراتیا دەفەرا خۆ بکەت و ب دەنگین وان بچیتە پەرلەمانی وی وهلاتی و پله و پۆست ل گۆری شیانی خۆ وەرگریت و کار بۆ جی بەجی کرنا بەرنامی خۆ بکەت. ژبەر قی یەکی دئ بینن ل پتیریا وهلاتین دیموکراسی ئەف جۆره گەنج پەیدا بوونە و رۆلی خۆ دیتە و دبیین ژ. لئ ژ ئالیەکی دی قە ژ ی گەنج هەبووینە بی رۆل و چالاک و بی بەرنامە و پلان د کاروبارین کۆمەلایەتی بگشتی دا، ئەف جۆر بووینە ئەگەری هندی، هەندەک کەسین دی لژیر پەردا سیاسەتی هەمی ریکا بکاربینت ژبۆ بەرژووندا خۆ یا پله وپۆست پەرسەت. ئەقی ژ ی رەنگە دوو هۆکارین سەرەکی هەبن:

- نیک گەنج ب ئەرکی خۆ بی گەنجاتی ل

و بەرنامەیه، لەمرا پلانی بۆ پاشەرۆژی ددانیت و بشیوازەکی سیستەماتیک کارو خەباتی دکەت بۆ وی پلانی. ل قیری گەنج دشتیت بەشداری سیستەمی ریفەرنا وهلاتی دوارین هەمەجۆردا بکەت، رهوشەنبیری، ئابوری، کاروبارین کۆمەلایەتی، تاییەتی سیاسی. ب دەربیرنەکا دی، دقت گەنج بی چالاک بیت د روودانین جفاکیدا و نەبیتە تەماشاکەر بۆ ئەو تشتین روودەن، یان ژ ی بی دەنگ بیت، ژبەرکو گەنج زیدەتر ژ هەر تەخەکا دی یا جفاکی باری بەرپرسیاری هەیه. نابیت ریکی بدەتە هەندەک کەسین دی بریاری ل سەر ژیان و چارەنقیسی وی بدن و بۆ مەرام و بەرژوونەدین خۆ یین بەرتەنگ وی ب بکاربینن و ب مخابنی قە ئەف چەندە یا زاله ژ بال سیاسەتمەدارین پۆپولیسەت قە (بکورتی خۆنەفادارکرن وچالاک دیارکرن ل سەر کیستی کەسین دی).

د دیرۆکیدا هەردوو ئالی هەنە، گەنجین ب چالاک و شیانی خۆ پشکار دین دبریارین دەولەتی دا وب دەهان جۆرین سیاسەتی و نایدۆلۆژیا سیاسی هەبووینە و هەتا نۆکە ئالی ئابووری و کۆمەلایەتی یی وهلاتی ئاراستەکرینە. ئانکو گەنجین خودان هزر و پرۆژە شیاینە هەتا رادەیهکی باش خۆ دگەل کۆمەلگەهی بگونجین و بەرنامە و پلانی خۆ دیار و ئاشکرا بکەن.

گافا دەسەلات ب شیوازەکی دیموکراسی دەیتە ئالوگۆرکرن وی ومختی گەنج دشتیت نوینەراتیا دەفەرا خۆ بکەت و ب دەنگین وان بچیتە پەرلەمانی وی وهلاتی و پله و پۆست ل گۆری شیانی خۆ وەرگریت و کار بۆ جی بەجی کرنا بەرنامی خۆ بکەت

کهفن رادوستیت. کهف هیزوهرزا داهینهرا نه وگوهورینخواز بو باشتر، زوربهی گهنجین مه ههبوویه، خودان شارهزایی و زیرهکی خو بووینه، دقوناغا لاوتیا خودا تشتهکی نوو پی بوویه و بزاف کرینه و پلان ههبووینه، بهلی دهما ریک لی دهنهگرتن و چ دهرفت بو ناهینه رمخساندن بو وی شارهزایا ههیی وی دهمی د ناخی خو دا ئه شارهزایی و زیرهکی دمریت و رولی خو نابینت و بهرهم و نهجام نابیت. ژبهر فی یهکی نهگه دسهلاتی

نهگه دسهلاتی بقیّت وهلات باشتر ئافا ببیت و دهمی وارن دا باشتر بهیته گوهورین، پیدقیه دهرفت و ریک بدته گهنجی و گرنگی ب هزر و هیز و بزافین وی بدته.

گوری زانین و پسیوریا خو کو پشکداریکرن د کاروبارین وهلاتی خودا نهکریه، لقیروئ ئه کس نکاریت ببته ههلگری راما ناخی گهنج و دی و مک هه کسهکی ئاسایی دبیت. جهی داخی یه، ئهف جوړه کسه د جفاکی مهدا زاف ههنه.

- هوکاری دووی ژی، سیستمی سیاسی بی ریقهبرنا وهلات ئاستهنگ و بهر بهست بو گهنجا دروستکرنا و ریک نهانا گهنج رولی خو ببینت. دیسا ئهف جوړه سیستمه ل وهلاتی مه دا بهیزه، لهورا رول و بهر ههمی گهنجان لاوازه.

ژبهر ریگرتن له وان کسان، پیدقیه گهنج ههولا پیدقیه چونا وهلاتی خو بدته ژ ههمی ئالیان فه و ل هیقی هندهک کسان نه بیت بریاری ل جهی وی بدن ژبهر کو گهنج ب هیزترین هیزا گوهورینا کومه لگه ههکه پاشفه مایی یه و دبیته دینه موی ههمی شورش و راپهرینا ژبهر فی چهندی د هه کومه لگه ههکه هشیار دا نوو بوون و روهیته گهنجاتی دهنه پیدقیه کرن، چونکی ههمی دهما روهیته داهینانی و دزی عهقیهتا

دوما دزانیټ عدالتهټا کۆمه‌لایه‌تی به‌ره‌ف نه‌مانی دچیت هزر ل کۆچکرنی دکه‌ت بۆ ژیانکه‌کا باشتر ژ یا هه‌بی و هزر دکه‌ت دی ب ریکا کۆچکرنی هنده‌ک ژ هیقی و ئومیدین خۆ ب جی بینیت. ژبو کلیلا چاره‌سهریا قان هه‌می گرفتار، ره‌مخساندنا دهره‌فته‌ی یه بۆ گهنجان داکو رۆلی خۆ د ئافاکرنا جفاکی دا ببینت، ئانکو ده‌سه‌لات ریزی ل گهنجان بگرن و ماف و داخوایین وان لیه‌ر چاف بگرن و نه‌هینان گهنج ژ وه‌لاتی خۆ ب ره‌قیته‌ ئه‌وژی ب په‌یداکرنا عدالته‌تی و ره‌مخساندنا دهره‌فته‌ین باشتر و کار بۆ هه‌می گهنجان بی جوداهیا ئاینی و عه‌شیره‌تی و ره‌گه‌زی و چینه‌ایه‌تی و مرۆفکانه‌ی، دی هیزا گهنجان به‌رده‌وام ره‌وشا گه‌ل و وه‌لات و ده‌هه‌می وارین ژیانته‌ی دا به‌ره‌ف باشتر به‌ت.

سه‌رباری ئه‌قی هه‌مینه‌ی دجه‌هانا ئه‌فرو دا، ژ به‌ر ئه‌قی ته‌کنۆلوژیا په‌شکه‌فته‌ی و په‌یوه‌ندین بی سنوور لسه‌ر ئاستی جیهانه‌ی، گهنجین مه‌ هه‌رچه‌نده ژماره‌کا کیم ژ ی بن شیاینه‌ چه‌ندین ئاسته‌نگ و ئالۆزیا دهریاز بکه‌ن و که‌سه‌تیا خۆ باش ئافاکن، ئانکو گهنج بوویه‌ که‌سه‌کی جیهانه‌ی ل جه‌ی که‌سه‌کی د سنووری وه‌لاته‌کی دیارکری دا بیت. سه‌رباری هه‌بوونا ئالی نه‌گه‌تیه‌ یی ئه‌قان په‌یوه‌ندین بی سنوور، شیایه‌ مفا‌ی ژ ئه‌قی جیهانا نوی ببینت و زمانا بزانیته‌ و باومرناما لسه‌ر ئاستی زانکو و په‌یمانگه‌هین جیهانه‌ی و مرگرتیه‌، یان ژ ی هه‌ر لسه‌ر ئاستی وه‌لاتی خۆ بوویه‌ که‌سه‌کی خودان پسپۆری و باومرنامه‌. لی مخاین ئالی ده‌سته‌ه‌لاتدار وه‌ک پیډقی ب ئه‌رکی خۆ رانه‌بوویه‌ ل هه‌مبه‌ر گهنجان و بکارئینانا شاره‌زای و رۆلی وان د جفاکیدا، له‌ورا دی بینن زۆربه‌یا کاروبارین مه‌ نه‌ لگۆری ژیهانتی و تابه‌تمه‌ندییه‌، بی هیز و بزاف و چالاکیین به‌ره‌مه‌داره‌، هه‌مان گۆتن و کارو ئه‌نجامین دووباره‌بوینه‌.

بقیته‌ وه‌لات باشتر ئافا ببیت و ده‌هه‌می واران دا باشتر به‌ینه‌ گوهورین، پیډقیه‌ دهره‌فته‌ و ریکی بده‌ته‌ گهنجی و گرنگی ب هزر و هیز و بزاقین وی بده‌ت.

دهره‌بانه‌ی گهنج و روه‌به‌روه‌بوونا ئاسته‌نگان، زۆربه‌یا گهنجین مه‌ رۆحیه‌کا یاخیبوونی یا هه‌بی ژبو سه‌رکه‌فته‌ی ب سه‌ر داب و نه‌ریته‌ که‌فن و عه‌قلیه‌ته‌ که‌فن دا یا تزی قه‌ید و به‌ندین سیاسی و ئاینی و جفاکی بگشتی. لی مخاین، هنده‌ک جارا ژ ی دبیته‌ قوربانیا ئه‌قان داب و نه‌ریتا. هه‌روه‌سا پرانیا گهنجین مه‌ باومری به‌سه‌به‌خۆیا خۆ یا ئابۆری هه‌یه‌، له‌ورا بزاقی دکه‌ت شیا نا خۆ بی کاری دیار بکه‌ت و ببیته‌ خودان داهات و ده‌سته‌که‌فته‌کی ئابووری ژبو هه‌بوونا خۆ پیډاگیر بکه‌ت. لگه‌ل هندئ ژ ی گه‌له‌ک جاران ژ ی نه‌بوونا دهره‌فته‌ا کاری ژ ی دبیته‌ ئه‌گه‌ر گه‌له‌ک هه‌قیین گهنجان ب جی نه‌هین ژ به‌ر کو داهات و ئابوور ژ به‌ر ومخته‌کی گهنج پیډقی یه‌ ژبو پتر سه‌رکه‌فته‌ی د ژیانته‌ خۆ دا.

هه‌رچه‌چۆقی رۆلی گهنج د جفاکی دا، گهنجی ئومیده‌کا مهن یا هه‌بی ب هه‌بوونا دادپه‌روه‌ریا جفاکی دناف ته‌خین جفاکی دا دوما هه‌ست ب به‌ر په‌رسیاره‌تی دکه‌ت و په‌رسیار لده‌ف په‌یدا دبیته‌ ئه‌رک و ماف د چ ئاست دانه‌. لی مخاین بۆ ره‌وشا وه‌لاتی مه‌،

دوما گهنج دزانیته‌ عدالته‌تا کۆمه‌لایه‌تی به‌ره‌ف نه‌مانی دچیت، هزر ل کۆچکرنی دکه‌ت بۆ ژیانکه‌کا باشتر ژ یا هه‌بی و هزر دکه‌ت دی ب ریکا کۆچکرنی هنده‌ک ژ هیقی و ئومیدین خۆ ب جی بینیت

باجينان

BADINAN

ب

badinan

www.badinan.org

چەرمۇ

گوندى چەرمۇ دكەفیتە رۇڭھەلاتى باژىركى چەمچەمال و 35 كىلۇمىتران دوورى باژىرى كەرگوكە، ل سەر گرەكى مەزن ھاتىيە ئاڧا كرن و ب كەڭتىرىن جەئ چاندن ل جىھانئ دەيتە نياسىن، ل وئرى تۇڧچىنىيا دەخلودانى(نەخاسمە گەنمى) ھاتىيە كرن و تەرش و كەوال لى ھاتىيە ب خودانكرن، ھەروەسا شالۇك، كىرك، سىتېركىن دەخلودانى، ھەستىكىن گيانداران و، ھتد، لى ھاتىنە دىتن.

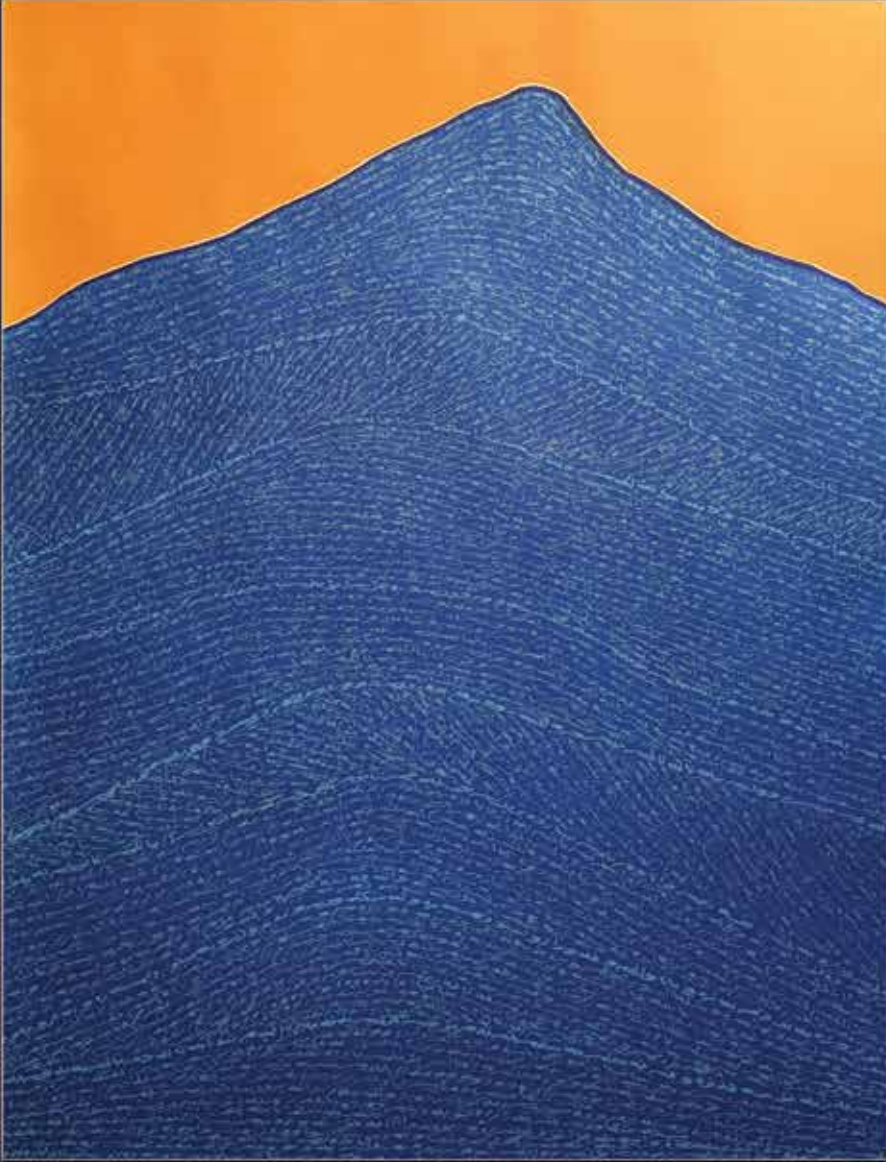
ل سالىن 1948-1955 ى تىمەكى زانايىن زانكۇيا شىكاگو يا ئەمىرىكى فەكۆلىن ل سەر كرىنە و بۇ ديار بوويە كو دىرۇكا فى گوندى فەدگەرىپتتە بەرى 6750 سالان زىدەتر و وى سەردەمى 25-35 مالان (نېزىكى 150 كەسان) لى د ئاكنجى بوون، ھەروەسا زانايىن ئەلمانى ژى كار ل سەر شوونوارىن چەرمۇ كرىنە و ژ سالا 2017 ى، وەرە تىمەكى شارەزايىن زانكۇيا (تسوكوبايا ژاپۇنى ژى فەكۆلىن ل سەر دكەن و ھەتا نۇكە چەندىن پارچىن شوونوارى ل وئرى دىتىنە.

BADINAN

6

2024

Kovareka Rewşenbîrî
Giştî Werziye

Kevalê Şêwekar ÎBRAHÎM YASÎN

